

LIMBA ROMÂNĂ

Anul LXIX

2020

Nr. 1
ianuarie – martie

SUMAR

IN MEMORIAM

MARIA ILIESCU (1927–2020) (Alexandru Niculescu)	3
---	---

FILOLOGIE

BIANCA ALECU, Glose în prima traducere românească a piesei <i>Romeo și Julieta</i> și în <i>Viața lui Shakespeare</i>	7
MARIUS MAZILU, <i>Pravila de la Govora</i> . Note filologice privind completarea unor omisiuni, lămurirea unor pasaje obscure și semnalarea unor probleme de traducere	23
DANIAR MUTALÂP, Redacția scurtă a unei scrieri ascetico-mistice atribuite lui Evagrie Ponticul în literatura română veche (I)	31
CRISTINEL SAVA, O copie ardelenescă inedită a <i>Celor douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer</i>	49
MARIA STANCIU ISTRATE, <i>Varlaam și Ioasaf</i> . Particularități sintactice tributare originalului slavon	67

ONOMASTICĂ

EMANUELA I. DIMA, Argumente ale ipotezei numelui unic în România medievală. Cu privire specială asupra spațiului românesc și a celui galician	79
MARIANA NEȚ, Antroponimele în traduceri românești din literatura franceză (1858–2008)	97

DIALECTOLOGIE

ALEXANDRU MAREȘ, O mărturie din 1628 despre graiul din nordul Hunedoarei	111
--	-----

DISCUȚII

FLORICA DIMITRESCU, Un proiect deschis – cazul medicinei	119
--	-----

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

ALIN-MIHAI GHERMAN (ed.), Ioan Zoba din Vinț, <i>Cărare pre scurt pre fapte bune îndreptătoare</i> ; text maghiar transcris de Kolumbán M. Judit, Alba Iulia, Cognitiv, 2019, XСII + 485р. (Danier Mutalâp); Иван Иванов Илиев, <i>Тълкуванието на Книга на пророк Даниил от Иполит Римски в старобългарски превод</i> [Comentariu la cartea prorocului Daniel, de Ipolit al Romei, în traducerea în vechea bulgară], Институт за Литература при бан, София, 2017, 627 p. (Cristinel Sava); FLORIN-TEODOR OLARIU, <i>Variație și varietăți în limba română. Studii de dialectologie și sociolingvistică</i> , Iași, Editura Institutului European, 2017, 260 p. (Ana-Maria Neagu); ANTONIA CIOLAC, EMANUELA I. DIMA, MARIANA NEȚ (coord.), GABRIELA PETRESCU, TEODORA TOROIPAN, <i>Limba cărților de bucate românești</i> , București, Editura Academiei Române, 2019, 459 p. (Iulia Barbu-Comaromi); FLORICA DIMITRESCU, <i>Omagiu lingviștilor români nonagenari</i> , Editura Academiei Române, 2020, 228 p. (Gabriela Pană Dindelegan)	127
SUMARUL REVISTEI <i>LIMBA ROMÂNĂ</i> , PE ANUL 2019	137
INDICELE REVISTEI <i>LIMBA ROMÂNĂ</i> , PE ANUL 2019	141

MARIA ILIESCU (1927–2020)

Îndrăznesc, luând act de durerea petrecerii din viață a Mariei Iliescu, să alătur câteva gânduri celor ale colegului și prietenului meu Lorenzo Renzi de la Universitatea din Padova.

Maria Iliescu a depășit cu mult hotarele României (articolele ei și omagiile care i-au fost dedicate o dovedesc), fără ca în țara noastră (cu excepția Universității din Craiova și a câtorva colaboratoare) să i se recunoască meritele. Așa cum s-a mai întâmplat nu o dată în istoria țării noastre și cum probabil se va mai întâmpla... Nu e nimeni erou recunoscut în patria sa...

Eu personal am cunoscut-o în Universitatea din București prin anii 1950, într-o perioadă grea a istoriei țării noastre. Anii comunismului sovietic oprimau România. *Noi – și ea, și eu – frecventam aceeași școală / ascultam același curs*, precum scrie Poetul. În Facultatea care începuse din 1948 să se numească „de filologie” (actuala Facultate de Litere) eram colegi. Poate că termenul „colegi” nu este cel mai potrivit. Maria Iliescu era studentă și asistentă la Catedra de limbi clasice, catedră de înaltă cultură condusă de Alexandru Graur, pe atunci o personalitate științifică de relief, dar având mari puteri politice comuniste; eu eram numai „preparator” numit în 1950 la Catedra de limba română și dialectele ei, a profesorului Alexandru Rosetti, mentorul meu permanent, alt savant veritabil, și el sprijinitor asiduu al regimului recent instaurat.

Am aflat mai târziu, din auzite, că Maria Iliescu ar fi fost „refugiată” din Bucovina și că studiasse latina „la maici”, adică în institutele școlare catolice „Notre Dame de Sion”. Nu prea știam atunci care era însemnătatea socială și moral-religioasă a acestor instituții de elită. Studiile „la călugărițe” erau rezervate elitelor sociale.

Am reîntâlnit-o de atunci în repetate rânduri la reuniuni și ședințe științifice comune în România și, bineînțeles, în străinătate. Am avut întotdeauna satisfacția să constat că amândoi, și ea, și eu, eram calificați în documente de „români” în perspectivele europene.

Cu câțiva ani în urmă (2012), o lucrare omagială dedicată academicianului Marius Sala a dezvăluit o parte necunoscută din autobiografia Mariei Iliescu. Am aflat atunci că Maria Iliescu (Hatty) avusese o copilărie și o adolescență zbuciumată. Se născuse la Viena în 1927, din părinți „bine situați” și material, și social, dar în 1938 mama, Sophia, s-a „mutat” în Bucovina. Mama ei procedase foarte bine. În Austria anului 1938 se instalase, prin Anschluss, Germania nazistă, care foarte probabil atingea și familia Adlersberg, ai cărei membri puteau să fie persecutați și politic, și social, și rasial. Familia mamei Sophia și tatăl Richard nu erau născuți în

Austria, erau „bucovineni” de câteva generații. Un profesor craiovean, domnul Pătularu, director al Institutului teologic local, dispune probabil de informații personale direct comunicate. Într-un articol publicat în ziarul *Cuvântul libertății*, prof. Pătularu afirmă că părinții Mariei „ezitaseră” să plece din Austria, între Londra și Bucovina. În orice caz, părinții nu au putut părăsi Viena înainte de a asigura copilului un adăpost într-un institut catolic internațional de prestigiu precum era Notre Dame de Sion, independent de nazismul care bântuia în Europa. De notat că rețeaua școlară a congregației Notre Dame de Sion avea sediul la Paris, în Franța (cu călugărițe franceze în general). Au încredințat-o la Viena pe fetița Maria Henriette cu mult înainte de plecarea lor din Viena. Tatăl fusese ofițer al armatei austriece, pe care noile autorități hitleriste l-au eliminat și a devenit „procurist” (unde? ce înseamnă?). Hatty a rămas începând din 1936, probabil, în grija maicilor. Hatty a fost, ca și mama ei, probabil, mutată în „Bucovina” pentru a fi apărată de urgia nazistă.

Dar o urgie și mai mare o aștepta în 1940, când Bucovina cade sub ocupație sovietică, conform pactului Ribbentrop-Molotov. De atunci înainte Hatty rămâne fără nicio știre de la familia ei și, cum spune prof. Pătularu, pierzând toate proprietățile din Bucovina ocupată de sovietici. Hatty rămâne singură pe lume și fără bani, în grija maicilor catolice de la Notre Dame de Sion. Această congregație avea filiale și la Viena, și la București (astăzi congregația nu mai funcționează la București). Hatty, între 1940 și 1946–1948, a fost internă în căminul de studenți al școlii. Și-a terminat studiile liceale (medii), a trecut examenul de bacalaureat și s-a înscris în 1946 la Secția de filologie clasică a Facultății de Litere. Se pare că familia s-a stabilit la Rădăuți. Așadar, în Bucovina moldovenească neocupată (cel puțin așa reiese din articolul publicat în revista craioveană *Cuvântul libertății* mai sus citată). Ar explica această vagă precizare „în Bucovina” o anumită grijă a Mariei Iliescu pentru a evita alte complicații sociale românești. În acei ani grei fiecare dintre noi aveam teamă (studenți sau tineri asistenți) să rămânem în jurul profesorilor noștri apreciați). Maria Iliescu în plus avea o legătură (de nimeni știută) cu profesorul Alexandru Graur, pe atunci șeful ei de catedră și cel care o adusese la Universitate. În repetate rânduri ea a arătat că prof. Graur fusese și profesor la Liceul Notre Dame de Sion de latină și greacă și încă de atunci o remarcase printre cele mai bune eleve ale clasei sale. De altfel, însăși Hatty, așa cum era, fără să știe nimic despre părinți, încerca să se instruiască (o spune ea în textul omagial Marius Sala) în tainele limbii grecești vechi (elina) și în studiile de limba latină. Trecerea la Universitate i-a fost ușoară. Anii ei de semiinternat și internat în pensioanele catolice franceze (și în special Notre Dame de Sion) au contribuit mult la formația morală și intelectuală a viitoarei romaniste. Maria Iliescu a rămas întotdeauna o excepțională cercetătoare în domeniul limbii latine și, bineînțeles, al limbilor romanice. Prestațiile ei în Universitate trebuie să fi fost valoroase, pentru că atunci Catedra lui Alexandru Graur era într-adevăr un centru de înaltă concentrare intelectuală. La Catedră se găseau atunci I. Fischer, Cicerone

Poghirc, Aram Frenkian, ultimul nostru biblist, Traian Costa, Gheorghe Tohăneanu, Florea Fugariu și alții, o echipă de cercetători de cultură și limbi clasice de primă însemnătate.

Totul a durat senin până în anul 1952, când Universitatea este zguduită de Mișa (Mihai) Roller, în numele... anticospopolitismului, dragă Doamne! Alexandru Graur și echipa lui alături de Al. Rosetti, J. Byck, Boris Cazacu deveniseră „cosmopoliți” pentru că scriau în limba franceză în revistele de specialitate lingvistică. Adevărul era însă altul: procesul „bluzelor albe” de la Moscova, intentat de Stalin, apucat de isterii antisemite. Ceea ce se întâmpla la Universitatea din București se întâmpla și în Bratislava (Slovacia) cu procesul Slansky (toți cei din grup fiind condamnați la moarte pentru că erau, bineînțeles, evrei).

Mișa Roller, care ulterior s-a sinucis, era și el evreu. La fel ca unii dintre cei pe care el însuși îi dăduse afară (I. Fischer, în primul rând).

Maria Iliescu a intrat și ea în acest măcel intelectual pentru că purta un nume german, pentru că familia venea din Bucovina și probabil i se cunoșteau originile sociale de elită, devenind prima suspectă în peisajul bucureștean. Cel care a ajutat-o atunci a fost Iorgu Iordan. După o primă trimitere neefectuată în Dobrogea, Maria Iliescu a fost mutată la Secția de romanistică a Institutului de Lingvistică chiar în anul 1952. Este singura care nu s-a mai întors în Universitatea din București. A lucrat în Institut la secția de romanistică și de lexicologie bilingvă. În Universitate s-au întors mai târziu unii dintre cei „ostracizați”. Dar Maria Iliescu era pentru a treia oară victima istoriei României.

În 1972, în urma unui concurs, a devenit profesor la nou-creata Universitate din Craiova. Bineînțeles, profesor de romanistică și de lingvistică generală.

Nu a fost de mirare că în 1983 Maria Iliescu a părăsit România ca româncă, profitând de o invitație personală la Universitatea din Innsbruck, unde pregătirea ei, cunoașterea perfectă a limbii germane, studiile ei de limbă latină i-au permis să predea excepțional filologia romanică și, bineînțeles, limba română. De data aceasta, împreună cu Maria Iliescu era soțul ei, istoricul Vladimir Iliescu. Vladimir era cu doi ani mai în vârstă decât ea, specializat în istoria antică (îl cunoscuse într-un seminar de antichități). Era și el bucovinean de origine româno-alsaciană. Maria Henrietta Adlersberg devine prin căsătorie Maria Iliescu, *usque ad finem vitae*.

Scriind aceste amintiri și comparându-le cu autobiografia ilustrei dispărute, am adăugat și un text cules de pe Wikipedia ca să reunesc datele biografice ale unei personalități științifice deosebite din țara noastră. Viața Mariei Iliescu s-a desfășurat în România și în Europa în vârtoarea unor grave evenimente ale istoriei europene pe care ea le-a îndurat cu disciplină și, credem, cu profundă credință creștină. Mi-am permis deci să caut aurul adevărului în ceea ce *manu propria* a scris ea în țară sau dincolo de hotare, dar și ceea ce s-a scris despre ea în România. În tot ceea ce a făcut de-a lungul vieții trebuie să se știe că Maria Iliescu a ales întotdeauna România. Învinsă de evenimentele vieții trebuie să ținem seamă că Maria Iliescu și-a petrecut ultimii ani ai vieții pe pământ românesc, la Craiova, cu ajutorul dnei

Adriana Costăchescu, fosta ei colaboratoare. Nu a uitat Maria Iliescu, și nici soțul ei, Vladimir, că sunt români din Bucovina, chiar atunci când țara noastră o împingea dincolo, în lumea largă. A ținut să se întoarcă la vatră. Se odihnește într-un cimitir ortodox din Craiova. De pe drumurile ei străine rătăcitoare se găsește în pământul în care se odihnesc și părinții ei.

Odihnească-se în pace!

Prof. univ. Alexandru NICULESCU

Paris, martie 2020

Să le fie țărâna ușoară și amintirea lor neștearsă!

Bianca Alecu

GLOSE ÎN PRIMA TRADUCERE ROMÂNEASCĂ A PIESEI *ROMEO ȘI JULIETA ȘI ÎN VIAȚA LUI SHAKESPEARE*

Lucrarea prezintă o investigație a gloselor prezente într-o traducere de la mijlocul secolului al XIX-lea a piesei *Romeo și Julieta*, precum și într-un text suplimentar, anume *Viața lui Shakespeare*, extrase dintr-un volum de traduceri ale unor piese shakespeariene, realizate de Toma Alecsandru Bagdat, și tipărit la București în 1848.

Traducerea pieselor lui Shakespeare începe în preajma evenimentelor socioculturale care vor duce la Revoluția pașoptistă. Prima traducere integrală a unei piese shakespeariene este *Iulius Caesar*, realizată de căpitanul Ștefan Stoica. Această traducere este tipărită cu patru ani înainte de cea al lui Toma A. Bagdat. Între 1844 și 1848 nu sunt cunoscute, până la această dată, alte traduceri românești tipărite ale pieselor dramaturgului englez. Înainte de textul lui Stoica apar doar traduceri fragmentare, în Transilvania: G. Barițiu traduce pasaje din *Neguțătorul din Veneția* și *Julie Cesar*, pe când Ioan Barac traduce *Hamlet*, după textul adaptat de Schroder, text rămas în manuscris¹. Traducerea de care ne ocupăm apare, așadar, la începuturile familiarizării publicului spectator (și, eventual, cititor) cu operele shakespeariene.

Toma A. Bagdat (1824–1887) este menționat în *Dicționarul general al literaturii române* ca traducător, deși rezultatul său este considerat unul mediocru: „Traducerea este făcută după versiunea franceză a lui Le Tourneur și nu depășește, în genere, nivelul mediocru al celorlalte traduceri din Shakespeare apărute până atunci în limba română”². Până la acest moment, traducerea lui nu au fost analizate detaliat din punct de vedere filologic, literar sau lingvistic. P. Grimm consideră că traducerea „nu are decât importanță istorică, nedistingându-se prin nicio calitate deosebită”³. Activitatea de traducător a lui Toma Bagdat mai este menționată de I. Botez⁴, M. Beza⁵, Al. Duțu⁶. Piesa *Romeo și Julieta* face obiectul unei cercetări

¹ Pentru liste de traduceri românești ale pieselor shakespeariene, în ordinea cronologică a apariției, vezi Al. Duțu, *Shakespeare in Rumania. A bibliographicalessay*, București, 1964, p. 221; Monica Matei-Chesnoiu, *Shakespeare in the Romanian Cultural Memory*, Madison/Teaneck, 2006, p. 53.

² Vezi *Dicționarul general al literaturii române*, coordonator Eugen Simion, vol. 1, literele A/B, București, 2004, s.v. *Bagdat*.

³ „Traduceri și imitațiuni românești după literatura engleză”, în DR III (1923), p. 284–379.

⁴ I. Botez, „Shakespeare în românește”, în *Viața românească* XV (1923), vol. LIV, p. 277–294.

⁵ M. Beza, *Shakespeare in Roumania*, [s.l.], J. M. Dent, 1931.

⁶ Al. Duțu, *op. cit.*

recente, din punct de vedere traductologic⁷. Nu în ultimul rând, T. Maiorescu, în articolul *Comediile d-lui Caragiale*⁸ din 1885 avertizează împotriva exceselor moralizatoare în interpretarea literaturii, oferind un exemplu din traduceri ale lui Bagdat, anume „consecvențele morale” ce însoțesc traducerea pieselor și constituie texte originale ale traducătorului⁹. Dintre toți exegeții din secolul trecut, doar Al. Duțu evidențiază importanța acestei traduceri, exemplificată în special prin textul biografic¹⁰. Piesa *Romeo și Julieta* este pusă în scenă pentru prima oară în 1851, la Iași¹¹, de către trupa lui Matei Millo, folosind traducerea de la 1848 semnată de Toma Bagdat¹².

1. Corpusul de glose a fost alcătuit pe baza a două texte intitulate *Viața lui Șekspir* și, respectiv, *Romeo și Julieta, tragedie în 5 acte de Viliam Ghiuilom Șekspir, tradusă slobod în limba românească de Toma Bagdat*. Titlul complet al volumului din care au fost extrase acestea este *Biografia lui Viliam G. Șekspir dupe Le Tourneur, urmată de Romeo cu Julieta și Otello. Tragedii în câte cinci acte compuse de Viliam Ghiuilom Șekspir, traduse slobod de Toma Alecsandru Bagdat, București, tipărit în tipografia lui Iosef Kopainig*. Ambele texte ce fac scopul analizei sunt traduse de către T. Bagdat după un model francez clar menționat. Volumul consultat cuprinde, în ordine, o prefață („D. cititori de ambele sexe” semnată de Toma A. Bagdat, 25 februarie 1847), biografia lui W. Shakespeare, o cronologie a pieselor lui Shakespeare („Ordin hronologic al compoziției pieselor lui Șekspir, dupe cercetările lui Malon”), o notă a traducătorului („Asupra vieții lui Șekspir”), *Romeo și Julieta* (cu note de final și „Consecvența morală”), *Othello* (cu note de final și „Consecvența morală”), însumând 415 pagini tipărite, cu numerotarea tipografică corectată de mână în unele locuri¹³.

În ceea ce privește noțiunea de „glosă”, aceasta este folosită în demersul de față cu sensul de „precizare explicativă”. În filologia românească, termenul acoperă

⁷ Vezi Oana-Alis Zaharia, „Shakespeare, Transition & Hybridity Rewriting: *Romeo and Juliet* in the 19th Century Romanian Principalities”, conferință susținută în cadrul European Shakespeare Association Congress, Roma, Italia, 2019 (lucrare în curs de publicare). Îi mulțumesc autoarei pentru că mi-a pus la dispoziție *handout*-ul comunicării sale.

⁸ *Din „Critice”*, ed. îngrijită și tabel cronologic de Domnica Filimon, introducere de E. Todoran, București, 1978, p. 268.

⁹ Paralela între Caragiale și Shakespeare, prilejuită de retorica prin exemplificare a lui Titu Maiorescu, nu este una întâmplătoare, acesta fiind un susținător lucid al dramaturgului român. Traducerile lui Bagdat, precum și propriile interpretări, chiar dacă unele moralizatoare, au jucat un rol în istoria și critica literară românească.

¹⁰ „The work is of consequence, however, as it offered the readers a general outline on the life and genius of the great English dramatist”, *op. cit.*, 1964: 13.

¹¹ *The Oxford Companion to Shakespeare*, ed. by Michael Dobson & Stanley Wells, Oxford, 2015, s.v. *Romania*; vezi și *Dicționarul general al literaturii române*, s.v. *Bagdat*.

¹² *Ibidem*. Nu am găsit alte atestări pentru susținerea acestei afirmații.

¹³ De la pagina 185 a volumului numerotarea mecanică este realizată cu o eroare în minus de 30 de pagini, astfel că ceea ce este tipărit ca fiind pagina 155 este corectat de mână în 185. În această lucrare am folosit pentru citarea la pagină numerotarea tipografică (mecanică) a volumului în cazurile în care aceasta nu era corectată. Am apelat la numerotarea realizată de mână în cazul paginii 199.

o serie de manifestări textuale variate, de la notațiile marginale la cele interliniare cuprinse în manuscrise¹⁴. În general, glosele au fost studiate în texte religioase¹⁵. Glosele din textele religioase vechi românești pot fi asimilate unor erori rezultate în urma proceselor de dictare și transcriere, „momente care favorizau apariția greșelilor (adiții, suprimări, inversiuni, *glose interne* [s.n., B.A.], corecturi, explicații marginale, alte clase de greșeli) ulterior introduse în text”¹⁶, perspectivă ce nu se aplică tipului de text analizat de noi, un text tipărit, de factură laică, elaborat în alt moment al românei literare (începutul epocii moderne). În final, Gérard Genette menționează glosele în contextul tipurilor de paratext, mai precis în capitolul dedicat notelor, tratând succint evoluția lor istorică¹⁷. Calificarea de „paratext” dată diferitelor tipuri de note, printre care teoreticianul identifică și pe cele similare gloselor așa cum sunt înțelese în acest demers (precizările succinte cu rol de clarificare a unui termen), va deveni relevantă în discuția tipologiei propuse în secțiunea 4.

2. Toma Bagdat urmează ediția din 1835 a traducerii în franceză a operelor lui W. Shakespeare, realizată de Pierre-Prime-Félicien Le Tourneur (1737–1788). Traducerile lui Le Tourneur (scris și Letourneur) au avut succes în epocă, circulând și în spațiul românesc. Titlul complet al volumului în care am identificat textele-sursă este *Œuvres dramatiques de Shakspeare, traduites de l'anglais par Letourneur, nouvelle édition précédée d'une notice biographique et littéraire par M. Horace Meyer, traducteur des œuvres de Schiller et ornée du portrait de Shakspeare gravé sur acier. Tome premier. Imprimerie d'Amédée Saintin, éditeur, rue Saint-Jacques, 38*. Acest volum cuprinde biografia lui W. Shakespeare, cronologia pieselor și mai multe texte dramatice, printre care *Othello, ou le more de Venise* și *Roméo et Juliette*. Traducerea pieselor este realizată în proză, fiind însoțite de note de final.

3. Traducerea lui Bagdat este un text complex, cuprinzând atât texte originale, cât și traduceri. Textele originale sunt prefața, nota traducătorului, unele note de subsol, majoritatea gloselor și rezumatele moralizatoare de la finalul fiecărei piese, numite „consecuențe morale”. Textele traduse sunt piesele propriu-zise, biografia lui W. Shakespeare și cronologia pieselor dramaturgului englez. În raport cu originalul englez, traducerea lui Bagdat este o traducere de rang secund, având

¹⁴ Vezi și Ana-Maria Gînsac, „Glosarea numelor proprii în vechile traduceri românești ale Bibliiei”, în *Flores philologiae – omagiu profesorului Eugen Munteanu*, Iași, 2013, p. 380–388.

¹⁵ În filologia anglo-saxonă, glosele sunt studiate în special în cadrul glosarelor latino-vernaculare, unde se disting două abordări: izolarea acestora de textul în care sunt găsite și, mai recent, studierea lor în contextul original; vezi, din această perspectivă, Patrizia Lenardira, Loredana Lazzari, Claudia Di Sciacca, Al. Porto (ed.), *Rethinking and recontextualizing glosses. New perspectives in the study of late anglo-saxon glossography*, Porto, 2011.

¹⁶ Al. Gafton, *De la traducere la norma literară. Contribuția traducerii textului biblic la constituirea vechii norme literare*, Iași, 2012, p. 17.

¹⁷ *Paratexts. Thresholds of interpretations*, trad. Jane E. Lewin, Cambridge / New York, 1997, p. 320. Volumul consultat reprezintă traducerea în engleză a ediției franceze a studiului *Seuils*, publicat la Éditions du Seuil, Paris, 1987.

intermediar francez. Analiza are în vedere raportul cu modelul francez, care este textul-sursă pentru traducerea românească¹⁸.

Pentru identificarea surselor am consultat mai multe ediții ale traducerilor lui Le Tourneur, oscilând în final între cea din 1822 și cea din 1835. În timp ce textul tradus *Romeo și Julieta* corespundea ambelor ediții, *Viața lui Șekspir* apare doar în ediția din 1835, cea prefătată de Horace Meyer. Prefața în cauză este numită *Noticebiographique et littéraire* pe pagina de titlu și este intitulată *Vie de Shakespeare*, nesemnată; am dedus că autorul acestui text este Horace Meyer.

Deoarece Bagdat numește modelul traducerii sale („dupe Le Tourneur”), dat fiind că textul *Viața lui Șekspir* corespunde prefetei din ediția din 1835 și că ediția respectivă precedă cronologic traducerea lui Bagdat, am considerat că Bagdat a folosit acest volum din traducerile lui Le Tourneur. Am coroborat această ipoteză cu informații dintr-o cercetare anterioară¹⁹ și am decis să realizez analiza gloselor utilizând textul francez din 1835. Am consultat, pentru referință, transcrierea parțială a *Vieții lui Șekspir*²⁰.

I. Botez, în studiul *Shakespeare în românește*, avansează, fără argumente, ipoteza a două texte-sursă pentru traducerea lui Bagdat și a lui Ștefan Stoica, anume traducerile în franceză semnate de Pierre Letourneur și Benjamin Laroche²¹. Am confruntat textul românesc cu prima ediție a traducerilor lui Laroche (1839, precedate de o prefață semnată de Al. Dumas-tatăl). *Viața lui Shakespeare* nu își are corespondent în această ediție, iar piesa *Romeo și Julieta* prezintă diferențe variate, de la limbajul efectiv al traducerii și compoziția textului (piesa este deschisă de un prolog inexistent la Letourneur și Bagdat), la indicații scenice și nume ale personajelor (de exemplu, prințul din Verona este numit Escalus, precizare străină de sursa declarată de Bagdat). Prin urmare, consider că ipoteza multiplelor texte-sursă nu este viabilă.

La nivel grafic, textul lui Bagdat este dispus pe o singură coloană și este redactat în alfabetul de tranziție. Se observă o inconsecvență în redarea explicațiilor sau a gloselor, care sunt plasate fie în text (majoritatea celor ce fac obiectul analizei), fie în note de subsol sau în note de final. Am realizat transcrierea interpretativă în alfabet latin a gloselor și a fragmentelor în care acestea sunt inserate în conformitate cu normele curente ale filologiei românești. Corpusul

¹⁸ Semnalăm interferența limbilor în unele pasaje (engleză, franceză, latină) precum: „Pe perină se citește următoarele două versuri: *Judicio Pylium, genio Socratem, arte Maronem / Terra Tegit, populus moeret, Olympus habet. Iată traducția: Nestor par la raison, Socrate par le genie, Virgile pour le talent, la terre le couvre, le peuple le pleure, et le ciel le possède*. La minte ca Nestor, la geniu ca Socrat, iar pentru talent ca Virgilie, pământul îl acoperă, populus îl lamentă și cerul îl dominează. Și pe piatra mormântală, așezată deasupra firizii unde se află statua, sânt săpate următoarele patru versuri: *Good friend for Jesus' sake forbear / To dig the dust inclosed here, / Blest he the ma that spares these stones, / And curst be he that moves my bones[...]*” (*Viața lui Shakespeare*, p. 24).

¹⁹ Vezi Oana-Alice Zaharia 2019.

²⁰ Monica Matei-Chesnoiu, *Shakespeare in Romania: texts 1836–1916*, București, 2009, p. 62–82.

²¹ I. Botez, *op. cit.*, p. 277.

însurează 114 fenomene ce pot fi clasificate drept glose. În secțiunea 4 vom prezenta o clasificare a gloselor, însoțită de ilustrări și de o schemă recapitulativă (Fig. 1). Secțiunea 5 reprezintă analiza selectivă a unor fenomene de interes pentru limba literară a textului. Am optat pentru redactarea în italice a tuturor gloselor, împreună cu noțiunile pe care le explică, pentru evidențierea acestora.

În continuare, textele în care apar fenomenele inventariate sunt abreviate RJ (*Romeo și Julieta*), VȘ (*Viața lui Șekspir*), RJT (*Romeo et Juliette*, traducerea lui Letourneur) și VS (*Vie de Shakespeare*).

4. Glosele inventariate pot fi clasificate în funcție de trei criterii, și anume (vezi și Fig. 1):

A. Locul în care apar. Am considerat utilă distincția dintre text și paratext propusă de Genette(1987/1997), paratextul cuprinzând titlul, subtitlul, motouri, note de subsol, note de final etc. Cazul traducerii textului dramatic este unul special, deoarece în text și prin paratext se suprapun mai multe voci, printre care cea a lui Le Tournour, cele ale comentatorilor preluați de acesta și, în unele cazuri, a lui Bagdat însuși. Totodată, mecanismul explicativ poate fi privit ca ceva subsidiar, anexat conținutului principal; astfel, el poate fi mutat în subsolul sau în finalul textului. În funcție de locul în care apare explicația, am delimitat fenomenele inventariate în:

a) glose intratextuale²²: *numeroși biografi (scriitori de viața cuiva) și comentatori (deslușitori, care fac tălmăciri)* VȘ, 5; *Șekspir e unul din acei oameni superiori (mai presus)* VȘ, 6; *labele cosașului grădinilor (un fel de insectă)* RJ, 64; *două stele (ochii Julietei)* RJ, 77; *El zice că Ana Hatavai (Anna Hathaway), soția sa, era fiica unui avut agricultor (lucrător de pământ)* VȘ, 8; *punturi sau echivocuri (ziceri cu două înțelesuri)* RJ, 199; *giulgiu (cerșaf de pânză în care se înfășoară mortul)* RJ, 148 etc.;

b) glose paratextuale, care apar în note de subsol sau în note de final. În această categorie intră exclusiv acele explicații, parafrazări sau sinonime date pentru anumite cuvinte sau grupuri de cuvinte din textul principal. Exemplele următoare sunt note de subsol:

(1) [text] Soldați, scoateți-vă sulitele*), măciucile și lăncile**): să isbim, să dăm asupră-le, să ne aruncăm asupra Capuleților și asupra Monteriilor. RJ, 45

*) Un fel de sulite ce au la vârf un fier lung, lat și ascuțit, în josul căruia se află alt fier pus cruciș, în formă de jumătate arc. RJ, 45

**) Un fel de lance cu fierul mai lung și mai lat decât la cele obicnuite. RJ, 45

²² Termen folosit și în Emanuela Timotin, „Glose într-un text românesc de ceremonial necunoscut din 1763 despre alegerea și încoronarea împăratului romano-german”, în LR, LXV(2016), nr. 1, p. 118. Studiul vizează glosele în două variante ale unui text de secol XVIII, tradus în română, având sursă necunoscută, făcând parte din literatura de ceremonial.

- (2) [text] legănându-se pentru a găsi unde să-și așaze scepstrul său*) RJ, 93
 *) Un fel de scepstru sau toiag cu căciulă și clopoței pe delături.
 RJ, 93
- (3) [text] Mă duseiu să rățăcesc în dumbrava Sicomorilor*) care se mărginește la apus cu meterezele orașului. RJ, 48
 *)Un fel de copaci, care face roadele smochinului și frunzele dudului. RJ, 48
- Unele noțiuni sunt glosate în note de final:
- (4) [text] Eu mă voiu căi *stâlpind în zadar* ochii la dânșii. RJ, 43
 [paratext] Acesta era un gest batjocoritor. RJ, 199
- (5) [text] El amerință cu *spanganeta* sa. RJ, 92
 [paratext] O mică sabie. RJ, 199

c) O dificultate a acestei clasificări o reprezintă situațiile mixte, în care noțiuni din paratext sunt glosate în interiorul aceleiași secvențe de paratext. Acest fenomen se întâmplă considerabil în notele de final. De exemplu, în RJ, nota de final dată pentru primul personaj care vorbește (Sampson) conține următorul text:

- (6) Sunt patru sau cinci puncturi, sau *echivocuri (ziceri cu două înțelesuri) de cuvinte*, sau late sau groase, împrăștiate în această scenă, din care o parte, zice Pop, a fost adăogată de la întâia ediție a scrierilor lui Șekspir, unde această scenă e mult mai scurtă. RJ, 199

Observăm că noțiunea glosată este parafrază și semnalată grafic în nota de final care privește, de fapt, conținutul primei scene. Mecanismul glosării este simplu; singura diferență între acest exemplu și cele anterioare este *locul* unde apar noțiunea și explicația, și anume nota de final, un tip de paratext. Cu alte cuvinte, glosarea este translatată din text în paratext.

Deoarece avem două „variabile” (textul și paratextul) și două „necunoscute” (noțiunea și glosa acesteia), situațiile rezultate pot fi mai complicate. De exemplu, în (7) putem identifica două nivele ale glosării: pentru secvența de text „Ah, lovitura cea nemuritoare!, lovitura cea din stânga” (RJ, 92) este dată o notă de final menită să clarifice contextul și originea acesteia. Însă pentru a îndeplini acest scop, un alt termen trebuie explicat, anume *scrimă*:

- (7) Immortal passad; il punto reverso; il lay! Termenii *scrimii (iscusință la întrebuințarea armelor)* nouă sunt aduși dintr-un început din Italia. RJ, 199

Similar, precizarea din altă notă de final dată pentru RJ conține mai multe glose:

- (8) Noi lepădăm de aci o urmare de *antitese (figură de retorică, prin care oratorul așază într-acealaș period lucruri împotivitoare unele altora, sau dupe idei, sau dupe ziceri)* și de *consetii (idei pompoase, dar neadevărate)* Șekspir zugrăvi într-această bucată a italienilor; și se știe ce erau pe vremea aceea, în Italia, tonul și convorbirea

amanților. Poeții sunt plini de aceste idei strălucitoare, dar neadevărate, ce ei amesteca în simțimănte cele mai fragețe și cele mai pasionate (*pătimașe.*) RJ, 199

B. Nivelul lingvistic la care se instituie mecanismul explicativ. Parcurgând cele două texte, am întâlnit atât glose ale numelor proprii (antroponime sau toponime), vizând pronunția și ortografia acestora, precum și glose ale unor noțiuni considerate noi sau necunoscute, realizate probabil pentru lămurirea publicului cititor. Am asimilat acest din urmă procedeu cu nivelul lexico-semantic al limbii. Astfel, am împărțit fenomenele întâlnite în:

a) glose grafico-fonetice: *Viliam Ghiuilom Șekspir (William Guillaume Shakespeare)* s-a născut la *Stratford-sur-Avon (Stratford-sur-Avon)* în grafia de la *Varvik (Warwick)* [...] Tatăl-său *Ioan Șekspir (John Shakespeare)* VȘ, 5; aceasta ar fi pentru noi o nebună și ridiculă închipuire de a trata o asemenea materie dupe *Ghizot (les Guizot)*, *Șasli (les Chasles)* și *Vilemen (Villemain)* VȘ, 14; *Viliam Davenant (William Davenant)* VȘ, 21; El lăasă vechilor săi soți ale teatrului *Burbadj (Burbadge)*, *Heminj (Heminge)* și *Condel (Condell)* VȘ, 23 etc.

Un fenomen de interes pentru acest tip de glosă constă în adaptarea la sistemul grafic și fonetic al limbii române a unor pronunții străine, în special cele engleze. Există anumite inconsecvențe și erori în redarea numelor proprii în traducerea românească. Vom menționa doar câteva cazuri interesante: *Burbadj* (VȘ, 23), unde/dj/ notează [ʃ]; *Iorxhir* (VȘ, 15), aproape de nerecunoscut în absența modelului *Yorkshire*, /ks/ fiind citit conform pronunției românești. Textul shakespearian este „internațional” din punctul de vedere al limbilor implicate în text, iar acest lucru se observă cel mai bine la nivelul numelor proprii (toponime, antroponime).

Un alt moment relevant pentru semnificația gloselor apare la interferența dintre textul-sursă și traducerea românească. În exemplul următor, care constituie chiar începutul textului VȘ ce deschide ambele volume, observăm două preluări eronate de conținut. Pe de o parte, glosa franceză pentru William este considerată un nume distinct de către traducătorul român, care o plasează ca un al doilea prenume în mod repetat, atât în text, cât și în glosa fonetică ce îl urmează. Probabil la această confuzie a contribuit și presiunea sistemului onomastic românesc (cu două prenume și un nume de familie), precum și suficiența disimilitudine dintre William și Guillaume. Pe de altă parte, remarcăm, în textul francez, operarea unei echivalări în text a prepoziției eng. *upon* din toponimul Stratford-upon-Avon, toponim preluat de traducătorul român cu prepoziția franceză *sur*:

- (9) *William (Guillaume) Shakespeare* naquit á Stratford-sur-Avon, dans le comté de Warwick, en avril 1564. VȘ, i
Viliam Ghiuilom Șekspir (William Guillaume Shakspeare) s-a născut la *Stratford-sur-Avon (Stratford-sur-Avon)*, în grafia de la *Varvik (Warwick)*, la anul 1564 în luna lui aprilie. VȘ, 5

Nu în ultimul rând, semnalăm românizarea numelor proprii prin transcriere și glosare. Astfel, antroponimele străine sunt echivalate cu un corespondent românesc: *John* (VS, i) sau *Jean* (VS, ix) devin *Ioan* (VȘ, 5; chiar și în nume compuse precum *Ioan-Bernard de la Abington*, VȘ, 25), *Thomas* (VS, iv) devine *Toma* (VȘ, 11), *Judith* și *Susanne* (VS, viii) devin *Iudita* și *Suzana* (VȘ, 22). Textul francez nu adaptează numele proprii englezești în majoritatea cazurilor.

Unele nume masculine a căror terminație sau pronunție integrală nu sunt recunoscute devin feminine, fiind asimilate eronat unor paradigme românești: *Macbeth* este *Macbeta* (VȘ, 19), după modelul *Elisabeth* – *Elisabeta*, *Cymbeline*²³ devine *Cimbelina* (posibil după modelul *Rosaline* – *Rosalina*, din RJ). Acestea indică faptul că traducătorul nu era familiarizat cu subiectul respectivelor piese.

b) glose lexico-semantice: Șekspir fu [...] așezat pe un fel de *arcadă* (*boltire*) VȘ, 23; dete loc sărbătorii cei mai memorabile a cărui *fastele* (*tablele*) VȘ, 25; aceste obiecte având dreptul de a se reproduce atâtea ori pe cât interesul *ciceronului* (*aceluia care arată streinilor curiozități*) o cere VȘ, 27; astfel caută în întinsa sfinți<i>i-tale experiență o sfătuire actuală (pentru acum) RJ, 148; *pulsul* (*bătaea vânei*) întrerupând mișcarea sa cea naturală, va înceta de a se mai bate RJ, 149 etc.

În funcție de tipul de explicație furnizată la nivelul lexico-semantic al limbii, am considerat utilă următoarea tripartiție:

i) sinonimie. În această categorie intră exclusiv glosele care echivalează semantic doi termeni în context, precum: tonul e prea *singular* (*ciudat*) VȘ, 28; căci *stirpele* (*soiul*) unei cărți VȘ, 28; o plăcere pentru spiritele *rafinat* (*lămurite*) VȘ, 20; cele mai *pasionate* (*pătimașe*) RJ, 199; iubirea *conjugală* (*casnică*) RJ, 21; Romeo, în *delir* (*nebunie*) RJ, 190; din viața-i *pozitivă* (*adevărată*) VȘ, 7; *ambrosia* (*hrana*) suflării tale RJ, 174 etc.

ii) parafrazăre. Sunt parafrăzări acele glose care echivalează semantic în context un cuvânt cu un grup de cuvinte, precum: *letargie* (*somn adânc*) RJ, 177; termenii *scrimii* (*iscușință la întrebuințarea armelor*) RJ, 199; *absurde* (*fără înțeles*) VȘ, 19; împrejurul locului *natal* (*unde s-a născut*) VȘ, 9; *agricultor* (*lucrător de pământ*) VȘ, 8; Aceasta este oare rezultatul unei înclinări *reciproce* (*a unuia către altul*)? VȘ, 8; în schimbările sale cele *successive* (*ce urmează una din alta*) VȘ, 7 etc.

iii) explicație. Unele explicații sunt detaliate, asemănătoare unor definiții procedurale, în care se oferă și informații de natură pragmatică, în timp ce altele folosesc genul proxim și diferența specifică pentru a glosa noțiunea în cauză. Din prima categorie ar face parte: *giulgiu* (*cerșaf de pânză în care se înfășoară mortul*) RJ, 148; interesul *ciceronului* (*aceluia care arată streinilor curiozități*) o cere VȘ, 27; *antitese* (*figură de retorică prin care oratorul așază într-acealaș period lucruri*

²³ Cymbeline este personajul eponim al piesei shakespeareiene numite și *The tragedie of Cymbeline* sau *Cymbeline, King of Britain*. Piesa tratează un subiect istoric, anume domnia regelui celtic numit Cunobeline.

împrotivitoare unele altora, sau dupe idei, sau dupe ziceri) RJ, 199. Din a doua categorie menționăm: bându-și berea (*un fel de bere englezească*) – explicație redundantă dată în subsol pentru eng. *ale*, glosă paratextuală din VȘ, 20; cerându-i să se schimbe oarecare statuă, sau portret al lui Șekspir numită *bust* (*statuie care reprezenta capul până la brâu*) VȘ, 27. Aici se încadrează și exemplele (1), (2) și (3).

C. Paternitatea gloselor. Comparând traducerea lui Bagdat cu textul-sursă francez am putut distinge între glosele noi, realizate pentru traducerea românească, și cele pre-existente²⁴, realizate probabil de Le Tourneur, premisa considerată în absența altor indicii care ar indica preluarea altor comentatori, și traduse împreună cu textul de către Bagdat. Astfel, putem împărți fenomenele studiate în:

a) glose al căror autor este Toma Bagdat. Majoritatea celor intratextuale, fonetice sau lexico-semantică nu au corespondent în textul francez, de unde putem presupune că au fost realizate de traducător pentru publicul cititor român. Scopul educării publicului prin expunerea la cuvinte ce denumesc noțiuni recente este unul comun multor traduceri realizate în perioada modernizării limbii și literaturii. Însă, în cazul piesei *Romeo și Julieta* putem formula următoarea întrebare (legitimă): cum este concretizat acest scop în eventualitatea punerii în scenă a textului? Unele glose lexico-semantică, în special cele de tip definiție procedurală, pot fi relevante din punct de vedere scenografic: „giulgiul” nu va fi o pânză oarecare, de exemplu, sau „arcada” nu va fi un tavan plat. Și glosele grafico-fonetice pot fi utile în cazul unui spectacol – actorii vor pronunța conform indicațiilor. Însă cum poate înțelege auditoriul că „actual” înseamnă „pentru acum”, în situația în care este o noțiune abstractă, recentă, și, pe deasupra, un neologism? Probleme ar pune și glosele redundante ale noțiunilor concrete, de tipul: *sceptrul* (*un fel de sceptru*), *lance* (*un fel de lance*). Având în vedere lipsa posibilității de reprezentare teatrală a gloselor, general valabilă, cu excepția cazurilor menționate mai sus, putem presupune că acestea au fost scrise pentru cititori și, dintre aceștia, pentru regizori și actori. Scopul lor nu este doar familiarizarea cu anumite noțiuni, ci este unul general de explicitare a acestora²⁵.

b) glose care apar în ediția franceză din 1835 și care pot fi atribuite lui Le Tourneur. Am luat în considerare doar acele explicații care privesc limba textului, fie în română, fie în franceză (și nu acele dezvoltări sau precizări metatextuale, ale traducătorilor, ale diverșilor comentatori). Astfel, exemplul (5) este tradus după modelul francez, unde apare tot în nota de final. Noțiunea explicată, un tip de armă

²⁴ Criteriul paternității ascunde, de fapt, două criterii secundare: distanța în timp (cronologia) și identitatea celui ce semnează glosele studiate. Genette (1987/1997: 6) utilizează criteriul cronologic în delimitarea suplimentară a tipurilor de paratext. Astfel, note sau glose care apar în prima ediție a unei lucrări sunt cele *originale*, cele adăugate la scurt timp după (următoarea ediție) sunt *ulterioare* (en. *later*) și, în final, cele adăugate la mult timp după o primă ediție (eventual la o revizuire) sunt *decalate* (en. *delayed*). Tot Genette delimitează între paratextul *autografic* (al autorului) și cel *alografic* (al editorului, al traducătorului etc.).

²⁵ În analiza paratextului de orice tip, Genette (1987/1997) insistă asupra relevanței a cinci întrebări: *unde?*, *când?*, *cum?*, *pentru cine?* și *pentru ce?*.

denumită *mignonnette* (în textul-sursă: *ilappuie sa mignonnette*) este glosată prin *petite épée*, idee preluată și tradusă de Bagdat. Observăm că traducătorul a adăugat sufixul diminutival francez la rom. *spangă* (< pol. *szpaga*, rus. *unaza*, „spadă” sau „orice armă albă lungă”, v. DLR), inventând forma *spanganetă*.

În general, toate glosele care apar la *Le Tourneur* au fost preluate și traduse de Bagdat. Ce adaugă el pentru textul românesc nu privește istoria textului sau interpretarea lui, aparatul bibliografic sau comentarii metatextuale, ci nivelul lexico-semantic al limbii. Bagdat este un traducător conștient, fapt vizibil atât în textele proprii (nota asupra traducerii, rezumatele moralizatoare), cât și în actul în sine al traducerii, așa cum va fi demonstrat în secțiunea dedicată analizei unor fapte din corpus relevante pentru limba literară a textului.

În final, un criteriu secundar de clasificare este cel grafic. Astfel, glosele pot fi semnalate prin paranteze, ca în toate exemplele de mai sus, sau nesemnalate: *ești un sin-iubitor, ești un egoist* RJ, 70.

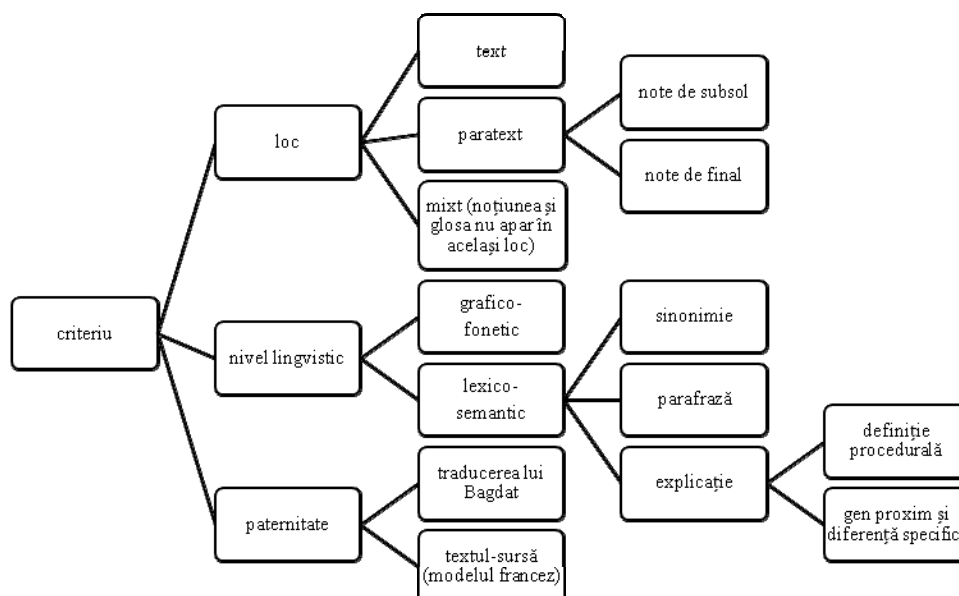

Fig. 1. Schemă recapitulativă a clasificării propuse.

5. Vom releva în continuare câteva observații rezultate din analiza corpusului. Am început demersul de cercetare urmărind câteva elemente precum: apartenența cuvântului glosat la clasa neologismelor și semantica lui, potențialele relații de sinonimie contextuală ale neologismului glosat și ale altor cuvinte deja existente în limbă, eventual preluate din limbile de cultură ale perioadei anterioare (slava, greaca). Nu în ultimul rând, am urmărit efectul retoric și/sau stilistic al

acestor glose, mai precis implicarea lor în fragmentarea sau supralicitarea discursului, sincoparea sau polifonia acestuia.

Neologismele fac obiectul multor glosări²⁶. Dăm câteva exemple din VȘ (10) și RJ (11):

- (10) *biografi (scriitori de viața cuiva) și comentatori (deslușitori, care fac tălmăciri)* VȘ, 5
 Șekspir e unul din acei oameni *superiori (mai presus)* VȘ, 6
 pentru neîndestulata noastră *curiozitate (dorință prea mare)*²⁷ VȘ, 7
 Aceasta este oare rezultatul unei înclinări *reciproce (a unuia către altul)?* VȘ, 8
 Rov (Rowe) *pretinde (voiește cu stăruire)* a fi cel dintâiu biograf al lui Șekspir. VȘ, 8
 va să zică că împrejurul locului *natal (unde s-a născut)* VȘ, 9
 atât de *absurde (fără înțeles)* încât nu meritez nici o *refutație (împotrivire)* VȘ, 19
- (11) *echivocuri (ziceri cu două înțelesuri)* RJ, 199
 o sfătuire *actuală (pentru acum)* RJ, 148
pulsul (bătaea vânei), întrerupând mișcarea sa cea naturală RJ, 149
 Julieta, deșteptându-se din *letargie (somm adânc)* RJ, 177
 Romeo, în *delir (nebunie)* RJ, 190

Pe de altă parte, unele glose nu sunt motivate de statutul de împrumut recent. De exemplu, *giulgiu* (< magh. *gyolcs*, v. DA), cuvânt mai vechi, cu mai multe variante, este glosat de Bagdat printr-o explicație de tip definiție procedurală. Mai mult decât atât, modelul francez ar fi permis introducerea împrumutului latino-romanic *lințoliu*, atestat la 1843 cu sensul specific de „pânză cu care se acoperă mortul, giulgiu” la C.A. Rosetti (v. DLR, s.v. *lințoliu*) (12):

- (12) ou commandez-moi d’entrer dans un tombeau nouvellement creusé, et de m’y envelopper, avec le mort du même *linceul* RJT, 167
 sau poruncește-mi să intru într-un mormânt de curând săpat și să mă învălesc cu mortul în acelaș *giulgiu*
(cerșaf de pânză în care se înfășoară mortul) RJ, 148

²⁶ Notăm faptul că unele glosări ale neologismelor din (10) și (11) sunt similare celor date în dicționarul lui J. A. Vaillant (DV), *Vocabular purtăreț românescu-franțozesc și franțozesc-rumânesc...* (1839) pentru cuvintele franțuzești. Astfel, în DV, s.v. *biographe*, „biograf, -i, care scrie biografia, adică viața cuiva”, s.v. *actuel*, „de acum”; s.v. *pouls*, „baterea vânei”. În cazul lui *actual*, textul-sursă, fr. *un conseil présent*, nu constituie modelul formal, alegerea altui neologism pentru aproximarea sensului fiind o inovație a traducătorului român.

²⁷ Cuvântul *curiozitate* apare și în LB, s.v. *curiositate*. Bagdat dorește aproximarea fr. *insatiable curiosité*, glosarea *dorință prea mare* având în acest caz scopul nuanțării, a suplimentării semantice, actualizând un sens contextual. Glosa preia și din sensul calificativului *neîndestulata*.

Bagdat optează pentru altă variantă față de model și în (13), înlocuind fr. *cultivateur* cu rom. *agricultor* (< fr. *agriculteur*, lat. *agricultor*), pe care îl și glosează prin parafrazăre.

- (13) Il dit qu'Anna Hathaway, sa femme était la fille d'un eriche *cultivateur*. VS, iii
El zice că Ana Hatavai (Anna Hathaway), soția sa, era fiica unui avut *agricultor* (*lucrător de pământ*). VȘ, 8

De asemenea, o depărtare de model într-un mod inedit este echivalarea fr. *phase* (împrumutat ulterior) cu un grup de cuvinte, procedeu al traducerii prin parafrazăre: „schimbări succesive”. Grupul cuprinde un adjectiv neologic (*succesiv*, atestat în 1702, v. DLR), glosat ulterior printr-o altă parafrazăre (14), ceea ce sugerează dificultatea traducerii noțiunii inițiale, *phase*²⁸.

- (14) dans toutes les phases de sa vie positive et poétique VS, ii
schimbările sale cele *succesive* (*ce urmează una din alta*) din viața-i pozitivă (adevărată) și poetică VȘ, 7

Un ultim exemplu interesant vizează relația de sinonimie contextuală obscură, la o primă vedere, între *a rafina* și *a lămuri* (15). Românescul *rafina* (< fr. *raffiner*, germ. *raffinieren*), cu sensul primar concret „a curăța o substanță, un produs etc. de corpurile străine pe care le conține” și cu sensul figurat „a (se) face mai fin, mai delicat, mai subtil” se suprapune parțial rom. *a lămuri* (derivat din *lamură* < latină, v. DER) la care „predomină ideea de curățire, de purificare” în uzul tranzitiv, sensul primar, și, prin extensie „a distila, a rafina” (DLR). În timp, adjectivul participial „lămurit” este asociat mai degrabă nominalilor inanimate și poate fi echivalat cu „explicit, clar, conturat” (*problemă lămurită*). Glosa surprinde, astfel, un stadiu al limbii în care echivalența între sensurile figurate ale cuvintelor *rafinat* și *lămurit* putea fi făcută întocmai pentru *lămurirea* cititorului:

- (15) le théâtre, en Angleterre, n'était pas un plaisir de cour, un plaisir réservé pour des esprits raffinés ou délicats VS, vij
teatrul în Anglîtera nu era o plăcere regală, o plăcere pentru spiritele *raffinate* (*lămurite*) sau delicate VȘ, 20

În ceea ce privește efectul discursiv al gloselor, nivelul sintactic oferă un prim indiciu. Astfel, în majoritatea instanțelor din corpus nu există întreruperi, anacoluturi sau dezacorduri provocate de reluarea noțiunii explicate prin glosare. Observăm menținerea articolului enclitic (16a), a formei de genitiv într-o construcție

²⁸ Traseul traducerii ar putea fi rezumat astfel: fr. *phase* > *schimbare succesivă*; *succesiv* = *ce urmează una din altă*; fr. *phases* = *schimbări ce urmează una din alta*.

mai complexă (16b, 16e), păstrarea modului și timpului verbal (16c), reluarea adjectivului demonstrativ de identitate acordat în gen și număr (16d). Aceste fapte indică o atitudine programatică a traducătorului, care are în vedere procesul lecturii: recitirea textului cu înlocuirea cuvântului necunoscut trebuie să funcționeze la toate nivelurile, sintactic și lexico-semantic.

- (16) a. Moartea care a supt *ambrosia (hrana)* suflării tale RJ, 174
 b. Aceasta este oare rezultatul unei *înclinări reciproce (a unuia către altul)?* VȘ, 8
 c. *pretinde (voiește cu stăruire)* VȘ, 8
 d. în zilele următoare aceeași uzare, *aceleași salariu (aceeași simbrie)* VȘ, 12
 e. aceste obiecte având dreptul de a se reproduce atâtea ori pe cât interesul *ciceronului (aceluia care arată streinilor curiozități)* o cere VȘ, 27

Pe de altă parte, glosele pot provoca polifonie textuală²⁹.

Dispersate în text, însă, glosele din traducerea lui Bagdat nu produc, în opinia mea, un efect puternic de oralitate, însă conturează o voce specifică, aproape de cea a unui suflor dedicat cititorului. Efectul stilistic nu este unul de fragmentare, cât de explicitare benefică, însă uneori disruptivă (în cazul ficțiunii) sau redundantă (în cazul biografiei).

În final dorim să relevăm un fenomen inedit, pe care îl apropiem de glose doar prin funcția sa de explicitare, realizată de data aceasta prin mijloace vizuale. Ediția românească prezintă un simbol al cornului lunii între paranteze, în scena balconului din *Romeo și Julieta*, inexistent în textul-sursă:

- (17) Un espace de ciel et la luneparaissent dans le fond. RJT, 147
 Un spațiu al cerului și un cart al lunei se arată în fund. (D)RJ, 76

Se pot avansa mai multe ipoteze pentru această glosă atipică. Cele pe care le-am considerat până în acest stadiu al cercetării vizează fie o motivație simbolică (legată de semnificațiile scenei), fie una pragmatică: în eventualitatea punerii în scenă a textului tradus, împrumutul *cart* (< fr. *quart*) trebuie explicat, poate pentru acuratețea decorului. Remarcăm, totodată, absența acestui reper scenografic în modelul francez. În orice caz, efectul retoric al acestui tip de explicație este unul inedit, fie că îl asimilăm unei glose atipice, fie că îl considerăm doar o particularitate grafică a textului.

²⁹ Discutând însemnările de călătorie ale lui Gh. Asachi (1830), Ștefan Cazimir consideră că glosele sugerează puternic oralitatea: „Efectul acestor paranteze numeroase este o notă de oralitate sui-generis. Dacă facem abstracție de vârsta lui Asachi (42 de ani), parcă am asculta un tânăr întors recent din străinătate, povestind cele văzute părinților săi, care clatină adesea din cap și-i cer din priviri explicații suplimentare”; vezi Șt. Cazimir, *Alfabetul de tranziție*, București, 2006, p. 84.

6. Concluziile demersului de față vizează cele două intenții ale cercetării, și anume clasificarea și analizarea gloselor dintr-o traducere din franceză de la 1848, cuprinzând biografia lui Shakespeare și piesa *Romeo și Julieta*. Ultimul text merită atenția cercetătorilor limbii române cel puțin pentru faptul că este, până la această dată, prima traducere integrală a piesei *Romeo și Julieta*. Aceste traduceri timpurii „prezintă o însemnătate considerabilă din punctul de vedere al «lucrării» limbii literare”³⁰, participând în procesele complexe de formare a normelor limbii literare moderne, lărgind totodată referințele culturale ale epocii prin introducerea operelor lui Shakespeare, preluat și diseminat de romantici, așa cum arată P. Grimm³¹.

În privința clasificării am luat în considerare trei criterii de organizare a corpusului de glose, poate cel mai relevant pentru limba literară fiind criteriul nivelului lingvistic la care operează acestea. Traducătorul indică frecvent sinonimele sau definițiile unor cuvinte, majoritatea neologisme, operație situată la nivel lexicosemantic; totodată, în special în textul biografic sunt indicate toponimele și antroponimele în originalul englez sau francez, ulterior transcrierii acestora conform normelor fonetice și ortografice din acel moment. Pentru studiul filologic al textelor este relevant și criteriul paternității, care poate distinge între glosele traducătorului român și cele prezente în textul-sursă; studiul poate viza și filiația acestora din urmă în edițiile franceze.

Nu în ultimul rând, am analizat câteva dintre fenomenele înregistrate cu scopul de a releva natura lexicosemantică a cuvintelor explicate, precum și de a observa efectul retoric și stilistic al gloselor în ansamblul discursului. Merită amintit faptul că studiul gloselor în textele premoderne vizează mai rar textele laice, traducerea lui T. Bagdat din 1848 fiind un text ce se pretează la o asemenea analiză. Cercetarea gloselor în cele două texte extrase din volumul amintit relevă fenomene interesante de limbă, constituind un exemplu de polifonie textuală incipientă, aflată într-un context istorico-literar și lingvistic de tranziție.

SURSE

- VȘ = *Viața lui Șekspir*, în *Biografia lui Viliam G. Șekspirdupe Le Tourneur, urmată de Romeo cu Julieta și Otello*. Tragedii în câte cinci acte compuse de Viliam Ghiuilom Șekspir, traduse slobod de Toma Alecsandru Bagdat, București, tipărit în tipografia lui Iosef Kopainig, 1848.
- RJ = *Romeo și Julieta*, tragedie în 5 acte de Viliam Ghiuilom Șekspir, tradusă slobod în limba românească de Toma Bagdat, București, tipărit în tipografia lui Iosef Kopainig, 1848, în volumul *Biografia lui Viliam G. Șekspir...* (*ibidem*).
- VS = *Vie de Shakespeare*, în *Œuvres dramatiques de Shakspeare, traduites de l'anglais par Letourneur*, nouvelle edition precede d'une notice biographique et littéraire par M. Horace Meyer, traducteur des œuvres de Schiller et ornée du

³⁰ Ștefan Munteanu, *Istoria limbii române literare*, București, 1983, p. 180.

³¹ Vezi P. Grimm, *art. cit.*, p. 324 și următoarele.

portrait de Shakspeare gravé sur acier. Tome premier. Imprimerie d'Amédée Saintin, éditeur, rue Saint-Jacques, 38. 1835. Disponibil online la <https://hdl.handle.net/2027/ucm.532587338x>

RJT = *Romeo et Juliette*, (*ibidem*).

DICȚIONARE

- DA = *Dicționarul limbii române* (seria veche, *A-Lojniță*), București, 1913–1949.
 DER = *Dicționarul etimologic român*, Alexandru Ciorănescu, Universidad de la Laguna, Tenerife, 1958–1966.
 DLR = *Dicționarul limbii române* (serie nouă), București, 1965–2010.
 DV = *Vocabular purtăreț românescu-franțozesc și franțozesc-rumânesc, urmat de un mic vocabular de omonime*, de J. A. Valian, fost profesor de literatură franțozescă în colegiul național și întemeietorul pensionatului din Sf. Sava, București, Tipografia lui Friderih Valbaum, 1839.
 LB = *Lexiconul de la Buda, Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum*, Budae, Typographiae Regiae Universitatis Hungaricae, 1825.

GLOSSES IN THE FIRST ROMANIAN TRANSLATION OF *ROMEO AND JULIET* AND IN *THE LIFE OF SHAKESPEARE*

(Abstract)

The article is concerned with glosses found in two early Romanian translations from French, authored by Toma A. Bagdat and published in 1848: *Romeo și Julieta*, the first completed and printed Romanian translation of Shakespeare's *Romeo and Juliet*, and, subsequently, *Viața lui Viliam Ghiuilom Șekspir*, a biography of the aforementioned playwright. A short philological note is provided, as well as a theoretical taxonomy of the glosses and some analytical insights of selected examples. The linguistic criterion of the taxonomy puts forward a division between graphic/phonetic glosses and lexical/semantic phenomena.

Keywords: textual and paratextual glosses, lexical borrowings and adaptations, Romanian translations of Shakespeare, 19th century translations from French.

Cuvinte-cheie: glose textuale și paratextuale, împrumuturi lexicale și adaptări, traduceri românești din Shakespeare, traduceri de secol XIX din franceză.

*Masterandă SAL II,
Universitatea din București
bianca.maria.alecu@gmail.com*

Marius Mazilu

**PRAVILA DE LA GOVORA. NOTE FILOLOGICE PRIVIND
COMPLETAREA UNOR OMISIUNI, LĂMURIREA UNOR PASAJE
OBSCURE ȘI SEMNALAREA UNOR PROBLEME
DE TRADUCERE**

Continuăm¹, în acest articol, observațiile prilejuite de consultarea ediției princeps a *Pravilei de la Govora*², prin comparație cu traducerea existentă în ms. rom. BAR 2471³ (cea care a stat la baza tipăriturii), aparținând călugărului oltean Mihail Moxa, și cu versiunea slavonă originală a scrierii, din ms. sl. 726⁴. Astfel, am putut completa omisiunile din textul tipărit la 1640⁵, îndreptă lecțiunile greșite⁶ ale tipografilor Meletie Macedoneanul și Ștefan din Ohrida, și limpezi anumite pasaje, unde traducerea nu era suficient de clară.

I. COMPLETAREA UNOR OMISIUNI

1. *Iară se cade în trei părți să se împartă, doauo <părți> preotului, iară a treia parte, ostenitorilor și slujitorilor* (p. 20/2–4). Omisiune completată după ms. rom. BAR 2471, f. 7^v/9; cf. și ms. sl. BAR 726, f. 6^f/1–2: **ДѢѢ ЧЛСТНН ЕРЕУ**.

2. *Când va vrea fiecarele să priimească o muiare de ispoveadă, întâiu să se întărească pre sine cu rugăciune și cu rugări, și să cetească acești <psalmi>* (p. 45/9–12). Omisiune completată după ms. rom. BAR 2471, f. 21^v/1; cf. și ms. sl. BAR 726, f. 19^f/5: **ПОД СІА ПСАЛМЫ**.

¹ Vezi articolul nostru, *Pentru o nouă ediție a Pravilei de la Govora* (1640), în „Limba română”, LXVII, nr. 3–4/2018, p. 331–340.

² Vezi Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche. 1508–1830*, tomul I, București, 1903, p. 108–114. Trimiterile din pasajele de mai jos se fac la exemplarul aflat la BAR, filiala București, sub cota CRV 39 unicat.

³ Vezi Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, I, București, 1983, p. 283.

⁴ Vezi P.P. Panaitescu, Zamfira Mihail, *Catalogul manuscriselor slavo-române și slave din Biblioteca Academiei Române*, vol. III/partea I-a, București, 2018, p. 163–166.

⁵ Omisiunile identificate în textul ediției princeps a *Pravilei de la Govora* au fost marcate între paranteze unghiulare. Anumite lecțiuni (discutate la punctele I. 1. și I. 9) se pot explica și prin opțiunea tipografului de a evita exprimarea redundantă din pasajele respective.

⁶ Lecțiunile refăcute și alte cuvinte discutate au fost marcate cu litere aldine.

3. *Iară <de iaste> călugăr, să mănânce brânză și pește, apoi iară să între întru pocaiania lui* (p. 75/9–11). Omisiune completată după ms. rom. BAR 2471, f. 37^v/12; cf. și ms. sl. BAR 726, f. 35^f/10: *лице ли є мни^x*.

4. *Iară sâmbăta și duminica, și la prazdnice domnești, metanii să nu se facă, ce mai vârtos <dentru mari osteniște și> dentru mari învățături noauo ale postului* (p. 83/4–8). Omisiune completată după ms. rom. BAR 2471, f. 42^f/3–4; cf. și ms. sl. BAR 721, f. 39^v/1: *нж и паⁿ ѿ великыи^x проудовь и*.

5. *Oarecine-ș lasă părinții bătrâni și slabi, iară nu-i cinstesc și să-i hrănească pre dinșii, ce <se vor duce de> se vor postrigi călugări fără de învățatura părinților lor, anatema aceștea, și și cela ce-l călugăreaște* (p. 154/12–17). Omisiune completată după ms. rom. BAR 2471, f. 82^v/3; cf. și ms. sl. BAR 726, f. 80^f/3: *опиде^m*.

6. *Iară înlăuntru a opta spiță, să fie nuntă, ce se zice <spre chipul> feciorilor ai trei veri, că această rudă se cheamă până în a 8 <-a> stepenă* (p. 202/9–12). Omisiune completată după ms. rom. BAR 2471, f. 109^f/4; cf. și ms. sl. BAR 724, f. 109^f/9–10: *си рѣⁿ на подовіе пріе^x бра^mвчл^a*.

7. *Iară popa cela ce-i priimește <și-i blagoslovește> pre dinșii, să se gonească de la bisearică și de leturghie 1 an, și metanii câte o mie în zi* (p. 226/14–16). Omisiune completată după ms. rom. BAR 2471, f. 121^v/12–13 (f. 123^v, după numerotarea BAR)⁷; cf. și ms. sl. BAR 724, f. 125^f/6: *и блⁿвлицеи и^x*.

8. *„Întoarce ochii miei, ca să nu vază de ceale deșarte, și întru calea ta <mă> înviiază”* (p. 249/13–15). Omisiune completată după ms. rom. BAR 2471, f. 138^f/5 (f. 140^f, după numerotarea BAR); cf. și ms. sl. BAR 726, f. 140^f/9–10: *въ пжпн пвоє^m живи мл*.

9. *Preotul, de nu va face orice după tocmeala sfinților părinți, și praznicele cealea ce-s puse cu lege nu le va cinsti, mai vârtos și pre alții-i va învăța așa, ce va face după voia lui, unii ca aceia să fie lepădați <și să se scoată>* (p. 259/6–11). Omisiune completată după ms. rom. BAR. 2471, f. 142^f/6 (f. 144^f, după numerotarea BAR); cf. și ms. sl. BAR 726, f. 145^v/15: *и да изврѣже^m сл*.

10. *Oarece om de voia lui se va arunca pre sine dentr-un țermure jos, și va muri, sau întru o apă, sau dentru o piatră, sau se va junghea însuș <cu un cuțit> (...), unii ca aceia să nu se îngroape ca creștinii (..)* (p. 275/14–19). Omisiune completată după ms. rom. BAR. 2471, f. 150^f/7 (f. 152^f, după numerotarea BAR); cf. și ms. sl. 726, f. 158^v/12: *или ноже^m заколет сл*.

11. *Iară la zilele de apoi mărturisim Domnul nostru Isus Hristos, Unul Născut, Fiiul lui Dumnezeu, <ce e de la Dumnezeu> adevăr (...)* (p. 318/10–12). Omisiune completată după ms. rom. 2471 BAR, f. 177^f/6 (f. 179^f în numerotarea BAR); cf. și ms. sl. BAR 726, f. 183^f/2: *иже ѿ бѣ истинна*.

⁷ Numerotarea mecanică a BAR conține o inexactitate, după fila 115^f urmând fila 117^f.

12. <(121)> *De va șădea diaconul...* (p. 228/14). Numărul articolului de lege corespunzător acestui paragraf a fost restituit după ms. rom. BAR 2471, f. 123^v/3 (f. 125^v, după numerotarea BAR); cf. și ms. sl. BAR 726, f. 127^r/17.

II. CORECTAREA UNOR LECȚIUNI GREȘITE

13. *Deci iară iaste ș-altul, când face oarece păcat mare sau mic, și ia învățatură, cât i se cade lui drept multe păcate ale lui, în mulț ai robeaște, iară altul întru pușinea vreamе învățătura lui o umple* (p. 55/17–18–56/1–5). Tipărit: **къ ѡнтѣю**. Corectat după ms. rom. BAR 2471, f. 27^r/5; cf. și ms. sl. BAR 726, f. 24^v/3–4: **и прїимѣ^м запов^ѣѣ елико до^ѣимѣ моу**.

14. *Iară de va fi den cele mici amestecăciuni de sânge, sau den cele mari, cade-se învățături mai mari să facă* (p. 62/1-3). Tipărit: **де нѣ ва фи**. Corectat după ms. rom. BAR 2471, f. 30^r/17; cf. și ms. sl. BAR 726, f. 27^v/12–13: **лице ѿ малинк^ѣ крѣвомѣшенїи вы^ѣ**.

15. *Iară de nu va fi fost încă preot și va fi umblat la furat, acesta popă să nu fie, ce mai vârtos să ia învățatură, ca un curvariу și ca o curvă* (p. 73/14–18). Tipărit: **ѡсж**. Corectat după ms. rom. BAR 2471, f. 36^v/16; cf. și ms. sl. BAR 726, f. 34^r/13: **а иже нѣ ѣрен еце**.

16. *Iară de va fi încă unul curat, ce să aibă puteare, atunce să stea înaintea oltariului, nice a d<ou>a o<a>ră să nu ia cununa* (p. 182/3–5). Tipărit: **ѡсж**. Corectat după ms. rom. BAR 2471, f. 97^v/10; cf. și ms. sl. BAR 726, f. 95^r/14–15: **лице едино двѣтвѣетъ еце**.

17. *Sânt îngerі în fiece bisearecă, de scriu pre ceia ce se postesc* (p. 300/16–17). Tipărit: **се покѣсьскѣ**. Corectat după ms. rom. BAR 2471, f. 166^v/8 (f. 168^v după numerotarea BAR); cf. și ms. sl. BAR 726, f. 173^r/7: **постѡцижѡ сѡ**.

18. *Călugărul ce va cădea cu parte bărbătească sau cu dobitoс, și se va înfrunta, să se postească 8 ai, și metanii 150* (p. 325/13–16). Tipărit: **сѣ покѣѡкѣж**. Corectat după ms. rom. BAR 2471, f. 182^r/1–2 (f. 184^r după numerotarea BAR); cf. și ms. sl. BAR 726, f. 187^v/6: **да постисѡ**.

19. *Oarecine va spurca muiare <a> fratelui de duhovnic, aceasta nemica nu o socoteaște* (p. 148/7). Tipărit: **ѡховникѣ**. Notarea lui ѣ final reprezintă o grafie greșită, preluată din ms. rom. BAR 2471 (f. 78^v/17), acolo unde Moxa corectează pasajul inițial: „Сѡречине ва спѡуркамоуѡара ѡрателоуѡи де ѡховникѣ сѣѣ, ștergându-l doar pe сѣѣ, nu și pe ѣ

20. *Călugărul, de va fi în mănăstire și va strânge mulțime de aveare întru ascuns de igumenul, să aibă poцаianie 1 an, și metanii 2 mii de zi* (p. 321/1–4). Mențiunea *de zi* este un adaos nejustificat al tipografului, aceasta neregăsindu-se nici în ms. rom. BAR. 2471, f. 179^v/2 (f. 181^v, după numerotarea BAR), nici în ms. sl. BAR 726, f. 185^r/4: **ѡѣ^мѡ покло^ѣѣ**.

III. PROBLEME DE TRADUCERE

21. *Încă mai vârtos a blăstema pre cei de trei ori lepădați eretici, întâiu pre Aria, și cu dinsul Nistorii, și Savelie, și Teodor, și Teodot⁸, hulitori și bârfitori și vrajmașii Sfintei Troiți* (p. 123/23–124/1–4). Tipărit: **Θεωδοτα**. Formă preluată din ms. rom. BAR 2471, f. 65^r/4, aflată, la rândul ei, sub influența grafiei slavone a numelui masculin: **Θεωδοτα** (v. ms. sl. BAR 726, f. 62^r/9).

22. *Purtările dracului sânt aceastea: jucărali ceale pizmașe și pre amăruntul, și vânările, plesnetele și alăutele (...)* (vezi CRV 39 unicat, p. 249/6–9, și ms. rom. BAR 2471, f. 135^v/14–17 – f. 137^v, după numerotarea BAR –). Locuțiunea adverbială *pre amănuntul* traduce, în mod greșit, corespondentul slavon **подробно** (vezi ms. sl. BAR 726, f. 140^r/3), provenit, la rândul lui, din slavonescul **подрѡма** „hipodrom”. Necunoscând înțelesul acestui cuvânt, Moxa l-a confundat cu un altul, și anume cu **подрѡбын** „mărunte; felurite, diverse”.⁹ Astfel, traducerea corectă ar fi fost: *jucărali ceale pizmașe și hipodromurile, și vânările, plesnetele și alăutele (...)*.

23. *Sfânta Troiță, Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt, necurat și nedeplin mărturisii* (p. 162/8–10). Tipărit: **де непли**.¹⁰ Lecțiunea greșită „de neplin” este preluată de tipograf din ms. rom. BAR 2471, f. 86^v/11. Aceasta a fost corectată prin raportare la ms. sl. BAR 726, f. 84^r/11–12, unde cuvântul echivalent este **неисправленно** „incorect”.¹⁰

24. *Muiarea otrăvitoare, până la moartea ei să se pocăiască, și metanie, cât e untunearec într-o zi* (p. 232/2–4). Sintagma „cât e untunearec într-o zi” este reprodusă întocmai din ms. rom. BAR 2471, f. 125^v/1–2 (f. 127^v, după numerotarea BAR): ea reprezintă echivalarea slavonescului **тъмж** (v. ms. sl. 726, f. 129^r/8), în traducere exactă: „untunearec”, cu sensul „un număr foarte mare”. Textul slavon original nu prescrie, așadar, un anumit număr de metanii pe durata unei singure zile, ci stabilește ca penitentul să facă metanii nenumărate până la sfârșitul vieții.

25. a. *Iară de va fi cu călugăriță mare, 12 ai, și metanii la an, doauo povări* (p. 257/18–258/1–2).

Cuvântul *povară* apare numai în textul tipărit, înlocuind slova **В**, încercuită, din ms. rom. BAR 2471, f. 141^r/13 (f. 143^r, după numerotarea BAR); cf. și ms. sl. BAR 726, f. 145^r/5.

Aceeași soluție, a înlocuirii slovei **В** încercuite din manuscrisul lui Moxa, ne propune tipograful și în alte două pasaje ale *Pravilei*:

⁸ Teodot (= Theodotus din Bizanț), cel mai vechi adept al ereziei adoptianiste, care nega existența unui Dumnezeu trinitar și divinitatea lui Iisus (considerat doar ca fiu adoptiv al lui Dumnezeu și legat de Duhul Sfânt numai printr-o unitate de voință, nu și de substanță), este excomunicat de Papa Victor, în anul 190.

⁹ De altfel, într-un alt loc din *Pravilă*, călugărul oltean traduce prin *pre amăruntul* slavonescul **подробно** (vezi ms. sl. BAR 726, f. 48^v/15): *Dirept aceaea, iată pre amăruntul tocmim și învățăm* (vezi CRV 39 unicat, p. 101/2–4; cf. și ms. rom. BAR 2471, f. 51^r/15).

¹⁰ Mulțumim d-lui Al. Mareș pentru semnalarea acestor erori de traducere (de la punctele 22 și 23).

b. Oarece călugăr va cădea întru limbi, și de nevoie va fi nevoit de dinșii să curvească cu muiare și să mănânce carne și ș-alte spurcăciuni, să se pocăiască 5 ai, și metanii 2 **povări** să facă la an, și după 5 ai să se cuminece (p. 264/16–18–265/1–3)¹¹.

c. În an sânt 12 luni, iară săptămâni, 52. Zile, 365, și ceasuri, 4162. Și meždočasii, două **povări** și șasezeci (p. 338)¹².

Așadar, tipograful *Pravilei* a echivalat slova **B** încercuită cu termenul *povară*, căruia i-a acordat valoare numerică (20 000).

IV. DIFERENȚE DE ORDIN LEXICAL ÎNTRE TIPĂRITURĂ ȘI TRADUCEREA MANUSCRISĂ

Există, în textul tipărit al *Pravilei*, o serie de cuvinte pentru care îngrijitorul ediției a preferat sinonime sau forme diferite în locul termenilor folosiți de Moxa în traducerea sa. Aceasta este situația unor cuvinte precum *vor moșteni* (CRV 39 unicat, p. 21/16–17) pentru *vor ocina* (ms. rom. BAR 2471, f. 8^v/3), *să-l preoțească* (CRV 39 unicat, p. 23/12) pentru *să-l hirotonosească* (ms. rom. BAR 2471, f. 9^f/15), *cuminicătură* (CRV 39 unicat, p. 25/4) pentru *priceștenie* (ms. rom. BAR 2471, f. 10^f/8), *au zis* (CRV 39 unicat, p. 34/17) pentru *au grăit* (ms. rom. BAR 2471, f. 15^v/2–3), *ai* (CRV 39 unicat, p. 43/9) pentru *leat* (ms. rom. BAR 2471, f. 20^f/12), *ani* (CRV 39 unicat, p. 57/7) pentru *aii* (ms. rom. BAR 2471, f. 27^v/14), *dînsul* (CRV 39 unicat, p. 87/11, și p. 91/14) pentru *nusul* (ms. rom. BAR 2471, f. 44^f/14), respectiv *însul* (ms. rom. BAR 2471, f. 46^v/3), *popă* (CRV 39 unicat, p. 117/14) pentru *preot* (ms. rom. BAR 2471, f. 61^r/2), *câteodată* (CRV 39 unicat, p. 165/4–5) pentru *dinioară* (ms. rom. BAR 2471, f. 88^f/13), *alegând* (CRV 39 unicat, p. 165/6) pentru *fără numai* (ms. rom. BAR 2471, f. 88^f/15), *Mântuitorii* (CRV 39 unicat, p. 311/14) pentru *Ispășitorii* (ms. rom. BAR 2471, f. 173^v/10 – f. 175^r, după notarea mecanică a BAR), *ocăraște* (CRV 39 unicat, p. 342/3) pentru *nu iubesc* (ms. rom. BAR 2471, f. 191^r/7 – f. 193^r, după numerotarea mecanică a BAR).

În încheiere, atragem atenția asupra unei afirmații pe care am făcut-o în articolul nostru (vezi nota 1), cu privire la o lecțiunea a lui Al. Odobescu, primul editor modern al *Pravilei de la Govora*, în anul 1884. Susțineam acolo faptul că, în pasajul: *Pahomie, iată ceale ce tocmești tu de tinereți și în deșert șezi într-această peșteră*, cuvântul subliniat cu aldine ar fi trebuit citit: **de tine**, așa cum apare el tipărit în CRV 39 unicat, p. 303/15–16 (vezi fig. 1) (cf. ms. rom. BAR 2471,

¹¹ A se consulta, pentru comparare, ms. rom. BAR 2471, f. 145^v/1 (f. 147^v, după numerotarea BAR); cf. și ms. sl. BAR 726, f. 149^r/17.

¹² Vezi ms. rom. BAR 2471, f. 189^f/4 (f. 191^r, după numerotarea BAR); cf. și ms. sl. BAR. 726, f. 197^v/4.

f.170^r/10, și ms. sl. BAR 726, f. 174^v/3–4: **ТАЖЕ ОСЕБѢ ОУЖЕ БО ИСПРАВИЛЪ ЕСИ**). Confruntând mai multe exemplare ale *Pravilei*, am ajuns la concluzia că Odobescu a avut la dispoziție un volum aparținând altui tiraj al cărții, destinat tot Țării Românești (probabil, ulterior, care conținea corectarea unor greșeli, fără a se mai consulta însă manuscrisul lui Moxa), diferit în cel puțin două locuri: cel invocat anterior (vezi, prin comparație, fig. 2), și un altul, aflat pe pagina de gardă a *Pravilei*, care vizează imprimarea diferită a cuvântului *tiparna* „tiparnița” (vezi, prin comparație, fig. 3 și fig. 4).

THE CODE OF LAWS FROM GOVORA. PHILOLOGICAL NOTES ON COMPLETING SOME OMISSIONS, CLARIFYING SOME OBSCURE PASSAGES AND HIGHLIGHTING SOME TRANSLATION PROBLEMS

(Abstract)

The present article continues the observations made in a previous study (see note 1), on identifying certain differences between the printed text of *The Code of Laws from Govora*, from 1640, on the one hand, and the Rom. ms. BAR 2471 (which contains Moxa's translation and on which the print was based) and the Slavonic original of the Romanian text (Sl. ms. BAR 726), on the other hand. Most of the examples refer to omissions or erroneous readings by the typographers of *The Code of Laws*, which make the text lose its meaning in various places. To a lesser extent, one can speak about inappropriate translation solutions which belong to Moxa, taken over as such by typographers. Besides these aspects, in some situations, the typographers' lexical preferences differ from the translator's. With a view to accomplishing a new critical edition of *The Code of Laws from Govora*, these observations need to be taken into consideration.

Cuvinte-cheie: ediție, *Pravila de la Govora*, manuscris românesc, manuscris slavon.

Keywords: edition, Romanian manuscript, Slavonic manuscript, *The Code of Laws from Govora*.

*Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13*

ANEXE

ШН ЗІСЕ , ПАХОМІЕ ІАТХ УБЛА УЕТОКМЕЦНІ ТУ ДЕ
ТНІ ПІ. АДЕШЕРГЪ ШЕЗЧ АТРАУБЕТХ ПЕЩЕРХ

Figura 1

ШН ЗІСЕ , ПАХОМІЕ ІАТХ УБЛА УЕТОКМЕЦНІ ТУ ДЕ
ТНІ ПЕЩЕРЦН. АДЕШЕРТЪ ШЕЗЧ АТРАУБЕТХ ПЕЩЕРХ

Figura 2

ТИПАРНІТЪ СЪБЪ АТИПІ
Н ПРАУМНАТЪ АДНДОН

Figura 3

ПЪРЦН АВЪЦЪТОРН...
ТИПАРНІТЪ СЪБЪ АТИПІ
НА ПРАУМНАТЪ АДНДОН

Figura 4

Daniar Mutalâp

REDAȚIA SCURTĂ A UNEI SCRIERI ASCETICO-MISTICE ATRIBUITE LUI EVAGRIE PONTICUL ÎN LITERATURA ROMÂNĂ VECHĂ (I)

1. Cunoscut sub denumirea de *Cuvântul de umilința sufletului*, textul de care ne vom ocupa reprezintă o scriere ascetico-mistică, atribuită Sfântului Evagrie Ponticul în cadrul tradiției slavone, care a circulat în manuscrisele românești cuprinse între mijlocul secolului al XVII-lea și începutul veacului al XIX-lea. Acesta a fost difuzat atât în mediul monastic, cât și în cel laic, fiind citit atât de călugări, cât și de mireni drept o predică, o scriere ascetică (dedicată pustnicilor), un „cuvânt de învățătură” utilizat în instruirea viitorilor preoți și un canon sau o rugăciune penitențială.

La baza acestuia stau două texte distincte, care, până în secolul al XVII-lea, au circulat independent în sbornicele slavone¹: 1. *слово преподобнаго отца нашего евагрия мниха о ѹмилении дѹши* (*Cuvântul preacuviosului părintelui nostru Evagrie monahul despre umilința sufletului*), care face parte din *Patericul Schitului* (*скитскіи патерик*)², tradus din greacă în secolul al IX-lea, și care este inclus în *Proloage* între veacurile al XIII-lea și al XVII-lea³ și 2. *слово евагрия мниха о ѹмилении дѹши, и о страсе бѹдѹщихъ мѹк, и о покаіаніи* (*Cuvântul monahului Evagrie despre umilința sufletului și frica de chinurile viitoare, și despre pocăință*), cuprins (fragmentar) la finele unei omilii atribuite apostolului Petru,

¹ Vom publica un articol în care vom detalia circulația textului în sbornicele și tipăriturile conservate la Biblioteca de Stat din Moscova.

² *Patericul* reprezintă o culegere de narațiuni și sentințe ale „părinților pustiei” care s-a cristalizat în jurul secolelor IV–V în limba greacă. În general, acesta se împarte în „paterice alfabetice”, în care narațiunile sunt ordonate în funcție de numele părinților care le rostesc, și „paterice tematice”, care cuprind, de obicei, sentințe anonime, adunate în capitole construite pe diferite teme ale vieții monastice; vezi și alte tipologii în Jean-Claude Guy (ed.), *Introduction, în Les apophtegmes des pères. Collection systématique, Sources Chrétiennes 387, Paris, 1993*. *Patericul Schitului* reprezintă cea mai veche versiune slavonă a patericului tematic, tradusă în secolul al IX-lea din limba greacă, cuprinzând 1136 de apoftegme și povestiri ordonate tematic și, în funcție de părintele care le rostește, alfabetic; vezi N. I. Nikolaev, *Paterik Skitskii*, în D. S. Lihačev (ed.), *Slovari knižnikov i knižnosti Drevnei Rusi*, vol. 2, partea a II-a (vtoraja polovina XIV–XVI v.; 1–ja), Leningrad, 1989, p. 321.

³ S. A. Davydova, *Paterikovye čtenija v sostave drevnerusskogo Prologa*, în *Trudy Otdela drevnerusskoj literatury* (TODRL), 43, 1990, p. 263–267, 278.

copiate la sfârșitul secolului al XII-lea⁴, de unde se integrează în diferite culegeri de predici rostite în funcție de calendarul liturgic. În anul 1642, odată cu tipărirea *Proloagelor* la Moscova, cele două apocrife evagriene sunt alăturate, compunând un text nou, care poartă titlul de *Cuvântul preacuviosului părintelui nostru Evagrie monahul despre umilința sufletului*, fiind citit la 27 octombrie, când este comemorat sfântul mucenic Nestor⁵.

În cultura românească veche pătrund prima redacție a scrierii pseudo-evagriene, venită pe filiera *Patericului Schitului* („redacția scurtă”), precum și cea definită prin noul text, format odată cu tipărirea *Proloagelor* („redacția lungă”), scrierea eshatologică intitulată *Cuvântul monahului Evagrie despre umilința sufletului și frica de chinurile viitoare, și despre pocăință* nefiind, după cunoștința noastră, tradusă independent în limba română. Astfel, în articolul de față vom urmări circulația redacției scurte a acestei scrieri ascetico-mistice puse pe seama Sfântului Evagrie Ponticul.

Figură controversată, Evagrie Ponticul (345–399) este un pustnic trăitor în deșert ale cărui sentințe și scrieri au fost parțial integrate în *Pateric* (avva Evagrie) și incluse în *Filocalia* tipărită la Veneția în 1782⁶. În ciuda influenței sale, acesta este acuzat de origenism în cadrul celui de al doilea Conciliu de la Constantinopol (553 d. Hr)⁷, astfel încât o parte din scrierile sale sunt difuzate în limba greacă sub numele lui Nil Sinaitul (sec. V). Propriu-zis, redacția scurtă a *Cuvântului de umilință a sufletului*, circulând sub titlurile *Poveastea de cine greșaste după schimnicie* și *Învățătură pentru să-ț pedepsești sufletul* (în capitolul *Despre umilință* din *Patericul Schitului*), nu face vreo trimitere explicită la Evagrie, însă, după cum am văzut, stă la baza viitorului apocrif evagrian⁸.

Redacția scurtă a textului ascetico-mistic prezintă următoarea structură:

1. Lamentația bătrânului (intitulată *Poveastea de cine greșaste după schimnicie*)
2. Secvențele *miserere anima mea* (intitulate *Învățătură pentru să-ț pedepsești sufletul*)

⁴ Ms. sl. Biblioteca Națională din Rusia (РГБ) 12, fond 304, f. 56^r–59^v. Microfilm pus la dispoziție de Biblioteca Mănăstirii Sfânta Treime a Sfântului Serghie de Radonej, <https://lib-fond.ru/lib-rgb/173-i/f-173-i-77/#image-221>, accesat la 17.06.2020.

⁵ *Prolog, pervaja polovina (sentjabrî-fevralî)*, Svjato-Troickaja Sergieva Lavra, Moskva, 1642, p. 258–263 (<https://slovo.sobornik.ru/text/prolog.htm>, accesat la 15.08.2019).

⁶ Vezi A. Guillaumont, C. Guillaumont (ed.), *Évagre le Pontique. Traité pratique ou le Moine*, vol. 1, Sources Chrétiennes 170, Paris, 1971, p. 21–29; A.M. Casiday, *Evagrius Ponticus*, New York, 2006, p. 1–39.

⁷ *Ibidem*, p. 21.

⁸ Pentru scrierile care intră în opera „canonică” a lui Evagrie Ponticul, vezi A. Guillaumont, *op. cit.*, p. 29–37. Pentru o parte din apocrifele care au circulat în slavonă, vezi Konstantin Veršin, *Maloizučennyi slavjanskii perevod tvoreni Evagrija Pontiiskogo*, în U. Viktorovna Bashko (coord.), *Tekstologija i istoriko-literaturnyi process. Sbornik statei*, vol. 6, Moskva, 2018, p. 5–16.

Prima parte începe cu formula specifică *Patericului*, „zise un bătrân”, lamentația fiind asumată la persoana a III-a, numărul singular: „Amar sufletului ce greșește după sfântul botez al schimniciei, că unul ca acela nu trebuie să fie fără de plâns până la datul sufletului său” (ms. rom. BAR 68, f. 182^r). Fraza este urmată de descrierea stărilor prin care trece penitentul („ticălosul călugăr”), amplificate de incertitudinea față de judecata divină: „Derept aceea nu/mai mila lui Dumnezeu de va fi, iar omul nu știe cum va merge la judecătoria carele l-au mâniat; derept aceea numai ce așteaptă sufletul omului dureri și rușine și muncă” (182^{r-v}).

A doua parte a textului este introdusă tot printr-un verb *dicendi* („Iară zise”), plângerea fiind construită, de această dată, prin verbe și pronume la persoana I, numărul singular: „Amar mie, amar mie, că mă chiem că sânt credincios și fuiu mai cu amar de cei necredincioși” (182^v). În continuarea acesteia se găsesc 14, respectiv 11 fraze prefațate de construcția anaforică formată din pronumele la persoana a II-a singular și substantivul în vocativ „suflete” („Amar ție, suflete”). Acestea îi amintesc penitentului de greșelile comise, accentuate prin utilizarea conjuncției copulative „și” alături de adverbele „încă”/ „iară”, care exprimă ideea de iterație: „Amar ție, suflete, că ai greșit și încă tot mai adaogi”, „Amar ție, suflete, că den științele tale vei să te muncești și încă credința nu o mai priimești”, „Amar ție, suflete, că pentru trup cazi și iar îi slujești lui” etc. Finalul scrierii respectă același tipar, punând, în antiteză binecuvântările divine cu greșelile călugărului: „De câte ori te milui Dumnezeu și iar căzuș, de câte or te umili și iar te leneviș, de câte or te lumină și tu nu cunoscuse...” (189^f).

Astfel, din felul în care este structurat textul, se poate observa că situația de comunicare este clar stabilită: emițătorul este bătrânul (avva, părintele spiritual), care își plânge greșelile (implicit) către un frate pustnic (ucenicul său). Dacă în prima parte aceste lamentații sunt prezentate la persoana a III-a, în restul scrierii accentul se mută dinspre emițător spre receptor. Secvențele rostite la persoana I, numărul singular, „Amar mie”, sunt secondate de adresările către suflet („Amar ție, suflete”), apostrofe retorice care maschează de fapt însăși persoana emițătorului. Coroborând acest aspect cu titlul secvenței, construit la persoana a II-a, singular, (*Învățătură pentru să-ți pedepsești sufletul*), suntem de părere că rostirea lamentațiilor la persoana I reprezintă o strategie prin care emițătorul cere adeziunea cititorului, greșelile fiind transpuse, în lectură, grație reversibilității relației subiective eu – tu⁹.

În plus, tiparul structural al textului se apropie de tipicul altor scrieri ascetice: *Lamentațiile* cuprinse în capitolul 29 din *Asketikon*-ul lui avva Isaia (sec. IV–V), de altfel, capitol apocrif, uneori atribuit lui Evagrie¹⁰. Deși între cele două texte nu există vreo legătură directă, capitolul din culegerea lui Isaia se aseamănă cu redacția scurtă a scrierii de față, ea fiind compusă din peste o sută de fraze/

⁹ Vezi Émile Benveniste, *Probleme de lingvistică generală*, București, 2000, p. 240–247.

¹⁰ René Draguet, *Les cinq recensions de l'Ascéticon syriaque d'Abba Isaïe* (I), Louvain, Secrétariat du Corpus SCO, 1968, p. 1–30.

scurte paragrafe introduse prin formulele *Vae nobis*¹¹/ Οὐαὶ ἡμῖν¹² și *Hei mihi, misera anima mea!* Οὐαὶ μοι, ταλαίπωρε ψυχῇ. De asemenea, prin adresările directe către suflet, utilizate simetric, paralelismul sintactic și conținutul penitențial, scrierea ascetico-mistică este identică cu *Canonul lui Andrei Criteanul*, cuprins în *Triod* și cântat în a cincea săptămână a Postului Mare, imediat după lectura *Vieții Sfintei Maria Egipteanca* și a psalmului 50¹³. Aceste similitudini explică de ce, atât versiunile slavone cât și cele românești ale redației lungi, din *Proloage*, sunt copiate alături de canoane și de alte rugăciuni penitențiale.

Prima versiune a apocrifului ascetic a fost răspândită prin intermediul unei redații ale *Patericului Schitului* care, invariabil, conține un număr mare de narațiuni hagiografice iar, la final, un grup de sentințe și povestiri selectate și repartizate în funcție de teme precum: milostenia, ocară, gândurile, râsul, săturarea pântecului etc. Interesant este că în acest tip de paterice scrierea pseudo-evagriană este divizată în două părți intitulate *Poveste de cine greșește după schimnicie* și *Învățătură să-ți pedepsești sufletul*, cititorul implicit încadrându-se într-o categorie aparte a călugărilor, și anume pustnicii. Singurele excepții constau în copiile din ms. rom. BAR 1161 și 2100, în care textul nu prezintă vreun titlu, iar, în primul caz, formula „zise un bătrân” e înlocuită cu „zise părintele Arsenie” (vezi *infra*). Astfel, în tradiția manuscrisă românească, versiunea scurtă a textului ascetic nu îi este atribuită lui Evagrie și circulă adesea în paterice sub forma a două texte anonime. În raport cu prototipul slavon (Слово о умилении души), traducerea românească respectă întocmai structura și conținutul acesteia, unicele deosebiri fiind minimale.

<i>Pateric</i> (ms. rom. BAR 68)	<i>Patericul Schitului</i> (скитскии патерик, ms. sl. 703, f. 304 I) ¹⁴	Din <i>Proloage</i> (ms. rom. BAR 2513) / πρόλογ (Moscova, 1642) ¹⁵
„după sfântul botez al schimniciei” (f. 182 ^r)	по светѣль крещини не иматъ во беспечали быти („după sfântul botez, că unul ca	„după sfântul botez” (f. 55 ^r) / по свѣтем крещини (f. 260)

¹¹ Vezi *Patrologia Graeca* (PG) 40: 1199–1206.

¹² Αυγουστίνου Μοναχού (ed.), *Του οσίου πατρός ημών Αββά Ησαΐου, λόγοι ΚΘ' : εξ Ιεροσολυμιτικού χειρογράφου του ιζ' αιώνας : παραληθέντες και προς ετέρους χειρογράφους κώδικας της ιεροσολυμιτικής και σιναϊτικής βιβλιοθήκης, και προς το λατινικόν κείμενον, μεταφρασθέν εξ ελληνικού παλαιού χειρογράφου : μετ' αποσπασμάτων τινών και διηγημάτων εκ χειρογράφων της ιεροσολυμιτικής βιβλιοθήκης και εξήκοντα οκτώ κανόνων*, Ιερουσαλήμ, 1911, p. 198–207.

¹³ Vezi Makarios Simonopetritul, *Triodul explicat: mistagogia timpului liturgic*, trad. de Ioan I. Ică jr., Sibiu, Deisis, 2008, p. 358–362.

¹⁴ ms. sl. РГБ 703, фонд 304 (I), (<https://lib-fond.ru/lib-rgb/304-i/f304i-703/#image-13>, accesat la 03.07.2020).

¹⁵ *Пролог, первая половина (сентябрь–февраль)*, Свято-Троицкая Сергиева Лавра, Москва, 1642 (<https://slovo.sobornik.ru/text/prolog.htm>, accesat la 15.08.2019).

182 ^v)	„Iară zise” (f.	acela nu trebuie să fie fără de plâns”, f. 10 ^r) рече паки („Zise iară”, f. 10 ^r)	„Și iarăș zicea luiș, iar mie mi să pare că pentru noi zicea” (f. 55 ^v) / и паки всебѣ рече, мноуже в насъ глагола (f. 261)
	„Amar ție, suflete, că știind și grăsești.	горе тебѣ дѹше, яко вѣдѹщи согрѣши. горе тебѣ дѹше, яко согрѣшьши, и еце прилестаеши но прилагаючи нестыдишиса но нынѣw служаеши. (f. 10 ^r)	„Vaiu ție, suflete, că știind, reșești. Amar ție, suflete, că încă nu te părăsești de a mai greși.
	Amar ție, suflete, că ai greșit și încă tot mai adaogi.		Vai ție, suflete, că greșind încă mai adaogi.
	Amar ție, suflete, că și adăogând nu te rușinez, ce încă pre alții osândești”. (f. 182 ^v)	„Amar ție, suflete, că știind greșești. Amar ție, suflete, că greșești și încă înșeli, dar adaugi nerușinându-te și altele slujești”.	Amar ție, suflete, că adogând nu te rușinezi, ci și altele mai adaogi ¹⁶ ” (f. 56 ^r) /
			горе тебѣ дѹше, яко вѣдѹщи согрѣшаеши. горе тебѣ дѹше, яко согрѣшьши, и еце прилагаеши. горе тебѣ дѹше, яко прилагаючи нестыдишиса, но и нынѣw прилагаеши. (f. 261)

Putem lesne constata că prima diferență se înregistrează atât față de *Patericul Schitului*, cât și față de *Proloage*. Astfel, sintagma „botezul schimniciei” („vai celui ce greșește după sfântul botez al schimniciei”) reprezintă o particularizare a construcției inițiale *свѣтѣм крещении* („sfântul botez”), textul fiind adaptat pentru un anumit tip de lector („schimnicii”, respectiv pustnicii). A doua și a treia distincție surprind felul în care, spre deosebire de redacția (lungă) difuzată prin cartea liturgică, cea din pateric conține formule prescurtate.

2. Cea mai veche copie a acestei versiuni este conservată între filele 182^r și 183^r din ms. rom. BAR 68¹⁷. Realizat la mijlocul secolului al XVII-lea¹⁸, codicele

¹⁶ Sir. V, 5.

¹⁷ G. Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. 1, București, 1978, p. 29. Vezi și I. Bianu, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. 1, București, 1907, p. 157–165.

¹⁸ Datarea îi este atribuită de către G. Ștrempel, *ibidem*.

reprezintă un pateric de 197 de file, copiat de un scrib necunoscut. În următorul veac, acesta este adus din Mănăstirea Bisericanii de ieromonahul Atanasie, care îl dăruiește Mănăstirii Runcu: „...Dumnezău și de noi în veaci *v leat 7252 (=1744) avgust 2 dni*, ieromonah Anastasie Crețul ot Biserecani. Însă neavând parte de călugări acolo, *l-am dăruit la Runcu; cine va ceti, să mă pomeniască și am dat și un petrahil de pelicoasă verde. Ieromonah Atanasie Crețul, leat 7266 (=1758)*” (f. 1^r-6^t). Manuscrisul conține numeroase însemnări de cititori de secol XVIII¹⁹ și mai târziu²⁰, precum și o indicație de lectură, realizată la sfârșitul patericului: „Și aicia la fârșât vedeți-mi, iubiți frați cetitori, cari veți ceti aicia, ca să cetiți mai nainti pe marginea fililor...” (f. 194^v). De asemenea, pe marginea unui număr mare de file (12^v, 13^r, 47^v, 48^v, 51^v, 53^v ș.a.) se găsește aplicată pecetea Iisus Hristos NIKA. Prin exemple de greșeli de transcriere, precum tăietura de la f. 190^{r21} și *bourdon*-ul de la filele 188^{r22} și 184^{v23}, putem deduce că manuscrisul reprezintă o copie, arhetipul patericului fiind pierdut.

Din punct de vedere al structurii patericului, acesta se împarte între narațiuni hagiografice (f. 1^r-130^v) și fragmente și sentințe tematice (130^v-195^t). Totodată, filele pe care erau copiate prima povestire și o parte din cea de a doua au fost pierdute la legare, iar între 196^r și 197^v se află *Scara* incompletă a culegerii. Având în vedere faptul că majoritatea copiilor acestei redacții sunt păstrate în paterice asemănătoare cu cel de față, reproducem în continuare narațiunile și cuvintele de învățătură în ordinea în care au fost transcrise în manuscris:

1. Poveastea părintelui Paladie de *un* Evloghie, glavă 1 (lipsește din ms.)
2. Poveastea părintelui Andronic și a muierii lui, glavă 2 (doar sfârșitul – 1^r-2^r)
3. Poveastea lui *svętyi* Macarie când au întâmpinat pre dracul, glavă 3 (2^r-3^v)
4. Poveastea de *svętyi* Pavel preprostul, glavă 4 (3^v-6^t)
5. Poveastea de niște părinți săhastri 12, glavă 5 (6^r-8^v)
6. Poveastea părintelui Ilisei, glavă 6 (8^v-16^v)
7. Poveastea părintelui Isaiei, glavă 7 (8^v-21^v)
8. Poveastea lui *svętyi* Macarie când au întimpinat pre dracul, glavă 8 (21^v-23^v)
9. Poveastea lui *svętyi* Serapion când au vândut evanghelie, glavă 9 (23^v-24^v)
10. De *un* părinte ce au mers la Ierusalim să se închine și au svârșit de cheltuială și i s-au arătat Hristos în vis, glavă 10 (24^v-26^t)
11. De *un* călugăr din Muntele Sinaiului iar mai apoi s-au dus de s-au făcut ovreaiu, glavă 11 (26^r-26^v)
12. Pentru *un* tâlhariu ce s-au spășit cu nevoița lui, glavă 12 (26^v-29^t)

¹⁹ „Să să știe că s-au cetit de mine această, Alexandru și de frați săi 1712...Să să știe că s-au cetit de mine, Alexandru, această sfântă carti la anul de la Hristos” (ms. rom. BAR 68, f. 32^v).

²⁰ „Să să știe că s-au cetit și de mine la anul de la Hristos 1815” (*ibidem*, f. 182^v).

²¹ Secvența *jede* barată, urmată de contextul: „jucat de draci” (ms. rom. BAR 68, f. 190^r).

²² Secvența barată: „iar nesăturarea pântecelui den doi m-am izbăvit de nu mă mai supăra”. Context anterior: „nesăturarea pântecelui den doi mi-am izbăvit de nu mă mai supăra” (*ibidem*, f. 188).

²³ Secvența barată: „(Dumnezeu) acest lucru iar aceasta”. Context anterior: „Dumnezeu acest lucru, iar aceasta iaste mare” (*ibidem*, f. 184^v).

13. Poveastea lui Serghie carele au fost vătav de curve, glavă 13 (29^r–34^v)
14. De o călugăriță ce o au aflat în pustii Iordanului, glavă 14 (34^v–40^r)
15. Poveastea de un părinte ce au mers dracul la dânsul să se pocăiască, glavă 15 (40^r–43^v)
16. De viața sfântului Ioan Milostivul, glavă 16 (43^r–48^v)
17. Poveastea de un episcop cu numele Troil, glavă 17 (48^v–50^r)
18. Poveastea de un fecior de boiaru ce i-au lăsat tată-său la moartea lui preicoana Maicăi Preacinstitei, glavă 18 (50^r–51^r)
19. Poveastea de un călugăr ce i-au aruncat cu o fată, glavă 19 (51^r–53^r)
20. Poveastea de o curvă ce o chemă Porfiriia, glavă 20 (53^r–54^v)
21. Poveastea a părintelui Vitalie ce mergea la curve de le da bani să nu curvască, glavă 21 (54^v–58^v)
22. Poveastea de un fecior de boiar ce s-au călugărit, glavă 22 (58^v–59^r)
23. Poveastea de un călugăr ce căzu cu o rudă lui în curvie, glavă 23 (59^r–59^v)
24. Poveastea de un ucenic ce l-au trimis părinte lui la o treabă, glavă 24 (59^v–60^v)
25. Poveastea de alt ucenic ce l-au trimis starețul lui la Eghiptet, ca să aducă o cămilă, glavă 25 (60^v–61^v)
26. Poveastea de un călugăr ce s-au scădat în baie, glavă 26 (61^v–63^r)
27. Poveastea de un boiaru ce au dat un sat la o mănăstire de călugărițe, glavă 27 (63^r–67^v)
28. Poveastea de un călugăr ce mearse în chiliia unui părinte, glavă 28 (67^v–68^v)
29. Poveastea de părinte Daniil ce mearse la o mănăstire²⁴ de o călugăriță, glavă 29 (68^r–72^r)
30. Poveastea de părintele Pavel carele ș-au băgat mâna într-o căldare cu smoolă, glavă 30 (72^r–73^v)
31. Poveastea de un călugăr ce au mâncat 10 oci de carne, glavă 31 (73^v–77^r)
32. Poveastea de un vrăjător cu un voinic, glavă 32 (77^v–79^v)
33. Poveastea de un frate ce întrebă pre un stareț cum își va ținea pravila lui, glavă 33 (79^v–80^r)
34. Poveaste de un frate ce întrebă de părintele Sclioan cum își va birui mahniciune și somnul, glavă 34 (80^r–81^r)
35. Poveastea părintelui Moisi carele șede în chiliia sa și citește psalomii, glavă 35 (81^r)
36. De părintele Marcel ce l-au bătut din peștera lui, aproape de un sat mare, glavă 36 (81^r–82^v)
37. Poveastea de părintele Isaac, glavă 37 (82^v–83^r)
 Poveastea a nu-ți arăta viața ta, glavă 38 (lipsește din ms.)
 Poveastea lui *svętyi* Macarie când s-au prestavit, glavă 3 (lipsește din ms.)
 Poveastea de părintele Polihronie, glavă 40 (lipsește din ms.)
 Poveastea de părintele Paladie, de un tâlhar, glavă 41 (lipsește din ms.)

²⁴ Scris: мѣнѣстирѣ.

38. Poveastea de doi călugăr ce au făcut făgăduință să nu să despartă unul de lalt, glavă 42 (83^r–84^v)
39. Poveastea părintelui Leontie carele i-au tăiat capul păgânii, glavă 43 (84^v–85^v)
40. Poveastea sfântului Andonie celui Nou, glavă 44 (85^v–90^r)
41. De un părinte ce vinde coșnițe, glavă 45 (90^r–91^v)
42. Den poveștile sfântului Grigorie Dvoieslov de episcopul Andreiu carele ținea o călugăriță în episcopie lui, glavă 46 (91^v–93^v)
43. Poveastea de niște copii și cu un copil de ovreaiu, glavă 47 (93^v–96^v)
44. Poveastea de o călugăriță²⁵ oareacarea pentru curățenie ei își scoase ochii ei, glavă 48 (96^v–97^r)
45. Pentru un episcopu ce și-au lăsat episcopia lui pentru Dumnezeu, glavă 49 (97^r–98^r)
46. Pentru un stareț ce-și învăța ucenicul său să șază după moartea lui în peștere, glavă 50 (98^v–99^r)
47. Pentru un boiar din Țarigrad ce cu rugă lui au învis pre un om mort, glavă 51 (99^r–100^r)
48. Pentru un om ce da milostenie și curvia, glavă 52 (100^r–101^v)
49. Poveastea lui *svętyi* Vasiliie când au vrut să se prestăvască de i-au spus un dohtor ceasul morții, glavă 53 (101^v–104^r)
50. Pentru un călugăr ce au șezut în pustie 70 de ani, glavă 54 (104^v–106^v)
51. Poveastea de un episcop ce și-au lăsat episcopia pentru Dumnezeu, glavă 55 (106^v–107^r)²⁶
52. Pentru un frate ce cădea în curvie și nevoiia să nu-și lăsa călugăriia lui, glavă 56 (107^r–107^v)²⁷
53. Pentru un frate ce să rugă lui Dumnezeu să trimață frigurile, glavă 57 (107^v–108^v)
54. Învățătura mai mult celor ce vor vrea să se spăsască, a lui Nil postnicului, glavă 58 (108^v–116^r)
55. Pentru un om bogat ce deade milostenie în schit, glavă 59 (116^v)
56. De viața părintelui nostru sfântului și a²⁸ marelui Vasilie și au mers la sfinția sa o muiare de s-au ispovedit, glavă 60 (116^v–120^r)
57. Poveastea a părintelui Teodor²⁹ arhiepiscopului Edesului pentru doi frați ce au găsit nește aveare, glavă 61 (120^r–125^r)
58. De *svętyi* Macarie, când au învis pre un om, glavă 62 (125^r–128^r)
59. Poveastea pentru o fată pogână³⁰ ce au botezat îngerii, glavă 63 (128^r–130^r)
60. Pentru o călugăriță îndrăcită, glavă 64 (130^r–130^v)

²⁵ Scris: *кѡлѡгѣрица*.

²⁶ Text diferit de capitolul 49 (f. 97^r–98^r).

²⁷ Scara de la f. 196^r–197^v se încheie cu acest capitol.

²⁸ Adăugat intraliniar.

²⁹ Scris: *тѡеѡдѡрѣ*.

³⁰ Scris: *погѣна*.

61. Pentru ca să faci parte lui Hristos din toate de câte ai, glavă 65 (130^v–131^v)
62. Învățătură când îți va zice gândul să faci bucate bune, glavă 66 (131^v)
63. Învățătură tot de rândul multe. Întâiu pentru plângerea, glavă 67 (131^v)
64. Pentru leane, glavă 68 (131^v–132^f)
65. Pentru curvie, glavă 69 (132^f)
66. Pentru războiul curviei, glavă 70 (132^f)
67. Pentru umilenie, glavă 71 (132^f–132^v)
68. Pentru roagăciunea, glavă 72 (132^v)
69. Pentru somn, glavă 73 (132^v–133^f)
70. Pentru osândă, glavă 74 (133^f)
71. Pentru călugăr nesomnoros, glavă 75 (133^f)
72. Pentru tăcerea³¹, glavă 75 (133^f)
73. Pentru limba, să nu grăiască mult, glavă 76 (133^f–133^v)
74. Pentru să nu grăiască nici de rău, nici de bine, glavă 77 (133^v)
75. Pentru flămânzire, glavă 78 (133^v)
76. Pentru milostenie, glavă 79 (133^v–134^f)
77. Poveastia de *svętyi* Andonie când i-au arătat îngerul a lucra, glavă 80 (134^f)
78. Pentru laudă, glavă 81 (134^f)
79. Pentru o scârbă, glavă 82 (134^v)
80. Pentru mărire deșartă, glavă 83 (134^v–135^f)
81. Pentru înțelepciune, glavă 84 (135^f)
82. Pentru săhăstriie, glavă 85 (135^f)
83. Învățătura lui *sfętyi* Macarie, glavă 86 (135^f–135^v)
84. Pentru curviie, glavă 87 (135^v)
85. Pentru păcatul trupăsc, glavă 88 (135^v)
86. Pentru muiare, glavă 89 (135^v)
87. Învățătura să nu mănânci cu muiare bucate la un loc, glavă 90 (136^f–136^v)
88. Poveastia de un părinte ce au zis dracului să iasă dintr-un om iar el nu l-au ascultat, glavă 91 (136^v)
89. Pentru sărăcie, glavă 92 (136^v–137^f)
90. Învățătură cum să cade să fie călugărul, glavă 93 (137^f)
91. Pentru năpăștile, glavă 94 (137^f)
92. Pentru cugetele drăcești, glavă 95 (137^f–137^v)
93. Poveastia de doi frați diaconi, glavă 96 (137^v–138^f)
94. Pentru răbdare, glavă 97 (138^f–139^f)
95. Poveastia de un filosof carele s-au călugărit și n-au grăit până la moartea lui, glavă 98 (139^f–140^f)
96. Poveastia a părintelui Isaie, că den 5 pohte să mulțeaște războiul curviei, glavă 99 (140^f)
97. Pentru răbdară a curviei, glavă 100 (140^v)

³¹ Scris: *мачерѣ*.

98. Învățătură când te lovește războiul a curviei îndată să mărturisești unui părinte bătrân, glavă 101 (140^v)
99. Învățătură să avem pre Dumnezeu întru inimile noastre, glavă 101 (140^v–141^r)
100. Pentru să nu faci nemică la arătare, glavă 102 (141^r)
101. Învățătură cum să cade să se căiască pentru păcatele sale, glavă 103 (141^r–141^v)
102. Pentru clevetie, glavă 104 (141^v)
103. Și altă pentru clevetie, glavă 105 (141^v)
104. Pentru pustie, glavă 106 (141^v)
105. Poveastea de 2 neguțitor, glavă 107 (142^r–143^v)
106. Învățătura părintelui Macarie, glavă 108 (143^v–144^r)
107. Pentru scârbă³², glavă 109 (144^r)
108. Pentru tăcerea³³, glavă 111 (144^r)
109. Pentru pizmă, glavă 112 (144^r)
110. Pentru streinătatea, glavă 113 (144^v)
111. Pentru mintea trează, glavă 114 (144^v)
112. Pentru ruga, glavă 115 (144^v)
113. Pentru smereniia, glavă 116 (144^v)
114. Pentru mâniia, glavă 117 (144^v)
115. Pentru *svętyi* Arsenie, glavă 118 (144^v–145^r)
116. Pentru *svętyi* Andonie când s-au rugat lui Dumnezeu să vază sufletele dreptilor, glavă 119 (145^r–145^v)
117. Pentru limbă și pântecel, glavă 120 (145^v)
118. Pentru pururea să se roage omul lui Dumnezeu, glavă 121 (145^v–146^r)
119. Pentru tăcearea, glavă 122 (146^r)
120. Pentru să-l vădească gândurile, glavă 123 (146^r)
121. Pentru porânca lui Dumnezeu, glavă 124 (146^r)
122. Pentru dormirea, glavă 125 (146^r)
123. Pentru mâniia, glavă 126 (146^r–146^v)
124. Poveastea a părintelui Zaharia, glavă 127 (146^v)
125. Pentru scârba, glavă 128 (146^v)
126. De viața lui *svętyi* Pahomie, glavă 129 (146^v–148^r)
127. Cuvinte de folosul sufletului a părintelui Zosim, glavă 130 (148^r–151^v)
128. Poveastea pentru ocară și mânie, glavă 131 (151^v–154^r)
129. Pentru răbdară, glavă 132 (154^r–^v)
130. Pentru rușine, glavă 133 (154^v–155^r)
131. Pentru fericitul Isidor ce să făcea nebun și îndrăcit, glavă 134 (155^r–156^r)
132. Poveastea de un părinte mare ce citiia la Otăcinic mult, glavă 135 (156^r–157^v)

³² Scris: скръбъ.

³³ Scris: тачерѣ.

133. Pentru blândețe, glavă 136 (157^v–158^v)
134. Poveastea din pritea lui Solomon, glavă 137 (158^v–159^v)
135. Pentru trezvire și înțealeagere, glavă 138 (159^v)
136. Pentru un scriitoriu, glavă 139 (159^v–160^f)
137. Povestea de fericita Dionisiia, glavă 140 (160^f–161^f)
138. Povestea de prorocul David, glavă 141 (161^f–162^f)
139. Povestea a părintelui Pimin, glavă 142 (162^{f-v})
140. Povestea a părintelui Pimin și Amon, glavă 143 (162^v)
141. Povestea pentru pocăință, glavă 144 (162^v–164^f)
142. Pentru furtușag³⁴, glavă 145 (164^f)
143. De un frate ce au furat nește unealte, glavă 146 (164^f–165^f)
144. Poveaste iar de acel bătrân carele au mers la târg să-ș cumpere o haină, glavă 147 (165^{f-v})
145. Poveastea pentru lauda³⁵, glavă 148 (165^v–166^f)
146. Poveastea pentru episcopie, glavă 149 (166^f–167^f)
147. Poveaste de un eretic, glavă 150 (167^{f-v})
148. Pentru lucrure bune, glavă 151 (167^v–168^f)
149. Poveaste de un părinte ce au zmulș legumile altui părinte, glavă 152 (168^{f-v})
150. De un iconom ce ș-au știut ceasul morții, glavă 153 (168^v–169^f)
151. De părintele Marco ce s-au făcut nebun, glavă 154 (169^f–170^v)
152. De alt părinte ce și acela să facea nebun, glavă 155 (170^v–172^f)
153. De o călugăriță ce o au aflat în pustie, glavă 156 (172^f–173^f)
154. De altă călugăriță ce o au aflat în pustie, glavă 157 (173^v–176^f)
155. Poveastea pentru milostenie, glavă 158 (176^f–177^f)
156. Poveastea de un copil de jidov de l-au băgat tată-su în foc și nu au ars, glavă 159 (177^f–181^f)
157. Pentru ocară și osânda, glavă 160 (181^f)
158. Pentru gândurile, glavă 161 (181^f–182^f)
159. Poveaste de cine greșaste după schimnicie, glavă 162 (182^{f-v})
160. Învățătură pentru să-ț pedepsești sufletul, glavă 163 (182^v–183^f)
161. Învățătură pentru râsul, glavă 164 (183^f)
162. Pentru săturare pântecelui, glavă 165 (183^v)
163. De un copil ce au prorocit iar *svęntyi* Macarii au dezlegat tâlcul, glavă 166 (183^v–184^f)
164. Poveastea de *svęntyi* Macarie când au învis un om, glavă 167 (184^{f-v})
165. De un mirean ce au grăit un tâlc, glavă 168 (184^v–185^f)
166. Pentru trupul, glavă 169 (185^{f-v})
167. Pentru viață călugărească, glavă 170 (185^v)

³⁴ Scris: φρτμαυδr.

³⁵ Scris: лъѢда.

168. Pentru Paștele, glavă 171 (185^v)
169. Pentru iertăciunea, glavă 172 (185^v)
170. Pentru înțeleaptă smereniia, glavă 173 (185^v)
171. Pentru rogăciunea, glavă 174 (186^r)
172. Povestea pentru psaltire, glavă 175 (186^f)
173. Pentru pravila, glavă 176 (186^r)
174. Pentru cinstea, glavă 177 (186^v)
175. Poveaste a părintelui Teodor, glavă 178 (186^v)
176. Pentru mâncare, glavă 179 (186^v)
177. Pentru chiliia, glavă 180 (187^r)
178. Pentru limba, glavă 181 (187^{r-v})
179. Poveastea lui *svęntyi* Serapion pentru neștrânsoare, glavă 182 (187^v–188^v)
180. Poveaste pentru postul, glavă 183 (188^v)
181. Pentru răbdare și rugă, glavă 184 (188^v–189^f)
182. Poveaste a părintelui Macarie cetățeanul, glavă 185 (189^f)
183. Poveaste a părintelui Moisi, glavă 186 (189^v)
184. Pentru pohta trupască, glavă 187 (189^v)
185. Pentru să șază în chiliia, glavă 188 (189^v–190^f)
186. Pentru smereniia, glavă 189 (190^r)
187. Pentru înțeleaptă smerenie, glavă 190 (190^f)
188. Pentru *un om* păcătos, glavă 191 (190^f)
189. Poveaste a părintelui Nestirion, glavă 192 (190^{r-v})
190. Pentru sărăciia și scârba, glavă 193 (190^v)
191. Pentru curvie, glavă 194 (190^v)
192. Pentru plângere, glavă 195 (190^{v-r})
193. Pentru pocănie, glavă 196 (191^r)
194. Spuse părintele Daniil de o fată îndrăcită, glavă 197 (191^{r-v})
195. Pentru mărire deșartă, glavă 198 (191^v)
196. Pentru plângerea, glavă 199 (191^v–192^f)
197. Poveaste a părintelui Pimin, glavă 200 (192^r)
198. Pentru săhastri, glavă 201 (192^r)
199. De părintele Simon, glavă 202 (192^v)
200. Pentru³⁶ călugăr privighetor, glavă 203 (192^v)
201. Pentru curăție, glavă 204 (192^v–193^r)
202. Poveaste pentru lacrimi, glavă 205 (193^r)
203. Pentru pustie, glavă 206 (193^{r-v})
204. Pentru Paștile, glavă 207 (193^v)
205. Poveastea de svetii Ioan Zlataust, glavă 208 (193^v)
206. Poveastea de svetii Efrem, glavă 209 (193^v)
207. Poveastea pentru pocăință, glavă 210 (193^v–194^f)

³⁶ Urmărit de secvența barată: **кѣр**.

208. Poveaste lui svetii Visarion, glavă 211 (194^f)
209. Poveastea de un părinte că n-au dormit pe co<a>ste³⁷, glavă 212 (194^f)
210. Poveastea a părintelui Amon, glavă 213 (194^f)
211. Întrebare pentru oceaniia, glavă 214 (194^f)
212. Pentru păcatele, glavă 215 (194^{r-v})
213. Pentru socoteală, glavă 216 (194^v)
214. Pentru mâniosul, glavă 217 (194^v)
215. Pentru rogăciunea³⁸, glavă 218 (194^v)
216. Pentru smerenie, glavă 219 (194^v)
217. Pentru vin, glavă 220 (194^v)
218. Pentru flămângiune, glavă 221 (194^v)
219. Pentru Lazar cel sărac, glavă 222 (194^v–195^f)

Copia textului de care ne ocupăm se caracterizează prin următoarele particularități lingvistice: 1. conservarea lui *e* aton în poziție medială: *carele* (182^v)³⁹, *pomeanele*, *praznicele* (183^f); 2. închiderea lui *e* medial aton la *i*: *tribuie* (182^f); 3. *e* final conservat: *ce*, *cine*, *de*, *tine* (182^f), *mine* (183^v); 4. formă nesincopată: *derept* (182^{r-v}); 5. conservarea lui *u*: *poruncile* (182^v); 6. dentala *t* rostită dur: *stânge* (183^v), *stâng* (183^f); 7. *t* rostit moale: *așteaptă* (182^{r-v}), *cinstești* (183^f); 8. *s* rostit moale: *singur* (182^f, 183^f); 9. *s* rostit dur: *să roagă* (182^f), *să lepădară* (182^v); 10. *z* rostit dur: *zuoa* (183^f); 11. rostirea moale a africateri *ț*: *bunătățile* (182^f), *științele* (182^v); 12. *ș* moale: *rușine* (182^v), *înșeli* (183^f); 13. *ș* dur: *greșaste* (182^f, 183^f); 14. *j* rostit dur: *să grijaște* (182^f), *grijaști* (183^f); 15. trecerea africateri *dz* la fricativă *z*: *botez*, *Dumnezeu*, *zi*, *zise* (182^f), *cazi*, *Dumnezeu* (182^v), *dumnezeiești*, *păziș*, *zici*, *zi* (183^f); 16. conservarea fricateri *j*: *judcător*, *judcătoriu* (182^f); 17. trecerea fricateri *j* la africată *ğ*: *giudcătoriu* (182^v), *agiunge-o-vei* (183^f); 18. *r* rostit dur (fonetismul *ră*): *grășești* (182^v); 19. *r* rostit moale: *ai greșit*, *greși* (182^v); 20. *r* moale în sufixul *-or*: *judcătoriu* (182^f); 21. forma variabilă a articolului posesiv: „*a* *schimniciei* (182^f).

Având în vedere că textul este unul de dimensiuni reduse, iar originea copistului nu ne este cunoscută, am urmărit de-a lungul Patericului trăsături de limbă fundamentale, dintre care le amintim pe cele predominante: rostirea moale a labialelor: *mergea* (176^f), *mearse* (67^v, 68^f, 184^v), *a mearge* (182^f), *au mers* (116^v), *tocmeaște* (182^f), alternând cu rostiri dure: *să margă* (187^f), *să trimață* (107^v), *trupască* (189^v); fricativă *s* rostită moale/ dur: *spăsesc* (191^v), *să se căiască* (141^f), *să se închine* (24^v), *să se roage* (145^v) și *sările* (190^f), *spăsască* (108^v), *să rugă* (107^v); prezența exclusivă a fricateri *z*, uneori rostită dur: *botezat* (128^f), *căzu* (59^f), *Dumnezeu* (97^f, 106^v, 107^v, 145^f, 182^f), *nevăzută* (176^f), *să vază* (145^f), *zi*

³⁷ Scris: *костѣ*.

³⁸ Scris: *роагъчнѣнѣ*.

³⁹ Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 106. În continuare vom cita această sursă cu sigla BD.

(182^r, 183^r), *zice* (131^v), *zuoa* (183^r, 192^v); *j* rostit dur: *grijaște* (186^r), *grijaști* (183^r), *să grijaște* (182^r), *vrăjător* (77^v); trecerea fricativei *j* la africata *ğ*: *agiută* (189^v), *să agiungă* (187^r), *agiunge* (189^v), *agiunse* (176^r), *să-ț agiutăm* (188^r), *agiuta* (189^r), *agiutător*, *agiunare* (189^v), *batgiocoriț* (187^r), *giudecătoriul* (182^v), *giumătate* (185^r), *giudecății* (189^v), *giucat* (190^r), *giălcuire* (192^r)⁴⁰. Astfel, considerăm că graiul copistului este unul nordic, în timp ce stratul lingvistic al izvodului este unul sudic, părere pe care o vom aprofunda în urma unei analize amănunțite a întregului codice.

2. A doua copie a redacției scurte a scrierii ascetice se poate găsi între filele 188^v și 189^v ale ms. rom. BAR 1287⁴¹. Finalizat la 11 ianuarie 1685⁴², codicele reprezintă un Pateric (*Scrisoare di-nvățăturile preapodobnicilor și celor de Dumneadzău purtători părinții noștri*) format din 210 file copiate de o singură mână. În ceea ce privește circulația culegerii, Pahomie, episcop de Roman, o cumpără pentru „5 lei, 2 parale”⁴³ și, în anul 1757, codicele intră în posesia schitului Pocrov⁴⁴. Structura culegerii de narațiuni hagiografice este asemănătoare cu cea din manuscrisul rom. BAR 68, ordinea în care povestirile au fost copiate fiind distinctă. De asemenea, la finalul scării (f. 201^v-207^r), copistul notează: „Cu multă bucurie am început și mă împluiu de veselie gustând de vederea sfârșitului, că bunul Dumnedzău bine vru de mă dăru de cu dragoste agiu<n>ș coneuł. Și mă rog, cinstiț părinți și cititori, să priimiț această puțină osteneală a smerit...”⁴⁵ (f. 207^r). Pe coperta 3 a manuscrisului se află două însemnări de cititori de secol XVIII, una în slavonă, iar cealaltă în limba română: „Ieromonahul Lazăr păcătosul. Anul 7248 (=1739 sau 1740)”⁴⁶ și „Nifon Zograf. 1778 septembrie 16. Pentru Ioan Botezătoriuł, cum ne învață bene [să ne]⁴⁷ purtăm, să urmăm lui”.

Copia se definește prin următoarele trăsături de limbă:

1. *e* medial aton închis la *i*: *nu tribuie* (188^v);
2. *e* medial aton conservat: *pântecele* (189^v);
3. *e* final conservat: *bune*, *tine* (189^v), *ce*, *cine*, *de* (188^v);
4. forma sincopată: *drept* (188^v, 189^r)
5. labiala *m* rostită dur: *te lumână* (189^v);

⁴⁰ BD, p. 149. Termen derivat de la „a jelcui”, atestat în nordul Transilvaniei (*Dicționarul limbii române* (DLR), tomul II, partea II, 1937, s.v. jale).

⁴¹ G. Ștrempel, *op. cit.*, vol. 1, p. 278.

⁴² „Mărire lui Dumnedzău, celuia carele bine au vrut de au dat după început și svârșit, *msci* ianuarii 11 *dni*, v *leat* 7193 (= 1685)” (ms. rom. BAR 1287, f. 200^v); cf. și G. Ștrempel, Fl. Moisil, L. Stoianovici, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. VI (1062–1380), Editura Academiei Române, București, 1967, p. 457–464.

⁴³ „Această sv<â>ntă carte ce se chiamă Otecinic este a noastră, Pahomie episcop Romanski (= de Roman), și o am cumpărat drept 5 lei, 2 parale” (*ibidem*, f. 201^r).

⁴⁴ „Acestu Oteciniç este a schitului ce se numește Pocrovul, să se știe. *Vũ dni* Ioan Scarlat Ghica Voevod, *leat* 7265 (= 1757) iulie 6. Spisau Atanasie ieromonah” (*ibidem*, f. 209^v). „Acest Oteciniç este a schitului de Săhăstriia ce să numește Pocrovu, în muntele Chiriiacului, o popriște de la mânăstire Niamțului de la care sântem și noi de postrig, de acolo” (*ibidem*, coperta 3).

⁴⁵ Ultima parte a însemnării este ilizibilă din cauza faptului că fila este deteriorată.

⁴⁶ „иє(рє)мона(χ) лаза(р) многорѣ(ш)ниі лѣ(т) зєми” (*ibidem*).

⁴⁷ Secvență tăiată la legarea manuscrisului.

6. dentala *d* rostită moale : *osândești* (189^f); 7. *t* moale : *așteaptă* (188^v), *așteaptă* (189^f), *cinstești* (189^v); 8. *s* dur: *să roagă* (188^v), *să lepădară* (189^f); 9. *s* moale : *spăseniia* (188^v), *singur* (188^v, 189^{f-v}); 10. *dz* rostit dur: *Dumnedzău* (188^v, 189^{f-v}), *dzua* (189^v); 11. *ț* dur: *științai* (188^v); 12. *ț* moale: *științele* (189^f); 13. *ș* moale: *greșește* (188^v), *greșeaște* (189^f), *înșeli* (189^v), *rușine*, *nu te rușinez* (189^f); 14. *j* rostit moale: *grijeaște* (188^v), *slujești* (189^f), *grijești* (189^v); 15. africata *dz* conservată: *dzise*, *Dumnedzău*, *dzi* (188^v), *cadzi*, *Dumnedzău*, *dzise* (189^f), *cădzuz*, *dzi*, *dzici*, *Dumnedzău*, *dumnedzăiești*, *pădziș* (189^v); 16. *dz* trecut la *z*: *botez* (188^v); 17. *j* trecut la *ğ*: *giudeț*, *giudecător* (188^v), *giudeț* (189^f), *agiunge-veai* (189^v); 18. *r* moale: *greșeaște* (188^v), *greșești*, *ai greșit*, *nu vei mai greși* (189^f); 19. *r* dur în sufixul -or: *giudecător* (188^v); 20. articol posesiv invariabil: *a schimniciei* (188^v); 21. prepoziția *după* (188^v).

Dintre trăsăturile care ne-au atras atenția se numără: 1. *ea* > *e* (*e*): *așe* (2^f, 3^{f-v}, 24^v), *chilie lui*, *minte lui*, *la moarte lui* (2^v), *îi păre* (3^v), (*dzua și*) *noapte* (24^v), *mărire* (*cea deșartă*) (25^f), *până la moarte lui* (51^f), *să făce* (70^f); 2. conservarea diftongului *ea* în: *așea* (24^f, 51^f, 152^f, 153^f); 3. trecerea lui *u* la *i*: *frâmșețe* (70^f); 4. *z* dur: *zădar* (24^f), *păzăsc* (130^f); 5. africata *dz* conservată: *să lucreadze*, *să șadză* (2^f), *Dumneadzău*, *dzisă* (2^v, 24^v), *dzac*, *dzice*, *să mai vădz* (3^f), *miedzul*, *nu-l vădzuse* (3^v), *dzisă* (24^f), *dzua* (24^v), *vândză* (51^f), *vădzuiu* (70^f), *dzise* (188^v), *pădziș* (189^v); 6. *dz* trecut la *z*: *zua* (25^f), *păziți* (130^f), *orz*, *păzi* (153^f), *botez* (188^v); 7. preponderența lui *j* trecut la *ğ*: *giunghe* (3^f), *agiunse* (152^v), *giudeț*, *giudecător* (188^v), *giudeț* (189^f). Suntem de părere că graiul scribului reflectă, în mare măsură, trăsăturile specifice zonei Moldovei⁴⁸, stratul de limbă al traducerii putând fi decelat numai după o analiză amplă a întregului pateric. N.A. Ursu atribuie traducerea acestui tip de pateric mitropolitului Dosoftei, alături de o versiune prescurtată a *Vămilor văzduhului*, de altfel transcrisă împreună cu patericul în ms. rom. BAR 1261 (vezi *infra*)⁴⁹. Această atribuire ar trebui privită cu precauție, având în vedere că, în cazul *Vămilor*, „nu este greu de observat că în cuprinsul ei urmele uzului lingvistic care îl individualizează pe cărturarul moldovean sunt, în ciuda întinderii textului, destul de puține”⁵⁰.

3. Sub titlurile *Poveastea de cine greșeaște după schimnicia și Învățătură pentru să-ț pedepsești sufletul* se găsește versiunea scurtă a apocrifului și între filele 120^f și 121^f ale manuscrisului românesc BAR 146⁵¹. Realizat în anul 1725, patericul prezintă un format de 21 × 16 cm și este compus din 128 de file transcrise de Cozma monahul⁵², *Scara* (f. 128^v) manuscrisului fiind incompletă. Copistul semnează pe ultima pagină a codicelui: „Mărire lui Dumnedzău celui carele bine

⁴⁸ Vezi BD, p. 343–346.

⁴⁹ N.A. Ursu, *Alte traduceri necunoscute din tinerețea lui Dosoftei*, LR, 5, 1978, p. 495–507.

⁵⁰ Al. Mareș, *Traduceri necunoscute ale lui Dosoftei din perioada celui de-al doilea exil polon (III)*, LR, 1, 1988, p. 62.

⁵¹ G. Ștrempel, *op. cit.*, vol. I, p. 45–46.

⁵² G. Ștrempel, *Copiști de manuscrise românești până la 1800*, vol. I, București, 1959, p. 45–46.

au vrut de au dat după început și sfârșit. *Mășeca* de ceamvrii 20 dni v leat 7234 (= 1725)”. De asemenea, pe fila 127^v se găsește însemnarea unui cititor din mediul monahal: „Să se⁵³ știe de când am citit eu pe acest otecinic în dzilele preînălțat domnu Ioan Grigorie-Voivod. Septemvrie 7 let 7270 (= 1761). Calistru dichiu”. În acest caz ne este cunoscut faptul că scribul provine din Moldova, fapt învederat în trăsăturile lingvistice ale textului:

1. *e* medial aton închis la *i*: *praznicile* (120^v); 2. *e* medial aton conservat: *pântecele* (120^v); 3. *e* final conservat: *ce, cine, de* (120^r), *praznice, tine* (120^v); 4. *ȕa > e* (*e*): *bogăție* (*ce-mi fu dată*) (120^v); 5. forma sincopată: *drept* (120^r); 6. *m* moale: *lumină* (120^v); 7. dentala *d* rostită moale: *osândeăști* (120^v); 8. *t* moale: *așteaptă* (120^r), *cinsteaști, sufleteasc* (120^v); 9. *s* dur: *să grijeaște, să roagă, sânșur* (120^r), *să lepădară* (120^v); 10. *s* moale : *spășe<n>ie* (120^r); 11. *dz* rostit dur: *Dumnădzău* (120^r); 12. *ț* dur: *științăle* (120^v); 13. *ț* moale: *științei* (120^r); 14. *ș* moale: *greșeaște, greașeaște, rușine* (120^r), *înșeali, nu te rușineadzi* (120^v); 15. *j* rostit moale: *grijeaște* (120^r), *grijeaști, slujeaști* (120^v); 16. africata *dz* conservată: *botedz, dzi, dzisă, Dumnădzău* (120^r), *cadzi, cădzuși, dzi, dzisă, dzise, Dumnădzău, dumnădzăiaști, rușineadzi* (120^v); 17. *dz* trecut la *z*: *păziși* (120^v); 18. *j* trecut la *ğ*: „*giudeț*”, „*giudecător*” (120^r), *giudeț* (120^v), *agiungi-i au ba* (120^v); 19. *r* moale: *greșeaște, greașeaște* (120^r), *greșeaști, ai greașit, nu vei mai greși* (120^v); 20. *r* dur în sufixul -or: *giudecător* (120^r); 21. articol posesiv invariabil: *a schimniciei* (120^r); 22. prepoziția *după* (120^r); 23. prepoziția *cătră* (120^r).

4. Manuscrisul românesc BAR 1261 a fost finalizat în anul 1726 de către același monah Cozma de la Mănăstirea Neamț⁵⁴. Codicele, format din 441 de file, adună la un loc scrieri precum *Mântuirea păcătoșilor* (f. 1^r–171^r), *Viața lui Vasile cel Nou și vămile văzduhului* (171^v–224^r), *Cuvântul sfântului părintelui nostru Efrem Sirul pentru călugări* (224^r–225^r), *Orânduiala cum să cade a înceape Psaltire* (350^r–426^r), *Peasnele lui Moisi* (426^r–432^v) și *Slujba Acatistului* (432^v–441^v). Între filele 228^r și 349^r a fost transcris *Scrisoare de-nvățătură a preacuvioșilor și de Dumnădzău purtătorilor părinții noștri*, un pateric asemănător cu tipul descris mai sus. Redacția scurtă a textului de care ne ocupăm se găsește între filele 339^r și 340^r. Pe marginea unor numeroase file se pot găsi însemnări din veacul al XIX-lea (4^v, 106^v, 122^v, 254^v ș.a.). Deosebită este o însemnare din anul 1761, care indică faptul că un scrib muntean copia cărți în nord, probabil în Moldova: „De pe această carte s-au scris și alt izvod de mine, Sandul Țăporul, munteanul din București. La vle<a>t 7269” (108^r–109^r). De asemenea, la finalul *Scării* patericului (347^r–349^v), copistul menționează de ce a omis unele narațiuni scurte: „Mai sântu capete neînsămnate, ce pentru că sânt mici și multe și tot de-a rândul ce le-am lăsat și ca pentru leane, socotind că cine va cerca va afla. <E>že pisach Cozma monah”.

⁵³Scris: cu ê. Altă lecțiune posibilă: să.

⁵⁴G. Ștrempele, *op. cit.*, vol. I, p. 269.

Majoritatea trăsăturilor lingvistice ale textului copiat reflectă graiul moldovean al scribului: 1. *e* medial aton închis la *i*: *științii* (339^f); 2. *e* medial aton conservat: *pântecele, trebuie* (339^v); 3. *e* final conservat: *ce, cine, de* (339^f), *praznice, tine* (339^v); 4. *ɛa > e (e)*: *bogăție (ce-mi fu dată)* (339^v); 5. forma sincopată: *drept* (339^v); 6. labiala *m* rostită dur: *trimăs* (339^v); 7. *m* rostit moale: *lumină* (340^f); 8. dentala *d* rostită moale: *osândești* (339^v); 9. *t* moale: *așteaptă* (339^{f-v}), *cinstești, sufletesc* (339^v); 10. *s* dur: *să roagă, sânгур* (339^f), *să lepădară* (339^v); 11. *s* moale: *se grijește, spăsenie* (339^f); 12. *dz* rostit dur: *Dumnezeu* (339^{f-v}); 13. *ț* moale: *științei* (120^f); 14. *ș* moale: *greșeaște, rușine* (339^{f-v}), *înșeli, nu te rușineadzi* (339^v); 15. *j* rostit moale: *grijește* (339^f), *grijești, slujești* (339^v); 16. africata *dz* conservată: *dzi, dzisă, Dumnezeu* (339^f), *cadzi, cădzuși dzisă, dzise, Dumnezeu, dumnezăiești, dzi, rușineadzi* (339^v); 17. *dz* trecut la *z*: *botez* (339^f); 18. *j* trecut la *ğ*: *giudecător* (339^f), *giudeț, agiungi-i au ba* (339^v); 19. *r* moale: *greșeaște* (339^f), *greșești, ai greșit, nu-i mai greși* (339^v); 20. *r* dur/moale în sufixul -or: *giudecător* (339^f) și *giudecătoirul* (339^v); 21. articolul posesiv invariabil: *a schimniciei* (339^f); 22. prepoziția *după* (339^f); 23. prepoziția *cătră* (339^f).

5. O copie a versiunii scurte a scrierii pseudo-evagriene se află și în manuscrisul românesc conservat la Biblioteca Academiei Române sub cota 1064⁵⁵. Manuscrisul a făcut parte din biblioteca persoană a lui Moses Gaster (nr. 3), de unde a intrat în posesia lui Mihai Eminescu, după cum reiese dintr-o însemnare autografă realizată între 1875 și 1876, ștearsă și ilizibilă din cauza faptului că fila a fost ulterior tăiată. Întocmit în anul 1742 de către același monah, Cozma, codicele conține 346 de file și este compus din *Mântuirea păcătoșilor* (1^f–178^f), *Viața lui Vasile cel Nou și Vămile văzduhului* (227^f–346^v) și *Patericul schitului* (227^f–346^v), între filele 342^f și 342^v fiind copiate cele două scurte texte anonime care formează scrierea ascetică atribuită ulterior lui Evagrie Ponticul. Unica însemnare din manuscris îi aparține scribului, care indică felul în care a copiat *Vămile văzduhului* (f. 226^v).

Din punct de vedere al localizării, analiza straturilor de limbă este asemănătoare cu cazurile de mai sus: stratul preponderent reflectă graiul moldovenesc al scribului de la Neamț: 1. *e* medial aton închis la *i*: *praznicile* (342^f); 2. *e* medial aton conservat: *pântecele, trebuie, științei* (342^f); 3. *e* final închis la *i*: *praznici* (342^f); 4. *e* final conservat: *ce, cine, de, praznice, tine* (342^f); 5. *ɛa > e (e)*: *bogăție (ce-mi fu dată)* (342^v); 6. forma sincopată: *drept* (342^f); 7. *m* rostit moale: *lumină* (342^v); 8. labiala *p* rostită dur: *trupască* (342^f); 9. dentala *d* rostită moale: *osândești* (342^f); 10. *t* moale: *așteaptă, cinstești, sufletesc* (342^f); 11. *s* dur: *să roagă, să grijește, să lepădară* (342^f), *sânгур* (342^v); 12. *s* moale: *se grijește, spăsenie* (342^f); 13. *dz* rostit dur: *Dumnezeu* (342^{f-v}); 14. *ț* moale: *științei* (342^f); 15. *ș* moale: *greșeaște, rușine, nu te rușinezi* (342^f) *înșeali* (342^v); 16. *j* rostit moale: *grijește* (342^f), *grijești, slujești* (342^v); 17. africata *dz* conservată: *cadzi, dzi, dzisă, dzise, Dumnezeu, dumnezăiești, rușineadzi* (342^f),

⁵⁵ G. Ștrempel, *op. cit.*, vol. I, p. 216.

cădzuși, dzi (342^v); 18. *dz* trecut la *z*: *botez, nu te rușinezi* (342^r), *păziș* (342^v); 19. *j* trecut la *ğ*: *giudecător, giudeț* (342^r), *agiungi-i au ba, giudeț* (342^v); 20. *r* moale: *greșește, greașește, greșești, ai greșiț, nu-i mai greași* (342^r); 21. *r* dur în sufixul -or: *giudecător* (342^r); 22. articol posesiv invariabil: *a schimniciei* (342^r); 23. prepoziția *după* (342^r); 24. prepoziția *cătră* (342^r).

Copia aflată în acest manuscris ar trebui, la o primă vedere, pusă în legătură cu cea păstrată în ms. rom. BAR 1261, în lumina faptului că ambele au fost transcrise de același copist într-un context de compunere asemănător: alăturarea textului din *Pateric* cu *Mântuirea păcătoșilor și Vămile văzduhului*. Identic cu cazul ilustrat mai sus, punem în evidență faptul că, cel mai probabil, între cele două copii (ms. rom. BAR 1261 și 1064) nu se află vreun raport direct, copia din codicele din urmă nedescinzând direct din manuscrisul cu cota 1261. Acest aspect reiese din opțiunile lexicale diferite (a), frazarea distinctă (b) și omisiunile diferite (c):

- a. ms. rom. 1261: „nu trebuie să fie fără lacrimi” (f. 339^r)
ms. rom. 1064: „nu trebuie să fie fără de plânsu” (f. 342^r)
ms. rom. 1261: „din temnița trupului său” (339^r)
ms. rom. 1064: „din temnița cea trupască” (342^r)
ms. rom. 1261: „de câte ori te milui și iar te leniși” (340^r)
ms. rom. 1064: „de câte ori te mângâia și tu iar te leniș” (342^v)
- b. ms. rom. 1261: „iar dzisă” (339^v)
ms. rom. 1064: „dzisă ia<r>” (342^r)
ms. rom. 1261: „fără de sfială te amesteci cu călugării” (339^v)
ms. rom. 1064: „cu călugării fără sfială te amesteci” (342^r)
- c. ms. rom. 1261: „dureare și rușine cu multă muncă” (339^v)
ms. rom. 1064: „durearea și rușine și muncă” (342^r)

Astfel, se pot lansa două ipoteze: fie cele două copii nu descind direct una din cealaltă iar cea aflată în ms. rom. 1064 ilustrează o copie intermediară prelucrată și pierdută, fie deosebirile se datorează intervențiilor copistului.

Cristinel Sava

O COPIE ARDELENEASCĂ INEDITĂ A *CELOR DOUĂSPREZECE VISE ÎN TÂLCUIREA LUI MAMER*

Recent, am publicat o versiune fragmentară a *Celor douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer* descoperită pe filele albe de la sfârșitul unui *Bucvar* tipărit, cel mai probabil, în intervalul 1756–1760, la Iași. Este, din câte cunoaștem până acum, singurul exemplar dintr-o a doua ediție amplificată a *Bucvarului* tipărit în 1755, tot la Iași, sub patronajul mitropolitului Iacob Putneanul¹. Întrucât din versiunea publicată de noi (siglată Bu în stema manuscriselor acestui text²) lipseau nu doar sfârșitul, ci și începutul, am obținut din partea custodelui de la sala de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române din București permisiunea de a cerceta dosarele cu foi și fragmente desprinse din diverse manuscrise sau tipărituri (bineînțeles, conținutul unor astfel de dosare nu este catalogat decât în scriptele interne ale secției de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române). Într-unul din aceste dosare (cel care poartă numărul 4223), am descoperit o copie inedită a aceluiași text, purtând titlul *Învățătură la vreamea de apoi*. În articolul de față oferim o descriere a manuscrisului, precum și o ediție a acestei versiuni a *Celor douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer*.

DESCRIEREA MANUSCRISULUI

Dosarul nr. 4223 conține o serie de acte și fragmente de manuscris datând din secolele al XVIII-lea – al XIX-lea. Nu am avut acces la întregul dosar, ci la o parte din el, în care erau incluse următoarele:

- Act de vânzare din 18 martie 1725: Stoica, fiul lui Stoica Bumala, îi vinde lui Obreșten Brașovean zece pogoane de vie lucrătoare în Dealul Dălțișelor, cu 50 de taleri pogonul.
- Adeverință din 2 august 1830: locuitori din Valea Mieilor adevăresc că un anume Gavrilaşcu, zet Ivașcu, avea prăvălie și cuptor de pâine și bărbierie.

¹ Cristinel Sava, *O nouă versiune a Celor douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer*, în *Limba română*, LXVII, 2018, nr. 3–4, p. 341–367 (siglată Sava, *O nouă versiune*). Pentru discuția privind caracterul amplificat sau neamplificat al acestei ediții, vezi Gabriel Mihăilescu, *Bucvarul mitropolitului Iacob Putneanul*, în *Analele Putnei*, VI, 2010, nr. 2, p. 96–98 și Sava, *O nouă versiune*, p. 346–347.

² Pentru stema manuscriselor adusă la zi, vezi *infra*, p. 56, unde reproducem stema din Sava, *O nouă versiune*, p. 361.

- Foaie de zestre din 22 februarie 1840, dată de Frusinei din Valea Mieilor.
- Act de vânzare din 1 iunie 1788: Matei, fiul lui Gavrilaşcu, îi vinde unchiului său, Mihăilă, un pogon de vie cu 100 de taleri în Valea Mieilor.
- Copie după un act de vânzare din 30 august 1796: Ioan Frangulea și Matei logofăt îi vând lui Mihăilă Catargiu o vie în Valea Mieilor.
- Fragment probabil din cartea *Faptele apostolilor*; *incipit*: „Glas din ceriu vine și limbi ca foc să împarte. Limbile să așază la fieșcare din ucenicii și ucenicii să umple de Duh Sfânt. Iar Sfântul Duh face arătată lucrare lui prin graiul cel de multe limbi al ucenicilor, carele mirare și spăimântare a pricinuit celor ce asculta. Și au tras din ei pre mulți cătră credința la Hristos...”
- Fragment dintr-un *Otpust de toate zilele*.
- Act de vânzare din 25 aprilie 1780: Gavrilaşcu din Ploiești îi vinde cumnatului Mihăilă trei pogoane și jumătate de vie cu 160 de taleri pogonul.
- Act de vânzare din 30 august 1790: Frangulea îi vinde unchiului său, Mihăilă Cantaragiul, o vie de două pogoane și jumătate cu 140 de taleri pogonul.
- Cuvânt funebru la moartea lui Dimitrie Filipescu, semnat de vărul acestuia, Costandin Gheorghie Filipescu, datat 9 mai 1843.
- Cuvânt de laudă pentru Regulamentul Organic, din secolul al XIX-lea.
- Comedie nouă (secolul al XIX-lea).
- Întrebări și răspunsuri, text prescris de dascălul Iordache Bârlădeanu, din Hilișăi, ținutul Bârladului.
- *Crezul moldovenilor* (parodie după crezul bisericesc; secolul al XIX-lea).
- Fragment în limba italiană.
- „Această rugăciune să zice după pravila călugărului.”
- Fragment de manuscris conținând câțiva psalmi versificați și *Învățătură la vreama de apoi*.
- Enache Iacovache, *Studiu istoric asupra Moldovei, mai ales asupra Eteriei*.
- *Co<n>dică țivilă, sau politicească, a prințipatului Moldovii*, de C. Sturza, vel logofăt, Iași, 26 noiembrie 1833 (copie după tipăritură).

Manuscrisul care ne interesează (antepenultimul în lista de mai sus) se prezintă în stare bună, doar ultima filă având rupt colțul exterior din partea de jos. Are dimensiunile de 16,3 × 11,3 cm și este compus din 20 de file numerotate mecanic de la 01 la 20, ceea ce înseamnă că, atunci când au fost numerotate filele, fragmentul era deja desprins sau cu acea ocazie a fost desprins de pe suportul original. Mai există și o numerotație veche, cu cifre arabe, în cerneală de culoare maronie, de la 331 la 350. Pe prima filă, în colțul din stânga sus, este notat în creion, cu cifre arabe, numărul 4443, care ar putea fi un număr de dosar (dosarul în care se află în momentul de față purtând numărul 4223). În colțul din stânga jos, este trecut numărul de identificare a fragmentului în cadrul dosarului în care se află acum, și anume 46.

O însemnare de pe f. 20^r, făcută de un angajat al Bibliotecii Academiei Române, indică faptul că fragmentul a fost inițial atașat unuia din exemplarele

Catehismului trilingv (sârbo-româno-german) tipărit la Viena în intervalul 1774–1780³: „din CRV 385 Dublet”. Pentru acest *Catehism* însă, Biblioteca Academiei Române deține patru dublete, așa că nu știm căruia dintre ele i-a fost atașat fragmentul de manuscris. Chiar dacă eliminăm dintre posibilele suporturi dubletul 4, care păstrează încă intactă legătura originală, tot mai rămân celelalte trei dublete, care au fost restaurate în legătură modernă. Din analiza de până acum, este greu de spus care anume dintre ele ar fi putut constitui suportul inițial al acestui fragment de manuscris. Toate dubletele au paginile de aproximativ aceleași dimensiuni ca ale manuscrisului. Dubletul 2 prezintă ca argument faptul că nu mai are nicio filă suplimentară adăugată, spre deosebire de celelalte. În favoarea dubletului 3 pledează faptul că îi lipsește ultima filă, astfel încât număratoarea paginilor tipăriturii se oprește la 330; în această ipoteză, număratoarea veche din fragmentul de manuscris ar continua număratoarea filelor tipăriturii. Însă acest dublet este foarte deteriorat pe ultimele file, or manuscrisul nostru este bine conservat. S-ar putea explica acest fapt dacă am admite că cele două au fost coligate de proprietar ulterior deteriorării tipăriturii. Pentru dubletul 1 putem reține ca argument prezența unei slove asemănătoare (ϕ) în încercările de condei de pe filele liminare ale tipăriturii și ale fragmentului de manuscris, însă acest dublet mai are o filă albă la finalul textului tipăriturii. În stadiul actual al cercetării noastre, nu putem spune cu siguranță la care dintre dublete a fost atașat manuscrisul.

Fragmentul de manuscris constă în două caiete de dimensiuni diferite, nenumerotate, cusute împreună. Primul caiet a fost format inițial din 16 file, din care au mai rămas doar 14, două file fiind rupte din cotor. Al doilea caiet este format din 6 file. Hârtia este de mai multe tipuri (sunt prezente, ca filigrane, două variante de inorog [f. 4 și 7] și alte două filigrane care nu se pot distinge clar), dar în ambele caiete am putut identifica hârtie cu aceeași contramarcă – „Kertsesora” [f. 6→11, 19→17] – produsă în moara de hârtie din Cârțișoara, j. Sibiu, întemeiată de familia nobiliară Teleki în 1785. Textul *Învățăturii la vreamea de apoi* începe pe ultima pagină a primului caiet și se continuă până pe prima pagină a penultimei file din cel de-al doilea caiet: f. 14^v–19^r⁴.

Pe lângă textul *Învățăturii la vreamea de apoi*, manuscrisul mai conține patru psalmi din *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei (psalmul 103, într-o variantă prescurtată și cu o parte din versuri reordonate, psalmul 5, psalmul 57, din care sunt omise două versuri, și psalmul 100, cu unele versuri reordonate, alte versuri omise, iar finalul înlocuit cu patru versuri din psalmul 48 și alte patru versuri care nu aparțin niciunui psalm), copiați de Ioan Popovici, dascăl în Glâmboca,

³ Cf. Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche (1508–1830)*, tomul II: 1716–1808, București, 1910, p. 205, care stabilește intervalul de tipărire între anii 1774 (anul când forma aceasta a catehismului mic a fost aprobată de sinodul de la Karlowitz) și 1784 (când apare o nouă ediție a acestui catehism doar în limbile română și germană). Totuși, o însemnare din 10 iulie 1780, aflată pe versoul filei albe de la finalul exemplarului cu cota CRV 385 Unicat, restrânge acest interval la 1774–1780.

⁴ Precizăm că în acest articol urmăm numerotarea mecanică.

localitate în j. Sibiu⁵ (f. 1^v–10^r), o copie a tablei înmulțirii (f. 12^r), un text scurt cu cele 72 de nume ale lui Isus Hristos (f. 12^v–13^r) și cele 72 de nume ale Fecioarei Maria (f. 13^r–14^v), copiat în anul 1790 de popa Ioan Muscovici, probabil paroh în aceeași localitate Glâmboaca, urmat de textul incomplet al *Învățăturii la vreamea de apoi*, copiat de altă mână la o dată nespecificată (f. 14^v–19^r). Prima pagină a manuscrisului și ultimele trei conțin diverse însemnări, iar alte trei pagini (f. 10^v–11^v) sunt albe.

Caracterul incomplet al textului *Învățăturii la vreamea de apoi* nu este, ca în alte cazuri, urmarea distrugerii fizice a manuscrisului, ci a faptului că autorul acestei copii a întrerupt scrierea textului și nu a mai reluat-o. A fost probabil o întrerupere forțată, deoarece textul nu este părăsit la finalul unei fraze, ci chiar după formula care introduce întrebarea prin care Mamer îi cere împăratului să îi descrie al zecelea vis: „Și iară zisă” (f. 19^r). Spre deosebire de versiunea publicată de noi anterior, căreia îi lipseau atât începutul, cât și sfârșitul, această copie nu are lipsă decât materia ultimelor trei vise, fiind prezent inclusiv titlul textului.

Dintre însemnări, cele mai importante sunt cele care menționează diverse persoane: „S-au scris prin mine, Vasilie Popovici, anul 1803, iunie 20” (f. 1^r); „*Manus*⁶ Ioan Popovici, dascal în Glâmboaca” (f. 10^r); „Acesta e numărul preacuratei Fecioarei Marie. Popa Ioan Muscovici. Ano 1790” (f. 14^r); „Scris-am eu, Toma popa” (f. 19^v). Însemnarea lui Vasilie Popovici este scrisă cu alfabet latin și ortografie românească, cea a lui Ioan Popovici este scrisă cu alfabet latin și ortografie maghiară, iar ultimele două sunt scrise cu alfabet chirilic.

PERSOANA COPISTULUI

Din păcate, nu deținem informații privind identitatea autorului acestui fragment din textul *Învățăturii la vreamea de apoi*. Există trei mâini care au copiat texte pe acest scurt manuscris: dascălul Ioan Popovici din Glâmboaca, preotul Ioan Muscovici (probabil din aceeași parohie) și copistul necunoscut al textului care ne interesează (de asemenea, probabil din aceeași parohie). Grafia copistului necunoscut nu seamănă cu grafia celorlalte texte sau însemnări.

DATAREA ȘI LOCALIZAREA TEXTULUI

În ceea ce privește datarea textului, nu cunoaștem decât termenul *a quo* – 1790, din însemnarea aflată pe f. 14^r, deci chiar pe pagina anterioară începutului textului. Un posibil termen *ad quem* ar putea fi însemnarea de pe prima filă, a lui

⁵ Pentru identificarea localității, vezi *infra*, secțiunea despre localizarea manuscrisului.

⁶ Lat., în trad.: *mâna*.

Vasilie Popovici, din 20 iunie 1803. Totuși, ținând cont de faptul că textul începe pe pagina imediat următoare celei pe care se află însemnarea din 1790 și de faptul că acest manuscris este cvasi-identic cu cel copiat de Vasile Stănilovici din Avrig, j. Sibiu, la 12 martie 1787 (G în stema manuscriselor), suntem îndreptățiți să presupunem că a fost scris la scurt timp după 1790, dacă nu chiar în 1790.

Pentru localizare, dat fiind că întâlnim același tip de hârtie în ambele caiete ale scurtului fragment, putem presupune că toți cei care au copiat texte aparțin aceleiași parohii, din Glâmboaca. Trei localități de pe teritoriul României au purtat sau încă poartă acest nume: Glâmboca, un cătun contopit în satul Borșa, din j. Maramureș, Glâmboaca (actualmente Glimboca), sat din j. Caraș-Severin, în apropiere de Caransebeș, și Glâmboaca, sat din j. Sibiu, în apropiere de orașul Avrig, de care și aparține⁷. Se pune problema care dintre aceste localități este cea la care face referire însemnarea dascălului Ioan Popovici. Asemănarea menționată între textul de față și ms. G ne face să credem că este vorba despre satul Glâmboaca din j. Sibiu, mai ales dacă ținem cont că, pentru acest sat, există atestată forma Glimboaka (aceeași din însemnarea dascălului Ioan Popovici) în anul 1750⁸. Identificarea noastră este confirmată și de faptul că în cuprinsul fragmentului de manuscris a fost folosită hârtie produsă în același județ Sibiu.

De altfel, și trăsăturile lingvistice concordă cu localizarea acestui text în zona Sibiului: păstrarea formei etimologice *strein* (f. 16^r)⁹, păstrarea nealterată a lui *e* medial aton în *fecior* (f. 15^v, 17^v)¹⁰, sincoparea lui *e* în *dreptate* (f. 15^r, 16^r), *dreaptă* (f. 16^r), *drepti* (f. 18^v)¹¹, forma necontrasă *primi* (f. 19^r)¹², refacerea lui *o* în *ospăta* (f. 16^v)¹³, trecerea lui *u* la *o* în *preoți* (f. 17^v, 18^r)¹⁴, păstrarea diftongului *ea* sub accent, în poziție finală, în *avea* (f. 18^r), *bea* (f. 18^r), *cădea* (f. 15^r, 16^v, 18^v), *cățea*

⁷ Cf. Ion Iordan, Petre Gâstescu și D. I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, București, 1974, p. 148, și Coriolan Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București, [1967], vol. I, p. 266 (siglat Suci, *Dicționar istoric*).

⁸ Suci, *Dicționar istoric*, p. 266.

⁹ Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, 1975, p. 104 (siglată Gheție, BD).

¹⁰ Gheție, BD, p. 105–107.

¹¹ Gheție, BD, p. 110–111; în contrast, textul copiat de Vasile Stănilovici, tot în aceeași zonă, conține și forme nesincopate: *dereptatea* (p. 236), *direaptă* (p. 236) (Alexandru Mareș, *Cele douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer*, în Ion Gheție și Alexandru Mareș [coord.], *Cele mai vechi cărți populare în literatura română*, vol. VIII: *Cărți populare de prevestire: Cele douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer. Învățătură despre vremea de apoi a prorocului Isaia*. Studii monografice, ediție și glosar de Alexandru Mareș, București, 2003, p. 53 [siglat Mareș, *Cele douăsprezece vise*]; numerele de pagină pentru acest manuscris sunt preluate din ediția publicată de Moses Gaster în *Studies and Texts in Folklore, Magic, Medieval Romance, Hebrew Apocrypha and Samaritan Archaeology*, Londra, 1925, vol. 1, p. 225–238).

¹² Gheție, BD, p. 111; în contrast, ms. G conține forma contrasă *primi* (p. 237). În dreptul textului de față, nu putem stabili însă cu certitudine că această formă acoperă rostirea reală a copistului întrucât acesta mai scrie și alte cuvinte cu dublu *i*: *viis* (f. 14^v, 18^r), *piildă* (f. 16^r). Din acest motiv, în cuprinsul ediției, am transcris cuvântul *primi* cu diftong, dar am dat ca lecțiune posibilă forma nediftongată.

¹³ Gheție, BD, p. 115.

¹⁴ Gheție, BD, p. 116–117.

(f. 17^v), *ferbea* (f. 16^v), *păștea* (f. 18^r), *rodea* (f. 17^r), *sărea* (f. 16^v), *tăcea* (f. 17^v), *vedea* (f. 16^v)¹⁵, *f* nepalatalizat în *ferbând* (f. 16^v), *ferbea* (f. 16^v), *să fie* (f. 14^v, 16^v), *va (vor, ar) fi* (f. 15^r, 16^r, 16^v, 17^r, 18^v, 19^r)¹⁶, caracterul dur al consoanei *t* în *nestâns* (f. 18^r)¹⁷, caracterul dur al consoanelor *s*, *z* și *ț* în *arsă* (f. 18^v), *cățâi*<*i*> (f. 17^v), *dumnezăiești* (f. 15^r), *Dumnezău* (f. 14^v, 16^r, 18^r, 18^v), *mearsă* (f. 14^v), *să (= se)* (f. 14^r, 15^r, 15^v, 16^r, 17^r, 17^v), *sămăna* (f. 15^v), *său (= seu)* (f. 16^v), *șasălea* (f. 17^v), *visăle* (f. 14^v), *zisă* (f. 14^v, 15^r, 16^r, 16^v, 17^r, 17^v, 18^r, 18^v, 19^r) (cf. însă forme în care aceleași consoane au rostire moale: *avuție* [f. 19^r], *puțin* [f. 15^v], *puțini* [f. 18^v], *semințile* [f. 15^v], *secera* [f. 15^v], *ție* [f. 14^v], *vor zice* [f. 17^v, 19^r], *zisă* [f. 14^v, 15^r, 16^r, 16^v, 17^r, 17^v, 18^r, 18^v, 19^r])¹⁸, caracterul dur al consoanei *ș* în *iș* (f. 19^r), *mișăi* (f. 19^r), *mișăl* (f. 16^r), *nu-ș* (f. 18^v), *și-ș* (f. 17^r) (cf. însă și variantele cu *ș* moale ale aceluiași cuvinte: *iși* [f. 17^r, 18^r], *mișei* [f. 16^v], *nu-și* [f. 15^v, 17^r], dar și alte cuvinte în care consoana *ș* are tot caracter moale: *ce-și* [f. 17^r], *mincinoși* [f. 18^v])¹⁹, caracterul dur al consoanei *ș* în *șasălea* (f. 17^v) și *șaptelea* (f. 18^r)²⁰, prezența fricativelor *z* și *j* în *ai (au) văzut* (f. 14^v, 15^r, 16^r, 16^v, 17^r, 17^v, 18^r, 18^v, 19^r), *căzu* (f. 18^v), *doaosprăzeace* (f. 14^v), *dumnezăiești* (f. 15^r), *Dumnezău* (f. 14^v, 16^r, 18^r, 18^v), *grumazi* (f. 18^r), *jurământ* (f. 19^r), *miiază-vară* (f. 15^{r-v}), *va ajunge* (f. 15^v), *va judeca* (f. 18^r), *văzuiu* (f. 15^r, 16^r, 16^v, 17^r, 17^v, 18^r, 18^v, 19^r), *vor zice* (f. 17^v, 19^r), *zilele* (f. 15^v), *zisă* (f. 14^v, 15^r, 16^r, 16^v, 17^r, 17^v, 18^r, 18^v, 19^r)²¹, caracterul moale al consoanei *r* la finalul cuvintelor *cărturariu* (f. 14^v), *ceriu* (f. 15^r, 16^r, 18^v), *mărgăritariu* (f. 18^v)²² și forma metatezată *miljoc* (f. 16^v)²³.

Mai reținem, ca particularități lingvistice ale acestei versiuni: formele de plural *foameți* (f. 15^r), *grumazi* (f. 18^r) și *visuri* (f. 14^v; cf. forma *visăle* [f. 14^v]), pronumele negativ *nime* (f. 14^v, 15^r, 17^v), locuțiunile adverbiale *de sine* „singur” (f. 16^v) și *cu strâmbul* „nedrept, necinstit” (f. 18^v, 19^r), auxiliarul de tipul *are* la

¹⁵ Gheție, BD, p. 119–120; spre deosebire de textul de față, ms. G conține și forme monoftongate: *be* (p. 237), *ferbe* (p. 236) (cf. Mareș, *Cele douăsprezece vise*, p. 53).

¹⁶ Gheție, BD, p. 122–123.

¹⁷ Gheție, BD, p. 133–134.

¹⁸ Gheție, BD, p. 137–139; după cum se poate observa din ponderea exemplurilor, durificarea lui *s* este mult mai răspândită în text decât durificarea consoanelor *z* și *ț*.

¹⁹ Gheție, BD, p. 140–141.

²⁰ Gheție, BD, p. 142–145.

²¹ Gheție, BD, p. 147, 149; Ion Gheție, *Evoluția africatelor ȇ și ȓ la fricative în Transilvania după 1700*, în „Fonetica și dialectologie”, VI, 1969, p. 45–48.

²² Gheție, BD, p. 154–155.

²³ Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 43; *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, partea II (ALR II), vol. I, Sibiu/Leipzig, 1940, material necartografiat 32, 2186/141. Și cel mai vechi manuscris care conține textul *Celor douăsprezece vise în tâlcuirea lui Mamer* (CRV 31/43 BAR, filiala Cluj), copiat de asemenea în j. Sibiu, la Scorei, în 1636, conține această formă metatezată (Mareș, *Cele douăsprezece vise*, p. 44).

condiționalul prezent pers. 3 pl. în *ară fi* (f. 16^v; cf. *s-ar cădea* [f. 18^v])²⁴, conjuncția *deacă* „dacă” (f. 14^v), precum și termeni ca *lepăda* „a rupe orice legătură cu cineva” (f. 16^r), *mâneștergură* „prosop, ștergar” (f. 16^r), *înmicșora* „a (se) micșora” (f. 15^v) (în opoziție cu ms. G, care folosește verbul *a se mici* [p. 236]²⁵), *mișel* „sărac” (f. 16^r, 16^v, 19^r), *mumă* „mamă” (f. 17^r), *muncă* „chin” (f. 18^v), *neam* „rude” (f. 15^v, 16^r, 17^r), *râncheza* „a necheza” (f. 17^r)²⁶, *tină* „noroi” (f. 17^v) și *votri* „a mijloci coruperea sau prostituarea cuiva” (f. 17^r).

De asemenea, o altă trăsătură ce pledează pentru copierea textului în zona Sibiului este diftongarea vocalei *e* sub accent la *ea*, situație identică cu aceea din ms. G (copiat în Avrig, oraș lângă care se află satul Glâmbocia), în opoziție cu manuscrisul P–C (copiat în Bihor), unde vocala *e* apare nediftongată în toate exemplele: *aceaea* (f. 19^r / p. 237)²⁷, *acealea* (f. 19^r / p. 237), *adeaseori* (f. 15^r / p. 235), *ceale* (f. 15^r / p. 235), *ceareți* (f. 19^r)²⁸, *desleage* (f. 14^v / p. 235), *doaosprăzeace* (f. 14^v)²⁹, *fărădeleage* (f. 15^v / p. 236), *feate* (f. 17^r / p. 236), *leagea* (f. 15^v, 16^r, 18^r / p. 236, 237), *mearge* (f. 18^v / p. 237), *mearsă* (f. 14^v / p. 235), *petreace* (f. 16^r / p. 236), *seamne* (f. 15^v / p. 236), *vreama* (f. 15^r, 15^v / p. 235, 236), *vreama* (f. 14^v, 15^r, 16^r, 16^v, 17^r, 17^v, 18^r, 18^v, 19^r / p. 235, 236, 237) (cf. însă *grele* [f. 15^r], dar *greale* în ms. G [p. 235]).

LOCUL VERSIUNII G₂ ÎN STEMA MANUSCRISSELOR

La finalul articolului publicat anterior³⁰, ajungeam la stema pe care o reproducem mai jos. În vederea discuției care urmează, vom analiza textul nou-descoperit în raport cu manuscrisele G (copiat de Vasile Stănilovici din Avrig în anul 1787 și publicat de Moses Gaster) și P–C (copiat de Gheorghe Popovici-Cucuian în anul 1789, în localitatea Păușe, din j. Bihor)³¹. Aceste două manuscrise derivă dintr-un intermediar comun și sunt cele mai apropiate de varianta de față. În

²⁴ Aceeași alternanță ne întâmpină și în ms. G: *s-are cădea* (p. 237), dar *ar fi* (p. 236) (Mareș, *Cele douăsprezece vise*, p. 54).

²⁵ Mareș, *Cele douăsprezece vise*, p. 54.

²⁶ În cazul acestui cuvânt, versiunea de față, ca și cea din ms. G, conține forma cu *k'*, în opoziție cu ms. P–C, unde *k'* a trecut la *t'*, în forma *rânțeza* (cf. Mareș, *Cele douăsprezece vise*, p. 54–55).

²⁷ După bara oblică este notat numărul paginii din articolul în care Moses Gaster a publicat textul ms. G (pentru informațiile bibliografice, vezi *supra*, nota 11).

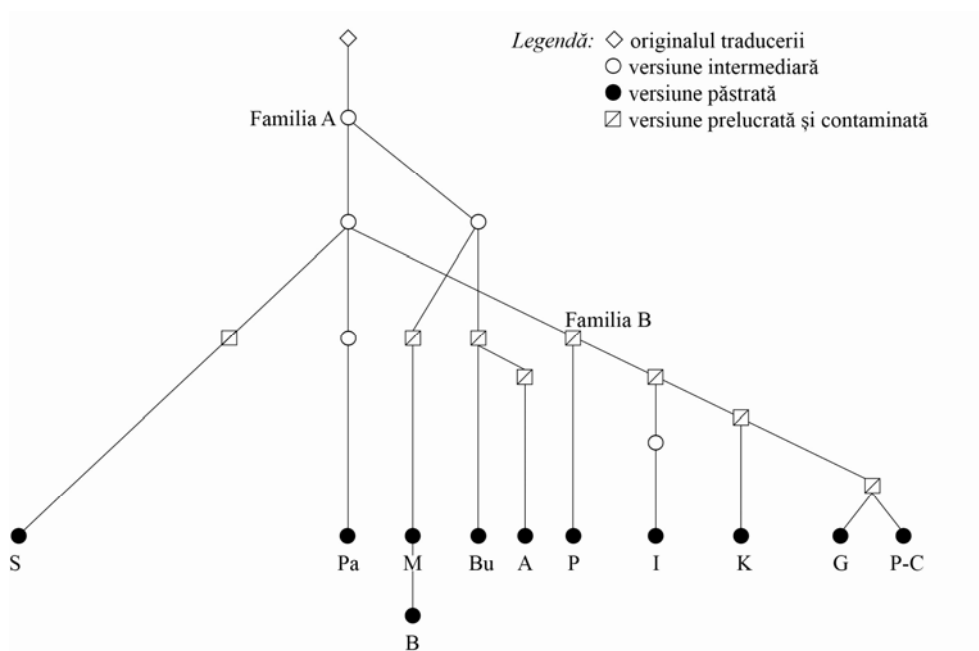
²⁸ În cazul acesta, ms. G conține forma de singular *ceri* (p. 237), unde diftongul era imposibil din punct de vedere fonetic.

²⁹ În ms. G, numărul este redat prin cifre.

³⁰ Sava, *O nouă versiune*.

³¹ Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*. Vol. III: *B.A.R. 3101–4413*, București, 1987, p. 37–38; Mareș, *Cele douăsprezece vise*, p. 54. Întrucât ms. P–C nu a fost editat, pentru comparația manuscriselor am apelat direct la ms. rom. BAR 3170, care păstrează copia lui Gheorghe Popovici-Cucuian.

primul rând, toate aceste trei manuscrise omit pasaje întregi din comentariul la primul vis, referitoare la apariția cometelor și a cutremurelor, precum și la pustiirea cetăților³². În al doilea rând, numele cetății peste care domnea împăratul din text are în toate cele trei manuscrise forma Varihon, cu *r*-ul omis în ms. G³³. În al treilea rând, diferențele dintre cele trei manuscrise sunt mici, constând în general în lecțiuni greșite, omisiuni și modificări ale topicii. Întrucât manuscrisul analizat a fost copiat în Glâmbocă, îi vom aloca sigla G₂, ceea ce înseamnă că vechea siglă G se va transforma în G₁.

„Stema manuscriselor 2”.

Vom prezenta mai jos diferențele dintre cele trei manuscrise, marcate cu litere aldine:

³² Mareș, *Cele douăsprezece vise*, p. 90.

³³ Cf. Mareș, *Cele douăsprezece vise*, p. 69, 232. Dat fiind că ms. G pare a se fi pierdut, nefiind accesibil decât în ediția publicată de Moses Gaster, eventualele greșeli și omisiuni pot fi atribuite în egală măsură transcrierii moderne. Trei exemple sunt edificatoare în acest sens: la p. 236, Gaster transcrie „și-ș vor îndrăgi nêmul mueri-și. Mueri îș vor lăsa”, când din confruntarea cu celelalte două manuscrise avute în vedere reiese clar că aici trebuie transcris: „și-ș vor îndrăgi nêmul mueri-<i>”. Și mueri îș vor lăsa”; la p. 237, „popi săi” este o evidentă greșeală, forma corectă trebuind să fi fost „popi răi”; de asemenea, la aceeași pagină, „când va fi de a lurê” ar fi trebuit transcris „când va fi de a lu<a>rê”. Din aceste considerente, nu se poate spune cu deplină siguranță că o anumită formă greșită este proprie manuscrisului sau nu.

- 1) Titlul textului: „**Învățătură** la vremea de apoi” (G₁, p. 235; G₂, f. 14^v) / „**Cuvânt** de vreme de apoi” (P–C, f. 98^v).
- 2) Numele împăratului: **Sehaci** (G₁, p. 235; G₂, f. 14^v) / **Săhanciu** (P–C, f. 98^v). Diferența aceasta poate fi explicată prin omisiunea, comună în ms. G₁ și G₂, a unui *n* suprascris și prin faptul că, în ms. P–C, consoana *s* are invariabil caracter dur, în timp ce în ms. G₁ și G₂, deși predomină exemplele de cuvinte în care consoana *s* are caracter dur, există și cuvinte în care *s* este moale³⁴. Probabil că, în intermediarul după care au fost copiate ms. G₁ și P–C, forma numelui era Sehanci, așa cum de altfel apare și în manuscrisele M și B³⁵.
- 3) În opoziție cu ms. G₁ și G₂, ms. P–C conține un adaos în introducerea textului: „Și au văzut într-o noapte doauosprăzeace_{G2}/12_{G1} visuri” (G₁, p. 235; G₂, f. 14^v) / „Și au văzut într-o noapte 12 visuri **și să spământă rău de visuri**” (P–C, f. 98^v).
- 4) „**Doamne Sehaci, visăle**_{G2}/**visele**_{G1}” (G₁, p. 235; G₂, f. 14^v) / „**Împărate, visările**” (P–C, f. 98^v).
- 5) „Zisă împăratul” (G₁, p. 235; G₂, f. 15^f) / „Zisă împăratul **Săhanciu**” (P–C, f. 98^v).
- 6) În descrierea de către împărat a primului vis, ordinea în care apar elementele este inversată: „Văzuiu_{G2}/Văzui_{G1} un stâlp de aur; **din pământ până la ceriu** sta” (G₁, p. 235; G₂, f. 15^f) / „Văzuiu un stâlp de aur; **din ceriu până în pământ** sta” (P–C, f. 98^v).
- 7) În interpretarea pe care Mamer o dă primului vis, ms. P–C conține un adaos: „Când va veni vremea de apoi” (G₁, p. 235; G₂, f. 15^f) / „**Acela vis, împărate, este așa: Când va veni vreme de apoi**” (P–C, f. 98^v).
- 8) „Bătrânii vor fi în minte **pruncească**” (G₁, p. 235; G₂, f. 15^f) / „Bătrânii vor fi în minte **pruncilor**” (P–C, f. 99^f).
- 9) „Vor fi **adeaseori foameți**” (G₁, p. 235; G₂, f. 15^f) / „Vor fi **foameți adesăori**” (P–C, f. 99^f).
- 10) În interpretarea primului vis, ms. G₂ conține o omisiune: „Iară iarna va fi până în miază-vară” (G₂, f. 15^{f-v}) / „**Și [să]**_{P-C} **va băga toamna în iarna**, iară iarna va fi până în miază-vară” (G₁, p. 235; P–C, f. 99^f).
- 11) „și **neam aproape** să vor lua” (G₁, p. 235; G₂, f. 15^v) / „și **neamul de aproape** să vor lua” (P–C, f. 99^f).
- 12) „de **păcat** nu vor gândi” (G₂, f. 15^v) / „de **păcate** nu vor gândi” (G₁, p. 235; P–C, f. 99^f).
- 13) „nu vor ști cine **le iaste** tată” (G₁, p. 235–236; G₂, f. 15^v) / „nu vor ști cine **li-i** tată” (P–C, f. 99^f).
- 14) „domnii și boiarii vor lucra fărădeleage” (G₂, f. 15^v) / „domnii și boiarii_{G1}/boierii_{P-C} vor lucra fărădeleage_{G1}/fărădeleage_{P-C} **cu mișei**” (G₁, p. 236; P–C, f. 99^f).

³⁴ Vezi *supra*, p. 54.

³⁵ Mareș, *Cele douăsprezece vise*, p. 231–232.

15) „luna nu-și va da **lumi<i>** lumina sa” (G₂, f. 15^v) / „luna nu-și G₁/nu-șP-C va da lumina sa_{G1}/ei_{P-C}” (G₁, p. 236; P-C, f. 99^f).

16) „zilele să vor **înmicșora**” (G₂, f. 15^v) / „zilele să vor **mici**” (G₁, p. 236; P-C, f. 99^f).

17) „iară popii nu să vor cunoaște din **oamenii** cei proști” (G₁, p. 236; G₂, f. 15^v-16^f) / „iară popii nu să vor cunoaște din cei proști³⁶” (P-C, f. 99^f).

18) „[și]_{G2} **dreptatea și adevărul va peri**” (G₁, p. 236; G₂, f. 16^f) / „**dreptate va peri și adevărul**” (P-C, f. 99^{f-v}).

19) O interpolare de la finalul primului vis, care până acum nu fusese consemnată decât în ms. G₁³⁷, este prezentă și în ms. G₂: „Acesta-i un vis de pildă la toți_{G1}/tot omul_{G2}” (G₁, p. 236; G₂, f. 16^f).

20) O inversiune a topicii mai amplă unește iarăși manuscrisele G₁ și G₂, în opoziție cu ms. P-C, în cadrul întrebării pe care Mamer i-o pune împăratului pentru a afla al doilea vis: „**Iară al doilea vis – zisă filosoful – cum l-ai văzut, împărate?**” (G₁, p. 236; G₂, f. 16^f) / „**Și iară zisă filosoful: Dară al doile vis cum l-ai văzut, împărate?**” (P-C, f. 99^v).

21) O altă diferență care grupează manuscrisele G₁ și G₂ în contrast cu ms. P-C este datorată unei interpretări greșite a textului de către copistul acestui din urmă manuscris: „Văzuiu o muiare țind_{G2}/țindu_{G1} o **mâneștergură**_{G2}/mănăștergură_{G1}” (G₁, p. 236; G₂, f. 16^f) / „Văzuiu o muiere țind **într-o mână o ștergură**” (P-C, f. 99^v).

22) „alta vor **apuca** a ținea” (G₁, p. 236; G₂, f. 16^f) / „alta vor ține” (P-C, f. 99^v).

23) „toți oamenii **de** slujba lui Dumnezeu nu vor gândi” (G₂, f. 16^f; P-C, f. 99^v) / „toți oamenii **la** slujba lui Dumnezeu nu vor gândi” (G₁, p. 236).

24) „[Dară]_{G2} al treilea vis **cum l-ai văzut?**” (G₁, p. 236; G₂, f. 16^{f-v}) / „Al 3-le vis **cumu-l văzuși?**” (P-C, f. 99^v).

25) „Întru una_{G2}/într-una_{G1} era său, **într-alta** era apă, într-alta era unt” (G₁, p. 236; G₂, f. 16^v) / „Într-una era său, **într-una** era apă, într-alta era unt” (P-C, f. 99^v).

26) „Și **din unt sărea în său, și din său în unt**” (G₂, f. 16^v) / „Și **sărea**_{G1}/sării_{P-C} **din său**_{G1}/seu_{P-C} **în unt și din unt în său**” (G₁, p. 236; P-C, f. 99^v).

27) „oamenii vor **face** sate pe unde n-au **mai** fost **sate**” (G₁, p. 236; G₂, f. 16^v) / „oamenii vor <face> sate pe unde n-au fost” (P-C, f. 99^v).

28) „Și **într-un cap** de sat va fi un bogat, și în **celalalt**_{G2}/cela_{G1} **cap de sat**, [va fi]_{G1} alt bogat” (G₁, p. 236; G₂, f. 16^v) / „**Deci de o lature** de sat va fi un bogat, de **ceea lature**, alt bogat” (P-C, f. 99^v).

29) „pre cei **săraci și** mișei **nu-i vor chema, măcară de le-ar fi și rudă. Ci încă nici** nu-i vor vedea, măcară **și frați să le fie**” (G₂, f. 16^v) / „pre cei [săraci și]_{G1} mișei nu [-i]_{P-C} vor vedea_{G1}/vede_{P-C}, **macar**_{G1}/**măcar de**_{P-C} **i-ar fi frate**” (G₁, p. 236; P-C, f. 99^v-100^f).

30) „Și **multe** muieri își vor lăsa bărbații” (G₂, f. 17^f; P-C, f. 100^f) / „Muieri își vor lăsa bărbații” (G₁, p. 236). În acest caz, din cauza omisiunii adjectivului

³⁶ Scris: проци.

³⁷ Mareș, *Cele douăsprezece vise*, p. 90.

pronominal *multe*, Moses Gaster leagă conjuncția „și” de la începutul frazei de cuvântul cu care se încheie fraza anterioară: „muieri-și”.

31) „**atuncea**_{G2}/**atunci**_{P-C} își_{G2}/își_{P-C} va votri muma **pre** fată [și]_{P-C}³⁸ să o mărite” (G₂, f. 17^r; P-C, f. 100^f) / „își va votri muma **la** fată să o mărite” (G₁, p. 236).

32) „și o va închide cu **alții** în casă” (G₁, p. 236; G₂, f. 17^{r-v}) / „și o va închide cu **altul** în casă” (P-C, f. 100^f).

33) „Și **să vor împresura** și de nime nu să vor rușina” (G₁, p. 236; G₂, f. 17^v) / „Și **soră pre soră va votri** și de nime nu să vor rușina” (P-C, f. 100^f). Lecțiunea „să vor împresura” este o coruptelă prezentă doar în ms. G₁ și G₂, restul manuscriselor conținând varianta prezentă în ms. P-C.

34) „Văzuiu o cățea într-un **loc** zăcând” (G₂, f. 17^v; P-C, f. 100^f) / „Văzuiu o cățea într-un **lac** zăcând” (G₁, p. 236). Este posibil ca aici să fie unul din acele locuri unde transcrierea lui Moses Gaster să conțină o greșeală.

35) „**La** vremea de apoi, **atuncea va învăța părintele**_{G1}/**părinții**_{G2} **pre fecior**_{G1}/**feciori**_{G2} bine” (G₁, p. 236–237; G₂, f. 17^v) / „**Când va veni** vreme de apoi, **părinții vor învăța pre feciori** bine” (P-C, f. 100^f).

36) „**Îmbătrânit-ați și mintea v-ați pierdut** și nu știți ce grăiți” (G₁, p. 237; G₂, f. 17^v) / „**Bătrânit-ați** și nu știți ce grăiți” (P-C, f. 100^{r-v}).

37) „Văzuiu preoți mulți într-o tină până în grumazi” (G₁, p. 237; G₂, f. 17^v–18^f) / „Văzuiu preoți mulți **unde sta** într-o tină pân în grumazi” (P-C, f. 100^v).

38) „vor aduna **avuții multe** și cu **acealea** își vor băga **sufletul** în focul nestâns” (G₂, f. 18^f) / „vor aduna **avuții**_{G1}/**avuție**_{P-C} multe_{G1}/**multă**_{P-C} și cu **aceaea**-ș_{P-C}/își_{G1} vor băga **sufletele** [în **muncă**]_{P-C} în focul nestins_{G1}/nestâns_{P-C}” (G₁, p. 237; P-C, f. 100^v).

39) „Cu cel dinainte păștea_{G2}/păște_{P-C} **iarbă**, iară cu cel dinapoi bea apă” (G₂, f. 18^f; P-C, f. 100^v) / „Cu cel dinainte păștea, iară cu cel dinapoi bea apă” (G₁, p. 237).

³⁸ Atragem atenția aici asupra unei posibile alte atestări a construcției de tipul *și* + conjunctiv, specifică zonei în care a fost scris ms. P-C; pe de altă parte, grafia ar putea fi interpretată și în felul următor: „îș va votri muma pe fată-și să o mărite”. Cum însă nu am întâlnit astfel de construcții în manuscrisul respectiv, iar cliticul reflexiv în dativ este caracterizat în toate ocaziunile inventariate de noi de *ș* dur (*ce-ș* [f. 100^r], *îș* [f. 100^r], *nu-ș* [f. 99^f, 100^f, 100^v], *-ș* [f. 100^v, 101^r]), credem că avem argumente pentru a interpreta construcția drept una în care conjuncția *și* este marcă a conjunctivului. Pentru discuția problemei, vezi Ion Gheție, *Și, semn al conjunctivului în graiul crișean*, în *Limba română*, XII, nr. 3, 1963, p. 247–260; Al. Rosetti, *Și „să”, dans le nord-ouest de la Transylvanie*, în *Revue roumaine de linguistique*, IX, nr. 4, 1964, p. 395–396; Ion Gheție, *Din nou despre și, semn al conjunctivului în graiul crișean*, în *Studii și cercetări lingvistice*, VI, nr. 5, 1965, p. 605–609; Romulus Todoran, *Despre și „să” în graiurile dacoromâne*, în *Cercetări de lingvistică*, XI, nr. 2, 1966, p. 193–207; Ion Gheție, *Un hapax legomenon în Codicile Sturdzan: și = (să)*, în *Limba română*, XVI nr. 2, 1967, p. 191–195; Diomid Strungaru, *Este atestat și să în secolul al XVI-lea?*, în *Limba română*, XVI, nr. 1, 1967, p. 77–80; Romulus Todoran, *În legătură cu și „să” în graiurile dacoromâne. Căci, conjuncție completivă directă*, în *Cercetări de lingvistică*, XIII, nr. 1, 1968, p. 35–38; Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, 1984, p. 306–307; Alexandru Mareș, *Despre vechimea lui și, semn al conjunctivului*, în *Limba română*, LII, nr. 5–6, 2003, p. 449–450; Cristinel Sava, *Complementizatorii în limba română veche*, teză de doctorat, București, 2012, p. 77.

- 40) „Zisă filosoful” (G₁, p. 237; G₂, f. 18^v) / „Zisă **Mamer**” (P–C, f. 100^v).
- 41) „vlădicii vor pune popi **răi și fără** [de]_{G1} **carte**” (G₁, p. 237; G₂, f. 18^v) / „vlădicii vor pune popi **fără de carte și răi**” (P–C, f. 100^v). În G₁, „popi săi”, o evidentă greșeală de transcriere (vezi *supra*, nota 33).
- 42) „mulți popi vor fi, iară puțini **buni și drepți**” (G₁, p. 237; G₂, f. 18^v) / „mulți popi vor fi, iară puțini **drepți și buni**” (P–C, f. 100^v).
- 43) „[Și]_{G2} iară zisă” (G₁, p. 237; G₂, f. 18^v) / „Iară zisă **filosoful**” (P–C, f. 100^v).
- 44) „Văzuiu **preste toată lumea mult mărgăritariu vărsat pre pământ**” (G₁, p. 237; G₂, f. 18^v) / „Vă<zuiu> **mult mărgăritariu vărsat preste toată lumea**” (P–C, f. 101^r).
- 45) „Zisă **Sihaciu**” (G₂, f. 19^r) / „Zisă **Săhaicea** (G₁, p. 237) / „Zisă **împăratul Săhanciu**” (P–C, f. 101^r).
- 46) „Zisă **Mamer**” (G₁, p. 237; G₂, f. 19^r) / „Zisă **filosoful**” (P–C, f. 101^r).
- 47) „Când va **veni** vremea de apoi, atuncea vor duce oamenii avuție la alții să o ție [**bine**]_{G2}” (G₁, p. 237; G₂, f. 19^r) / „Când va **fi** vreme de apoi, atunci vor duce oamenii avuție **multă** la alții să li-o ție **bine**” (P–C, f. 101^r).
- 48) „Și când o vor **duce**, o vor primi cu drag, iară când va fi **de a o lua-o**, o vor tăgădui” (G₂, f. 19^r) / „Și când o vor **da**, o vor primi cu drag, iară când va fi **de alurea**_{G1}/**de-a luoare**_{P-C}, [o]_{G1} vor tăgădui” (G₁, p. 237; P–C, f. 101^r).
- 49) „Nu știm ce **ceareți** și ce mi-**ați** dat” (G₂, f. 19^r) / „Nu știm ce **ceri**_{G1}/**cei**_{P-C} și ce mi-**ai** dat” (G₁, p. 237; P–C, f. 101^r).
- 50) „Și **cu jurământ** va să o ia înapoi” (G₁, p. 237; G₂, f. 19^r) / „Și **vor jura** să o ia înapoi” (P–C, f. 101^r).

După cum se poate constata, în cele mai multe cazuri (34 la număr), manuscrisele G₁ și G₂ merg împreună (exemplele 1–9, 11, 13, 17–22, 24, 25, 27, 28, 32, 33, 35–37, 40–44, 46, 47 și 50), dar există și situații în care ms. G₂ se grupează cu ms. P–C (exemplele 23, 30, 31, 34 și 39) sau în care, dimpotrivă, G₂ face notă discordantă, fiind în opoziție cu manuscrisele G₁ și P–C (exemplele 10, 12, 14–16, 26, 29, 38, 48 și 49). Într-un singur exemplu (45), fiecare manuscris din cele trei conține o formă diferită proprie.

Dacă analizăm exemplele în care ms. G₂ face notă discordantă în raport cu ms. G₁, aliniindu-se cu ms. P–C, observăm că unele se datorează unor omisiuni de mică importanță în ms. G₁ (exemplele 30 și 39), unei posibile transcrieri greșite a ms. G₁ (exemplul 34) sau unor modificări minore, cum ar fi utilizarea unor prepoziții diferite (exemplele 23 și 31).

Cât privește exemplele în care ms. G₂ se află în opoziție cu ambele manuscrise, unele se datorează unor omisiuni mai ample sau mai puțin ample în ms. G₂ (exemplele 10 și 14) sau unor adăugiri în ms. G₂ (exemplul 15), altele se datorează alegerii formelor de singular în locul celor de plural sau invers (exemplele 12, 38 și 49) ori alegerii altor termeni sau forme paradigmatică (exemplul 48). Diferențele din urmă sunt inovații ale acestui manuscris în raport cu originalul. În cazul exemplului 49, intermediarul după care au fost copiate ms. G₁ și P–C conține la rândul lui o inovație, folosind pluralul în prima parte a expunerii: „Atuncea_{G1, G2}/Atunci_{P-C} vor duce **oamenii** avuție [multă]_{P-C} la **alții** să [li-]_{P-C} o ție [**bine**]_{G2, P-C}”

(G₁, p. 237; G₂, f. 19^r; P-C, f. 101^r); toate celelalte manuscrise (cu excepția ms. K și Bu, care nu includ și materia acestui vis³⁹) conțin singularul: „**un om** va duce avuția lui la **un vecin de aproape** să i-o ție, iar acela o va lua și-i va părea bine” (Pa, f. 129_v), „**un om** va duce avuție la **altu vecinu** să i-o ție, iar acela o va loa avuție celuie și<-i> va părea bine” (S, f. 32^v), „el va duce, **un om**, avuție lui la **vecinul său cel de aproape** să o păzască, iară el o va lua și-i va părea bine” (P, f. 200^r), „**un om** va duce avuția sa la **alt om, la un vecin al său de aproape**, și o va da să o ție, iar acel om o va lua și-i va păre bine” (M, f. 44^v; B, f. 46^v), „**un priiatin** va da avuție sa la **alt priiatin** să o ție până când s-a întorce sau când îi va trebui” (A, f. 179^v). Prin urmare, ms. G₂ nu face decât să inoveze și mai mult, folosind în mod consecvent pluralul în tot pasajul: „Când va veni vremea de apoi, atunci vor duce oamenii avuție la alții să o ție bine. Și când o vor duce, o vor priimi cu drag, iară când va fi de a o lua-o, o vor tăgădui și vor zice: «Nu știm ce ceareți și ce mi-ați dat»” (f. 19^r).

Alte diferențe care separă ms. G₂ de celelalte două manuscrise se datorează, credem, contaminării cu o variantă diferită. Aici încadrăm exemplele 16, 26 și 29. În exemplul 16, ms. G₂ conține verbul „a se în micșora”, asemenea ms. S, Pa, M, B, K și I⁴⁰ (care conțin forma neprefixată „a se micșora”), în loc de „a se mici”, verbul folosit în ms. G₁ și P-C. Pentru explicarea exemplului 26, trebuie să pornim de la ordinea în care apar cele trei căldări. Astfel, în manuscrisele în care ordinea este: căldarea cu unt, căldarea cu apă și căldarea cu seu sau căldarea cu unt, căldarea cu seu și căldarea cu apă (S, P, Pa), deci în manuscrisele unde căldarea cu unt este menționată înaintea celei cu seu, se urmează înșiruirea firească a conținuturilor celor două căldări: din unt sar stropi în seu și din seu în unt. În celelalte manuscrise (G₁, M, B, A)⁴¹, unde ordinea căldărilor este inversată, cea cu unt fiind menționată după cea cu seu, se urmează de asemenea înșiruirea firească: din seu sar stropi în unt și din unt în seu. O situație de contaminare ne întâmpină în ms. I, în care căldarea cu unt este înaintea celei cu seu, dar apoi se relatează de două ori cum sar stropii dintr-o căldare în alta, mai întâi urmându-se înșiruirea logică, apoi reluându-se în ordinea inversă: „trei căldări fierbând într-o pară de foc: într-una era unt, într-una era său, cea de mijloc era cu apă. Și stropiia cea cu unt în cea cu seu și săriia stropii prestre cea cu apă și nu cădea în apă, ci stropiia său în unt și untul în său, iar în cea cu apă un pic nu cădea”⁴². În cazul ms. G₂ putem presupune o contaminare cu un manuscris conținând prima variantă.

În ce privește exemplul 29, putem presupune din nou o contaminare. Astfel, cele mai vechi manuscrise (S și P) conțin varianta cea mai scurtă a pasajului: „pri cel sărac nu-l va chima, măcar să i-ar fi frate” (S, f. 32^r); „săracii nu-i va chema, măcară de i-are hi frate” (P, f. 197^v). Apoi, în familia A, pasajul se amplifică prin

³⁹ În dreptul ms. I nu ne putem pronunța întrucât nu am avut la dispoziție manuscrisul sau transcrieri ale acestuia pentru porțiunea respectivă.

⁴⁰ Ms. P și A nu conțin acest fragment.

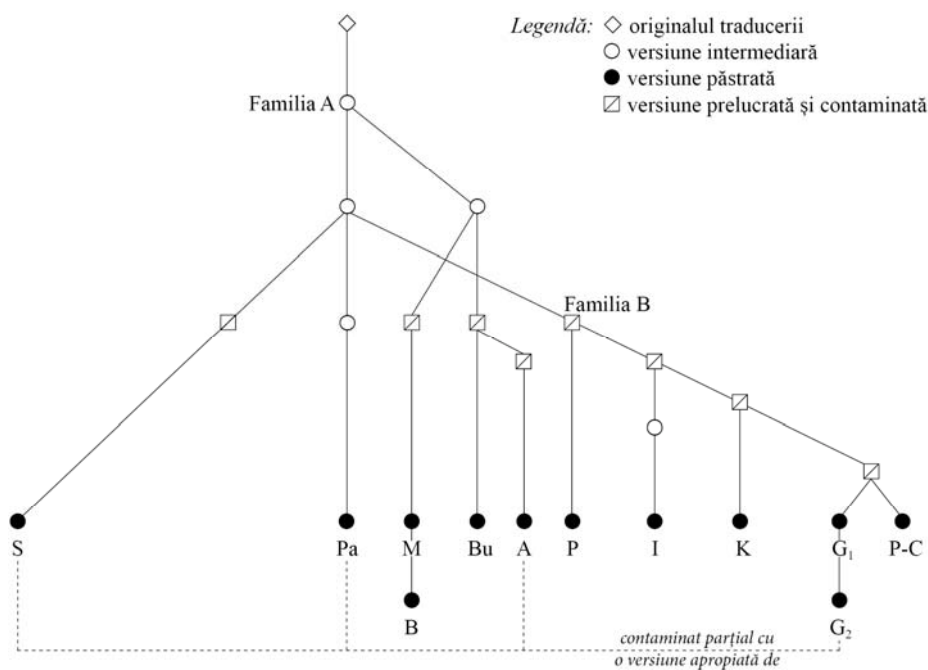
⁴¹ Ms. K și Bu nu conțin materia acestui vis.

⁴² Mareș, *Cele douăsprezece vise*, p. 234.

adăugarea încă unui verb: „pre cel sărac nu-l vor chema, nici îl vor socoti, măcar de i-ar fi frate” (Pa, f. 128^r); „pre cel sărac nu-l vor chema, nici vor căuta de dânsul, măcar frate de i-ar fi” (M, f. 41^v; B, f. 42^{r-v}); „iară pe cel sărac, măcar c-a fi apropi, nu l-or chema, ca când nice l-ar vide, măcar și frate să le fie” (A, f. 177^{r-v}). Forma din textul nostru se apropie de cea din ms. A atât prin folosirea celor două verbe („a chema” și „a vedea”), cât și prin posibilă interpretare greșită a expresiei „a fi aproape” ca însemnând „a fi rudă”. Presupunem așadar, în acest caz, o contaminare cu un manuscris conținând un text asemănător cu cel din ms. A; pentru a explica și celelalte două exemple discutate mai sus, putem lua în considerare și o contaminare cu ms. S sau Pa.

Pentru a rezuma discuția de mai sus, o interpolare precum aceea din exemplul 19 sau o coruptelă precum aceea din exemplele 2 și 33, care sunt comune doar manuscriselor G₁ și G₂, precum și copierea celor două manuscrise în localități foarte apropiate ne îndreptățesc să tragem concluzia că ms. G₂ a fost copiat după ms. G₁. Diferențele dintre ele pot fi datorate transcrierii greșite a ms. G₁ în ediția publicată de Moses Gaster (cum ar fi numele cetății și exemplul 34), unei variații lexicale și morfologice firești (exemplele 12, 23, 31, 38 și 48), unor omisiuni (exemplele 10 și 14) sau inovații (exemplele 15 și 49) ale ms. G₂ sau contaminării cu alt manuscris (exemplele 16, 26 și 29). Situațiile în care ms. G₂ se grupează cu ms. P-C, în opoziție cu ms. G₁ (exemplele 23, 30, 31, 34 și 39), pot fi întâmplătoare.

Prezentăm mai jos stema refăcută în urma constatărilor din această secțiune, incluzând în ea și acest manuscris inedit:

CONCLUZII

Textul *Învățăturii la vremea de apoi* conservat în ms. G₂ este o copie fragmentară după ms. G₁, realizată în localitatea Glâmboaca, j. Sibiu, de un copist necunoscut, cândva după anul 1790. Date fiind concluziile privind filiația acestui manuscris, precum și considerațiile filologice prezentate mai sus, putem afirma totuși cu o oarecare probabilitate că activitatea de copiere a acestui text a avut loc în jurul anului 1790, și nu cu mult după. Importanța acestei copii rezidă în faptul că aduce lumină asupra unor posibile omisiuni sau greșeli ale ms. G₁ sau ale transcrierii efectuate de Moses Gaster, dat fiind că manuscrisul publicat de regretatul cercetător pare a se fi pierdut astăzi.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Am reprodus textul în transcriere interpretativă. Pentru modul de interpretare a grafiilor, vezi *Crestomația limbii române vechi*. Volumul I: 1521–1639, alcătuit de Emanuela Buză, Magdalena Georgescu, Alexandru Mareș și Florentina Zgraon, coord.: Alexandru Mareș, București, 1994, p. 44–48.

ÎNVĂȚĂTURĂ¹ LA VREAMEA DE APOI

14^v

Fost-au într-o cetate ce să chiuma Varihon un împărat ce-l chiuma Sehaci.

Și au văzut într-o noapte doaosprăzece visuri și nu să afla nime² să le desleage. Dară să aflară un om ce-i era numele Mamer și era cărturariu mare și filosof. Și deacă mearsă la împăratu, zisă: „Doamne Sehaci, visăle tale nu ți-s de rău, ci Dumnezău au arătat ție ce va să fie la vremea de apoi. Ce-mi spune: visu³ dintâiu // cum l-ai văzut?” 15^r

Zisă împăratu: „Văzuiu un stâlp de aur; din pământ până la ceriu sta”.

Zisă Mamer filosofu: „Când va veni vremea de apoi, mult rău va fi preste toată lumea. Și într-acea vreme, va peri dreptatea și gândurile ceale bune, și cuvinte dumnezăiești nime nu va grăi, ci tot drăcești. Și bătrâni<i> vor fi în minte pruncească, și toți oamenii⁴ vor cădea în păcate grele și nu să vor pocăi. Și vor fi

¹ Scris de două ori; în prima ocurență, cuvântul este scris de altă mână decât cea care a copiat textul. ✧

² Scris: нине. ✧

³ Scris: вѣисѣ. ✧

⁴ Scris: омени. ✧

- 15^v adeseori foameți, iară iarna⁵ va fi până în miiază-/vară. Și vor sămăna oamenii⁴ de toate semințele și sămânță până la sămânță nu va ajunge; multe vor sămăna oamenii⁴, dară puțin vor secera. Într-acea vreme, feciori<i> nu vor cinsti pre părinți<i> săi și neam aproape să vor lua, de păcat nu vor gândi. Și curvele⁶ vor⁷ face prunci și nu vor ști cine le iaste tată. Într-acea vreme, domni<i> și boiari<i> vor lucra fărădeleage, și mulți oameni⁴ vor lăsa leagea lor și alta vor apuca a ținea. Atuncea, soarele să va întuneca și luna nu-și va da lumi<i> lumina sa. Zilele să vor
- 16^r înmicișora și multe seamne să vor arăta. Iară popi<i> nu să // vor cunoaște din oamenii⁴ cei proști, ci vor fi mincinoși, și dreptatea și adevărul va peri. Acesta-i un vis de pildă⁸ la tot omul”.

„Iară al doilea vis”, zisă filosoful, „cum l-ai văzut, împărate?”

Și zisă împăratul: „Văzuiu o muiare țind o mâneștergură din ceriu până în pământ spânzurată”.

Și zisă filosoful: „Când va veni vremea de apoi, leagea dreaptă o vor lăsa și alta vor apuca a ținea. Și toți oameni<i> de slujba lui Dumnezeu nu vor gândi și de neamul să<u> cel mișal să vor lepăda și cu streini<i> vor petrece”.

- 16^v Și iară zisă filosoful: „Dară al treilea vis / cum l-ai văzut?”

Și zisă împăratul: „Văzuiu trei căldări ferbând într-o pară de foc. Întru una era său, într-alta era apă, într-alta era unt. Și din unt sărea în său, și din său în unt, iară în apă nu cădea, ce ferbea de sine”.

Și zisă filosoful: „Când va veni vremea de apoi, oameni<i> vor face sate pe unde n-au mai fost sate. Și într-un cap⁹ de sat va fi un bogat, și în celalalt cap de sat, alt bogat, și în mijloc vor fi săraci. Deci bogatul va chema pre bogat de-l va ospăta, iară pre cei săraci și mișei nu-i vor chema, măcară de le-ară fi și rudă. Ci încă nici¹⁰ nu-i vor vedea¹¹, măcară și frați să le fie. Și // toți oameni<i> vor fi fățarnici, nu-și vor căuta de neamul său, ce-și vor urî părinți<i> și frați<i> și-ș vor îndrăgi neamul/ muieri<i>. Și multe muieri își vor lăsa bărbați<i> și vor fugi cu alți<i>. Și muieri bătrâne să vor mărita după cei tineri, și oameni bătrâni vor luo feate, că atuncea nu va fi rușine în oameni; și nicio muiare nu va fi bună”.

Și iară zisă filosoful: „Al patrulea vis cum l-ai văzut?”

Zisă împăratul: „Văzuiu o iapă bătrână unde rodea niște fân, iară mânzul râncheza dintr-însa”.

⁵ Scris inițial: *яръ*, apoi corectat în *ярна*. ✧

⁶ Inserat de altă mână, cu un creion: *съ*. ✧

⁷ Inserat de altă mână, cu un creion: *фѣте ши вор*. ✧

⁸ Scris: *пїндѣ*. ✧

⁹ Scris inițial: *кап*, apoi corectat în *кап*. ✧

¹⁰ Scris: *вѣдѣ*. ✧

¹¹ Scris: *ниъ*. ✧

Iară zisă filo<soful>: „Când va veni vreamea de apoi, atuncea își va votri muma pre fată să o mărite și o va închide / cu alți<i> în casă. Și să vor împresura și 17^v de nime nu să vor rușina”.

Și iară zisă filosoful: „Al cincilea vis cum l-ai văzut?”

Zisă împăratul: „Văzuiu o cățea într-un loc zăcând, iară cățai<i> lătra dintr-însa”.

Iară zisă filosoful: „La vreamea de apoi, atuncea va învăța părinți<i> pre feciori bine, iară feciori<i> nu vor asculta, ce vor zice: «Îmbătrânit-ați și mintea v-ați pierdut și nu știți ce grăiți». Iară părinți<i> să vor rușina și vor tăcea”.

Iară zisă filosoful: „Al șasălea vis cum l-ai văzut?”

Zisă împăratul: „Văzuiu preoți mulți într-o tină // până în grumazi”.

Zisă filosoful: „La vreamea de apoi, învăța-vor preoți<i> pre oameni⁴ în leagea lui Dumnezeu, iară ei cu sine nu or ținea, ce vor aduna avuții multe și cu acealea își vor băga sufletul în focul nestâns”.

Iară zisă filosoful: „Al șaptelea¹² vis¹³ cum l-ai văzut?”

Zisă împăratul: „Văzuiu un cal frumos unde avea doauo capete, unu/ dinainte⁵⁷, altul dinapoi¹⁴. Cu cel dinainte¹⁴ păștea iarbă, iară cu cel dinapoi¹⁵ bea apă”.

Zisă filosoful: „Când va veni vreamea de apoi, atuncea va judeca / cu 18^v strămbul pentru plata și vlădici<i> vor pune popi răi și fără carte, care nu s-ar cădea, numai pentru plata. Și mulți popi vor fi, iară puțini buni și drepti. Și de Dumnezeu nu le va fi frică, nici de oameni¹⁶ rușine, și nu-ș vor aduce aminte că vor merge în munca iadului”.

Și iară zisă: „Al optulea vis cum l-ai văzut?”

Zisă împăratul: „Văzuiu preste toată lumea mult mărgăritariu¹⁷ vărsat pre pământ. Și căzu foc din ceriu și arsă tot”.

Și zisă filosoful: „La vreamea de apoi, atuncea toți oameni<i> vor fi neguțatori, și cei bogați vor face mincinoși pre cei săraci și vor // lua-o cu strămbul de la cei 19^v mișăi și cu acealea îș vor piarde sufletul”.

Iară zisă Mamer: „Al 9<-lea> vis cum l-ai văzut?”

Zisă Sihaciu: „Văzuiu lucrători mulți unde lucra într-un loc”.

Zisă Mamer: „Când va veni vreamea de apoi, atuncea vor duce oameni<i> avuție la alți<i> să o ție bine. Și când o vor duce, o vor priimi¹⁸ cu drag, iară când va fi de a o lua-o, o vor tăgădui și vor zice: «Nu știm ce cearți și ce mi-ați dat». Și cu jurământ va să o ia înapoi. Și pentru aceeaa îș vor piarde sufletele”.

Și iară zisă:

¹² Scris: шаштѣлѣ. ✧

¹³ Scris: вінс. ✧

¹⁴ Scris: ди" напои. ✧

¹⁵ Scris: ди" нанте. ✧

¹⁶ Scris: ммени. ✧

¹⁷ Scris: мъръгъритарю. ✧

¹⁸ Scris: приими; altă lecțiune posibilă: *primi*.

A NEW TRANSYLVANIAN COPY OF *THE TWELVE DREAMS*
IN THE INTERPRETATION OF MAMER

(Abstract)

In this paper, we publish an edition of a new copy of the apocalyptic book *The Twelve Dreams in the Interpretation of Mamer*. The manuscript is not mentioned in any catalogue, since it was found in a dossier at the Library of the Romanian Academy containing documents and fragments of manuscripts never indexed before. It is a copy of an earlier one, which seems to be lost now, but was published by Moses Gaster in 1900 and then again in 1925. The text was copied by an unknown person in the village of Glâmboaca, near the city of Avrig, somewhere around the year 1790.

Cuvinte-cheie: cele douăsprezece vise, Mamer, Sahanci, apocalipsă, copie nepublicată.

Keywords: the twelve dreams, Mamer, Sahanci, apocalypse, unpublished copy.

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13

Maria Stanciu Istrate

VARLAAM ȘI IOASAF. PARTICULARITĂȚI SINTACTICE TRIBUTARE ORIGINALULUI SLAVON

1. Asemenea traducerilor epocii vechi, tălmăcirea dată de cel de-al doilea logofăt al lui Matei Basarab, Udriște Năsturel, romanului popular *Varlaam și Ioasaf*, poartă amprenta izvorului din care provine. Manuscrisul original al traducerii, efectuată la jumătatea veacului al XVII-lea, în 1648 sau 1649, după un izvod slavon neidentificat, s-a pierdut. Cea mai veche copie descendentă din originalul rătăcit al traducerii lui Năsturel, ajunsă până în zilele noastre, o reprezintă manuscrisul 588 de la BAR din București, în cuprinsul căruia istoria prințului indian Ioasaf, inițiat în creștinism de ascetul Varlaam, se așterne pe două coloane, în variantă românească și în variantă slavă¹.

La nivel sintactic, traducerea lui Udriște Năsturel, cea mai valoroasă dintre toate câte s-au dat acestei hagiografii, cuprinde o serie de construcții manieriste influențate de prototipul slavon, asupra cărora ne-am oprit într-o contribuție anterioară². Construcții sintactice asemănătoare au fost înregistrate în traduceri din secolul al XVI-lea ca urmare a fidelității acestora față de originalele slavone, maghiare sau latine din care provin³. La rândul ei, slavona, pentru care asemenea construcții erau la fel de nefamiliare ca și pentru română, le-a preluat din greacă, limbă pentru care dislocarea sintactică reprezintă un procedeu stilistic utilizat frecvent⁴.

Topica românească de la jumătatea veacului al XVII-lea este destul de variată și influențată deopotrivă de factori interni și externi. Întrurirea sintaxei populare a avut ca rezultat topica liberă, neconstrânsă de regulile ori canoanele sintaxei limbilor culte. Ordinea firească, S–P–O, putea fi modificată odată cu generalizarea folosirii prepoziției *p(r)e* la acuzativ, astfel încât complementul putea sta în locul subiectului (O–P–S) etc. La generalizarea topicii libere a propozițiilor a contribuit și tendința de dublare a complementului direct și indirect.

¹ Text editat în Maria Stanciu Istrate, *Reflexe ale medievalității europene în cultura română veche. „Varlaam și Ioasaf” în cea mai veche versiune a traducerii lui Udriște Năsturel*, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, București, 2013, p. 86–325.

² Vezi Maria Stanciu Istrate, *Un cărturar român în căutarea literarității: Udriște Năsturel*, în LR, LX, 2011, nr. 1, p. 86–94.

³ Vezi *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, coordonator Ion Gheție, București, 1997 (în continuare: ILRLEV), p. 172.

⁴ Vezi C. Frâncu, *Topica lui mai și a altor adverbe (cam, prea, și, tot) în construcții de tipul (nu) mă mai duc*, în LL, III, 1983, p. 321–335.

Limba traducerilor se păstrează însă oarecum în afara acestei tendințe spre topica liberă, mai ales în cazul cărturarilor poligloți, care doreau să creeze o limbă literară apropiată de limbile clasice. Astfel, personalități ale epocii, ca Miron Costin, Nicolae Costin, stolnicul Constantin Cantacuzino ori Dimitrie Cantemir, alături de care poate sta și Udriște Năsturel, optează în scrierile lor pentru topica fixă, plasând verbul la sfârșitul propoziției, antepunând determinantele atributive sau circumstanțiale⁵. Totodată, limba folosită de ei poate conține, hiperbaturi ori construcții participiale și gerunziale artificiale.

În lucrarea anterioară, dedicată construcțiilor sintactice care se abat de la topica liberă, am ajuns la concluzia că păstrarea unor structuri marcate de influența sintaxei slavone în traducerea romanului popular *Varlaam și Ioasaf*, constituie trăsături ale unui manierism sintactic manifestat conștient de Udriște Năsturel, în scopuri estetizante⁶.

Alături de aceste trăsături care diferențiază limba traducerii lui Năsturel de limba vorbită, au fost înregistrate alte particularități sintactice diferite de româna actuală, tributare originalului slavon. Dintre acestea, am ales spre analiză modalitățile de exprimare a complementului de agent, a complementului indirect și a circumstanțialului instrumental. Deși varianta slavonă din manuscrisul 588 nu este cea care a stat la baza traducerii lui Udriște Năsturel, ea constituie suportul necesar unei analize lingvistice comparative. Diferențele dintre cele două redacții sunt minime, porțiunile în care cele două texte se depărtează nefiind luate în seamă în cercetarea de față.

2. COMPLEMENTUL DE AGENT

În limba veche, ca și în limba actuală, complementul de agent are ca regent un verb la diateza pasivă, un participiu cu valoare pasivă sau un verb pasiv reflexiv⁷.

Cel mai vechi și, în același timp, cel mai frecvent mod de exprimare a complementului de agent în slava veche era instrumentalul, indiferent dacă agentul reprezenta o persoană sau dacă era inanimat⁸. Ca urmare a tendinței către analitism și precizie, s-a trecut, cu timpul, de la exprimarea sintetică la exprimarea analitică a agentului, instrumentalul fiind înlocuit încă de prin secolul al XII-lea de construcțiile în genitiv cu prepoziția *отъ*. Acestea au devenit modalitatea cea mai

⁵ Vezi ILRLV, p. 372.

⁶ Afirmații asemănătoare au fost făcute în legătură cu sintaxa lui Dimitrie Cantemir. Vezi, în acest sens, Al. Rosetti, Boris Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, *De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, 1971, p. 377–380. Vezi, de asemenea, Dragoș Moldovanu, *Dimitrie Cantemir între umanism și baroc*, Iași, 2002, p. 90.

⁷ Vezi Fulvia Ciobanu, în *Sintaxa limbii române în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, coordonator Mioara Avram, București, 2007, p. 142.

⁸ Vezi Pandele Olteanu, *Slava veche și slavona românească*, București, 1975, p. 191.

frecventă în exprimarea complementului de agent în limbile slave de apus, respectiv în croată și slovenă⁹. Pandele Olteanu avansează ipoteza că „la schimbarea instrumentului prin genitiv cu prepoziție a contribuit și originalul grecesc, în care era un caz prepozițional, de obicei genitivul cu prepoziția *ἰπὸ*”¹⁰.

Influența limbii slavone în exprimarea agentului în textele vechi din secolul al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea a fost remarcată în studiile de specialitate¹¹.

În capitolul dedicat sintaxei textelor din perioada 1532–1640, Constantin Frâncu afirmă: „Ca urmare a fidelității față de unele originale slavone în care agentul apărea în dativ, unele traduceri din secolul al XVI-lea atestă sporadic și un complement de agent în dativ, care se întâlnește alături de cel prepozițional în acuzativ. (...) Tot ca influență străină, mai precis slavonă, întâlnim în unele texte traduse din secolul al XVI-lea și de la începutul secolului al XVII-lea un complement de agent cu prepozițiile *cu* și *de la*”¹².

Fulvia Ciobanu avansează posibilitatea unei influențe slave în privința complementului de agent în dativ, confruntând un citat din *Cazania a doua* a lui Coresi cu corespondentul acestuia din *Cazania de la Zabludov* care-i susține supoziția¹³.

În recent apăruta *Sintaxă a limbii române vechi*¹⁴, Andra Vasilescu constată, la rândul său, că cele mai frecvente prepoziții care introduceau un complement de agent în limba veche erau *de*, *de la*, *din/den*, *de către*, *pentru* și *la* „care conservau parțial sensul inerent și sincretismul din limba slavonă”¹⁵.

În privința mijloacelor de realizare, Paula Diaconescu¹⁶ observă că atât în româna modernă, cât și în româna veche există două construcții de „a marca, într-o propoziție, pe lângă un anumit raport, și ideea de agent al verbului cu înțeles pasiv”¹⁷. Este vorba despre complementele introduse de prepozițiile: *prin*, *de la*, *din*, *despre*, *întru*, *la*, *a* și complementele exprimate prin substantive aflate în cazul dativ.

Traducerea de care ne ocupăm oferă exemple atât pentru exprimarea prepozițională a complementului de agent, cât și exemple în care această funcție este exprimată sintetic, prin substantive ori substitute ale acestora, aflate în cazul dativ.

⁹ *Ibidem*, p. 191–192

¹⁰ *Ibidem*, p. 191.

¹¹ Vezi Mariana Costinescu, *Codicele Voronețean*, ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de ~, București, 1981, p. 160, ILRLEV, p. 153–154; C. Frâncu, *Gramatica limbii române vechi (1521–1780)*, Iași, 2009, p. 179.

¹² ILRLEV, p. 153.

¹³ Vezi Fulvia Ciobanu, *op. cit.*, p. 143.

¹⁴ Editor Gabriela Pană Dindelegan, București, 2019.

¹⁵ Vezi, Andra Vasilescu, în *Sintaxa limbii române vechi*, p. 185–186.

¹⁶ Vezi Paula Diaconescu, *Exprimarea complementului de agent în limba actuală LR*, VIII, 1959, p. 3–17.

¹⁷ *Ibidem*, p. 8.

2.1. Complement de agent în cazul acuzativ

Între cele două modalități de exprimare a complementului de agent cel mai frecvent înregistrată este cea prepozițională. Prepozițiile care-l precedă sunt: *cu*, *de*, *de cătră*, *de la* și *den*. Le vom analiza pe rând:

de

Prepoziția utilizată de regulă înaintea unui complement de agent în textele din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea¹⁸ este *de*, situație moștenită din latină¹⁹, care s-a păstrat până în româna contemporană. Agentul din exemplele citate este exprimat fie prin substantive animate (3, 4, 5, 6), fie prin nume abstracte (1, 2, 7) și determină, cel mai adesea, un verb la diateza pasivă (1, 2, 4, 5, 6, 7) sau un participiu (3):

1. *și bucuria și veseliia carea nici de o grije și nici de o scârbă atinsă nu iaste* (139^v); cf. în sl. и радость и веселіе въсакоа печали и скръби неприча^{ст}но;
2. *slava măriei lui neajunsă iaste de cugetele omenesti* (151^v); cf. în sl.: слава величествіа его непости^ж на помысли члч^кыми;
3. *având picioarele lui rău sfârâmate de o gadină* (17^t); cf. în sl.: лю^тк ѿ свѣ^тра н^осѣ съкр^дшенѣ имѣца;
4. *iară deaca fură dumnezeii goniți de dumnezei și junghiaț și răpiț și arși, iată că nu le iaste firea una* (223^v); cf. în sl. аще^ж быша боши гоними боговъ и заклани и расх^ищени и съжежени се нѣ^{ст} е^{ст}ство едно;
5. *aflată fu mie calea adevărului, cari de înțelepți oameni ca aceia, carii și cu cuvânt, și cu înțelepciune dăruieț și cinstiț fură, mărturisită iaste cum că altă credință și altă leage nu mai iaste* (205^t); cf. în sl. (...) ѿ прем^дры^х чл^къ таковы^х. ... св^ѣтѣ^{ст}вова^н е^{ст}.
6. *bunătățile ce sânt făgăduite de stăpânu meu* (208^t); cf. în sl. бл^гга же свѣ^тца^нна ѿ вл^кы моего;
7. *Însă era tras de obiceaiul cel rrău și de năravul ce se întărise într-însul cu pohte rreale* (210^v); cf. în sl. в^баче в^лше вл^ко^м в^вычае^м л^дкавы^м и н^равом о^утвер^дивши^аса в^л не^м стр^ѣт^лми злы^{ми};

de cătră

Prepoziția compusă *de cătră*, marcă a complementului de agent personal în româna contemporană²⁰, introduce rar un complement de agent în textele din epoca

¹⁸ Vezi Fulvia Ciobanu, *op. cit.*, p. 143.

¹⁹ Paula Diaconescu, *op. cit.*, p. 9.

²⁰ Paula Diaconescu, *op. cit.*, p. 11.

veche²¹. Ovid Densusianu observă că în secolul al XVI-lea *de cătră* apare uneori în locul lui *de* sau al lui *de la*²². Constatăm însă că în niciunul dintre exemplele citate de el prepoziția analizată nu introduce un complement de agent. La rândul nostru, am întâlnit-o izolat cu această funcție în textul nostru:

Dară decât toate alalte, aceasta iaste mai rea: a fi cineva înstriinat de cătră Dumnezeu și lepădat de la preadulce fața lui și a fi lipsit de acea nespūsă slavă și a fi vădit naintea a toată lumea și a se rușina cu rușinea carea sfârșenie nu mai are (63^v), cf. în sl.: тмами мѣчениѧ паче же вѣсѣхъ, сіе естѣ злѣйшее, выти комѣ чѣждѣ ѿ бѣга и ѿврженѣ ѿ преславаго лица его и выти лишєнѣ ѿноѧ неказанѣя славы.

În exemplul de mai sus, remarcăm, totodată, alte două componente de agent, precedate de prepozițiile *de* și *de la*.

de la

Prepoziția cel mai frecvent întâlnită înaintea unui complement de agent în textul analizat este *de la*:

1. *Să se delunge, dară, aceastea de la tine astăzi și să șază cu tine la ascultarea cuvintelor ce se vor grăi la judecată chipzuiala și dereptatea* (5^v); cf. în sl. да ѿстѣпѣта оубо сіа днеѣ ѿ тебе, и дасѣдетѣ же с тобою на послѣшаніе глѣмыхъ на сѣдѣ съмысль и правда;
2. *Aceastea așa slobod și cu dulceață fiind grăite de la omul lu Dumnezeu* (11^v), cf. симъ тако сѿвободныи и славо речєнымъ ѿ члѣка бжѣга;
3. *moartea ce ne se aduce nouă de la voi ne iaste o treacere cătră viața cea mai bună* (23^v); cf. în sl. смръть наносимаа нам ѿ ваѣ выбаєтѣ прехѣа къ жиѣни лѣчшеи прѣносѣциѣи;
4. *dară n-aș cetit ce vă e zis de la Dumnezeu zicând* (66^v); cf. în sl. неѣсте ли члѣи речеѣнаго вам ѿ бѣга глѣюца;
5. *o pildă-ț voi arăta, carea mie spusă e de la un bărbat înțelept* (78^r); cf. în sl.: но ѿвачє приѣчѣ прєложѣти, къ мнѣ речеѣнѣ вывшѣ ѿ неѣко его мѣжа прємѣдра;
6. *osânda ce i se aduse de la Ziditoriul drept neascultarea* (178^r); cf. în sl.: ѿсѣжѣденіи принєсєѣниѣи ємѣ ѿ сѣдѣтелѣ за прєсѣшаніє;
7. *Și de la dânsul sfătuit fu un sfat rrău și păgubos* (235^v); cf. în sl.: и ѿ того наѣчѣвєса събѣтѣ лѣкавнѣи и пагѣбнѣи;
8. *cealea ce-i era poruncite lui de la Tevda* (239^v); cf. în sl.: заповѣдѣѣнаа во ємѣ ѿ ѣєѣды;

²¹ Fulvia Ciobanu, *opt. cit.*, p. 143.

²² Vezi Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, II, Tome II, *Le seizième siècle*, București, 1938, p. 404.

9. *sânteț scumpăraț den viiața cea deșartă, de la părinți dată* (176^r); cf. contextul slavon în care complementul de agent nu este precedat de prepoziția sl. ѿ: *иъбавлени высте ѿжитіа сѣмѣнаго ѿци предана.*
10. *Și acestor ce ți se grăiră de la mine, noi putem fi ție pildă și izvod* (194^v); cf. contextul slavon în care complementul de agent nu este precedat de prepoziția sl. ѿ: *исимѣ глмыѣ мною можеѣ ти быти приѣча и подобіе.*
11. *nu leage proaspătă învăț eu pre tine (...), ce carea dată ne iaste de la cei de demult* (128^v); cf. în sl.: *не въ новотвореніе закона наѣчаютъ (...), но ѿ древныхъ данныхъ намъ естъ;*
12. *De atunce cercate era de la dânsul temnițele* (262^r); cf. în sl. ѿ *толѣ възыскѣми бахѣ ѿ него темница;*
13. *și de dulcea și veasela viiață săturându-ne, carea tuturor oamenilor de la dânsii se dăruiaște* (205^r); cf. în sl.: *и слакъыѣ и радостныѣ жиѣни насыщѣѣ сѣѣ въ сѣѣ члѣкѣ ѿ нихъ дарѣѣ сѣѣ.*

Cu excepția exemplelor 9 și 10, prepoziția compusă *de la* traduce construcții genitivale slavone cu prepoziția sl. *отъ*²³. Este foarte posibil ca *отъ* să lipsească din exemplul al nouălea din cauza neatenției copistului, indus în eroare de cuvântul imediat următor, *wtци*, a cărui silabă inițială coincide cu prepoziția.

Avem a face, prin urmare, cu un calc sintactic după slavonă, limbă în care *отъ* poate exprima atât agentul, cât și locul²⁴. Prin urmare, pe lângă valoarea locală proprie, prepoziția *de la* ajunge să exprime și agentul.

Contextele citate au scos la iveală faptul că agentul a fost generat atât de verbe la diateza pasivă (2, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12), cât și de reflexive cu valoare pasivă (1, 3, 6, 10, 13). În exemplul al nouălea, regentul este un participiu.

den

Complementul de agent introdus de prepoziția *den* are ca model, la rândul său, construcții slavone prepoziționale cu *отъ*²⁵. Pe lângă nuanța de agent, calchiată după slavonă, complementul astfel construit poate avea și nuanțe locale sau temporale, prepoziția *den* apărând în limba veche și înaintea complementului circumstanțial de loc²⁶ sau de timp²⁷.

1. *Aceasta iaste taina cea mare, ascunsă den veaci și den neamuri, iară la marginea ailor arătată neamu<lu>i omenesc* (54^v–55^r); cf. în sl. *цие естъ великое тайнство съкровене ѿ вѣкоѣ и ѿ родовъ напослѣдѣже лѣтпоѣ явлѣше сѣѣ родѣ члѣкомѣ*

²³ Vezi ILRLEV, p. 353; C. Frâncu, *Gramatica limbii române vechi*, p. 179.

²⁴ Mariana Costinescu, *op. cit.*, p. 160.

²⁵ C. Frâncu, *Gramatica limbii române vechi*, p. 179.

²⁶ Vezi Fulvia Ciobanu, *op. cit.*, p. 153 ș.u

²⁷ *Ibidem*, p. 145 ș.u.

2. *Că pre aceasta tocmitoare de-a nu greși întru dumnezeiasca făgăduire și ajutorătoare nesticăciunei ce ne e dată den dumnezeiescul botez, știmu-o* (108^v); cf. în sl. (...) даномъ на^м ѿ бж҃ствнаго кр҃щеніа съвѣда^{ем}.
3. *ce iaste împreunarea acelor doauă firi întru un stat, cari noauă în dar ne sânt spuse den dumnezeieștile scripturi* (165^v); cf. în sl.: что е^{ст} съвѣдѣніе ѿ бою е^{ст}ствѣ въ еди^н съставѣ ꙗ^к на^м благода^тно речена ѿ бж҃ствныхъ писаніи.
4. *Și den multe scripturi sântem învățați tării pocăinței și mai vârtos den lucrurile și den pildele Domnului nostru, lu Isus Hristos* (93^v); cf. în sl.: и ѿ многи^х писаніи оучими есмы силѣ показаніа, и паче ѿ дѣлєсъ и ѿ притчѣ гдѣ нашего Ісѣ Хдѣ.

În exemplele citate agentul este exprimat prin substantive inanimat (*den veaci și den neamuri, den botez, den scripturi, den scripturi și den lucrurile și den pildele*) și determină fie un participiu (1: *ascunsă*), fie un verb la diateza pasivă (2, 3, 4).

cu

Complementul de agent construit cu prepoziția *cu* este, de asemenea, rezultatul unui calc sintactic după slavonă, limbă în care, așa cum am observat anterior, această funcție sintactică este exprimată cel mai adesea prin cazul instrumental²⁸. Ca și în slavonă, complementele de agent construite cu această prepoziție păstrează nuanța instrumentală²⁹:

1. *a se înșela cu nădejdi nearătate* (22^v); cf. în sl. прѣ^шцатисѧ надеждами неіавле^ными;
2. *să fiți arși cu foc* (22^v); cf. în sl. да вѣдете съ^жжени ѿ гнє^м.
3. *Nahor cu cuvintele ceale de moarte a lu Ioasaf fu spăimat* (210^v); cf. în sl. Нахоръ прѣтительными Іѡасафа гл҃ѣ оустраше^н.
4. *Însă era tras de obiceaiul cel rău și de năravul ce se întărise într-însul cu pohte rreale, cu cari ținut era ca cu nește zăbale și ca cu un frâu* (210^v); cf. ѿбаче баше влєко^м ѿбычає^м лѣкавы^м и право^м оутвѣрди выи^мса въ не^м спрѣ^тьми злыми ими^ж дрѣжи^м баше аки врѣ^здами и оу злою.

De remarcat că în exemplul al patrulea avem a face cu trei complemente de agent: unul precedat de prepoziția *de*, celelalte de *cu*. Totodată, remarcăm că în slavonă complementul analizat se află, de fiecare dată, la cazul instrumental.

2.2. Complement de agent în cazul dativ

Fără a invoca o influență străină, Paula Diaconescu observă că „dativul, cazul specific complementului indirect, exprimă ideea de agent al unui verb la diateza

²⁸ Vezi Pandele Olteanu, *op. cit.*, p. 191. Vezi, de asemenea, Mariana Costinescu, *op. cit.*, p. 154; C. Frâncu, *Gramatica limbii române vechi*, p. 179.

²⁹ Camelia Stan, *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, București, 2009, p. 210.

pasivă, dacă este întrebuițat după verbe care exprimă un act de cunoaștere sau un sentiment”. Puținele ocurențe de acest tip, înregistrate în traducerea lui Năsturel, atestă un complement de agent cerut de verbe care corespund criteriilor enunțate de Paula Diaconescu, respectiv *a fi cinstit și lăudat* și *a fi cinstit și înfricoșat*. În plus, ele redau fidel construcții slavone cu agentul aflat în cazul dativ, altfel spus, sunt calcuri sintactice.

1. *Iară mie, tatălui tău, întru toată viața ta dragu-mi veri fi și tuturor oamenilor cinstit și lăudat* (203^r); cf. sl. *мнѣ*кѣ ѡцѣ твоѣмѣ въ вѣсѣмѣ житіи твоѣмѣ люbezѣ³⁰ ми вѣдѣши, и въ сѣмѣ члѣкѣмѣ чѣстѣ и похвалѣ^н*.
2. *Că nu atâta pohtia el să fie cinstit și înfricoșat nărodului pântru semeția și trufia puterii și pântru măriia împărăției, cât pântru smereniia și pântru blândețele* (259^v); *и во не толико желаше ѡ^н быти чѣстѣ и страше^н народѣ, ради грѣдости власте^нскыа и велико лѣпїа црѣкаго (...)*;

3. COMPLEMENTUL INDIRECT ÎN DATIV

Așa cum se întâmplă în scrierile epocii, complementul indirect are o frecvență ridicată în traducerea lui Năsturel și este exprimat fie prin nume în dativ, fie prin construcții prepoziționale cu cazul impus de prepoziție. Distribuția diferită și frecvența sporită față de limba actuală se explică prin faptul că putea fi impus de verbe care mai târziu și-au schimbat regimul cauzal, ajungând să fie construite cu cazul acuzativ, generând un complement direct, și nu cu dativul – complement indirect, cum se întâmpla în epoca veche³¹. Același complement se construia și cu prepoziții ca: *a, la, către, spre, de la* „de”, *dereptu* „de”, *după* „de”, care și-au limitat apoi utilizarea³².

3.1. Construcții prepoziționale echivalente cu dativul

Traducerea lui Udriște Năsturel conține construcții prepoziționale cu *a, către* sau *la*, echivalente cu dativul obiect indirect din originalul slavon, arhaice astăzi, dar frecvent întâlnite în vechile traduceri românești³³:

1. *Arătă-se ucenicilor lui, dându-le pace și cu dânșii a tot neamul omenesc* (53^r), cf. în sl.: *пависа оученикѣмѣ своимѣ мирѣ даа имѣ, и пави вѣсемѣ родѣ члѣкомѣ;*

³⁰ Glosat marginal: *вѣрадѡва^н*.

³¹ C. Frâncu, *Gramatica limbii române vechi*, p. 175.

³² Vezi Ion Gheție, studiu lingvistic PH, p. 52; Frâncu, *Gramatica limbii române vechi*, p. 175.

³³ *Ibidem*.

2. *slujind a striini nu dumnezei, ce draci pierzători și a idoli surzi și nesimțitori* (77^f); cf. în sl.: *слѣжаща тѣжды^м не богѣм, но бѣсѣмъ пагѣбны^м и кѣмиръмъ глѣхы^м и нечювстве^нны^м*;
3. *a viață de tot grea se da pre sine* (102^f); cf. în sl.: *и сими житію жестокоѣ предавшѣ себе*;
4. *a stăpân hitean ca acesta au slujit* (110^v), cf. în sl.: *и вл^ацѣ лѣкавомѣ таковомѣ работавших*;
5. *Că cu puteare iaste aceasta a tot cine va vrea* (170^f); cf. în sl.: *вѣ^змо^жно во се вѣсакѣ хотѣшемѣ*;
6. *de multe ori slujiră a dumnezeii păgânești* (224^v); cf. în sl. *множице^ю послѣжиша бого^м язычески^м*;
7. *a toată corabiia face peire* (274^v); cf. în sl. *вѣсемѣ кораблюсѣ тварѣ^м пагѣбѣ*;
8. *nu atâta pacoste face a tot ȋnrodul, câtu-ș face lui* (274^v); cf. în sl.: *не толикѣ пакѣ^{ст}твори^м вѣсемѣ народѣ, еликѣ себѣ*;
9. *cuvântul meu ce zic cătră tine* (34^v); cf. în sl.: *слово мое е^ж глѣю к тебѣ*;
10. *Cătră aceasta răspunse împăratul* (5^v); cf. în sl.: *противѣ же семѣ вѣща црѣ*;
11. *cătră dulce, adevărata lumină se apropiia* (1^{r-v}); cf. în sl. *къ слакомѣ же и исти^номѣ свѣтѣ прилагхѣсѣ*;
12. *cătră a lui fărădelege poruncă se apropiia* (2^f); cf. în sl.: *къ вѣ^закѣ^номѣ его прилагхѣсѣ повелѣнію*;
13. *la oameni nici ȋntru un chip nu iaste cu puteare a arăta a lui slavă și puteare* (146^f); cf. în sl.: *ѡ чл^{кѣ} ѡню^а и вѣстѣ вѣзмо^жно показати славо^ю его и силѣ*.

Dacă exemplele 1–8 redau prin construcții cu prepoziția *a* un dativ slavon construit sintetic, în exemplele al nouălea și al zecelea același caz este cerut de *verba dicendi*, constatându-se, în același timp simetria cu corespondentele slavone, în care cazul dativ este impus de prepoziția *къ*, situație comună și exemplurilor 11 și 12.

Construcțiile cu prepoziția *la*, echivalente cu dativul, sunt mai rare. Exemplul 13 are drept corespondent în slavonă un complement indirect în genitiv, construit cu prepoziția *отъ*³⁴.

3.2. Verbe care impun cazul dativ

Textul prezintă numeroase exemple în care verbe ca: *a ajuta, a se închina, a se încrede, a se lipi, a se pleca, a se ruga, a sluji, a urma* apar construite cu un complement indirect în dativ, așa cum se întâmplă în originalul slavon:

1. *nu sânt harnici de-a-ș ajuta șie și de a se păzi* (80^f); cf. în sl.: *якѣ не сѣ^м до^{ст}оинны помощи себѣ и хранити*;
2. *se închina lor și slujia făpturii mai vârtos decât celuia ce o făcuse* (46^f); cf. în sl.: *покланѣхѣсѣ им и слѣжаще твари паче сътворѣшаго ѡ*;

³⁴ Vezi Pandele Olteanu, *op. cit.*, p. 188.

3. *Și iaste a te mai încreade nestătătoarelor vânturi vihorâte, sau urmei de corabiia ce înoată preste adâncătură, decât bogăției omenеști, câtă blăstemăție* (200^f); cf. în sl. и естъ паче вѣровати нестоащи^м върѣ^м, или слѣдѣ корабля плавающаго по глѣбинѣ, нежели бога^{тв}ствѣ члч^ккомѣ, колика въ каа^ніа.
4. *trăind lipit trudelor pământești* (123^v); cf. în sl.: прѣвываѣ прило^жса прѣдомѣ земнымѣ;
5. *a mă lipi cu totul cătră nădejtile vecinice* (6^f); cf. în sl. приложити въ сего себе къ вѣчнымъ надежда^м;
6. *eu nu mă voiu pleca ție* (10^f); cf. în sl. азъ не покарюса тебѣ;
7. *Lu Dumnezeu mă rog să te învețe aceastea* (146^f); cf. în sl.: ѿви мѣлюса наѣчититѣ симѣ;
8. *Domnului meu slujesc* (250^f); cf. în sl.: Гви моему служѣ;
9. *urmând noi cuvintelor fericiților acelora* (108^v); cf. în sl.: послѣдѣюще словесе^м блаженыхъ ѿнѣхъ.

Ulterior, chiar și în traduceriile din slavă, complementul indirect cerut de aceste verbe va fi înlocuit de complementul direct sau de construcții prepoziționale în acuzativ³⁵.

4. COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL INSTRUMENTAL ÎN DATIV

Accidental am consemnat o ocurență a complementului instrumental în dativ, ca urmare a imitării modelului slavon:

Tu amu te d[u]ci la răpaos, iară pre mine mă la[și] în scârbă și în patime și încă mai nainte până a mă deprinde eu luptelor postniciei (287^v); cf. în sl. (...) и прѣжѣ даже въѣчитисѣ стрѣнѣемъ по^стничества;

Asemenea construcții au fost înregistrate sporadic în traduceriile după originale slavone din secolul al XVI-lea, încetând să mai apară în textele din primele decenii ale secolului al XVII-lea³⁶.

5. CONCLUZII

La nivel sintactic, limba traducerii lui Udriște Năsturel oferă numeroase exemple în care originalul slavon și-a pus amprenta, diferențiind-o substanțial de limba actuală. Analiza noastră a avut în vedere evidențierea modalităților de exprimare a complementului de agent, a complementului indirect și a complementului circumstanțial instrumental, influențate de originalul slavon. Unele dintre aceste

³⁵ ILRLEV, p. 352.

³⁶ ILRLEV, p. 156.

calcuri sintactice, cum este complementul circumstanțial instrumental în dativ, erau neobișnuite chiar în epoca apariției lor. Altele, cum ar fi complementul de agent construit cu prepoziția compusă *de la*, deși utilizate cu intensitate, nu s-au putut impune. Mai rezistentă decât vocabularul la influențele externe, sintaxa românească a respins aceste inovații.

*BARLAAM ET JOASAPH. PARTICULARITÉS SYNTAXIQUES
ATTRIBUÉES À L'ORIGINEL SLAVON*

(Résumé)

Au niveau syntaxique, le roman populaire de *Barlaam et Joasaph*, traduit au milieu du XVIIIe siècle par Udriște Năsturel, offre des nombreux exemples calqués sur l' originel slavon, ce qui explique les différences considérables entre celui-ci et la langue actuelle. Notre analyse porte sur la mise en évidence des modalités d'expression du complément d'agent, du complément d'objet indirect et du complément circonstanciel instrumental sous l'influence de l'originel slavon. Quelques-uns de ces calques syntaxiques, tel le circonstanciel instrumental au datif, étaient inhabituels même pendant l'époque de leur apparition. D'autres, tel le complément d'agent avec la préposition composée *de la*, se sont avérés caduques malgré l'utilisation fréquente à l'époque. Plus réfractaire aux influences de l'extérieur, la syntaxe du roumain a rejeté ces innovations.

Cuvinte-cheie: Varlaam și Ioasaf, epoca veche, original slavon, calc sintactic, complement de agent, construcții prepoziționale echivalente cu dativul.

Mots-clés: Barlaam et Joasaph, originel slavon, calque syntaxique, la période ancienne, complément d'agent, constructions prépositionnelles pour le datif.

*Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13*

Emanuela I. Dima

**ARGUMENTE ALE IPOTEZEI NUMELUI UNIC
ÎN ROMANIA MEDIEVALĂ.
CU PRIVIRE SPECIALĂ ASUPRA SPAȚIULUI ROMÂNESC
ȘI A CELUI GALICIAN¹**

PRELIMINARII

1. Fapt cunoscut, corpusul antroponimic românesc nu poate fi reconstituit în ansamblul său prin analiza directă a documentelor interne, mai cu seamă pentru perioada primelor secole de uz (implicând sau nu existența statală). Evoluția formulei de denotație umană în spațiul românesc nu poate fi cercetată sub aspect funcțional, din perspectiva motivației semantico-referențiale² ori a cauzalității socioistorice³ într-o continuitate istorică prin analiza unui fond onomastic, recuperat exclusiv din documente interne. Primul stoc de antroponime românești vechi (reprezentând perioada medievală târzie), precum și trăsăturile funcționale (ori de compoziție etimologică) specifice onomasticonului românesc au fost refăcute prin raportare la surse documentare externe – bizantine și maghiare îndeosebi – despre care se știa cu certitudine că se referă la membri ai unor comunități românești.

Începuturile onomasticonului românesc sunt înregistrate scriptic în acte relativ târzii (începând cu secolul al XI-lea)⁴, provenite din cancelarii străine și elaborate în alte limbi – latină și greacă – analiza acestora fiind sensibil îngreunată de transcrierea fonetică aproximativă a numelor, ori de redarea acestora în formule care nu au întotdeauna la bază uzul autohton, conform unor cutume specifice românești. Mecanismele de la baza apariției supranumelui în spațiul românesc, chiar perioada când începe să se fixeze denotația complexă nu se pot data, așadar, nici măcar cu aproximație din lipsa documentelor interne.

¹ Idiom vorbit în Spania și Portugalia (provincia Galicia, regiunea asturo-leoneză și castiliană înconjurătoare), ale cărui trăsături lingvistice indică statutul de dialect istoric portughez al acestuia (ELIR: 127).

² Criteriu de analiză care privește îndeosebi stocul antroponimic delexical, a cărui etapă de apariție și fixare în limba română a stârnit controverse (Constantinescu 1963; Graur 1964; Caraman 1970).

³ Prin această sintagmă ne referim îndeosebi la influențele culturale, religioase și chiar politice active la un moment specific al evoluției țărilor române, cu repercusiuni asupra componenței onomasticonului aflat în uz.

⁴ Pentru unele dialecte ale romanității occidentale (cel galician bunăoară) există documente (care au supraviețuit prin copii) datate începând cu secolul al VIII-lea (Boullon Agrelo 1999: 18–20).

În perspectivă istorică toate sistemele antroponimice romanice se confruntă, însă, cu dificultăți relativ similare: lacune documentare pentru perioade lungi și o ruptură completă cu sistemele de denotație anterioare (autohton și roman). Comparația cu sisteme antroponimice din spații înrudite genealogic indică evoluții similare pentru perioade lungi de timp, ajutând la reconstituirea factorilor de la baza unor fenomene, apariția și fixarea denotației duble, de pildă, cu raportare preponderentă la (supra)numele patern.

2. Considerentul teoretic al unor dezvoltări similare în condițiile unor factori declanșatori asemănători îndreptățește perspectiva contrastivă. Scurtul demers de prezentare alternativă a modului de apariție și formare a (supra)numelui personal (patronimic sau nu) în spațiul romanic oriental (continuat prin română) și occidental (oprindu-ne asupra galicienei) este îndreptățit de unele considerente obiective.

3. Cel mai important se referă la stocul documentar galician foarte bogat, care acoperă primele secole ale Evului Mediu timpuriu printr-un număr semnificativ de texte interne, redactate într-o limbă genealogic înrudită, latina cultă⁵. Spre deosebire de situația românei, sistemul antroponimic spațiul galician cunoaște o dezvoltare ce poate fi urmărită de-a lungul mai multor secole prin analiză documentară directă. Corpusul documentar este generos, cu o datare timpurie, oferind șansa de a recupera perioada aproximativă de apariție – documentară cel puțin – a supranumelui romanic (patronimic dar și de altă natură, nume de agent, porecle sau supranume de localizare, înlocuind complet sistemul de denotație roman).

Un alt criteriu, nu mai puțin important, privește *natura* acestor acte, care se referă la aspecte particulare, administrative sau sociale, legate preponderent de administrarea proprietăților, prin care s-ar putea fixa măcar cu aproximație etapa de dispariție documentară a numelui unic⁶, dezvăluind, totodată, considerentele de la baza apariției și fixării numelui complementar.

4. Unul dintre punctele de interes din istoria timpurie a onomasticii romanice europene se referă la structura (mono- sau plurimembră) a formulei antroponimice și mai cu seamă la *durata* de circulație a *numelui unic*. Fapt cunoscut, numele unic a circulat ca formulă exclusivă de identificare timp de mai multe secole, în întregul spațiu roman (Dolç 1960: 393), după cum sugerează inscripțiile funerare sau documentele oficiale (cu caracter juridic sau nu), care au supraviețuit timpului.

Motivația principală a apariției numelui unic, fixat la nivelul întregului spațiu romanic european îndeosebi ca *prenume* (ca *nume de botez* în perioada secolelor creștine, însă cel mai adesea ca *supranume personal*), consolidat și menținut în uz timp de mai multe secole, trimite la apariția și răspândirea creștinismului, a

⁵ Ulterior secolului al VIII-lea latina iese din rândul limbilor vernaculare (fiind înlocuită de limbile / dialectele romanice), putându-se vorbi din acest punct înainte exclusiv despre *latină cultă*, întrebuițată cu precădere în cancelariile occidentale sau în mediul ecleziastic.

⁶ Precizăm dintru început că înțelegem prin *nume unic* *prenumele* (*nume de botez* sau nu) pe care o persoană îl poartă toată viața, fie acesta *formă bază* fie *hipocoristic*.

valorilor morale și etice specifice acestei religii în chiar cadrul societății romane. Conform acestor precepte, cei recent convertiți erau priviți în afara relațiilor familiale ori gentilice, neavând nevoie, deci, de identificarea prin *patronimic* (în cazul clasei sociale a *peregrinilor*, non-cetățeni dar fără a fi aserviți) sau prin *gentilicium* (situația pentru cetățenii romani, singurii care aveau dreptul de uz a formulei trinominale de denotație).

Deși nu apare pentru prima dată la nivelul comunităților religioase creștine, vechimea procedurii fiind sensibil mai mare, se consideră că denotația prin numele unic este consolidată și perpetuată la nivelul romanității europene prin intermediul creștinismului.

Prezentăm în continuare situația numelui unic la nivelul spațiului romanic oriental, continuat prin română, urmărind prin contrast particularități ale modului în care numele unic se menține în uzul documentar în spațiul extrem occidental al romanității (referindu-ne în mod particular la galiciană), până la abandonarea completă a acestuia.

NUMELE UNIC ÎN SOCIETATEA ROMANĂ TÂRZIE

1. Ca formulă denominativă, numele unic nu este specific în totalitate societății romanice, rădăcinile acestuia trebuie căutate în latinitatea veche (similară în acest punct tuturor societăților indo-europene) în cadrul căreia membrii anumitor categorii sociale anume – sclavi ori peregrini⁷ – erau identificați printr-un singur nume. Această cutumă denominativă s-a perpetuat de-a lungul întregii societăți romane, astfel că la nivelul latinității târzii sclavii purtau un nume delexical a cărui bază desemna „o particularitate fizică, țara de baștină sau putea fi chiar numele lor indigen, latinizat la nevoie” (Graur 1964: 41). La eliberare primeau prenumele și numele gentilic al stăpânului lor, numele lor de sclavi devenind supranume: când Cicero (*Marcus Tullius Cicero*) l-a eliberat pe *Tiro*, de pildă, acesta a devenit *Marcus Tullius Tiro* (ibid.)

Ruina sistemul denominativ roman, completă, are cauze multiple, însă formula tripartită, al cărei element de identificare propriu-zis era *gentiliciumul* (urmat adesea de *cognomenul* familial, mult mai rar de *agnomen*) (Dondin-Payre 2011: 14) pare că începe să piardă din prestigiu ulterior secolului al III-lea, după edictul împăratului Caracalla (a. 212) (cunoscut și sub denumirea de *Constitutio Antoniana*) (Kajanto 1987: 65) și începe să iasă din uz. Explicația acestui fenomen trimite, în primul rând, la cauze interne: pierderea componentei juridice a funcției

⁷În studii recente *peregrinii* (non-cetățeni dar liberi) sunt incluși în categoria mai largă a purtătorilor de nume unic (alături de sclavi), în ciuda faptului că pentru identificarea acestora autoritățile foloseau unele compliniri, de regulă formule patronimice genitive, după cum atestă documentele de recensământ (Dondin-Payre 2011: 14 ș.u.).

denominative pentru *gentilicium*, acesta nemaicontribuind la identificarea și distingerea cetățenilor romani de cei care nu aveau acest statut și nemaiajutând, în consecință, la ascensiunea socială și politică. Formulele bimembre (altele decât cele specifice peregrinilor, în care elementul secund este un patronimic în genitiv, indicând în fond nonapartenența la structura gentilică a societății romane) (Dondin-Payre 2011: 15) provin de regulă prin eliminarea *praenomenului* (ulterior secolului I e.n.), chiar a *gentiliciumului* (începând cu secolul al III-lea) ajungând să fie înlocuite de nume unice, de tipul *cognomen* (supranume marcate afectiv de regulă) (Dolç 1960: 393; Abascal Palazon 1994: 17).

Numele unic începuse să circule, așadar, în chiar cadrul societății romane, fără a avea la bază rațiuni religioase; trebuie subliniat, însă, faptul că statutul funcțional al acestui tip de nume este complet diferit de cel specific erei creștine.

2. Acestei stări de fapt i se adaugă complexul de împrejurări generat de apariția creștinismului. La nivelul creștinismului primar, de inspirație apostolică, specific îndeosebi primelor două secole ale erei noastre, acceptarea neofitilor în cadrul comunității de credincioși practicanți era însoțită și de schimbarea numelui în cadrul ceremonialului de botez. Aceste nume primite în cadru ceremonial erau – dincolo de domeniul strict referențial ori de simbolistica asociată semnificației – un semn al dezlegării de vechea stare socială și al introducerii într-o nouă realitate, dominată de alte legi morale decât cele ale vechii religii.

3. Denominația prin *numele unic* a fost specifică pentru o perioadă certă de timp (câteva secole) atât clasei sociale a sclavilor și servilor, cât și comunităților primare de creștini. Nu excludem existența unei legături de cauzalitate între practica numelui unic (marcând starea de dependență a sclavilor) și denominația creștinilor botezați din primele secole. După cum se știe, mediul social de răspândire inițială a acestei religii (numită și *religia speranței*) (Guignebert 2015: 141) era reprezentat în primul rând de sclavi și servi. Asocierea de imagine a acestor două categorii sociale, aflate, ambele, aproape în afara societății explică, pe lângă acceptarea unei denominații cu nume unic, și uzul unor apelative (sintagme) specifice, conservate epigrafic, lat. *servus (Dei)*, de pildă sau *conservus*.

Pe de altă parte, starea de dependență completă a acestei clase sociale de bunăvoința stăpânului (privit ca proprietar în relație cu sclavii săi) era similară celei a creștinilor mai mult decât în oricare religie. Creștinismul își pune adepții în stare de completă dependență de judecata, bunăvoința, mila unei singure zeități, mai mult decât oricare altă religie. Acceptarea în denominație a unui nume unic trebuie privită, așadar, ca un simbol al apartenenței la această clasă socială complet lipsită de drepturi juridice, supusă însă altor reguli de organizare socială, presupunând desprinderea, „lepădarea” de vechea credință, implicit, deci, de vechea existență.

4. Negând divinitatea împăratului, refuzând chiar participarea la serviciul militar, aceste comunități își vor atrage pedepse grave din partea autorităților: deposedări de proprietăți, exilări, cel mai adesea moartea. Totuși, în ciuda persecuțiilor aproape ciclice, desfășurate pe parcursul mai multor secole, creștinismul sfârșește prin

a se impune în întregul Imperiu, fiind declarat religie oficială spre sfârșitul secolului al IV-lea, în anii 391 și 392, de împăratul Flavius Theodosius (Bâgiu 2004: 164). Odată cu apariția bisericii ca instituție, procesul de înlocuire a vechilor nume romane continuă, concomitent cu modificarea fundamentală a întregului sistem de denotație roman, numele primilor martiri formând o bază onomastică pentru generațiile următoare de creștini. Acest fond antroponimic sporește simțitor prin preluarea de nume noi din Scriptură, din Vechiul dar și din *Noul Testament* (îndeosebi numele apostolilor sau al ucenicilor de seamă ai acestora la care se adaugă, pentru unele comunități, și numele de sărbători ori de virtuți creștine).

5. Pe măsură ce populațiile înglobate în Imperiu acceptă creștinarea, proces care se întinde în fapt pe parcursul mai multor secole, stocul antroponimic autohton sau latinesc, chiar modalitatea denominativă suferă modificări fundamentale prin opțiunea pentru anumite formule în defavoarea altora, prin simplificare continuă față de etapele istorice anterioare (Abascal Palazon 1994), reflectare a adaptării la alte realități sociale, administrative sau juridice (Dondin-Payre 2011).

Procesul de creștinare a fost însoțit la nivelul întregului spațiu roman (ulterior romanic) de o amplă primenire antroponimică, în sensul adoptării unui nou stoc de nume și a modificării formulei de denotație prin trecerea la un tip de formulă cu *nume unic* reprezentată de *numele de botez*, pe care autoritățile ecleziastice o vor menține în uz documentar timp de mai multe secole.

NUMELE ÎN PERIOADA ANTICHITĂȚII

1. Fondul vechi și foarte vechi al stocului antroponimic romanic extrem oriental sau occidental, referindu-ne aici îndeosebi la primele secole ale erei noastre (creștine sau imediat precedente erei creștine) a supraviețuit timpului prin *surse* relativ similare, specifice întregului spațiu lingvistic roman: relatări ale istoricilor despre personajele politice și militare ale vremii, legate de etapele și modalitățile de cucerire și încorporare a teritoriilor respective în componența Imperiului, pornind de la secolul III î.H. pentru Callaecia (Galicia de mai târziu), respectiv sec. I î.H. pentru Dacia, la care se adaugă inscripțiile tombale, realizate în piatră, relativ puține supraviețuind timpului, pentru ambele regiuni istorice⁸.

2. La acest nivel de evoluție istorică trebuie remarcată existența unor formule antroponimice semnificative, păstrate în teritoriile dacice cucerite, îmbinări denominative de tip genitival, sau cu un determinant calificativ, structuri tri-, dar îndeosebi bimbembre, cu bază nominală latinească (nume latinești, așadar): *Aurelius Sedatus*, *Aurelia Pirusi*, *Gratae Vita[lis]* etc., (Russu 1944: 196), dar și de altă

⁸ Tipologia formulei denominative antroponimice la nivelul Antichității romane extrem orientale și occidentale, deductibile din materialul epigrafic sau documentar constituie obiectul unei contribuții ulterioare.

proveniență – autohtonă, grecească sau orientală – având, toate, terminații latinești: *Ulcudius Baedari, Planio Baezi, Anduenia Batonis* etc. (Russu 1944: 201).

Prezența numelor autohtone în sintagme latinești a fost considerată începutul unui amplu proces de aculturație, urmat de trecerea populației respective prin procesul de obținere a cetățeniei romane și de integrare în spațiul sociopolitic și lingvistic al Imperiului. Trebuie remarcată existența aceleiași situații în spațiul iberic, unde, formulele complexe, trimembre cunosc, în urma procesului de romanizare, inserția unor *cognomina* autohtone, semn „al unei relații cu mediul indigen” (Abascal Palazon 1994: 30), în fond marcând romanizarea onomastică a populației autohtone, care, prin aceste supranume păstra amintirea originii etnice.

3. Este de observat, de asemenea, existența denotației prin *numele unic* la nivelul extremităților romanității, chiar dacă acest procedeu este întrebuintat în proporții diferite: aproximativ o treime din ansamblul stocului antropomic epigrafic sau documentar este reprezentat în spațiul dacic postcucerire de nume unice. Pentru spațiul hispanic, acest procent este încă și mai mare (aproape 45%), fiind considerat ca rezultatul unei evoluții normale de reducere a formulelor de tip trinomial prin eliminarea *praenomului* și chiar a renunțării la *gentilicium* (Abascal Palazon 1994: 27). Particularitatea în spațiul hispanic o reprezintă faptul că numeroase nume unice sunt simple *cognomina* (*Severus, Rufus, Auita, Maximus* etc.) unele, desigur, indigene (*Ambatus, Bautius, Flauus, Reburrus, Tancinus*), specifice perioadei precreștine (Abascal Palazon 1994: 32), dată fiind înglobarea timpurie a Hispaniei în Imperiu.

Trebuie remarcată încă o dată diferența de regim funcțional: numele specifice perioadei creștine sunt *nume de botez* (specifice denotației primare, de tip ceremonial), numele unice anterioare acestei etape funcționau, în schimb, ca *supranume* (decurgând dintr-un proces denominativ secundar, non-ritual).

Procesul de răspândire a numelui unic, cunoscut cel mai probabil și în Dacia preromană⁹, trebuie să fi fost accentuat de pătrunderea creștinismului.

4. În spațiul galician bunăoară, primele monumente funerare creștine datează din secolul al IV-lea, iar numele unice apar epigrafic până în secolul al VIII-lea, consemnând apartenența la religia creștină prin înregistrarea în contextul *numelor de botez* (fapt sugerat îndeosebi de semantica și proveniența acestora¹⁰) a unei

⁹ Inscripțiile din teritoriul dacic cuprind numeroase nume unice, unele considerate autohtone: *Aulus, Aulusianus, Panianus, Scervius, Trosius, Tarsa* etc. (Russu 1940: 210–214)

¹⁰ Structura semantică și etimologică a corpusului antropomic – nume unic – este semnificativă: *nume de bun augur* (*Abundantia, Amantia, Bonifatia, Exuperantius, Gregorius, Florentius* etc.) *calități mentale* (*Aeternalis, Felix, Hilarinus, Iustus, Magnus, Maxima, Modesta, Sanctus, Serenianus, Simplicius, Vitalis* ș.a.). Unele derivate de la *praenomina* (*Marcella, Proclinus, Proculus, Salvianella*), de la *nomina* (*Annia, Antonia, Aurelius, Bebius, Flavius, Iulius, Marciana, Valerius* etc.), sau de la *cognomina* (*Auitus, Emilianus, Firmana, Flaviana, Iuliana, Marcianus, Primus*) în contextul anumitor însemne epigrafice sau însoțite de formula *famulii Christi o Dei* arată dimensiunea procesului de creștinare (Cerrillo 1988: 1666).

formule de consacrare: *famuli Christi o Dei* (Cerrillo 1988: 1663) (Boullon Agrelo 1999: 22).

5. La nivelul romanității orientale nu regăsim însă, acest tip de sintagme în context antroponimic pe monumentele funerare, redarea calității de convertit făcându-se prin elemente decorative cu simbolistică creștină evidentă (crucea, porumbelul sau vița-de-vie, de pildă) (Popescu 1976: 29–30) însoțind inscripții dedicatorii cu nume unice: *Marcellus, Orentes, Marcella* (Popescu 1976: 67), însă, ulterior și cu formule bimbembre *Aur(elia) Sambatis* (ibid. 50), urmate uneori de compliniri genitivale maritale: *Marcia Aurella* (sic) *uxoris Marci* (ibid. 72); ș.a.

Găsim în schimb, pe crucile sau pe monumentele funerare descoperite pe teritoriile dacice rămase sub administrarea și influența romano-bizantină, sintagme oarecum echivalente: *servus Dei, μάρτυρ* ori *δονλος* care par a însoți însă, numai uneori nume unice, cazul martirilor *Attalos, Kamaris, Zotikos* și *Philiphos* de pildă (Popescu 1976: 88). În aceste situații rare numele sunt precedate de termenul care indică modul în care aceștia au murit, *μάρτυρες*.

Ulterior (secolele VI–VII), formulele de complinire (*conservus*, de exemplu) preced un nume urmat de patronimicul genitival: „*conservus ... Georgio filio Murini*” (Popescu 1976: 88).

În teritoriile romanității orientale se observă, așadar, o tendință constantă de marcarea a numelor complementare, fie și numai prin formule maritale sau de parentare.

6. Pe de altă parte, la nivelul romanității occidentale, chiar în condițiile acceptării creștinismului ca religie oficială a Imperiului nu se observă trecerea cu necesitate la o formulă de denotație unică la nivelul întregii societăți romane. Conform informațiilor oferite de inscripții, se observă că numele unic alternează uneori cu structuri complexe. Păstrarea unor nume ample, bi- sau chiar trimembre ar putea fi consecința acceptării botezului numai cu puțin timp înaintea morții, îndeosebi la aristocrația creștină, obicei consemnat până în secolul al IV-lea (Guignebert 2015: 162), care nu e exclus să se fi continuat și ulterior.

FONDUL DOCUMENTAR – SURSĂ A INVENTARULUI ANTROPONIMIC

1. Fondul documentar în care se cuprinde inventarul antroponimic, specific etapei *medievale timpurii*, provine din surse tipologic diferite: pentru spațiul galician, avem a face cu acte interne, preponderent notariale, incluzând foi de zestre, acte de vânzare-cumpărare, de donație, de arendare a unor părți de teren, prin care se reglementau aspecte socioeconomice, financiare și administrative, specifice relațiilor interumane, documente păstrate în arhivele mănăstirești, începând cu secolul al VIII-lea. Acestea nu au supraviețuit timpului în original, ci numai prin copii efectuate ulterior, legate de regulă în volum, cunoscute în Galicia

sub denumirea de *tumbos*, folosite ca bază bibliografică pentru elaborarea unui dicționar antroponimic pentru perioada cuprinsă între secolele al VIII-lea și al XIII-lea (Boullon-Agrello 1999).

Tipul particular de documente are efecte certe asupra modului de înregistrare a numelor actanților juridici și ar putea explica, după părerea noastră, apariția și fixarea timpurie a denominației prin sintagme bimembre, inițial de complinire (și implicit de descriere a rudeniei cu persoana *cap de familie*), ulterior ca supranume. Acest fapt poate fi pus pe seama tipologiei aparte a actului notarial care impune o precizie crescută în identificarea actanților juridici implicați.

2. Trebuie remarcat că în spațiul românesc actele notariale apar târziu, ulterior secolului al XV-lea, când are loc o diversificare semnificativă a denominației documentare, îndeosebi prin supranume și perifraze complementare. Documentele analizate sunt de regulă cele emise de cancelaria domnească sau sunt realizate la curțile boierești și includ numele domnului țării și al persoanelor din divanul domnesc, de cele mai multe ori în formulă denominativă unică, dar și complexă, fără însă, nicio grijă deosebită pentru stabilitatea acesteia (v. infra).

NUMELE UNIC ÎN PERIOADA MEDIEVALĂ

1. Primele antroponime românești consemnate documentar în Evul Mediu provin de fapt din spațiul sudic, din documente bizantine; începând cu secolul al XI-lea antroponime românești (vlahe) apar și în documentele latinești ale cancelariei transilvane și maghiare, în fine, primele acte *interne*, în care apar nume românești provin din cancelariile domnești ale Moldovei sau Țării Românești, numele fiind traduse în limba documentului (slavonă sau latină).

1.1. Aceste atestări documentare datează din secolul al XI-lea, scriitorul bizantin Katakolon Kekaumenos consemnând în lucrarea sa *Strategikon* numele vlahilor sud-sunăreni participanți la evenimentele politice din Tesalia anulului 1066: *Berivoi(e) Vlahu(l)*, *Slavota (Karmalakes)*, *Ioan (Gremianites)*, *Grigor(i)e (Bambakas)*, *Niculița (Delphinas)* (FHDR III: 115).

Personajele cheie sunt denumite prin sintagme de denominație bimembre, după prenume (nume de botez *Ioan*, *Berivoi*, *Grigorie*, sau supranumele personal, formă hipocoristică prin sufixare, *Niculiță*) fiind înregistrată o complinire: supranume etnic (*Vlahul*), patronimic (*Karmalakes* „al lui *Carmalak*”) sau nume de agent (*Bambakas* „bumbăcarul”).

Nu se pot face considerații asupra caracterului ereditar al acestor supranume, însă trebuie remarcată predilecția autorului pentru precizie, pentru formule bimembre, posibil reflex al unei cutume bizantine (Cheynet 1987: 57–66). Dată fiind situația politică relatată prin aceste documente, surprinde înregistrarea unui supranume admirativ: *Ioniță Caloian* (de la *kalos* „frumos”).

Este întrebuințată în actele bizantine și identificarea prin raportare la persoana înrudită, de regulă *capul de familie*: *Dimitrios*, tatăl lui *Grigoras* și *Pancratis* (FHDR III: 31, 37, 115), *Niculița Delphinus* frate cu *Theodoros* și *Dimitrios* (ibid).

În alte documente (memoriile Anei Comnena, de pildă) numele are unele compliniri prin care se indică funcția în cadrul grupului etnic: *Pudilă* „fruntaș al vlahilor” (FHDR III: 115), dar, în contextul semnalării anterioare a apartenenței etnice, întâlnim nume unice (rar însoțite de supranume afective, porecle): *Stan*, *Radu* (*cel Șchiop*), *Păduchelu* (*Paducel*) (a. 1094) (proprietari de turme aromâni care apar în actele mănăstirii Marea Lavră de la Muntele Athos) (FHDR IV: 30).

Numele unice apar, deci, în aceste documente alternativ cu formulele bimembre, înregistrarea se face din perspectiva externă a cronicarului (prin consemnarea numelui etnic sau a gradului de rudenie cu o persoană proeminentă social, conducătorul de grup) indicând, în ciuda nevoii de precizie documentară, absența unui sistem onomastic intern rigid, ceea ce permite pisarului libertate în alegerea modalității denominative.

1.2. Pe de altă parte, stocul documentar maghiar privitor la Pannonia și Moravia conține numai nume unice, unele raportabile în mod evident la baze lexicale românești, referindu-se la robi ai unor mănăstiri, fără indicarea apartenenței etnice (*Cocor*, 1052; *Ciot*, *Micu*, *Urdă*, *Rău*, *Ursac*, *Vacă*, *Bute*, a. 1082, *Secu*, *Grosu* a. 1086 etc.)¹¹ (Drăganu 1933: 63) (de unde și ezitarea autorului referitoare la etimologia acestor nume). Acest corpus onomastic, în cazul că trimite într-adevăr, la membri ai unor comunități de români, reprezintă primul indiciu documentar al uzului numelor delexicale în antroponimia noastră istorică. Dată fiind, însă, situația de dependență a acestor persoane, aproape că nu surprinde faptul că numele sunt monomembre, fără compliniri lămuritoare. Pare evidentă, după părerea noastră, similitudinea cu situația sclavilor din Antichitatea romană.

1.3. În actele interne ale Moraviei apar în secolul al XI-lea forme onomastice românești, nume unice, dar și compliniri de indicare a parentării, marcând etapa care precede fixarea scriptică a patronimicului: *Crișan*, *Bukan* filius *Neg* și *Kokor* (Tomescu 2001: 53). Aceste formule de parentare se vor întâlni și mai târziu, în secolul al XIV-lea, în actele maramureșene referitoare la linia genealogică voievodală: *Stephanus filius Nicolai* (a. 1326) (DIRC IV: 300–325) (Tomescu 2018:671), *Staan filius Gurhes* (a. 1360) (DRH C XI: 487) (Tomescu 2018: 673).

Deși aceste formule onomastice sunt considerate încă nume unice, în fapt se marchează, prin consemnarea lor în acte, etapa de încheiere a uzului exclusiv a unei formule denominative monomembre.

¹¹ Despre numele religioase care în toate situațiile însoțesc stocul delexical într-o proporție semnificativ mai mare nu s-a putut afirma nimic pozitiv în sensul apartenenței acestora la purtători etnici români, în ciuda aparentei fonetice aparte, de tip românesc (Tomescu 2018: 672).

NUMELE UNIC ÎN DOCUMENTELE INTERNE

1. Primele acte emise de cancelariile interne românești sunt fie în latină (DRHD, dar și o parte din DRHC), fie în slavonă (DRHA și DRHB)¹², ulterior în română, în ambele situații antroponimele și complinirile acestora fiind traduse în limba documentului.

2. În primele serii de acte interne o proporție semnificativă (aproape 40%) din corpusul antroponimic este în formulă *monomembră*, procent mare, dacă ne raportăm la alte domenii romanice: în Galicia, de pildă, după secolul al XIII-lea, numele unice au fost deja înlocuite în documente de numele duble, triple, sau chiar multiple (cf. infra).

3. În documentele țărilor române se constată însă, aproape de la început, un alt fenomen: *alternanța formulelor de denotație* – nume unic și structuri complexe bi sau trimembre, cu indicarea supranumelui (patronimic sau nu), pe lângă care apare uneori un derivat cu sens locativ.

3.1. Pe de altă parte, numele unic nu mai trimite exclusiv la *prenumele* persoanei: *Porcu*, de exemplu, nume unic într-un document moldovenesc din 6 martie 1443, apare ulterior ca *supranume afectiv (poreclă)*, în formula bimebră *Ion Porcu*, denumind aceeași persoană (Ionescu 1985: 199).

Documentele înregistrează adesea formule alternative de denotație pentru aceeași persoană: *Stroe*, nume unic marcând cel mai probabil prenumele persoanei, este ulterior înlocuit de o formulă bimebră (*Stroe Fiera*) ori chiar trinomială (*Stroe Fiera Leurdeanul*) în documente ale Țării Românești emise între 1632 și 1634 (Ionescu 1985: 197).

Dragomir Udriște apare menționat în 69 de acte interne ale Țării Românești între 1447 și 1492 fiind identificat prin mai multe formule de denotație, inclusiv prin nume unic (*Dragomir* dar și *Udriște*). De remarcat că formulele complexe se află, toate, în raport de echivalență funcțională: *Dragomir Udriște*; *Dragomir Manev*, *Dragomir Udriștev*, *Dragul Manev* (ultimele cu patronimicul la genitivul slav). *Stanislav*, nume unic, alternează tot cu o formulă simplă, *Rotompanov*, sau cu una complexă: *Stanislas Rotompanov* (între 1384–1448) (Ionescu 1985: 198).

4. Având în vedere că „apariția unei formule simple sau a uneia complexe nu poate fi pusă în legătură cu apartenența socială a persoanei sau cu caracterul oficial (emis de cancelaria domnească) ori neoficial (zapis scris în sat) al actelor” (Ionescu 1985: 198), este de presupus că numele unic se menține în uz în cancelariile românești dintr-o *cutumă* mai veche (motivată religios numai inițial), perpetuată de pisari și favorizată de absența unei legislații corespunzătoare în domeniu.

¹² Din primele acte interne ale Țării Românești, emise între 1351 și 1535, s-au păstrat 782 de documente din care 604 sunt redactate în slavonă, formele antroponimelor sau exprimarea relațiilor dintre acestea nereprezentând, deci, realități ale sistemului de denotație românesc.

Modul de formare al numelui unei persoane pare a depinde la acest nivel temporal într-o măsură covârșitoare de uzul pisarilor, inconsecvenți ei înșiși în această privință, folosind formule denominative alternative, echivalente funcțional sau nu (uneori chiar în cadrul aceluiași document), apelând la *numele unic* sau la formule complexe fără (aparent) nicio legătură de cauzalitate cu tipul de document elaborat, situația caracterizând și următoarele două secole.

5. De fapt, cele mai multe documente interne emise în aceste secole sunt acte de politică internă și externă, prin care se urmărește îndeosebi întărirea puterii statale, mai rar avem a face cu acte de danie, foarte rar de delimitare a proprietății private.

Personajele juridice reale sunt fie instituția domnească, fie puterea bisericească (cu delimitări de proprietăți aferente mănăstirilor), considerate ca piloni fundamentali ai stabilității statale. Fluctuația numelor actanților juridici minori, menționați în aceste acte exclusiv ca martori sau ca scribi, uneori prin nume unic, se explică mai ușor în acest context.

6. Perioada istorică următoare (prima jumătate a secolului al XVII-lea) aduce cu sine apariția actelor *particulare*, implicit o diversificare a conținutului fondului documentar, corelată cu o mai fidelă reflectare a structurii sociale, actanții juridici, majoritatea, sunt moșneni sau țărani aserviți, târgoveți sau mici slujbași. Se constată față de perioada anterioară o reducere semnificativă a numelor unice. Fluctuația de formule denominative încă se menține (între 1632 și 1634 un actant juridic este numit *Ion*, ulterior *Ivan Cortofleașă* sau în alte acte *Cortofleș*, de pildă), dar procentul persoanelor denumite prin formule complexe crește cu aproape 15% (Ionescu 1985: 199).

Numele unic încă se menține în uz, dar acesta apare în numeroase documente nu ca o reflectare a unei stări sociale (cazul clasei aservite, fără proprietăți, situația iobagilor care purtau un singur nume, de pildă), ci aproape exclusiv dintr-o cutumă anterioară, din inerția pisarilor și, desigur, din pricina lipsei de legislație¹³. Înregistrarea documentară alternantă a numelui unic ori a unei formule complexe pentru aceeași persoană arată că, fără a fi normat, numele complementar circula deja, uneori în variante ereditare (Ionescu 1990: 243), cu o vechime pe care nu o cunoaștem, dată fiind lipsa documentelor pentru perioadele vechi și foarte vechi.

NUMELE UNIC ÎN GALICIA

1. Corpusul documentar galician, foarte bogat, variat, reprezentat de texte non-literare cu caracter juridic – testamente, donații, contracte, arendă sau vânzare-cumpărare – cuprinde recompilări ale unor documente anterioare și acoperă

¹³ Primul document oficial care prevede modalitatea formării numelor și obligativitatea purtării acestora pare a proveni din secolul al XVII-lea, din cancelaria lui Șerban Cantacuzino, datat 26 noiembrie 1680, de a cărui autenticitate unii autori se îndoiesc (Tomescu 2001: 129). Alte prevederi vin de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, v. *Sobornicescul hrisov* din 1785 emis de Alexandru Mavrocordat în Moldova, ori Codul civil al Principatului Moldovei (*Codul Calimach*) (1816) de Scarlat Calimach.

perioada cuprinsă între secolele VIII și XIII, etapă ce surprinde apariția și fixarea formulei de denotație, marcând și încheierea evoluției sistemului antroponimic galician. Secolul al XIII-lea reprezintă termenul *ad quem* până la care se consideră că structura denotației ajunsese în forma de la baza sistemului onomastic actual (Kremer 1988: 1587). Actele au fost păstrate în arhivele mănăstirești, de fapt numai un procent infim (6%) din stocul documentar galician este non-mănăstiresc.

Documentele regale sunt încă mai vechi, fiind păstrate de asemenea în copii în catedrala composteliană. Acestea datează din anul 569 și acoperă o perioadă de aproape 10 secole, până în 1503, dar stocul de antroponime aferent acestora este în general ocolit în analizele onomastice, dată fiind componența repetitivă a numelor persoanelor de la curte, martori în aceste documente, la care se adaugă considerentul neapartenenței persoanelor respective la regiune (Boullon Agrelo 1999: 5).

2. Perioada creștinismului timpuriu este caracterizată printr-un stoc de nume transparente semantic, în general latinești (nota 10), aflate în uz până aproape în secolul al VIII-lea, dar înlocuite treptat după sosirea goților în peninsula. Consemnarea acestora pe monumente funerare se face în formula de *nume unic*, însoțit de sintagma *famulii Christi o Dei* (Cerrillo 1988: 1666).

Din perspectivă contrastivă ni se pare de remarcat prezența unei componente delexicale în context religios care trimite la nume de animale sălbatice: *Columba*, *Leontius*, *Lupa*, *Ursella*, *Ursicinus* pe care o întâlnim, în alte variante derivate, și în documentele comunităților românești, dar pe care nu o regăsim atestată epigrafic la acest nivel de evoluție.

3. Aportul de nume gotice este masiv în antroponimia galiciană după secolele V și VI, sporind posibilitățile de denotație prin capacitatea lor derivativă și prin opacitatea semantică. Acestor trăsături li se adaugă factorul prestigiului social, extrem de important, clasa nobiliară înaltă, inclusiv 32 de regi provenind din rândul goților. Larga răspândire a numelor vechi germanice, dar și tendința spre uzul numelui unic în întregul spațiu iberic a fost pusă pe seama acestui fapt (Moreu-Rey 1991: 44–77).

Trebuie remarcată în acest punct asemănarea izbitoare cu situația numelor vechi slave din cazul romanității orientale: posibilitatea de multiplicare a numelor prin trunchiere și derivare a jucat un rol aparte în păstrarea în uz a acestui stoc onomastic, a cărui preluare a fost favorizată, inițial, de factorul prestigiului social, prin acceptarea acestor nume în familiile domnitoare (Tomescu 2018: 671 ș.u.).

4. Motivația acceptării în denotația oficială a numelui complementar, ca și perioada istorică reală în care apare consemnat uzul supranumelui în Galicia reprezintă elemente care au fost supuse dezbaterii. Una dintre ipoteze, referitoare la resortul apariției unui nume adițional implică factorul demografic (presupunând un spor demografic semnificativ într-o perioadă relativ scurtă de timp) concomitent cu abandonarea limbilor autohtone, ceea ce implicit reduce posibilitatea formării de noi nume prin procedeele lingvistice cunoscute (latina are un sistem onomastic aparte, care nu prea permite circulația derivatelor afective) (Dondin-Payre 2011: 14 ș.u.).

Mai aproape de realitate pare a fi, în opinia noastră, argumentul referitor la proprietatea asupra pământului, situație specifică unui număr mare de familii, în cadrul cărora apare și începe să se stabilizeze ereditar numele complementar, dar în care se remarcă și procesul de reducere a stocului onomastic de prenume la un număr mic de elemente care devin ereditare, transmise de la tată la fiu sau de la bunic la nepot, practică prin care, conform unor autori, se încearcă păstrarea unei similitudini cât mai mari cu numele din actele de proprietate (Moreu-Rey 1991: 51).

5. O etapă preliminară, vizibilă încă de la sfârștul secolului al VIII-lea, arată apariția în documente a *supranumelui afectiv*, fără funcționalitate diferită de numele anterior (prenume): *Isilo cognomento Sisina; Baroncellus cognomento Aluinus*, de pildă (Boullon Agrelo 1999: 23), dar care trădează o atitudine de relaxare față de actul denotației, prin acceptarea unui supranume afectiv ca nume unic. Se deschide, astfel, posibilitatea de (re)apariție și fixare documentară a supranumelui afectiv conotat negativ, *porecla*, marcându-se desprinderea definitivă de solemnitatea actului nomației specific botezului din primele secole creștine.

6. Apariția propriu-zisă a patronimicului (implicând raportarea la (supra)numele patern) este datată în mod diferit de autori, fie spre sfârșitul secolului al X-lea (Brattö 1958: 29), fie cu un secol mai devreme, în 824 (Menendez Pidal e Tovar 1962: 401), când este autentificat un document castilian în care este menționat un nume complex, bimembru, *Monnio Nunniz*, format cu un procedeu derivativ specific deja etapei romanice de evoluție a limbii (prin sufixul *-iz*) (Boullon Agrelo 1999: 23).

După această dată numele complexe se înmulțesc în actele galiciene, marcând scriptic momentul ieșirii din uz a formulei cu nume unic, spre sfârșitul secolului al XIII-lea acesta nemaifiind consemnat documentar. Chiar dacă modalitatea de formare a supranumelui nu este fixă și nici ereditară, numele complex devine, totuși, normă.

OBSERVAȚII. CONCLUZII

1. *Numele unic*, înțeles ca „prenume (nume de botez în majoritatea cazurilor, în formă bază sau ca hipocoristic)” este o realitate a antroponimiei romanice europene, pentru primele secole ale perioadei creștine, cel puțin.

2. Abordarea teoretică a perioadei de uz exclusiv a acestei modalități denominative s-a făcut, însă, cel puțin pentru spațiul românesc, cu ignorarea aspectului funcțional din cadrul formulei antroponimice: numele unic din primele documente interne (secolul al XIV-lea și următoarele) presupune, nu de puține ori, un *supranume* (patronimic sau o poreclă), reprezentând în fapt „unul dintre numele persoanei respective”, și nu *prenumele* (subînțelegându-se prin acesta „numele de botez” al persoanei respective sau un supranume personal, varianta hipocoristică de regulă), așa cum ar fi presupus uzul numelui unic din primele secole creștine. Este

evident că în primele documente interne uzul numelui unic era cutumiar, întrebuințat în virtutea inerției, dar imposibil de schimbat în afara unei legi corespunzătoare. Aceasta a venit însă târziu, abia în secolul al XVII-lea (dacă ar fi credem autentic actul din 26 noiembrie 1680 emis de cancelaria domnitorului Șerban Cantacuzino), sau în secolul următor, răstimp în care formula antroponimică documentară a cuprins nume unice, alături de structuri complexe, din ce în ce mai numeroase cu trecerea timpului.

3. Pe de altă parte, deși înregistrate în afara spațiului etnic, în documente bizantine, primele nume românești medievale apar deja în formule complexe, numele complementar formându-se preponderent de la numele patern. Fără a se putea afirma nimic pozitiv despre caracterul ereditar al acestor formule, nici măcar despre existența lor certă, independent de autoritatea care le înregistrează, presupunem că procedura de înregistrare a actanților istorici cu nume bimembru e posibil să fi fost proprie cancelariei bizantine. Materialul antroponimic, ca și procedeele de formare ale numelui adițional (raportarea la numele patern sau inserția supranumelui neutru afectiv – numele de agent ori un supranume admirativ) sunt în întregime specifice idiomului aromânesc, numai procedeele formale fiind grecești, conforme cu limba documentelor.

4. Încă de la apariția primelor documente românești, fie în slavonă, fie în latină, se constată deja *nume în formule complexe*, fără renunțarea la sintagmele monomembre, dar și fără o atenție deosebită asupra stabilității formulei de denotație. Diversificarea tipologiei documentelor aduce cu sine și o diversificare a denotației, mai coerentă cu actanții juridici, dar și mai amplă prin introducerea formulelor de parentare și de rudenie în general. Însă apariția documentară a supranumelui, urmată de generalizarea acestuia sau de fixarea ereditară sunt procese ulterioare, de lungă durată, în condițiile în care puterea politică are, date fiind circumstanțele politice tulburi ale Evului Mediu, alte priorități.

5. Comparația cu evoluția antroponimiei galiciene indică existența unei prime etape denominative, ulterioare perioadei creștine de început, anume uzul formei hipocristice (supranumele afectiv). După părerea noastră, acesta precede apariția documentară a *poreclei*, marcând desprinderea completă de numele unic de natură religioasă creștină. Apariția poreclei, specifică de altfel, întregului spațiu roman, ar putea fi privită ca simptom al unei stabilizări anterioare a formulei de denotație dublă, imposibilă în contextul religios, marcat de solemnitate, al numelui unic devoțional.

6. La extremitatea extrem occidentală a romanității, evoluția către onomasticonul actual, ca structură denominativă cel puțin, este precedată de o perioadă caracterizată prin nume unic, la nivel epigrafic creștin, cel puțin. Apariția și fixarea documentară a *supranumelui* este posibil să fie specifică secolului al IX-lea, dar și mai veche, în spațiul galician cel puțin, fenomen ale cărui explicații nu excludem să trimită la proprietatea asupra pământului, dar și la necesitățile de individualizare într-o societate din ce în ce mai numeroasă.

În opțiunea denominativă, rațiunile pragmatice sfârșesc, așadar, prin a prevala asupra celor spirituale.

SURSE

- DIRA *Documente privind istoria României*, seria A, Moldova, vol. I (1384–1475), vol. II (1476–1500), București, Editura Academiei, 1954.
- DIRB *Documente privind istoria României*, *Veacul XI, XII și XIII*, seria B, *Țara Românească*, vol. I (1247–1475), vol. II (1476–1500), București, Editura Academiei, 1953.
- DIRC *Documente privind istoria României*, *Veacul XI, XII și XIII*, seria C, *Transilvania*, vol. I (1075–1250), vol. II (1251–1300), *Veacul XIV*, vol. I–IV (1301–1350) București, Editura Academiei, 1951–1955.
- DRH A *Documenta Romaniae Historica*, seria A, *Moldova*, vol. I (1384–1448), 1975; vol. II (1449–1486), București, Editura Academiei, 1976.
- DRH B *Documenta Romaniae Historica*, seria B, *Țara Românească*, vol. I (1247–1500), 1966; vol. II (1501–1525), 1972; vol. III (1526–1535), 1975; vol. XI (1593–1600) București, Editura Academiei, 1975.
- DRH C *Documenta Romaniae Historica*, seria C. *Transilvania*, vol. X (1351–1355), 1977; vol. XI (1356–1360), 1981; vol. XII (1361–1365), 1985; vol. XIII (1366–1370), 1991; vol. XIV (1371–1375), 2002; vol. XV (1376–1380) București, Editura Academiei, 2006.
- DRH D *Documenta Romaniae Historica. D. Relațiile între Țările Române (1222–1456)*, București, Editura Academiei, 1977
- FHDR II–IV: *Fontes Historiae Daco-Romanae (Izvoarele Istoriei României)*, ediderunt (editate de) vol. II: H. Mihăescu, Gh. Ștefan, R. Hâncu, Vl. Iliescu, V. Popescu, București, 1970; pt. vol. III: Al. Elian și Ș. Tanașoca, București, 1975; vol. IV: H. Mihăescu, R. Lăzărescu, Ș. Tanașoca, T. Teoteoi, București, Editura Academiei, 1982.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Abascal Palazón, Juan Manuel 1994, *Los nombres personales en las inscripciones latinas de Hispania*. Murcia, Universidad de Murcia/Universidad Complutense de Madrid.
- Boullón Agrelo, Ana Isabel, 1995 *Cronoloxia e variacion das formulas patronimicas na Galicia altomedieval*, *Verba* 22, 455–481.
- Boullón Agrelo, Ana Isabel, 1999, *Antroponimia medieval galega (ss VIII–XII)*, Niemeyer, Tubingen.
- Brattö, Olaf 1958 *Felipe, Henrique e outros nomes propios em Portugal e europa (aperfeiçoado por Paiva Boleo)*, Gotemburgo, Instituto Iberoamericano, Casa Portuguesa, Lisboa.
- Caraman, Petru, 1970, *L'héritage romain dans l'anthroponymie roumaine în Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică*, București, Editura Academiei, p. 1107–1113.
- Cerrillo Martín de Cáceres, Enrique, 1988, *Onomastica y cambio cultural. Del sistema romano al cristiano*, în *Actas del I Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, Arco, Madrid, p. 1161–1168.
- Cheyne, Jean Claude 1987, *Du prenom au patronyme: les etrangeres a Byzance (X^e–XIIe siècles)*, în *Studies in Byzantine Sigillography*, vol. 1, p. 57–66.
- Constantinescu, N. A., 1963, *Dicționar onomastic românesc*, București, Editura Academiei.

- Dolç, Miguel, 1960, *Antroponimia latina da Peninsula Ibérica*, în M. Alvar, A. Badia, R de Balbin, F. Lindley Cintra (ed.), *Enciclopedia Lingüística Hispánica*, vol. I, *Antecedentes. Onomástica*, CSIC, Madrid.
- Dondin-Payre, Monique 2011, *Les nommes de personnes dans l'Empire romain. Transformation, adaptation, évolution*, Bordeaux, Diffusion de Boccard.
- Drăganu, Nicolae 1933 *Românii în veacurile IX–XV pe baza toponimiei și a onomasticeii*, București, Imprimeria Națională.
- Graur, Alexandru, 1965, *Nume de persoane*, București, Editura Științifică.
- Guignebert, Charles, 2015, *Creștinismul antic*. Traducere și note de Alexandru Gafton, ediție on-line, revăzută.
- Halichias, Ana-Cristina, 2018, capitolul *Romanizarea în Marius*, Sala, Liliana Ionescu Ruxăndoiu (coord.), *Istoria limbii române*, vol. I, București, Editura Univers Enciclopedic.
- Ionescu, Christian, 1985, *Numele unic*, în *Limba română*, XXXIV, nr. 3, p. 197–200.
- Ionescu, Christian, 1990, *Numele de familie românești*, în *Limba română*, XXXIX, nr. 3, p. 243–248.
- Kajanto, Iiro, 1987, *Onomastica Romana alle soglie del medioevo* în I. C. Patrom (Dieter Kremer *Dictionnaire historique des noms de famille romans. Actes du 1er Colloque*, Treves, 10–13 decembre 1987), Tübingen, Max Niemeyer, p. 59–66.
- Kremer, Dieter, 1988, *Onomástica e historia de la lengua* în M. Ariza, A. Salvador, A. Viudas (eds.) *Actas del I Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, Madrid, Arco.
- Menéndez Pidal Ramón / Antonio Tovar 1962, *Los sufijos españoles en -z y especialmente los patronímicos*, în *Boletín de la Real Academia Española*. Madrid, Real Academia Española, 42, p. 371–460.
- Moreu-Rey, Enric 1991, *L'antroponimia dels segles X i XI*, în *Antroponimia. Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms*, Universitat, Barcelona, p. 44–77.
- Pașca, Ștefan, 1936, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București.
- Popescu, Emilian, 1976, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV–XIII descoperite în România*, București, Editura Academiei.
- Russu, I. I., 1944, *Onomasticon Daciae*, în AISC (*Anuarul Institutului de Studii Clasice*) IV, Cluj, p. 186–233.
- Tomescu, Domnița, 2001, *Numele de persoană la români. Perspectivă istorică*, București, Editura Univers Enciclopedic.
- Tomescu, Domnița 2018 capitolul *Onomastică în Marius*, Sala, Liliana Ionescu Ruxăndoiu (coord.), *Istoria limbii române*, vol. I, București, Editura Univers Enciclopedic.

ARGUMENTS REGARDING THE THEORY OF UNIQUE NAME USE IN MEDIEVAL
ROMANIA WITH SPECIAL REGARD UPON ROMANIAN AN GALICIAN

(Abstract)

The theory of unique name used in the Romanic denomination for almost one millenium is based upon real facts, as the single name was used in the Roman Empire for the slaves and also for the peregrin's denomination, and later on for the Christians.

The early Christian epigraphy gives us a strong suggestion by the means of certain symbolic inscriptions (such as the cross, the dove or the vine) that unique names were being used for several centuries in the Christian church. After the official acceptance of the Christian religion in Galicia, in the 4th century, the burial inscriptions contained a single name followed by a short periphrase: *famuli Christi o Dei* indicating thus that the deceased had received the baptism during life time. In the Dacia's territory after the roman conquest the use of a single name is recorded on burial monuments in certain occasions, for the martyrs, for instance (see the case of *Attalos*, *Kamasis*, *Zotikos* and *Philippos* in the 4th century) but in certain situations the Christian epigraphy from the eastern roman

territory indicates a double name use (*Marcia Aurella* or *Aurelia Sambatis* etc., especially after the 5th or 6th century). We are to suppose that the use of unique name was not accepted by all those who were Christian baptized.

As for the medieval documents, the Romanian („Wallachians”) participants on the uprising against the Greek economic and political domination in the Eastern Romanic Empire are being named, most of them, in a single name manner, but also in double names (*Grigorie Bambakas*, *Ioan Gremianites*, *Slavota Karmalakes* etc.), probably due to a certain byzantine chancellery custom.

In the very first Romanian documents, dating from the 15th century, the single name is being used but always in an alternative way with the double or triple names, sometimes for the very same person (*Stroe*, *Stroe Fiera*, *Stroe Fiera Leurdeanu* are names used for the same person in several documents from 1632–1634, for instance). We can only suppose this kind of situation could be encountered and several centuries before. The theory of a millennium use of the unique name ignores therefore the functional aspect of the name formula, as the documents record sometimes only one of the person names – the baptize name, the patronymic or his nickname: *Dragomir Udriște* is registered in different documents as *Dragomir Manev* (after his grandfather’ name) or as *Dragul Manev* etc.) (with a hypocoristic shape) or simply *Dragomir* or *Udriște*.

The analysis of Galician documents indicates a certain stage that precedes the occurrence of the double or multiple names – the use of an alternative name but with similar function as the baptize name (the personal surname): *Baroncelus* cognomento *Aluinus*, sometimes a hypocoristic: *Isilo* cognomento *Sisina*. This fact indicates a more relaxed, non-religious use of the name, preceding the occurrence of the nickname. The end of the single name documentary use is to be placed during the 9th century in Galicia, while for Romanian is to be considered before the 15th century, when the first Romanian documents are dated. But the certain limit at which the use of the unique name ceased is impossible to point out, due to the lack of earlier documents.

Cuvinte-cheie: *nume unic, antroponimie istorică, onomasticon românesc, onomasticon galician.*

Keywords: *single name, diachronic anthroponimy, Romanian onomasticon, Galician onomasticon.*

*Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
emaidima@yahoo.com*

Mariana Neț

ANTROPONIMELE ÎN TRADUCERILE ROMÂNEȘTI DIN LITERATURA FRANCEZĂ (1858–2008)

INTRODUCERE

Textul de față se înscrie într-un proiect mai vast, care își propune să studieze evoluția limbii române așa cum apare aceasta prin studiul traducerilor din literatura franceză publicate în intervalul 1866–2016¹. În acest scop, cercetarea se oprește asupra a șapte scriitori francezi din secolul al XIX-lea: H. de Balzac, A. Dumas, G. Flaubert, A. France, V. Hugo, G. de Maupassant și Emile Zola². În cele ce urmează, vom analiza antroponimele³ din 26 de texte⁴. Conform definiției lui Benveniste, „ceea ce înțelegem, în general, prin nume propriu este o marcă convențională de identificare socială, astfel încât ea poate desemna în mod constant și unic un individ unic” (Benveniste 1974: 200).

TRADUCERE ȘI ADAPTARE

Prima versiune românească integrală⁵ a unui roman francez de care ne vom ocupa aici îi aparține lui George Baronzî, care a tradus *Contele de Monte-Cristo* de

¹ Intervalul luat în discuție aici nu se suprapune deci cu niciuna dintre perioadele „tradiționale” de evoluție a limbii române literare. Anul de început, 1866, este, simbolic, cel al debutului literar al lui M. Eminescu, iar ca dată finală am ales anul 2016, care nu are o încărcătură simbolică, dar este situat cu un secol și jumătate mai târziu și foarte aproape de data începerii acestei cercetări (anul 2019). În plus, ulterior anului 2016, nu a mai apărut nicio traducere nouă a vreunui dintre autorii studiați. Datele de început și de final ale intervalului au, de altfel, un caracter orientativ. În plus, așa cum arată titlul acestui articol, momentul de început al intervalului este devansat, de această dată, din rațiuni obiective: prima traducere a *Contelui de Monte-Cristo* a fost publicată în 1858.

² Este studiat în detaliu capitolul final din edițiile succesive ale traducerilor în limba română a câte unui roman de fiecare dintre acești autori: *Eugénie Grandet*, *Le Comte de Monte-Cristo*, *Madame Bovary*, *Le Crime de Sylvestre Bonnard*, *Les Misérables*, *Bel-Ami* și *Germinal*.

³ Toponimele vor face obiectul unui studiu separat.

⁴ Corpusul cercetat este mult mai vast, cuprinzând 95 de traduceri și reeditări ale fiecăruia dintre cele șapte romane luate în discuție. Cum însă, în majoritatea textelor publicate într-un anumit interval de timp, apar probleme similare, a fost ales câte un singur exemplu ilustrativ pentru fiecare aspect discutat aici. Astfel, problematica discutată nu va fi ilustrată, de această dată, cu exemple excerptate din textele lui Maupassant, urmând ca acestea să fie folosite în studii ulterioare celui de față.

⁵ Cercetarea detaliată aici nu ia în considerare fragmentele de roman ale căror traduceri au fost publicate în presa vremii. De altfel, niciunul dintre aceste fragmente nu a fost excerptat dintr-un capitol final.

Alexandre Dumas⁶. Textul, scris cu alfabet de tranziție⁷ și împărțit în opt volume (apărute succesiv), a fost publicat la tipografia lui George Ioanidu.

Antroponimele din acest text oscilează între traducere și ceea ce, în terminologia lui Michel Ballard, se numește *report*. Reportul, scrie renumitul traductolog, „este gradul zero al traducerii semnificativului [...], este transferul integral al numelui propriu din textul-sursă în textul-țintă (Ballard [2001] 2011: 26).

Antroponimele din acest text intră în patru categorii:

1) Atunci când a existat un corespondent în limba română al prenumelui francez, acesta a fost tradus. Astfel, „Julie” din ediția franceză apare ca *Iulia* în versiunea lui Baronzi:

„Iubesc pe sora mea *Iulia* [...]”
(MC 1858: 192)

Iar „Valentine” din textul lui Dumas devine *Valentina*⁸ în traducerea semnată de Baronzi:

„*Valentina* se repezi la dânsul”
(MC 1858: 202)

2) De asemenea, prenumele „Maximilien” și „Emmanuel”, cu forme relativ asemănătoare în cele două limbi, sunt ortografiate de Baronzi ca în românește, *Massimilien*⁹ și *Emanuel*, deci românizate. Este un report cu asimilare grafică și fonetică. În acest caz, operează unul dintre principiile generale postulate de Michel Ballard, care arată că „datorită comunității culturale create de istoria literară și religie, există echivalențe între prenumele a două limbi. Unele sunt identice prin grafie și nu diferă decât prin pronunție [...], altele par a fi unul o traducere a celuilalt, pentru că prezintă o (ușoară) diferență de grafie, care reflectă diferențele dintre limbile în cauză” (Ballard [2001] 2011: 27).

3) În categoria următoare intră o serie de nume de familie păstrate într-o formă apropiată de cea din franceză, dar a căror grafie a fost adaptată limbii române a momentului. Astfel, patronimul personajului principal, „Dantès”, apare, în ediția

⁶ Primul roman din literatura franceză a secolului al XIX-lea tradus în limba română este tot un text de Dumas. Acesta se intitulează *Aktö, sau Moartea lui Neron, împărat a Romei*. Versiunea românească, semnată de Constantin Gane, a apărut la Iași, în 1851, și conține, într-un subtitlu ad hoc, precizarea „roman istoric, religios și politic”. Textul este scris cu alfabet chirilic. Aceasta este singura traducere propriu-zisă a romanului *Acté*. I-au urmat două versiuni prescurtate: prima apărută în 1942 la Editura Contemporană și semnată de Ion Tăleajă, iar cea de a doua, semnată de Roxana Papacostea, publicată la Editura bucureșteană Condor, în 1991. Fiind vorba de texte adaptate și prescurtate, este dificil – și neconcludent – de urmărit, pe baza lor, evoluția limbii române între o ediție și alta. Acesta este motivul pentru care „traducerile” romanului *Acté* nu au fost luate în considerare în cercetarea de față.

⁷ Transliterarea în alfabet latin a capitolelor finale din traducerea românească a romanelor *Acté* (1851) și *Contele de Monte-Cristo* (1858) a fost făcută de Gabriela Petrescu.

⁸ După toate probabilitățile, prenumele „Valentina” nu circula în spațiul românesc la jumătatea secolului al XIX-lea (cf. Ionescu [1975] 1993: 278).

⁹ După cum se știe, din alfabetul de tranziție lipsea litera *x*.

românească, fără accent grav, *Dantes* – desigur, pentru că alfabetul de tranziție nu comporta accente. Este vorba deci de un report, cu asimilare grafică.

4) În fine, ultima categorie cuprinde prenumele „românizate” ad-hoc și este reprezentată de o mulțime cu un singur element: prenumele „Haydée”, care, prin caracterul său exotic în raport cu limba și cultura franceză, îndeplinește, în textul original, funcția de „identificator cultural”¹⁰ (cf. Ballard [2001] 2011: 73 și *passim*). Baronzi „traduce” prin (de fapt, în terminologia tradițională, adaptează la limba română) *Haydea* prenumele din ediția franceză „Haydée”:

„Ei bine, întrebă pe *Haydea*, pe scumpa mea soră *Haydea* [...]”.

(MC 1858: 204)

Majoritatea acestor caracteristici se păstrează și în textul următoarei versiuni românești a textului lui Dumas: cea semnată de Ioan S. Spartali și apărută la București – evident, cu alfabet latin – în 1888. În această versiune, prenumele exotic „Haydée” rămâne la fel ca în textul-sursă, prenumele „Julie” este, și acum, tradus prin *Iulia*. „Maximilien” este redat prin *Maximilian*; iar „Emmanuel” este, și de această dată, ortografiat cu un singur *m*, deci adaptat limbii române; chiar dacă (în cazul prenumelui „Maximilien”/*Maximilian*) este folosită o variantă diferită de transcriere, și acest traducător recurge la report și asimilare grafică, așa cum făcuse și Baronzi (cf. *supra*).

Traducerea din 1926 a lui Ion Pas (reluată identic, în 1945, la editura bucureșteană Georgescu–Delafras) renunță la vocativul în *o*¹¹, ortografiază ca în franceză prenumele masculine „Maximilien” și „Emmanuel”, însă traduce prenumele feminin „Julie” prin *Iulia*.

VOCATIVUL

Așa cum precizează Domnița Tomescu, „în limba română, numele proprii alcătuiesc o clasă de semne capabilă de a realiza categoriile gramaticale de gen, număr și caz, specifice flexiunii nominale” (Tomescu 1998: 227).

Tot în prima traducere a romanului lui Dumas, mai observăm un fenomen care merită atenție: conform „normelor” epocii, atunci când sunt folosite la vocativ, numele proprii feminine primesc desinența *o*. Este cazul prenumelui francez *Valentine*, românizat ad-hoc ca „Valentina”¹², formă în care avea să se impună în onomastica românească ulterioară:

„*Valentino! Valentino!* strigă Morrel din fundul sufletului”.

(MC 1858: 203)

Versiunea aceluiași roman semnată, în plin secol XX, de Alex. Stănescu, publicată la Editura Librăriei „Universala” Alcalay, constituie un caz aparte.

¹⁰ Personajul cu acest nume este de origine greacă.

¹¹ Așa se va întâmpla în toate traducerile ulterioare ale textului.

¹² V. nota 8.

Traducătorul echivalează, din nou, prenumele „Julie” prin *Iulia* și recurge la corespondente românești pentru toate celelalte prenume, evident cu excepția numelui „Haydée. Traducătorul folosește chiar vocativul în *o*, pe cale de dispariție în epocă:

„*Valentino! Valentino!* strigă Morrel în fundul sufletului său”.

(MC 1930: 348)

Cu foarte puține excepții, traducerea și adaptarea numelor proprii continuă, așa cum vom vedea, până târziu, la finele interbelicului. În cazul romanului lui Dumas, discutat până acum, prima versiune cu report (în care toate numele proprii rămân ca în original) a fost aceea semnată de Gellu Naum în 1957, text reluat de mai multe ori¹³, la diferite edituri, până în 1992. Evident, și celelalte trei traduceri (vezi secțiunea de referințe) păstrează toate numele de persoană ca în originalul francez. Este însă important de semnalat că renunțarea la traducerea prenumelor se face treptat, dar nu neapărat progresiv, nefiind scutită de reveniri la forme lingvistice mai vechi. Privite cronologic, multe dintre traduceri publicate în secolul și jumătate luat în considerație în această cercetare urmează același model.

O excepție demnă de menționat este prima traducere a romanului *Germinal* de Emile Zola. Aceasta a fost semnată de J. Gentilis și a apărut la Craiova în 1897. Marea majoritate a numelor proprii din acest roman sunt preluate cu forma din limba franceză, chiar dacă – unele dintre ele, „Catherine”, „Lénore” sau „Cécile” – ar fi fost ușor traductibile în limba română. Excepția o constituie prenumele masculin „Zacharie”, tradus prin *Zaharia*; acesta apare chiar și la vocativul terminat în *o*:

„Ian-auzi, *Zahario!* [...], ian-auzi! repetă Catherine [...]”.

(G 1897: 15)

Constatăm astfel că, în cazul sistemului numelor proprii din această versiune, se manifestă „concurențe normelor și a formelor” (cf. Lungu-Badea 2011: 176).

În versiunile românești ulterioare ale romanului, și acest nume propriu rămâne, la fel ca toate celelalte, cu forma din originalul francez.

GENITIV-DATIVUL

Traducerea lui J. Gentilis se cuvine însă menționată aici și pentru folosirea unui nume propriu feminin francez cu marca genitivală proprie limbii române:

„[...] amândoi rămaseră muți de uimire înaintea *Catherinei*, care intra”.

(G 1897: 257)

Aceasta era o practică frecventă până la al Doilea Război Mondial și se mai întâlnește sporadic și astăzi. Am observat asemenea forme hibride și într-o traducere a romanului balzacian *Eugénie Grandet*, apărută în 1990 la editura Hyperion de la Chișinău, sub semnătura lui Victor Vasilache:

¹³ La Biblioteca Academiei Române există șase ediții.

„[...] luând zâmbetul disprețuitor al *Eugéniei* drept încuviințare [...]”.

(EG 1990: 161)

În acest din urmă caz, întârzierea în preluarea unor cutume lingvistice în vigoare în limba română se explică prin condițiile istorice specifice de la est de Prut.

Studiind versiunile românești succesive ale romanului *Eugénie Grandet*, am constatat însă și existența unui fenomen care s-ar putea numi „adaptarea forțată” la regulile gramaticale din limba română a unor prenume feminine franceze, cărora li se adaugă, la cazurile genitiv și dativ, terminația *-ei*. Aceasta se întâmplă în toate cele trei traduceri – semnate, în ordine, de Marius (Constantin Șăineanu), Ludovic Dauș și Vera Leonard –, publicate înainte de al Doilea Război Mondial:

„[...] zise *Nanonei* să meargă să o aducă”.

(EG 1896: 297)

„[...] zise *Nanonei* să meargă să aducă banii”.

(EG 1936: 275)

„[...] spuse *Nanonei* să se ducă să aducă banii”.

(EG 1939: 186)

De abia versiunea lui Cezar Petrescu, publicată pentru prima dată în 1950 și reluată apoi, fără modificări, de cinci ori, recurge la o soluție care nu contravine normelor și uzului limbii române actuale. Traducătorul evită orice marcă de dativ, folosind, în schimb, o construcție la cazul acuzativ:

„[...] o rugă *pe Nanon* să meargă să aducă banii”.

(EG 1950: 173)

Genitivul, conform normelor în vigoare în gramatica limbii române contemporane, este folosit însă de Mioara Izverna, a cărei traducere a apărut inițial la editura Leda în anul 2008 și a fost republicată la editura Corint în 2014 și 2015:

„[...] îi spuse *lui Nanon* să se ducă să le aducă [...]”.

(EG 2014: 232)

O soluție asemănătoare este adoptată și în traducerea semnată de Nicolae Constantinescu, apărută în 2011 la trustul „Adevărul” Holding.

PLURALUL ȘI FEMININUL PATRONIMELOR

Așa cum arată Michel Ballard, „numele de familie rezistă cel mai bine traducerii” (Ballard ([2001] 2011: 25). Totuși, limba română fiind o limbă flexionară, după cum subliniază Domnița Tomescu, „numele proprii au capacitatea de a se integra în toate valorile paradigmei de gen, număr și caz a substantivelor în limba română” (Tomescu 1998: 227). Această remarcă este valabilă, în unele cazuri, și pentru patronime.

În capitolul din textul lui Balzac analizat aici apare frecvent patronimul „Cruchot”, folosit adesea la plural: „les Cruchot”. Iar pentru a desemna un membru

feminin al familiei Cruchot, Balzac folosește, la un moment dat, sintagma „une vieilles cruchotines”. Autorii traducerilor în limba română apărute înaintea celei din 1950, datorată lui Cezar Petrescu, recurg la soluții diferite pentru a reda aceste desemnări antroponimice.

În prima versiune românească a romanului *Eugénie Grandet*, patronimul rămâne, corect, la singular, chiar și atunci când desemnează un grup de persoane:

„Doamna des Grassins continua să tortureze pe *cei trei Cruchot*”.
(EG 1896: 281)

Iar pentru a desemna un membru feminin al familiei, C. Șăineanu „traduce” substantivul francez „cruchotines” prin hibridul *cruchotină*, care manifestă caracteristici grafice și fonetice din ambele limbi, deci îl redă printr-un report cu asimilare grafică și fonetică:

„Dar economiile lor, reluă o *cruchotină* [...]”.
(EG 1896: 280)

În 1936, Ludovic Dauș recurge la mai multe variante pentru a reda, în textul românesc același antroponim generic „les Cruchot”. Cel mai adesea – prin analogie cu formele din limba română vorbită de tipul *Popeștii*, *Ioneștii* – traducătorul creează substantivul propriu masculin plural *Cruchoși(i)*, care apare în text atât cu articol zero:

„Doamna des Grassins chinuia într-una pe *Cruchoși*”,
(EG 1936: 260)

cât și articulat hotărât:

„[...] cum făcuse într-o vreme *Cruchoșii*”.
(EG 1936: 291)

Alteori, Ludovic Dauș redă substantivul propriu „les Cruchot”, din textul-sursă, prin substantivul comun, creat ad-hoc *cruchotini(i)*:

„Doamna des Grassins încerca să tulbure fericirea *cruchotinilor* [...]”.
(EG 1936: 260)

Acest substantiv colectiv, cu funcție generică, este format, desigur, pornind de la femininul „une [...] cruchotines”, prezent, cum arătam mai sus, în textul lui Balzac.

Aceleași soluții sunt adoptate, trei ani mai târziu, de Vera Leonard, în traducerea apărută la editura bucureșteană Cartea noastră¹⁴. „Les Cruchot” este redat fie prin *Cruchoși(i)*:

„[...] așa cum o împresurau pe vremuri *Cruchoșii*”,
(EG 1939: 196)

fie prin *Cruchotini*:

„o adunare alcătuită din cei mai devotați *Cruchotini* din ținut [...]”.
(EG 1939: 178)

¹⁴ Din punct de vedere semantic, traducerea este destul de fidelă originalului; totuși, în versiunea românească, traducătoarea a omis unele fraze din textul balzacian.

De remarcat că, de această dată, lexemul cu funcție generică *Cruchotini* este nume propriu, nu substantiv comun, cum fusese în traducerea semnată de Ludovic Dauș în 1936.

Substantivul propriu *Cruchotini(i)* va reapărea, sporadic, în traducerea lui Victor Vasilache, apărută la Chișinău în 1990:

„[...] doamna des Grassins încercă să tulbure fericirea *Cruchotinilor* [...]”,

(EG 1990: 161)

în care totuși apare și sintagma, cu funcție generică, *familia Cruchot*:

„[...] *familia Cruchot* [...] se mulțumi s-o împresoare pe moștenitoare [...]”.

(EG 1990: 159)

Prezența hibridului *Cruchotinilor* în textul apărut la Chișinău – într-un moment în care traducătorii din România renunțaseră la astfel de forme de aproape o jumătate de secol – se explică (la fel ca prezența dativului *Nanonei*, discutat anterior) prin diferențele lingvistice și culturale care există (sau care existau, în 1990) între limba română vorbită în România și aceea folosită în Republica Moldova.

În contextul acestei cercetări, este însă relevant faptul, deja amintit, că în 1950 a apărut la București traducerea romanului *Eugénie Grandet* semnată de Cezar Petrescu, reeditată de mai multe ori până în 2002. Această traducere este primul text care renunță definitiv la formarea unui antroponim plural conform modelului operant în registrul popular și familiar al limbii române.

Cezar Petrescu traduce constant „les Cruchot” prin (*cei din*) *familia Cruchot*:

„[...] doamna des Grassins încercă să le tulbure fericirea *celor din familia Cruchot*”,

(EG 1950: 166)

iar „une vieilles cruchotines” este redat prin:

„[...] o bătrână moștenitoare a clanului *Cruchot*”.

(EG 1950: 165)

Patronimele românizate *Cruchoții* și *cruchotinii*, ca și femininul românizat o [...] *cruchotină* vor dispărea și din traduceri ulterioare ale romanului balzacian (semnate de Mioara Izverna 2008 și de Nicolae Constantinescu 2011).

„INSTABILITATEA NORMATIVĂ”

În ceea ce privește redarea numelor proprii în traduceri românești din literatura franceză, din analiza exemplelor precedente am putut constata că, până la mijlocul secolului XX se manifestă o „instabilitate normativă” (cf. Lungu-Badea 2001: 170): fiecare traducător alege propriile soluții, pe baza preferințelor personale și a unor cutume nescrise. Deși cu o frecvență mult mai rară, acest fenomen se observă și în perioada următoare.

Exemplul cel mai concludent în acest sens este oferit de traducerea romanului *Mizerabilii* de Victor Hugo, semnată de Lucia Demetrius și Tudor

Mălinescu¹⁵. Traducerea a apărut pentru prima dată (în cinci volume succesive) în anii 1954–1955, iar în intervalul 1960–2003 a fost republicată de șase ori (într-un număr variabil de volume, apărute simultan), la mai multe edituri.

În general, traducătorii au optat pentru păstrarea numelor proprii în forma din originalul francez, adică pentru report. Totuși, așa cum s-a întâmplat și în cazul versiunilor românești precedente, apărute, sub diverse semnături, în epoca interbelică, Lucia Demetrius și Tudor Mălinescu construiesc, și ei, un plural după modelul românesc popular pentru patronimul „Thénardier”, deși acest procedeu ieșise – sau era pe cale să iasă – din uzul limbii române literare de la mijlocul secolului XX:

„[...] *Thénardierii* ăștia au fost răi [...]”.

(M 1960, III: 541)

De asemenea, dacă prenumele majorității personajelor feminine rămân cu forma din textul lui V. Hugo: „Fantine”, „Cosette”, „Nicolette” etc. –, există totuși o excepție de la această regulă. Este vorba despre numele păpușii pe care o avusese, în copilărie, Cosette, nume care nu este reportat din original, „Catherine”, ci este echivalat prin prenumele românesc *Caterina*:

„[...] Și păpușa cea mare? [...] O numeai *Caterina*”.

(M. 1960: 541)

Cele două nume proprii amintite, „Thénardierii” și „Caterina”, se vor regăsi *tale quale* în toate edițiile ulterioare ale romanului *Mizerabilii* apărute sub semnătura celor doi traducători, cu excepția celei din 2003, în care editorul¹⁶ a înlocuit totuși prenumele *Caterina* cu *Catherine*.

ANTROPONIMELE DE ORIGINE RUSĂ

Numele proprii (provenite) din limba rusă pot pune probleme în traducere, mai ales dacă ele nu sunt traduse direct din această limbă, ci sunt preluate/reportate dintr-o limbă intermediară, cum este franceza. În acest caz, în fața traducătorului stau două opțiuni: fie (1) reportează, în versiunea românească, numele propriu cu grafia cu care apare acesta în textul francez, fără a-și mai pune problema că antroponimul provenise inițial din limba rusă, fie (2) încearcă să redea (evident, cu alfabet latin) numele rusesc original.

Din acest punct de vedere, traducerea romanului lui Anatole France *Le Crime de Sylvestre Bonnard* prezintă un caz interesant. Textul are trei versiuni românești succesive: una apărută în perioada interbelică, semnată de C.A.I. Ghica, o alta

¹⁵ La prima publicare a traducerii, în 1954–1955, acestor două nume li se adaugă cel al lui J. Costin, care însă dispare din edițiile următoare.

¹⁶ Lucia Demetrius a decedat în 1992.

apărută în 1927, sub semnătura lui Ion Pas, iar cea de a treia publicată în 1960, sub semnătura lui Sergiu Dan. Pentru discuția de față, nu este lipsit de importanță că traducerea lui C.A.I. Ghica a fost retipărită în 2007, la peste o jumătate de secol de la prima apariție, la Editura Gramar. Observațiile care urmează se referă la numele unui personaj episodic, ortografiat de Anatole France ca „Madame *Trépof*”

În prima versiune românească a romanului, acest antroponim apare cu grafia *Trepoff*, deci fără accent ascuțit și cu dublu *f* final:

„[...] în amintirea doamnei *Trepoff* [...]”.

(SB f.a.: 265)

Dacă absența accentului pe numele propriu ar putea fi explicată ca o prelungire în interbelic a unei practici curente (și justificate) din perioada alfabetului de tranziție, dublarea *f*-ului final ar putea fi un exemplu de hipercorectitudine din partea traducătorului român, dat fiind că, de multe ori, autorii francezi redau prin grupul *-off* terminația *-ov* a antroponimelor rusești¹⁷. Oricum, din perspectiva fidelității față de textul-sursă, numele propriu *Trepoff* din traducerea lui C.A.I. Ghica este un hibrid.

În această privință, traducerea semnată de Sergiu Dan și publicată în 1960 la Editura de Stat pentru Literatură și Artă își propune să fie fidelă unei variante originare rusești (reconstituite mental de traducător) a numelui care, în textul lui Anatole France, are grafia *Trépof*, iar în limba rusă se presupune că se scria *Trepov* (însă cu alfabet chirilic):

„[...] în amintirea doamnei *Trepov* [...]”.

(SB 1991: 145)

Astfel, conform normelor actuale de traducere, este restituită varianta endonimică a patronimului, nu o variantă exonimică.

La reportul identic în versiunea românească (nedată) a textului al formei din originalul francez, deci la varianta exonimică, recurge Ion Pas, în traducerea romanului datând din epoca interbelică:

„[...] în amintirea d-nei *Trépof* [...]”.

(SB f.a.: 261)

Iar editura Gramar, care a republicat, cu minime modificări prima traducere a *Crimei lui Sylvestre Bonnard*, făcută, cum am arătat mai sus, de C.A.I. Ghica în perioada interbelică, a înlocuit totuși numele propriu *Trepoff* prin *Trépof*:

„[...] în amintirea d-nei *Trépof* [...]”.

(SB 2007: 149)

Astfel, din punct de vedere onomastic, textul traducerii corespunde normelor actuale.

¹⁷ Soțul doamnei *Trépof*, prințul Dimitri, al cărei nume de familie îl purta aceasta, era de origine rusă.

NUME DE SFINTI SI DE PERSONAJE ISTORICE

În lucrarea deja citată de mai multe ori, Michel Ballard subliniază ideea că „obiceiul de a traduce semnificantul total sau de a-l adapta la legile fonologice ale limbii-țintă privește în mod fundamental suveranii, sfinții și personajele istorice repertoriate” (Ballard [2001] 2011: 47).

În diacronia traducerilor literare în limba română, situația este mai nuanțată. De exemplu, până spre sfârșitul perioadei interbelice, numele personajelor istorice din Roma antică erau, de regulă, „traduse” în românește; mai exact, limba română prelua traducerea franceză a acelor nume proprii. Astfel, în prima traducere a *Contelui de Monte-Cristo* (Baronzi 1857–1858), numele împăratului Nero, amintit în treacăt într-un dialog, apare ca „Neron”:

„[...] acei romani din vechime [...], condamnați de *Neron*,
imperatorul și moștenitorul lor [...].”

(MC 1858: 194)

Aceași formă se întâlnește și în versiunile semnate de Ioan S. Spartali (1888) și de Alex Stănescu (1930). De-abia în traducerea, din 1936, al cărei autor este Ion Pas –, și desigur în cele ulterioare, publicate începând din a doua jumătate a secolului XX – este folosită forma din limba latină, *Nero*.

Pe de altă parte, numele regelui francez Carol al X-lea – amintit, tot în treacăt, în capitolul final al romanului *Eugénie Grandet* – este tradus în limba română atât în majoritatea versiunilor românești antebelice ale textului balzacian (care însă traduc *toate* prenumele, nu numai pe acesta), cât și, evident, în cele publicate începând din a doua jumătate a secolului XX. O excepție o constituie traducerea semnată, în 1939, de Vera Leonard și apărută la editura Cartea noastră. În mod neașteptat – și, am spune, inconsecvent –, traducătoarea alege să redea toate prenumele franceze („Eugénie”, „Annette”, „Mathilde”) prin echivalentul lor românesc (*Eugenia*, *Aneta*, *Matilda*), cu excepția prenumelui „Charles”, păstrat ca atare în versiunea românească, fie că este vorba de personajul „Charles Grandet”:

„Comorile ei nu erau milioanele [...], ci caseta lui *Charles*”,

(EG 1939: 178)

fie că îl desemnează pe suveran:

„Un nobil de la curtea regelui *Charles X*, domnul d’Aubrion”.

(EG 1939: 181)

Nu este singurul caz în care traducerea Verei Leonard este inconsecventă. Trecerea de la un tip de soluții la altul se face treptat, adesea ezitant, cu reluări și reveniri.

În ceea ce privește redarea numelor de sfinți, în traducerea romanului *Madame Bovary* întâlnim o altă situație aparte. Textul lui Flaubert a avut prima versiune românească în 1909; traducerea a fost semnată de Ludovic Dauș și reeditată fără modificări în 1923 și 1928. În toate edițiile, evenimentul rămas în

istorie sub denumirea „Noaptea Sfântului Bartolomeu” este numit „Noaptea Sfântului *Barthélemy*”. O explicație a acestei inadvertențe (cu atât mai mult cu cât, în toate edițiile traducerii lui Ludovic Dauș, toate prenumele sunt traduse) ar putea fi sărbătorirea la date diferite a sfântului apostol Bartolomeu în calendarul catolic (24 august) și în cel ortodox (11 iunie), astfel încât nu este exclusă ipoteza ca traducătorul să nu fi recunoscut echivalența dintre „*Barthélemy*” și *Bartolomeu*, ca nume desemnând același referent (sfântul purtător al acestui nume). Indiferent de cauzele care au dus la păstrarea, în traducerea românească, a numelui din limba franceză, această inadvertență este remediată abia începând cu traducerea semnată, în 1940, de Lascăr Sebastian.

CONCLUZII

Studiind avaturile numelor proprii în diacronia traducerilor românești a șase romane din literatura franceză, am putut observa o serie de caracteristici interesante pentru istoria onomasticii literare.

Majoritatea covârșitoare a traducerilor din literatura franceză publicate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (de fapt, toate, cu excepția primei versiuni în limba română a romanului *Germinal*, apărută în 1897) și în primele decenii ale secolului XX recurg la traducerea prenumelor. Odată traduse, acestea sunt supuse flexiunii nominale (au forme de vocativ și de genitiv-dativ), conform gramaticii limbii române. Chiar și unele patronime – păstrate, desigur, cu forma din limba-sursă – capătă flexiune românească de gen, număr și caz. Din această cauză, unele antroponime din traducerile românești sunt substantive proprii hibride, care manifestă caracteristici specifice atât limbii-sursă, cât și limbii-țintă.

În perioada interbelică, se manifestă, treptat, tendința de a trece de la traducerea antroponimelor la reportul acestora. Renunțarea la traducerea numelor proprii nu se face însă întotdeauna progresiv; soluțiile diferă de la un traducător la altul. Unii traducători revin la soluții mai vechi, la care traducători contemporani lor renunțaseră deja. Există și cazuri în care atât traducerea, cât și reportul prenumelor sunt folosite în *același* text. În plus, unele antroponime apar cu forme flexionare de genitiv-dativ chiar și în cazul în care traducătorul a optat pentru report.

Constatăm astfel cum „instabilitatea normativă”, care a caracterizat gramatica numelor proprii în limba română până la jumătatea secolului XX, a determinat „concurența normelor și a formelor” (cf. *supra*) nu numai în mai multe traduceri din aceeași perioadă, ci chiar în interiorul aceluiași text.

De fapt, până la jumătatea secolului XX (întâmplător, traducerea romanului *Eugénie Grandet*, publicată de Cezar Petrescu chiar în 1950, este prima versiune în care antroponimele sunt tratate consecvent, traducerea fiind înlocuită definitiv cu reportul) existau *cutume*, respectate în diferite grade, dar nu existau *norme*. Traducătorii recurgeau la soluții individuale, iar editurile nu interveneau deloc în text.

Această situație s-a schimbat în a doua jumătate a secolului trecut, când traducătorii au optat pentru report (deci pentru redarea identică, în textul românesc, a antroponimelor din originalul francez), deși, chiar și în acea perioadă, au mai existat excepții (vezi traducerea romanului *Mizerabilii*).

Tot din studiul numelor de persoană în traduceri românești din literatura franceză a reieșit că, în anul 1990, existau unele decalaje între limba română din Republica Moldova și aceea din România.

SIGLE

DB = *Doamna Bovary*
EG = *Eugénie Grandet*.
G = *Germinal*
M = *Mizerabilii*
MC = *Contele de Monte-Cristo*.
SB = *Crima lui Sylvestre Bonnard*.

LUCRĂRI TEORETICE CITATE

- Ballard, Michel, [2001] 2011, *Numele proprii în traducere*. Coordonare traducere, cuvânt-înainte la ediția română și note de traducere: Georgiana Lungu-Badea.
- Benveniste, Émile, 1974, *Problèmes de linguistique générale*. Vol. II. Paris, Gallimard.
- Ionescu, Christian [1975] 1993, *Mică enciclopedie onomastică*. Chișinău, Știința.
- Lungu-Badea, Georgiana, 2011, *Un panorama de la traduction roumaine des noms propres*. In: Tatiana Milliaressi (ed.), *De la linguistique à la traductologie*. Lille, Presses Universitaires du Septentrion, 161–177.
- Tomescu, Domnița, 1998, *Gramatica numelor proprii*. București, ALL Educațional.

CORPUS (SELECTIV)

- Balzac, Honoré de, 1986, *Eugenia Grandet*. Traducere de Marius (C. Șăineanu). Craiova, f.e..
- Balzac, Honoré de, 1936, *Eugenia Grandet*. Traducere de Ludovic Dauș. București, Editura-Librărie Universala-Alcalay.
- Balzac, Honoré de, 1939, *Eugenia Grandet*. Traducere de Vera Leonard. București, Cartea Noastră.
- Balzac, Honoré de, 1950, *Eugénie Grandet*. Traducere de Cezar Petrescu. București, Editura de Stat.
- Balzac, Honoré de, 1990, *Eugénie Grandet*. Traducere și note de Victor Vasilache. Prefață de Mihai Cimpoi. Chișinău: Hyperion.
- Balzac, Honoré de, 2008, *Eugénie Grandet*. Traducere de Mioara Izverna. București, Leda.
- Balzac, Honoré de, 2011, *Eugénie Grandet*. Traducere și note de Nicolae Constantinescu. București, „Adevărul” Holding.
- Dumas, Alexandre, 1851, *Aktō sau moartea lui Nero, împărat a Romei*. Traducere de Constantin Gane, Iași, f.e.

- Dumas, Alexandre, 1942, *Acteea*. În românește de Ion Tăleajă. București, Editura Contemporană.
- Dumas, Alexandre, 1991, *Nero și Acteea*. În românește de Roxana Procopiescu. București, Condor.
- Dumas, Alexandre, 1857–1858, *Contele de Monte-Cristo*. Traducere de G.A. Baronzi. Vol. I–VIII. București, George Ioanidu.
- Dumas, Alexandre, 1888, *Contele de Monte-Cristo*. Traducere de Ioan S. Spatali. București.
- Dumas, Alexandre, 1922, *Contele de Monte-Cristo*. Fascicula 1–32. Traducere de Ion Gorun. București, I.G. Hertz.
- Dumas, Alexandre, 1930, *Contele de Monte-Cristo*. Traducere de Alex Stănescu. București, „Universala”-Alcalay.
- Dumas, Alexandre, 1936, *Contele de Monte-Cristo*. Traducere de Ion Pas. București, Cugetarea.
- Dumas, Alexandre, 1957, *Contele de Monte-Cristo*. Traducere de Gellu Naum. Prefață de Alexandra Bârna. București, Editura Tineretului.
- Dumas, Alexandre, 1992, *Contele de Monte-Cristo*. Traducere de Amy Florea și Virginia Câmpulungeanu. Ediție îngrijită de Horvath Dezideriu. Vol. I–II. București: Moderna.
- Dumas, Alexandre, 2005, *Contele de Monte-Cristo*. Traducere și note de Cristina Jinga. Prefață de Liliana Anghel. București, Leda.
- Dumas, Alexandre, 2009, *Contele de Monte-Cristo*. Traducere de Nicolae Constantinescu. București, „Adevărul” Holding.
- Flaubert, Gustave, 1909, *Doamna Bovary*. Traducere de Ludovic Dauș. București, f.e.
- Flaubert, *Doamna Bovary*, 1940, Traducere de Lascăr Sebastian. București, Colos.
- Flaubert, *Doamna Bovary*, 1959, Traducere de Demostene Botez. Prefață de Aurelian Tănase. București, ESPLA.
- Flaubert, *Doamna Bovary*. 2006, Traducere de D.T. Saratoff. Ediție îngrijită și prefață de Ioan Pânzaru. Iași, Polirom.
- Flaubert, *Doamna Bovary*, 2009, Traducere de Aurelia Ulici. București, „Adevărul” Holding.
- Flaubert, *Madame Bovary*, 2010, Traducere de Florica Ciodanu-Coumol. București, Art.
- Flaubert, *Doamna Bovary*, 2014, Traducere, prefață și tabel cronologic de Irina Mavrodin. București, Corint.
- France, Anatole, f.a., *Crima lui Sylvestre Bonnard*. Traducere de C.A.I. Ghica. București, f.e.
- France, Anatole, 1927, *Crima lui Sylvestre Bonnard*. Traducere de Ion Pas. București, Cugetarea.
- France, Anatole, 1960, *Crima lui Sylvestre Bonnard*. Traducere de Sergiu Dan. Cuvânt-înainte de Valentin Lipatti. București: ESPLA.
- France, Anatole, 2007, *Crima lui Sylvestre Bonnard*. Traducere de C.A.I. Ghica. Prefață de Elisabeta Nicolescu. București, Gramar.
- Hugo, Victor, f.a., *Mizerabilii*. Roman social, București, f.e.
- Hugo, Victor, 1927, *Mizerabilii*. Traducere de George B. Rareș. București, Victoria.
- Hugo, Victor, f.a., Vol. I–III. Readucere de Ion Pas. București, f.e.
- Hugo, Victor, *Mizerabilii*, 1954–1955, Vol. I–V. Traducere de Lucia Demetrius, Tudor Mălinescu și J. Costin. București, ESPLA.
- Hugo, Victor, 1960, *Mizerabilii*. Vol. I–III. Traducere de Lucia Demetrius și Tudor Mălinescu. Studiu introductiv de Theodosia Ioachimescu. Notă explicativă de N.N. Condeescu. București, ESPLA.
- Hugo, Victor, 2003, *Mizerabilii*. Vol. I–III. Traducere de Lucia Demetrius și Tudor Mălinescu. București, Cartex.
- Zola, Emile, [1897], *Germinal*. Traducere Traducere de I. Gentilis. Craiova: Institutul de Editură Ralian și Ignat Samioca. Tipo-Lit. Națională Ralian și Ignat Samitca.
- Zola, Emile, 1943, *Germinal*. Traducere de Șerban Pătrașcu și Al. Marian. București, Editura de Stat.
- Zola, Emile, 1960, *Germinal*. Traducere de Oscar Lemnar. Vol. I–II. Prefață de Theodosia Ioachimescu. București, ESPLA.

NAMES OF PERSONS IN ROMANIAN TRANSLATIONS FROM FRENCH LITERATURE
(1858–2008)

(Abstract)

This article analyzes, in a diachronic perspective, the successive translations of four French novels written in the nineteenth century: Balzac's *Eugénie Grandet*, Dumas' *Count of Monte-Cristo*, Anatole France's *Crime of Sylvestre Bonnard* and Zola's *Germinal*. The analysis has shown that until the 1950s most translators used to translate the proper names occurring in literary works; consequently, first names "behaved" like common nouns and had genitive-dative and (in some cases) vocative marks, as well as (in the case of family names) marks of the plural. This tendency was not abandoned all of a sudden. "Hybrid" solutions had been put into practice in the *inter bellum* era, where some first names were translated, while others were left in their original form.

Cuvinte-cheie: traductologie, nume de persoană, limba română, literatura franceză, diacronie.

Keywords: traductology, names of persons, Romanian language, French literature, diachrony.

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
mariana_net15@yahoo.com

Alexandru Mareș

O MĂRTURIE DIN 1628 DESPRE GRAIUL DIN NORDUL HUNEDOAREI

1. Cercetările de dialectologie istorică, întreprinse în primul rând de Ion Gheție, au evidențiat importanța textelor neliterare pentru studierea ramificațiilor teritoriale ale limbii române vechi¹. S-a constatat, cu acest prilej, inegala repartiție geografică a acestor texte (acte de vânzare-cumpărare, scrisori, însemnări etc.), cele provenite din Transilvania și mai ales din Banat fiind extrem de rare. De exemplu, pentru zona Banat–Hunedoara, din secolul al XVI-lea ne-a parvenit un singur text: scrisoarea mitropolitului Transilvaniei Ioan de Prislop (*Bălgrad, 1600)². Din secolul al XVII-lea, pentru aceeași zonă, deținem câteva scrisori și însemnări, și acestea puține la număr, care, din păcate, i-au fost inaccesibile lui Ion Gheție. Una dintre aceste mărturii nefructificate lingvistic o reprezintă scrisoarea mitropolitului Ghenadie al Transilvaniei din 4 decembrie 1628. Originar din Brad (jud. Hunedoara)³, mitropolitul se adresează, în scrisoarea sa, autorităților din

¹ Ion Gheție, Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei, 1974, p. 51 (se va cita în continuare: GMG); Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, Editura Academiei, 1975, p. 90 (se va cita în continuare GBD).

² *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*. Text stabilit și indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareș și Alexandra Roman-Moraru. Introducerea de Alexandru Mareș, Editura Academiei, 1979; p. 207–208 (se va cita în continuare DÎ).

³ Nobil român, pe nume Gheorghe (ca mirean), a devenit mitropolit al Transilvaniei la recomandarea făcută principelui Gabriel Bethlen de superintendentul calvin Keserii Dajka Ioan (Ștefan Meteș, *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria*, Volumul I (Până la 1698), ediția a II-a, revăzută și întregită cu 115 ilustrații, Sibiu, 1935, p. 188; se va cita, în continuare Meteș, *Istoria bisericii*). Datorită bunelor relații întreținute cu biserica din Țara Românească, în special cu mitropolitul Teofil, *Pravila* de la Govora (1640) va cunoaște un tiraj destinat Transilvaniei, în prefața exemplarelor respective fiind menționat „Ghenadie, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit a toată Țara Ardealului” (Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche 1508–1830*, Tomul I, 1508–1716, București, 1903, p. 114). Unele acțiuni atribuite lui Ghenadie, cum ar fi cea a procurării unei tipografii din Țara Românească, sunt lipsite de un suport documentar. Mitropolitul este atestat la Brașov în 22 martie 1639 (N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, IV, București, 1902, p. 213; se va cita în continuare Iorga, SD), dar sursa acestei informații nu specifică că acesta ar fi cerut „șrift” de la munteni, cum afirmă N. Iorga (*Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a II-a – revăzută și adăugită –, vol. I, Editura Ministerului de Culte, București, 1928, p. 300; se va cita în continuare Iorga, *Istoria bisericii*). Simplă presupunere rămâne și rugămintea adresată de Ghenadie mitropolitului Teofil, sosit la Bălgrad în mai 1640 în fruntea unei solii de boieri, „să-i trimită o tipografie și un meșter tipograf” (Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1972, p. 157), actele care atestă prezența acestei solii în Transilvania neconținând nicio referire la mitropolitul Ghenadie și la

„varmeghie Hinedoarii”, încunoştiinându-le că l-a întărit pe protopopul Ianăş ca să cerceteze starea bisericilor şi felul în care preoţii din acelaşi comitat combat faptele necanonice, în special căsătoriile între rude („pân na al cincele văr”) şi despărţirile soţilor; împreună cu juraţii, protopopul va putea „despărţi şi birşăgălui”. Unii istorici au remarcat câteva concesii pe care Ghenadie le-a făcut calvinilor, cum ar fi acceptarea aşezământului protopopilor şi propovăduirea cuvântului evanghelic în limba română⁴. Sub raportul limbii, textul a rămas însă necercetat. Deşi scrisoarea a fost reproduşă în două rânduri⁵, ediţiile ei păcătuiesc prin lecţiuni greşite şi omisiuni⁶, constatare care ne-a determinat să-i reproducem textul în transcrierea noastră.

2. Reproducerea de faţă s-a efectuat după facsimilul originalului publicat de Ştefan Meteş⁷.

†МЛѣпію бжїю прѣвосцїенѣ дїхїїепыпѣ квѣ
 генадіе ѿ спвѣ бѣ грацїи и вацїи
 и варацїи и самацїи и вѣсе земли дѣдѣлскїи и прѣ.¹ Pace şi blagoslovenie. Scriem tuturor domnilor şi işpanilor şi viţeişpanilor² şi birailor şi sulgabirailor şi tuturor deregătorilor, carii sânteţi făcători de dereptate şi purtători de cinste din varmeghie Hinedoarii³, să fie domnie voastră⁴ sănătoş. Alta dăm ştire domniilor voastre⁵ şi altor, tuturor preoţilor şi birailor de pren toate satele, împreună tuturor, românilor cari se țin de leage grecească şi sârbească, cum, văzându noi protopop Ianăş din Hinedoara la mâna lui cărţile şi altor vlădici mai denainte vream, într-acela chip dat-am şi vlădi[cia] mea cartea noastră⁶, cum să fie tare şi puternic a socoti întru toate lucrurile legii, alegându sventele besereci de acoperiş, de țințerimuri şi de si<c>riul din lăuntru, cum isprăvescu preoţii şi cum învaţă svânta⁷ ievanghelie⁸, şi toş oamenii cum postescu⁹ şi cum ascultă, şi de toate necăderile să socotească pân na al cincele văr, şi de cuscii şi de cumetrii, de carii se mestecă cu

întâlnirea sa cu omologul din Țara Românească (Iorga, SD, IV, p. 217–219, 220–222). În sfârşit, în rândul supoziţiilor fără acoperire trebuie trecută şi tipărirea la Bălgrad în 1639, sub patronajul lui Ghenadie, a unei cărţi de rugăciuni, cuprinzând, printre altele, *Paraclisul Precistii*, *Gromovnicul* şi *Trepeticul* (Gheorghe I. Moisescu, Ştefan Lupşa şi Alexandru Filipaşcu, *Istoria bisericii române*, vol. II (1632–1949), Bucureşti, 1958, p. 26 (se va cita în continuare Moisescu, Lupşa, Filipaşcu, *Istoria bisericii*); potrivit corpului de litere şi unor indicii prezente în text cartea respectivă s-a tipărit în Țara Românească (Nicolae Drăganu, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIIIe siècle*, extras din *La Transylvanie*, Bucarest, 1938, p. 42–43).

⁴ Iorga, *Istoria bisericii*, I, p. 236; Meteş, *Istoria bisericii*, p. 189; Moisescu, Lupşa, Filipaşcu, *Istoria bisericii*, I, p. 361.

⁵ Tim. Cipariu, *Acte şi fragmente latine româneşti pentru istoria beserecei române*, Blaj, 1855, p. 253–254, Iorga, SD, XII, p. 280–281.

⁶ Iată câteva exeples: ed. Cipariu: *işpanilor* (253/8) în loc de *işpanilor*, *într-acelaş* (253/17) în loc de *într-acela*, *alegând* (253/20) în loc de *alegându*, *siriul* (253/21) în loc de *si<c>riul*, *pân' la al cincele* (253/24) în loc de *pân na al cincele*, şi *de cumetrii* (omis, 253/25), *de aceasta scriam* (254/3) în loc de *de aceast-am scriiat*, 1628 (254/4) în loc de *amin* etc.; ed. Iorga: *statornic* (281/3) în loc de *putermic*, *birşăglui* (281/14) în loc de *birşăgălui*, *de acăsta scriam-vă* (281/17) în loc de *de aceast-am scriiat*; *amin* (omis, 281/17) etc.

⁷ Meteş, *Istoria bisericii*, p. 189.

știre și fără știre, și de oamenii¹⁰ carii-ș lasă muierile, așijderea și muierile care-și¹¹ lasă bărbații. Dereptu aceae și voi preoților și cu tot clericul besearecilor să aveț <a> asculta de toate de ce va da protopopul învățatură, pentru că i-am dat putere cum, unde va fi leage, împreună cu giurații să poată despărți și birșagălu cu dereptate. Iar cine nu va asculta de cuvântul cărții noastre¹² să fie birșag 12 florinț. Iar să se va ținea într-alt chip cineva, acela să fie oprit de besearecă. De această-am scriiat c[a] ѿ бѣ въ ѿли^m, амин. пи^ε мѣца ди^к. ѿ. днⁿ въ лѣ^{t13} 1628.

În chipul meu să poroncească în tot locul¹⁴. Ghenadie arhiepiscop¹⁵

¹ Sl., în trad.: *Cu mila lui Dumnezeu preasfințitul arhiepiscop chir Ghenadie din scaunul Bălgradului și al Vadului și al Oradiei și al Sătmarului și a toată țara Ardealului și altele*. ² Scris: *вицѣнишпанилѡ*. ³ Scris: *хинедорѣн*. ⁴ Scris: *восѣѣ*. ⁵ Scris: *восѣѣ*. ⁶ Scris: *ноѣѣ*. ⁷ Scris: *сѣѣ*; altă lecțiune posibilă: *sfânta*. ⁸ Scris: *iev^fліа*. ⁹ Scris: *пое^tѣкѡ*, primul *ѣ* fiind anulat cu o linie care coboară sub rând. ¹⁰ Scris: *ѡмеⁿ*. ¹¹ Scris: *ка^fшии*; altă lecțiune posibilă: *cari-și*. ¹² Scris: în *ноѣѣ*. ¹³ Sl., în trad.: *și Dumnezeu să vă veselească, amin. Scris în luna decembrie, zile 4, în anul*. ¹⁴ Sub această dispoziție, s-a adăugat la o dată necunoscută iscălitura mitropolitului Simeon Ștefan: *Stefan arhiepiscop i mitropolit*. ¹⁵ În stânga iscăliturii se află aplicată pecetea mitropolitului Ghenadie, a cărei legendă nu se distinge în facsimil; o reproducem după Iorga, SD, IV, p. 281: *[ВЛАДКА ГЕНА]ДІЕ*.

3. Mitropolitul Ghenadie, cunoscător al limbii maghiare⁸, a fost, după cum lasă să se întrevadă grafia și modul de exprimare, un om cu oarecare știință de carte. Scrisoarea sa urmează formularul obișnuit în epocă al acestui gen de adresare scrisă: intitularea și protocolul final (salutația și data) sunt reproduse în slavonă, iar notificația și expoziția sunt introduse prin formulele deja încetățenite: (*alta*) *dăm știre și, respectiv, dereptu aceae*⁹.

Reprezentând una dintre rarele mărturii scrise în secolul al XVII-lea de o persoană originară din comitatul Hunedoara, textul mitropolitului, originar din Brad, prezintă evident interes pentru cei interesați de studiul și evoluția graiurilor dacoromâne din trecut. În consecință, prezentăm cele mai însemnate particularități lingvistice ale acestei scrisori.

FONETICĂ

Vocalism. *Ă* accentuat > *a* în *birailor, sulgabirailor*, exemple care au mai fost înregistrate în Țara Moșilor, deci în proximitatea comitatului Hunedoarei, și în comuna Sadu, jud. Sibiu¹⁰.

⁸ Vezi scrisoarea mitropolitului, adresată bistrișenilor în 17 martie 1636, în *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Eudoxiu Hurmuzaki, Volumul XV, Partea II, 1601–1825, București, 1913, p. 1020–1021.

⁹ Vezi observațiile noastre în legătură cu formularul scrisorilor din secolul al XVI-lea în DÎ, p. 35–47.

¹⁰ DA, s.v. *birău*; DLR, s.v. *solgăbirău*.

Ă neaccentuat > e în *besearecă, beseareci, besearecilor*. Alte atestări hunedorene atestă trecerea lui ă etimologic la e: *beserică* (Târnăvița, 1667, DCV, 393) și chiar fonetismul din ultima sa fază de evoluție: *biserică* (Târnăvița, 1661, DCV, 393; Crișcior, 1683, DCV, 259; Ocolîșu Mare, 1691, DCV, 333)¹¹.

E inițial > ie în *ievanghelie*, stadiu fonetic atestat în secolul trecut în Țara Hațegului¹².

E medial neaccentuat păstrat în *oameni, oamenii, satele*, exemple care înregistrează un fonetism atestat constant în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea în comitatul Hunedoara, la nord de Mureș: *dzilele* (Roșcani, 1729, ȘC, II, 390), *feciorii* (Crișcior, 1683, DCV, 259), *feciorilor, feciorul* (Peștera, 1731, DCV, 225), *oameni* (Târnăvița, 1661, 1667, DCV, 393; Mada, 1687, DCV, 281; Dănulești, 1707, DCV, 225), *a venit* (Târnăvița, 1661, DCV, 393), *zilele* (Cigmău, 1672, DCV, 435; Ocolîșu Mare, 1691, DCV, 333).

E final păstrat în *cinste, tare, toate, unde* etc. În ținutul Hunedoarei evoluția lui e final la i a fost înregistrată sporadic în epoca veche (GMG, 97; GBD, 109), notațiile cu e final conservat fiind majoritare: *anume* (Târnăvița, 1661, DCV, 393; Ocolîșu Mare, 1691, DCV, 333), *carte* (Măceu, 1656, DCV, 315; Târnăvița, 1661, 1667, DCV, 393; Cigmău, 1672, DCV, 435; Mada, 1687, DCV, 281; Crișcior, 1683, DCV, 260; Mănăstirea Prislop, 1730, DCV, 460; Peștera, 1731, DCV, 335), *se cuvîne, nume, unde* (Târnăvița, 1661, 1667, DCV, 393), *sale* (Măceu, 1656, DCV, 315; Mada, 1687, DCV, 281; Roșcani, 1729, ȘC, II, 390).

E nesincopat în *deregătorilor, dereptate, derepta*. De remarcat că formele nesincopate s-au menținut în ținutul Hunedoarei până în zilele noastre¹³.

U > o în *preoții, preoților*. Cuvântul *popă* fiind majoritar în texte, *preut (preot)* a fost înregistrat mai rar. În secolul al XVI-lea, în sudul Hunedoarei a fost înregistrat fonetismul etimologic (GMG, 111–112). Singurele atestări cunoscute din secolul următor pentru această zonă prezintă fonetismul evoluat: *preoți* (Târnăvița, 1661, 1667, DCV, 393).

U final notat în *alegându, dereptu, isprăvescu, postescu, văzându*. În exemplele respective ș corespundea unui element de timbru u (silabic sau nesilabic)¹⁴. Pentru ținutul Hunedoarei este de consemnat notarea lui ș final în scrisoarea mitropolitului Ioan de Prislop (DÎ, CXV, 207).

Ea accentuat (în poziție e) păstrat în *besearecă, leage, puteare* etc. În aceste exemple ă putea cunoaște două realizări: ea sau ę.

¹¹ Siglele întrebuințate: DCV = Florian Dudaș, *Cazania lui Varlaam în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1983; ȘC = Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, București, I–IV, 1978–1992.

¹² Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 24.

¹³ DCV, p. 393: *derept* (Târnăvița, 1661), *dereptate* (*Cartea de cântece* copiată de I. Viski în 1697, la Sântămăria-Orlea și Geoagiul de Jos, GBD, p. 361); R. Todoran, *Cu privire la repartitia graiurilor dacoromâne în Limba română*, V, 1956, nr. 2, p. 44, h. 5; *Atlasul lingvistic pe regiuni. Transilvania*, II, București, Editura Academiei Române, 1997, h. 172.

¹⁴ Andrei Avram, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești* (extras din *Studii și cercetări lingvistice*, XV, 1964, fasc. 1–4), București, 1964, p. 38–45.

Eá > e, ę în *aceae*; cf. însă *aşijderea, mea*. În secolul al XVI-lea, în Hunedoara au fost înregistrate ambele fonetisme (GMG, 115–117), situație care se perpetuează și în următoarele două secole, majoritare fiind exemplele cu diftongul conservat: *cartea* (Crișcior, 1683, DCV, 259; Poiana, 1688, DCV, 342), *dinaintea* (Dănulești, 1707, DCV, 225), *mea* (Cigmău, 1672, DCV, 435), *moartea* (Crișcior, 1683, DCV, 259), *ședea* (Delari = Ghelari, 1730, DCV, 460) – *carte, me*¹⁵ (Crișcior, 1683, DCV, 259), *pușante* (Hunedoara, după 1731, GBD, 120).

Iá > ie, ieș în *domnie voastră, varmeghie*. Fenomenul nu a fost atestat în epoca veche în scrierile altor hunedoreni.

Hiatul *ă-u* s-a păstrat în *lăuntru*.

Consonantism. F nepalatalizat în *să fie, va fi*. În secolul al XVI-lea, trecerea lui *f* la *h'* a fost înregistrată în scrisoarea mitropolitului Ioan, originar din sudul Hunedoarei, în care apare și *f nepalatalizat* (GMG, 122). În secolul următor, textele hunedorene prezintă numai exemple cu *f* păstrat: *să fie* (Târnăvița, 1661, 1667, DCV, 393; Crișcior, 1683, DCV, 260; Poiana, 1688, DCV, 342; Ocolîșu Mare, 1691, DCV, 333), *să fiu, Fiului* (Cigmău, 1672, DCV, 435), *fiul* (Ocolîșu Mare, 1691, DCV, 333). Forme palatalizate sunt înregistrate în secolul al XVIII-lea în Densuș și Boholt (GBD, 123), localități situate în sudul și, respectiv, centrul comitatului.

V nu a evoluat la *f* în *sventele*. Dacă în secolul al XVI-lea, ambele fonetisme (*v* intact și *v > f*) au fost înregistrate în zona Hunedoarei, în secolul următor, exceptând exemplul din scrisoarea lui Ghenadie, nu întâlnim decât exemple cu noul fonetism: *sfă(n)ta* (Crișcior, 1683, DCV, 259), *sfântă, sfinții* (Târnăvița, 1661, 1667, DCV, 393), *sfinți* (Ocolîșu Mare, 1691, DCV, 393).

S și *ț* moi în *cărțile, se țin, si<c>riul, țințirimul*. Pentru Banat-Hunedoara, rostirea moale și rostirea dură a acestor consoane a fost înregistrată în secolul al XVI-lea în *Palia de la Orăștie* (GMG, 167 – 169). Ambele rostiri au fost atestate în comitatul Hunedoara și după 1600: *biserică* (Târnăvița, 1661, 1667, DCV, 393; Crișcior, 1683, DCV, 259; Ocolîșu Mare, 1691, DCV, 333), *se cuvine, am silit* (Târnăvița, 1661, 1667, DCV, 393), *seminție* (Crișcior, 1681, DCV, 259) – *săminții* (Mada, 1687, DCV, 281), *să să știe* (Dănulești, 1707, DCV, 225).

Ș moale în *aşijderea, și*. În secolul al XVI-lea, *ș* moale și *ș* dur au fost înregistrați în spațiul lingvistic hunedorean (GMG, 177 – 180). După 1600, cele două rostiri continuă să fie atestate, rostirea moale fiind totuși mai răspândită: *greșeli, și* (Târnăvița, 1661, 1667, DCV, 393), *greșit, greșiți, și* (Cigmău, 1672, DCV, 435), *moșie, și* (Mada, 1687, DCV, 281), *ședea* (Delari = Ghelari, 1730, DCV, 460), *și* (Crișcior, 1683, DCV, 259; Poiana, 1688, DCV, 342; Peștera, 1731, DCV, 395; Ocolîșu Mare, 1691, DCV, 333) – *s-au aşăzat* (Orăștie, 1765, GBD, 141), *înșălăciune* (Orăștie, c. 1750, GBD, 141).

Dz > z în *văzându*. Înainte de 1600, în comitatul Hunedoara a fost atestată africata *dz* (GMG, 188–190). Deși prezența fricativei *z* în acest teritoriu a fost

¹⁵ Reproduse inexact de Florian Dudaș: *carte(a), me(a)*, ca și cum scribul ar fi omis notarea lui *a*.

înregistrată de Ion Gheție abia în 1754 (GBD, 147), noi am întâlnit-o constant în secolul al XVII-lea : *Dumnezeu* (Târnăvița, 1661, 1667, DCV, 393; Cigmău 1672, DCV, 435; Crișcior, 1683, DCV, 259; Ocolîșu Mare, 1691, DCV, 393), *Dumnezău* (Roșcani, 1729, ȘC, II, 390), *luminează, pierzi, să zice, zilele* (Cigmău, 1672, DCV, 435), *zilele* (Târnăvița, 1661, DCV, 393); în două dintre localitățile indicate s-a notat și africata *dz*: *dzilele* (Târnăvița, 1661, DCV, 393; Roșcani, 1729, ȘC, II, 390).

Ĝ (<*j* +*u* latin) păstrat în *giurații*. Africata a fost înregistrată în spațiul hunedorean în secolul al XVI-lea (GMG, 198), continuând să fie notată și după 1600, în special în nordul acestei regiuni. Primul exemplu de notare a fricativei *j* în această regiune datează din 1699, după care exemplele se înmulțesc¹⁶.

MORFOLOGIE

Pronumele relativ *care* prezintă la plural formele *cari* și *carii*.

Adjectivul nehotărât *tot* înregistrează la dativ plural forma în *-a*: *tuturora*; cf. însă și *tuturor*, cu *r* suprascris în poziție finală.

La perfectul compus 1 sg. întâlnim forma *am scriiat*, aparținând conjugării I. În zilele noastre, diverse forme ale verbului *scria* au fost notate în Banat-Hunedoara, iar izolat și în sudul Bihorului și Mehedinți. În secolul al XVI-lea, în *Palia de la Oraștie* a fost înregistrat imperativul *scriadză* (GMG, 241). După 1600, forme ale lui *scria* au fost atestate în scrieri aparținând unor hunedoreni: *szkriadze* (*Cartea de cântece* copiată în Hațeg în 1642 de Gergely Sandor de Agyagfalva, GBD, 307), *au szkriat* (*Cartea de cântece* și *Psaltirea versificată* copiate de I. Viski în 1697 la Sântămăria-Orlea și Geoagiul de Jos, GBD, 362), *s-au scriiat* (Roșcani, 1729, ȘC. II, 390).

Menționăm locuțiunea verbală *a fi oprit* „a se interzice cuiva”: *acela să fie oprit de besearecă*, adică „să i se interzică accesul în biserică”.

Numeralul ordinal primește la masculin terminația *-le*: *al cincele*. Textele neliterare din Moldova și Transilvania înregistrează în epoca veche numerale cu această terminație (GBD, 165).

Pentru adverbe consemnăm pe *nainte* „înainte” și locuțiunile adverbiale *dereptu aceae* „pentru aceea” și *într-alt chip* „altfel, în alt mod”.

Dintre prepoziții reținem pentru raritatea exemplelor, pe *na* „la”: *pân na al cincele văr*. Lipsa construcției cu *pre* este vizibilă în contextul *văzându noi protopop Ianăș*.

Din rândul conjuncțiilor, notăm pe *să* „dacă”: *Iar să se va ținea într-alt chip cineva, acela să fie oprit de besearecă*.

¹⁶ Ion Gheție, *Evoluția africatelor ê și ĝ la fricative în Transilvania după 1700*, în *Fonetică și dialectologie*, vol. VI, 1969, p. 46; DCV, 460: *jos* (Delari = Ghelari, 1730).

LEXIC

Menționăm câteva cuvinte de origine maghiară aparținând domeniului administrativ din Transilvania: *birai*, „birău, primar”, *birşag* „amendă”, *birşăgălui* „a amenda”, *işpan* „conducător administrativ și militar al unui comitat”, *sulgabirai* „slujbaş cu diverse atribuții în administrația din Transilvania”, *varmeghie* „comitat, ținut în Transilvania”, *vițeişpan* „loctiitor al ișpanului”.

Alți termeni care merită să fie reținuți: *cliric* „tagma preoților, cler”, *florint* „monedă de aur sau de argint”, *giurat* „slujbaş care ajută pe jude în administrație și în instanțele de judecată”, *isprăvi* „a îndrepta; a conduce”, *mesteca* (despre bărbați și femei) „a se împreuna”, *necădere* „faptă necuviincioasă”, *sicriu* „chivot, lădiță din altar în care se ține cuminecătura rezervată celor ce se împărtășesc”, *socoti* „a cerceta”, *țintirim* „cimitir”.

4. Ne putem, desigur, întreba dacă în anul 1628 particularitățile lingvistice înfățișate mai sus aparțineau în totalitate graiului vorbit în nordul Hunedoarei? Întrebare legitimă, întrucât, preluând scaunul mitropolitan în toamna anului 1627, Ghenadie a intrat în contact direct cu vorbitori ai graiului din sud-vestul Transilvaniei. Totodată, prin mijlocirea cărților coresiene¹⁷ pe care le va fi citit pentru a le propune clerului spre lectură în biserică, îndeplinind astfel una dintre principalele condiții impuse de calvini la numirea sa ca mitropolit¹⁸, el va fi luat contact cu normele variantei literare din sud-estul Transilvaniei. Au existat, așadar, circumstanțe favorabile receptării unor influențe venite dinspre cele două graiuri ardelenesti meridionale. În mod deosebit, cărțile coresiene ar fi putut să lase urme în scrisul mitropolitului, acestea fiind în acele vremuri, exceptând *Cartea de cântece* (Cluj, 1575) și *Palia de la Orăștie*, singurele tipărituri de scrieri religioase în limba română.

Parcursarea scrisorii lui Ghenadie ne permite să constatăm că majoritatea particularităților lingvistice conținute se putea regăsi la acea dată în graiul din nordul Hunedoarei. S-ar putea, desigur, ridica un semn de întrebare în legătură cu prezența lui *z* în graiul lui Ghenadie, invocându-se notarea africateri *dz* în scrisoarea din 1600 a episcopului Ioan de Prislop, dar o astfel de abordare nu ni se pare îndreptățită. După cum am văzut, *z* a fost notat constant în însemnările hunedorene din secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, fiind înregistrat în cinci localități situate la nord de Mureș (în două dintre acestea apare și *dz*). Este, de altfel, posibil ca această fricativă, înregistrată destul de devreme și în localități din sud-vestul Transilvaniei (*zeci*, zona Sibiului, 1601–1602, GBD, 147; *Dumnezeu*,

¹⁷ Pentru difuzarea cărților coresiene și pentru reproducerea și prelucrarea în secolul al XVII-lea a acestor versiuni tipărite, vezi Ion Gheție, Al. Mareș, *Diaconul Coresi și izbânda scrisului în limba română*, București, Editura Minerva, 1994, p. 305–340, Al. Mareș, *O copie din 1625 a Cazaniei a II-a coresiene*, în *Limba română*, XLVI, 1997, nr. 4–6, p. 287–297.

¹⁸ Moiescu, Lupșa, Filipașcu, *Istoria bisericii*, I, p. 361.

zile, Sebeșul de Sus, 1625, ȘC, IV, 362), să fi avut curs în nordul Hunedoarei încă înainte de 1600. Acceptând o asemenea posibilitate, ar trebui în consecință să revedem explicația prezenței lui *z* în *Palia de la Orăștie* ca urmare a intervenției tipografilor munteni¹⁹; în tipăritura bănățeană notarea africateri s-ar fi putut datora în egală măsură și unuia dintre cei doi traducători hunedoreni ai scrierii, eventual chiar ambilor traducători: Achirie protopopol comitatului Hunedoara și Moisi Peștișel.

În ceea ce privește alternanța *-ea / -e (e)*, aceasta se explică în mod satisfăcător prin încrucișarea între tradiție grafică și realitatea fonetică.

5. În concluzie, particularitățile lingvistice din această scrisoare, chiar dacă reprezintă mesajul unui singur vorbitor, ne oferă posibilitatea, în primul rând cele din domeniul foneticii, dar și o particularitate morfologică ca *scria*, să desprindem ceva din coloritul specific graiului din nordul Hunedoarei. O parte dintre aceste fonetisme și forme morfologice se regăsesc în unele adnotări hunedorene de epocă. În privința lexicului, e de presupus că cuvintele de origine maghiară desemnând realități ale administrației transilvănene făceau parte din graiul vorbitorilor din această zonă. Alți termeni, cum ar fi *isprăvi* „a îndrepta; a conduce” sau *necădere* „faptă necuviincioasă” fac parte din rândul cuvintelor pentru care nu beneficiem în epoca veche de atestări din texte hunedorene, deci a căror existență în graiul natal al lui Ghenadie nu poate fi confirmată. *Cliric* „cler” și *sicriu* „chivot” aparțin, în schimb, lexicului specializat religios, dobândit de Ghenadie prin instrucție.

UN TÉMOIGNAGE DE 1628 SUR LE PARLER DU NORD DE HUNEDOARA

(Résumé)

La lettre roumaine de 1628 écrit par le métropolitain Ghenadie de Transylvanie, originaire de Brad, concerne des particularités linguistiques caractéristiques, en majorité, du parler septentrional de Hunedoara. Certaines de ces particularités sont confirmées par les notes hunedoriennes du XVIIe siècle et du début du XVIIIe siècle.

Cuvinte-cheie: Ghenadie, mitropolitul Transilvaniei, graiul din nordul Hunedoarei.

Mots-clés: Ghenadie, le métropolitain de Transylvanie, le parler du nord de Hunedoara.

*Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13*

¹⁹ Al. Rosetti, *Istoria limbii române. I. De la origini până în secolul al XVII-lea*. Ediția a doua revăzută și adăugită, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 527; GMG, p. 190.

Florica Dimitrescu

UN PROIECT DESCHIS – CAZUL MEDICINEI

*Colegei de catedră de la Facultatea de Litere a
Universității din București, Adriana Stoichițoiu,
împreună cu cele mai dragi urări pentru o frumoasă
aniversare!*

În anul 2019, în volumul *Omagiu*, închinat la 90 de ani colegului nostru, profesorul academician Grigore Brâncuș, i-am dedicat un articol intitulat *Un îndemn lexicografic*, destinat a atrage atenția asupra a numeroase cuvinte sau sintagme lexicale noi cuprinse în *Anuarul Academiei Române* pe anul 2018 care nu figurează în DEX, dicționarul ce ar trebui să se găsească în orice casă și, cu atât mai mult, într-o casă cu copii de școală. Sigur că a trecut prea puțin timp de atunci ca să se poată începe, concret, activitatea la aspectul semnalat; cu răbdare, sperăm, însă, că semnalul de alarmă tras să se fi auzit unde trebuie și, cât de curând, să vedem o nouă ediție a DEX-ului în care măcar o parte dintre termenii semnalati acolo să-și găsească locul cuvenit. Ca un corolar la *Anuar*, am ținut să parcurgem și articolele ce conțin prezentările făcute membrilor Academiei Române în ultima ediție a *Dicționarului Academiei* realizat de membra corespondentă a Academiei Române, excelenta istorică Dorina Rusu, autoare a numeroase volume despre activitatea prezentă sau trecută a acestei importante Instituții. Ca și în *Anuar*, însă, ne-am izbit de aceeași problemă, uneori de aceleași sau de alte cuvinte utilizate de membrii Academiei Române în lucrările lor, dar inexistente în dicționarele noastre și, în special în DEX, ceea ce pare curios. Este normal ca termenii folosiți în lucrările lor de specialitate să apară exclusiv în dicționarele disciplinelor pe care membrii Academiei Române le slujesc de ani buni de zile și să nu fie cunoscuți de cât mai mulți români? Este de înțeles că atunci când apare un nou concept, un nou instrument de lucru în știință etc. acesta nu poate fi cuprins imediat într-un dicționar de largă suprafață, dar unul de acest tip ar trebui „împrosătat” la câțiva ani. De exemplu, în Franța, *Larousse-ul* și *Petit Robert-ul* apar anual, cu o nouă ediție, primăvara. Sigur că situația economică a țării noastre nu ne-ar permite acest ritm (dorit!), dar măcar odată la cinci ani ar fi necesar un nou DEX...

Evident că, astfel, avem cel puțin două dicționare, unul științific propriu-zis, consultat, în genere, de specialiști de un anumit nivel, și altul, de tipul DEX-ului, care se adresează marilor mase ce doresc să se informeze, pentru a fi, cât de cât, la

zi cu progresele în diferitele domenii care ar fi normal să fie reflectate și în DEX. Conceptual, ambele definiții, din DEX și, de pildă, dintr-un dicționar medical specializat, trebuie să aibă același scop, să dea oricui dorește o definiție corectă, de exemplu a unei maladii. Dar limbajul va fi, într-un fel diferit: în cazul DEX-ului se va utiliza un lexic pe înțelesul tuturor, care să nu pună probleme de „înțelegere”, a descrierii bolii respective în liniile ei esențiale. În acest timp, într-un dicționar de specialitate precum un dicționar m e d i c a l, va fi utilizat un limbaj specializat, odată ce, de această dată, se adresează unor persoane avizate care, prin studiile lor, cunosc terminologia medicală. De exemplu știu etimologia unor cuvinte chiar de curând utilizate într-o nouă specialitate medicală care nu le vor pune probleme de „înțelegere”. Astfel, definiția va fi lărgită, se vor da amănunte, unele subtilități de care un medic trebuie să țină seama, pe când omul obișnuit nu are nimic de a face cu acestea și, deci, nu-l interesează, dar într-un dicționar de tipul DEX-ului va putea avea o viziune generală asupra unei anumite boli. În ceea ce ne privește, pledăm ca o serie de termeni precum cei amintiți în *Omagiu* să fie incluși în DEX cu definiții expuse într-un limbaj obișnuit, comun, pentru a nu fi lăsat de o parte omul așa-zis „de pe stradă”, care vrea și el să afle de ce boală suferă el însuși sau cineva din anturajul său, să aibă și el un instrument de încredere pe care să-l consulte când se întâmplă să aibă nevoie. Se înțelege, astfel, de ce am ținut să „începem” acum și aici cu domeniul medical, probabil cel mai „aproape” de fiecare dintre noi în raport cu celelalte, deși nu trebuie neglijate nici alte arii largi, cum ar fi cel tehnic sau cel economic, de care se „izbește” aproape zilnic fiecare dintre noi...

Dar, pentru a se realiza în bune condiții un nou DEX, insistăm că ar fi necesar ca, pe lângă redactorii obișnuiți ce elaborează diversele dicționare în lucru la Institutele de lingvistică din țară – de ex. la DEX sau la DA –, să existe câțiva specialiști în n o m e n c l a t u r ă, cum era pe vremuri, la Institutul de Lingvistică din București, regretatul nostru coleg Constant Maneca, membru într-un comitet de oameni de știință din toate domeniile, ce aveau în grijă noile denumiri, precum și definițiile și explicațiile de toate felurile ale acestora. Astfel, ar fi imperios trebuitor un bun cunoscător al limbilor elină și **latină**, care, astfel, ar putea dovedi că aceste două limbi numai „moarte” nu pot fi denumite, odată ce din ele se „construiesc” și astăzi cuvinte noi cu caracter științific, unele de largă suprafață, de exemplu în medicină sau în farmacie, sau de mai mică amplitudine, să zicem, de exemplu, în domeniul fotografic. De asemenea, dintre limbile actualmente vii ar fi obligatoriu să figureze specialiști în cel puțin trei grupuri de idiomuri – romanice, germanice și slave –, care să vegheze la noile creații ale unor ramuri științifice inovatoare.

Se știe că la Academia Română există o *Comisie de terminologie pentru științele exacte*, condusă de acad. Mihai-Viorel Bădescu (v. *Anuarul* 2018, p. 70), dar ne întrebăm de ce această comisie se rezumă exclusiv la „științele exacte”, când

secțiile Academiei sunt extinse și la alte domenii științifice. Oricum, opinăm că într-o astfel de comisie ar fi normal să se afle și un specialist în lingvistică.

*

Începem discuția relativă la terminologia științifică cu situația din medicină din simplul motiv că oricare dintre noi are sau va avea de a face cu acest domeniu al științei mult mai des decât cu zona altor științe.

Secția de științe medicale este a zecea în *Anuarul Academiei* din anul 2018, p. 36, și este alcătuită din 19 membri, având ca președinte pe acad. **Victor Voicu**. La fiecare membru al Academiei Române din acest domeniu am întâlnit sintagme medicale și termeni independenți, unii dintre ei relativ cunoscuți în limbajul obișnuit (cum ar fi *scleroza în plăci* sau *fertilitatea in vitro*), iar alții deloc cunoscuți, având în comun faptul că în DEX 2016, deci ultima ediție a acestuia, nu figurează sau, probabil în unele cazuri, ne-au scăpat nouă din vedere, fapt cu totul reprobabil, dar pentru care ne cerem, încă de pe acum, scuzele de rigoare.

Secția medicală are 8 membri titulari:

Acad. **Gheorghe Benga**, medicină moleculară, care figurează în Rusu, MAR, la pp. 170–172, unde sunt înregistrați termeni sau sintagme medicale precum: *biologie celulară*, *biologie moleculară*, *biomembrană*, *liposom*, *aminoacidopatie*, *aquaporină* (termen introdus în limbajul medical de autor), *medicină moleculară*, *scientometrie*.

Acad. **Costin E. Cernescu**, virusologie, care figurează în Rusu, MAR, la p. 331, cu următoarea terminologie specifică: *virus rujeolos*, *neuroviroză*, *panencefalită sclerizantă subacută*, *scleroză în plăci*, *viroze cu potențial bioterorist*, *gazde imunocompetente și imunodeprimare*, *medicină translațională*.

Acad. **Leon Dănăilă**, neurochirurgie, care figurează în Rusu, MAR, la pp. 470–472, unde s-au înregistrat termenii sau sintagmele de mai jos: *microneurochirurgie*, *operații psihochirurgicale*, *microscopie electronică*, *anevrisme intracraniene*, *biopsii vasculare cerebrale*, *sistemul arterial verebrobazilar*, *anastomoză extra-intracraniană*, *analizare electrono-microscopică*, *cordocit* (o nouă celulă cerebrală descoperită de L.D.), *tehnica microneurochirurgicală* (introdusă în țară de L.D.), *Psihoneurologie* (titlul unui volum de L.D.), *tromboembolism*, *Apoptoza* (idem, titlu), *Hemoragia subarahnoidiană aneurismală* (idem.).

Acad. **Nicolae Ghilezan**, medic, care figurează în Rusu, MAR, la p. 673, cu o serie de termeni sau sintagme precum: *radioterapie oncologică*, *dozimetria radiațiilor*, *dozimetria clinică*, *Cobaltoterapia* (titlul unui volum de N.G.), *îndreptar de radioterapie antitumorală* (idem).

Acad. **Constantin Ionescu-Târgoviște**, boli de nutriție-diabet, care figurează în Rusu, MAR, la pp. 825–826 cu următoarea terminologie medicală: *genetică diabetologică*, *Stările hiperosmolare* (titlul unui volum de C.I.-T.), *proiect multicentric*, *explorări neurofiziologice*, *genetică diabetologică*, *Particularitățile*

fenotipice la femeie (idem, titlu), ca și medicamente antidiabetice realizate de autor: *Fitodiab, Fitolip, Neuromion, Retinofort*.

Acad. **Constantin Popa**, neurologie, care figurează în Rusu, MAR II, la p. 378–379, cu numeroși termeni sau sintagme ale specialității sale: *boli neurovasculare, explorări neurofiziologice, studii multicentrice, compartimentul neurovascular, neurotrofină, citokinele inflamatorii, „perfuzia de lux”, sindromul de hemoabatere, ochiziile arteriale cervico-cerebrale, tranzit transcerebral, semnalele microembolice cerebrale, zona de mismatch, „unitățile de stroke”, zona de penumbră în stroke, stroke-ul ischemic, conferințe de stroke, boli neurovasculare, neurofiziologie clinică, monoemisie, medicină nucleară, cercetări neurovasculare, epileptologie, neurocardiologie, Gamma-Angio-Encefalografie* (volum apărut sub conducerea lui C.P.), *fiziopatologie nevraxială* (modernizată de C.P. din anul 1996).

Acad. **Ioanei Sinescu**, urologie-chirurgie, care figurează în Rusu, MAR, la pp. 600–601, având specifică o vastă terminologie precum: *aortografie, endourologie, vasculogenic, vasografie, vaso-vasostomie, vasotomii microscopice, cercetarea neovezicilor de substituție ortotopică, cistectomia radicală, extensie cavo-cardiacă, tumorile uroteliale, stadii locoregionale, tratament multimodal, brahiterapie, cancere prostatice intracapsulare, Cistoplastia de substituit* (volum de I.S.), *Romtransplant, urodinamică*.

Acad. **Victor Voicu**, farmacologie, care figurează în Rusu, MAR II, la pp. 824–825, unde sunt înregistrați termeni și sintagme ca: *toxicitate COF, mijloace antidotice, fiziopatologia și patofarmacologia organismului iradiat, pesticide organofosforice, interfețe membranare*; V.V. este autorul „*teoriei interacțiunilor finite*”, *Vademecum de chimioterapie antineoplazică* (titlul unui volum de V.V.). *Antipsihotice* (idem, titlu), *anestezie sub- arahnoidiană hiperbară, produs anticolinergic, neuropsihofarmacologie*.

Secția medicală are cinci membri corespondenți:

Prof. **Monica Voichița Acalovschi**, gastroenterolog, care, fiind primită în Academia Română în anul 2016, nu a putut figura în Rusu, MAR, apărut în același an, 2016.

Prof. **Ovidiu Alexandru Băjenaru**, neurologie, care, fiind primit în Academia Română în anul 2016, nu a putut figura în Rusu, MAR, apărut în același an, 2016.

Prof. **Dumitru Dobrescu**, farmacologie, care figurează în MAR, la pp. 509–510, cu o serie de termeni sau de sintagme precum: *farmacoepidemiologie, farmacologie ecologică* (concept elaborat de D.D.), *Gerontofarmacologie* (titlul unui volum de D.D.), 25 de medicamente concepute de D.D. dintre care: *Distonocalm, Calmogen, Cerviron, Romener, Esogest, Clonidină; anhidrază carbonică, substanțe secretagoge, farmacie clinică*.

Prof. **Irinel Popescu**, boli digestive și transplant hepatic, care figurează în Rusu, MAR II, la pp. 393–394, cu o bogată terminologie medicală ca: *studiu*

chimico-patologic, prelevări multiorgane, transplant „domino”, transplant dual, excludere vasculară totală, hepatectomie, abord posterior, mezopancreas, supraspecializare, chirurgie hepato-bilio-pancreatică, secționectomie, oncogenomic, colangiocarcinom, hepatocarcinom, medicină translațională, miniinvaziv.

Prof. **Dragoș Vinereanu**, cardiologie, care, fiind primit în Academia Română în anul 2016, nu a putut figura în Rusu, MAR, apărut în același an, 2016.

Secția medicală are șase membri de onoare din țară:

Prof. **Constantin Bălăceanu-Stolnici**, medic, care figurează în Rusu, MAR, la pp. 141–142, cu termenii și sintagmele medicale: *neurooftalmologie, neurootologie, neurofiziologie, gnoză, neurobiologie, grup sanitar-epidemic.*

Prof. **Alexandru Beliș**, medicină legală, fiind primit în Academia Română în anul 2016, nu a putut figura în Rusu, MAR, apărut în același an, 2016.

Prof. **Leonida Gherasim**, medic cardiolog, care, figurează în Rusu, MAR, la pp. 663–664, cu următoarea terminologie: *biologia celulară* (disciplină introdusă de L.G. în programa de învățământ), *boala tromboembolică, corelație cardiorenală, cardioneurologică.*

Prof. **Nicolae Hâncu**, medic, care figurează în Rusu, MAR, la p. 784, cu lexeme precum: *lipidologie clinică, dislipidemie.*

Prof. **George Litareck**, medic, care, fiind primit în Academia Română în anul 2016, nu a putut figura în Rusu, MAR, apărut în același an, 2016.

Prof. **Carol Stanciu**, medic, care, figurează în Rusu, MAR II, la pp. 636–637, cu următoarea terminologie medicală: *origine peptică, refluxul gastroesofagian, ulcer gastro-duodenal, alumino-silicat* (în DEX – *alumosilicat*), *medico-chirurgical.*

Din aceeași secție au făcut parte și medicii:

Muntean Ioan, care figurează în Rusu, MAR II, la pp. 164–165, dar nu apare în lista Secției de științe medicale din *Anuarul* 2018, din cauză că a decedat în același an; fiind singurul medic în specialitatea obstetrică-ginecologie în secția luată în discuție, am crezut de cuviință să fie trecut aici cu următoarele elemente lexicale medicale: *embriotransfer, uter cicatriceal, fertilizare in vitro, FIV, histerectomie totală laparoscopică, tratament conservativ al sarcinii cervicale, euroregiunea DKMT.*

Ovidiu Băjenaru, creatorul neurologiei moderne la noi, care, fiind primit în Academia Română în anul 2016, nu a putut figura în Rusu, MAR, apărut în același an, 2016, dar care, din păcate, a fost răpus de nemilosul COVID-19 în vara anului 2020. Despre acesta au apărut aprecieri deosebite în diverse publicații, dintre care reținem una definitivă din *România literară*, 37, 11 IX 2020, p. 23, scrisă de pana inimoasei critice de artă Marina Constantinescu: „Personalitatea sa a fost mult peste vremuri. Un savant Luminat”...

Dintre toate bolile amintite mai sus, am avut ocazia ca, la persoane apropiate, să am a face, din anii '50, cu extrem de dureroasa *scleroză în plăci* la o fostă studentă și, din anii '60, cu insidiosul *ulcer gastro-duodenal* la soțul meu. De acesta din urmă l-au vindecat pe soțul meu doi doctori admirabili, Octavian

Hoancă, de la Spitalul Vasile Roaită, și colegul său, Titus Popescu, de la spitalul Colentina, care, în același timp, îl îngrijea și pe vecinul nostru de casă și bun prieten, marele matematician Solomon Marcus. Cei doi medici, deveniți, între timp, prietenii noștri de nădejde, s-au stins, ca și excepționalul matematician, dar amintirea lor rămâne luminoasă cât mai trăim... Oricum, în DEX cele două boli nu sunt înregistrate sub forma lor sintagmatică, așa cum s-ar cuveni.

Câteva observații cu caracter general referitoare la elementele lexicale semnalate mai sus: cele mai numeroase lexeme cu temă medicală sunt cele independente și sintagmele, dar primele par a fi cedat încă mai de multă vreme primul loc celor din a doua categorie. Într-adevăr, în ultimul timp, au ieșit la suprafață sintagmele din simplul motiv că specialitățile medicinale deja cunoscute s-au ramificat în numeroase specii și sub-specii care, fiecare, se exprimă prin mai multe elemente lexicale, tocmai pentru a se diferenția de celelalte... Exemple se întâlnesc la tot pasul și se remarcă, *supra*, unde se prezintă sub forma, în principal, a două modalități de formare:

a₁) prin sintagme propriu-zise alcătuite din două elemente lexicale de tipul:

biologie celulară, biologie moleculară, medicină moleculară, scleroză în plăci, medicină translațională, anevrisme intracraniene, radioterapie antitumorală, genetică diabetologică, citokine inflamatorii, sindromul de hemoabatere, zona de mismatch, stroke-ul ischemic, fiziopatologie nevraxială, cistectomie radicală, chimie terapie antineoplazică, farmacologie ecologică, prelevări multiorgane, transplant „domino”, transplant dual, biologie celulară, corelație cardiorenală, cistoplastia de substituție;

a₂) din trei elemente lexicale:

pancefalită sclerozantă subacută, anastomoză extra-intercraniană, hemoragie subarahnoidiană anevrismală, sistem arterial verebroazilar;

b) cu ajutorul prefixoidelor, ceea ce se întâmplă foarte des și anume:

b₁) cu câte un prefixoid, de exemplu: *aminoaciditate, scientometric, neurovitoză* etc.;

b₂) cu câte două prefixoide:

aminoacidopatie, microneurochirurgie antineoplazică, neuropsihofarmacologie, farmacoepidemiologie, hepatobiliopancreatită sau, mai rar:

b₃) cu câte trei prefixoide:

Gamma-angioencefalografie.

În fine, o altă constatare: deși ne-am referit la o unică ramură ocupațională – medicina – nu ni s-a prezentat decât o singură dată o sintagmă comună, care este una azi foarte răspândită, la „modă”, și deci era greu de a fi evitată – „*medicină nucleară*”. Altfel, predomină o varietate extraordinară de combinații noi, iar în viitor, indiferent că acestea sunt relativ aproape de noi sau, dimpotrivă, foarte îndepărtate, să ne așteptăm la infinite și, poate, extravagante „apropieri” între

teremeni extrem de diferiți. Totul va depinde de varietatea inovațiilor și de fantezia savanților descoperitori...

Rămânem în așteptarea noului DEX, în care redactorii să aibă răbdarea de a cuprinde și **lexemele independente, dar și sintagmele semnalate aici** și, probabil, și la alte boli noi precum, din anul în curs, 2020, COVID-19¹. Trebuie menționat că Academia Română a publicat în luna august, cu o promptitudine excepțională, excelentul volum *Pandemia COVID-19 în România – Aspecte clinice și epidemiologice*, prin efortul a 45 de medici coordonați de acad. Victor Voicu, acad. Costin Cernescu și prof. dr. Irinel Popescu, membru corespondent al Academiei Române.

București, iunie 2020, cu un adaos privitor la regretatul profesor Ovidiu Băjenaru în septembrie 2020.

BIBLIOGRAFIE

- Anuarul 2018 – Academia Română, *Anuar – 2018*, red. responsabil, Bogdan Cristea, București, 2018.
DA – Academia Română, *Dicționarul limbii române*, București, din 1913.
DEX – *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, tirajul 2016.
Larousse – *Le Petit Larousse Mustre*, Paris, diferiți ani.
Omagiu – *Omagiu profesorului Grigore Brâncuș la 90 de ani*, editori Gh. Chivu, Cătălina Vătășescu, București, 2019.
PR – *Le Petit Robert*, Paris, diferiți ani.
Rusu, MAR – Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române, Dicționar*, 1866–2016, vol. I–II, București, 2016.

¹ În ceea ce mă privește, pot semna că, de la începutul anului în curs, pregătesc un articol cu considerații lingvistice asupra bogatei *terminologii* a acestei maladii, care a bulversat întreaga omenire contemporană.

Ioan Zoba din Vinț, *Cărare pre scurt pre fapte bune îndreptătoare*, ediție, note, studiu introductiv, glosar și lista prescurtărilor de Alin-Mihai Gherman; text maghiar transcris de Kolumbán M. Judit, Alba Iulia, Cognitiv, 2019, XCII + 485 p.

Publicat cu sprijinul Muzeului Național al Unirii Alba Iulia, volumul de față reprezintă o ediție a tipăriturii realizate de Ioan Zoba din Vinț în 1685 la Alba Iulia, și anume *Cărare pre scurt pre fapte bune îndreptătoare*. O astfel de ediție, în care textul românesc este reprodus în transcriere interpretativă, în paralel cu facsimile după tipăritură și pasaje din sursă, incluse în aparatul critic din notele de subsol, reprezintă un instrument de lucru relevant pentru cunoașterea normelor lingvistice din zona Alba Iulia, din a doua parte a secolului al XVII-lea, înțelegerea mai bună a operei lui Ioan Zoba din Vinț, precum și a traducerilor „cărților de lectură personală” care au circulat în literatura română veche.

Cartea cuprinde un amplu *Studiu introductiv* (p. V–LXXXVII) și o *Notă asupra ediției* (p. LXXXIX–XCII) care prefațează textul propriu-zis al tipăriturii (p. 1–471). Transcrierea este urmată de un *Glosar* (p. 473–481), în care sunt explicați succint termenii mai puțin cunoscuți, și de o *Listă a prescurtărilor* (p. 483–485), în care sunt redată în grafie chirilică atât prescurtarea, cât și cuvântul întreg, echivalându-l pe cel din urmă în transcriere interpretativă.

Studiul introductiv aprofundează trei paliere de analiză, respectiv *cartea, omul și epoca*, după cum însuși editorul semnalează la începutul studiului (p. V). Astfel, prima parte a acestuia se concentrează în jurul figurii lui Ioan Zoba din Vinț, personalitate controversată care, fiind implicată în înlăturarea de la putere a lui Sava Brancovici (1615–1683) și Ioasaf, „ierarhi apărători ai ortodoxiei din Transilvania”, ajunge să fie receptat în lumina concesiilor pe care le face calvinismului. Editorul pune întocmirea *Cărării pe scurt* în contextul tipăriturilor realizate de Ioan din Vinț, urmărindu-i traseul activității sale de la „notareș al soborului mare”, la tipograf, „ispravnic de carte” și conducător al Bisericii Ortodoxe din Ardeal. Astfel, mutând tipografia de la Sebeș, unde este scos de sub tipar *Sicriul de aur* în 1683, la Alba Iulia, Ioan Zoba traduce și tipărește *Cărare pre scurt pre fapte bune îndreptătoare* în anul 1685.

Conservată în două exemplare, păstrate la Biblioteca Academiei Române (București) și Biblioteca Filialei Cluj Napoca a Academiei Române sub cota CRV 1326, *Cărare pre scurt...* a cunoscut un singur tiraj, fiind, asemeni *Divanului* de Dimitrie Cantemir, o carte de lectură personală, care se adresează unor cititori instruiți, notațiile traducătorului care trimit la lectura altor surse („*ceteaște la...*”) stând drept dovadă în acest sens. La baza ediției de față se află exemplarul conservat la biblioteca din Cluj, exemplar care, asemeni celui de la BAR București, este incomplet, ultima filă fiind pierdută, alături de 4 file din primul caiet, fapt care l-a determinat pe editor să reproducă titlul și o parte din *Predoslovia* închinată lui Mihail Apafi din teza lui Vasile Popp, după exemplarul deținut de autor la începutul secolului al XX-lea.

Sursa este textul maghiar al lui István Matkó, *Kegyés cselekedetek rövid ösvenykeje* imprimat la Sibiu în 1666. La rândul ei, scrierea menționată este o traducere selectivă dintr-o serie de texte produse în mediul puritan, precum: *The Practice of Piety, directing a Christian how to walk that he may please God* de Lewis Bayly (Londra, 1615), *The plain man's path-way to heaven* de Arthur Dent (1563–1607), *The pathway to Piety* de Robert Hill, *A guide to godlynesse or a Treatise of a Christian life* de John Downname (1571–1652), *The Pilgrim's Progress from This World, to That Which is to Come* de John Bunyan (1620–1688) și *The Christian Daily Walk in Holy Security and Peace* de Henry Scudder (1581–1652). Așadar, sursa primă a traducerii maghiare s-a constituit în mediul „puritanismului moderat”, o mișcare spirituală neomogenă, care apare în Biserica Anglicană la sfârșitul veacului al XVI-lea, respectiv în secolul al XVII-lea, din dorința de a simplifica viața

religioasă, accentul căzând pe dimensiunea mistică a relației personale cu Dumnezeu și edificarea omului simplu printr-o credință epurată. În Franța ia forma chietismului, reprezentantă fiind Madam Guyon, iar în Țările de Jos, Germania și Anglia pătrunde în mediul intelectual-universitar, aceasta fiind filiera prin care studenții transilvăneni iau contact cu acest tip de scrieri mistice. De asemenea, este cunoscut faptul că la 12 februarie 1681 Mihai Apafi îi comandă lui István Matkó realizarea unei traduceri integrale a *Vechiului Testament* în limba română, traducere necunoscută până în ziua de azi. Tot din perspectiva transpunerii din maghiară în română, de remarcat este că Ioan Zoba nu folosește fragmentele veterotestamentare din *Palia de la Orăștie* (1582), ci unele apropiate de versiunile *Noului Testament* (1648) și *Psaltirii* (1651) de la Bălgrad. Totodată, maghiarismele sunt minoritare în comparație cu utilizarea lexemelor provenite din slavonă, interesat fiind, de exemplu, cazul termenului *józanon* (magh. „lucid, clar”) echivalat cu „trezvie”, fapt care învederează opțiunea pentru o terminologie mistică preexistentă și consacrată.

A doua parte a *Studiului introductiv* este dedicată analizei lingvistice a tipăriturii, editorul stabilind „normele oscilante”, specifice textelor bălgrădene de la a doua jumătate a secolului al XVII-lea. De asemenea, acesta descrie în detaliu fenomene de limbă întâlnite la nivel fonetic, morfologic și lexical, fără a menționa, din păcate, fila de la care au fost extrase eșantioanele folosite.

În ceea ce privește textul propriu-zis, asemeni scrierilor tip *joca monachorum* și a sentințelor din *Pateric, Cărare pre scurt...* este structurată pe întrebările pe care „călătoriul” i le adresează „povățuitorului” și pe răspunsurile pe care acesta din urmă le oferă, răspunsuri dublate invariabil de argumente extrase din citate biblice. Subiectele acestor dialoguri variază de la general – viața spirituală, concentrată pe priveghere, rugăciune și fapte caritabile, la situații concrete („îndereptătura feațelor usebite”): căsătoria, creșterea copiilor, comportamentul părinților vitregi față de copii, comportamentul față de slugi, raportul dintre „crai”, văzut ca uns a lui Dumnezeu, și supușii săi, datoria preoților față de domnitor, conduita creștinului în biserică etc. Analizate izolat, subiectele de mai sus ar părea o serie de pilde profane, specifice „cărților de înțelepciune”, respectiv așa-ziselor „cărți de comportare”, însă ele trebuie raportate constant la scopul acestei scrieri, semnalat încă din *Predoslovie către Măria Sa craiul Țării Ardealului, domn Apafi Mihail Tinărul*, și anume „să poată îmbla cu Dumnezău într-o cale, toți carei iubescu a călători după Sfinția Sa” (p. 5–6). Astfel, scrierea de față reprezintă un *itinerarium* mistic, deosebit pentru literatura română veche, metafora călătoriei fiind predominantă: „cărare pre scurt”, „cărări mici povățuitoare”, „calea direaptă”, „să îmbli prin credință”, „nu îmbla asupra de samă după uspaț bun” (p. 141). În plus, însăși lectura cărții reprezintă un proces de *peregrinatio*, cititorul, pus în ipostaza „călătoriului”, trecând de la un răspuns al „povățuitorului” la altul, asemeni credinciosului care pășește pe diferitele trepte ale căii mistice (*via mystica*).

Transcrierea textului respectă, în mare măsură, indicațiile prevăzute în *Notă asupra ediției*, erorile de reproducere fiind cauzate de greșeli de lectură și tehnoredactare: *cetirea* vs. четитѣра (p. 38–39), *al faptelor* vs. а фд(п)тело(р) (p. 90–91), *îmbă* vs. абаъ (p. 114–115), *naintea* vs. аман(п)тѣ (p. 116–117), *cine* vs. чина (p. 136–137), *întru* vs. аитро (p. 136–137), *deregătuiriei* vs. дерегѣториеи (p. 142–143) *cun?* vs. кѣмь? (p. 172–173), *să tocneaște* vs. съ токнѣще (p. 232–233), *Izrimil* vs. изманл (p. 262–263), *mastehă* vs. мащехъ (p. 274–275), *datoi* vs. датор(и) (p. 462–463).

Sperăm că ediția de față se va bucura de circulația pe care o merită, ea fiind atât un instrument de cercetare, cât și un demers de exploatare a unei paradigme literare insolite în contextul culturii românești vechi.

DANIAR MUTALĂP
 Institutul de Lingvistică al Academiei Române
 „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
 București, Calea 13 Septembrie, nr. 13

Иван Иванов Илиев, *Тълкуванието на Книга на пророк Даниил от Иполит Римски в старобългарски превод [Comentariu la cartea prorocului Daniel, de Ipolit al Romei, în traducerea în vechea bulgară]*, Институт за Литература при бан, София, 2017, 627 p.

În volumul de față, Ivan Iliev, cercetător la Institutul de Literatură din cadrul Academiei de Științe din Bulgaria, realizează o ediție critică a unei traduceri importante din literatura bulgară veche, și anume traducerea slavonă a textului Sf. Ipolit Romanul *Commentarii in Danielelem*, text care, până la data apariției acestei ediții, nu a fost studiat în detaliu și nici publicat în întregime. Nu știm să existe vreo traducere românească a acestui text, deși traducerea slavă se păstrează fragmentar în manuscrisul nr. 741 de la Arhivele Statului din București, manuscris descris de Ivan Iliev în subcapitolul IV.4.2., dar și într-o contribuție mai veche¹.

Ediția de text este însoțită de un amplu studiu introductiv, o bibliografie voluminoasă, un rezumat dezvoltat, în limba engleză, și două indice de cuvinte, fiecare corespunzând celor două manuscrise folosite la realizarea ediției, în care se dau și corespondentele din ediția la originalul grecesc (publicată în anul 2000). Indicele conțin toate cuvintele care apar în text, cu excepția prepozițiilor, conjuncțiilor și pronumelor.

Studiul introductiv este împărțit în patru capitole. Primul capitol este o introducere mai largă în problemă. Autorul discută mai întâi despre personalitatea Sf. Ipolit Romanul și operele lui, apoi realizează o schiță a conținutului cărții biblice a profetului Daniel, cea comentată de Sf. Ipolit în opera care face obiectul ediției de față. În a doua jumătate a acestui capitol introductiv, sunt prezentate structura operei *Commentarii in Danielelem* și tradiția manuscrisă legată de acest text, atât pe tărâm bizantin, cât și pe tărâm slavon. Constatarea autorului este că, dacă tradiția bizantină a fost studiată în extenso începând din sec. al XVI-lea, cercetările culminând cu o ediție critică apărută în anul 2000, tradiția slavonă nu a beneficiat de astfel de studii ample, care să abordeze toate aspectele transmiterii acestui text pe teritoriu slav de-a lungul veacurilor.

Capitolul al II-lea se constituie într-un studiu textologic al manuscriselor în care s-a transmis traducerea slavonă a acestui text. Acestea sunt în total douăsprezece la număr, însă trei dintre ele, printre care se numără, cum spuneam mai sus, și un manuscris aflat la Arhivele Statului din București, sunt doar copii fragmentare, pe care Ivan Iliev nu le-a inclus în descrierea pe care o întreprinde în acest capitol, ci le discută într-un subcapitol ulterior (IV.4). După ce prezintă manuscrisele slavone, autorul se ocupă și de sursele grecești, oferind o descriere filologică amănunțită și a acestora. În continuarea capitolului, autorul se ocupă pe larg de relația textologică dintre manuscrisele tradiției slavone, abordând-o prin prisma omisiunilor și adăugirilor, a discrepanțelor de ordin gramatical și lexical, dar și a greșelilor comune, obținând la finalul acestui demers stema de filiație a celor nouă manuscrise descrise la începutul capitolului, o stemă în care se evidențiază patru ramuri (p. 83); conform stemei, toate descind dintr-un prototip neconservat, derivat la rândul lui dintr-un arhetip scris în alfabetul glagolitic, de asemenea neconservat. Astfel, pe baza a patru manuscrise (siglate Ch, Ro, Ka și Mo), se poate reconstitui prototipul traducerii în bulgara veche, rezultând un text relativ complet și sigur al comentariului Sf. Ipolit. Concluzia la care ajunge autorul în urma analizei textologice este că, pentru realizarea acestei reconstrucții, trebuie luate în considerare toate copiile existente în momentul de față. Capitolul se încheie cu un studiu comparativ al relației dintre traducerea bulgară a acestui text și prototipul grecesc, pe care autorul îl identifică într-un codice manuscris de la Mănăstirea Meteora, din sec. al X-lea.

¹ Иван Иванов Илиев, *Иполитовото тълкувание на Книга на пророк Даниил в ръкопис 741 от Букурецкия държавен архив*, în *Bulgaria mediaevalis*, nr. 4–5, 2013–2014, p. 245–256.

Capitolul al III-lea este dedicat unei analize lexicale asupra traducerii bulgare a operei *Commentarii in Danielelem*. Autorul constată prezența unor lexeme caracteristice lucrărilor timpurii din literatura bulgară (aproximativ din prima jumătate a sec. al X-lea), ceea ce atestă originea veche a traducerii. Conform lui Ivan Iliev, acest text se numără printre primele texte traduse în bulgara veche, datând de la sfârșitul sec. al IX-lea – primele decenii ale sec. al X-lea.

Ultimul capitol este dedicat recepției textului ipolitan în secolele următoare, autorul discutând diversele fragmente care poartă numele Sf. Ipolit, printre care și două aflate în colecțiile Bibliotecii Academiei Române: ms. slav 72 și ms. slav 310; observațiile autorului se limitează la a afirma că primul pare să fi fost scris într-o mănăstire de la muntele Athos, iar al doilea pare să fi fost copiat pe teritoriul românesc. Acest capitol mai abordează recepția comentariilor Sf. Ipolit în tradiția rusă din sec. al XII-lea – al XIII-lea și al XV-lea – al XVII-lea, precum și cele trei fragmente ale acestui text aflate pe teritoriul Galiției (ms. 13 AP 8 de la Biblioteca Științifică Națională din Lviv, Ucraina, și ms. Akc. 2743, de la Biblioteca Națională din Varșovia, Polonia) și al Moldovei (ms. 741 de la Arhivele Statului din București). Toate aceste fragmente sunt târzii (sec. al XV-lea – al XVII-lea) și sunt puse de autor în legătură cu activitatea lui Ciprian, mitropolit al Kievului și al întregii Rusii (1390–1406), dar și traducător și copist prodigios.

Ediția are la bază ms. 486 de la Biblioteca de Stat din Rusia, datând din 1519, fiind completat pentru fragmentele lipsă, cum ar fi începutul, cu ms. 448 de la aceeași bibliotecă, datând de la sfârșitul sec. al XV-lea.

Volumul publicat de Ivan Iliev constituie un studiu complet și valoros al unui text remarcabil din literatura bulgară: singura operă exegetică ce a supraviețuit până în prezent. Ediția de față contribuie la studiul unui autor ale cărui opere au circulat intens pe teritoriul creștin și care prezintă interes pentru cercetările actuale de filologie.

CRISTINEL SAVA

*Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13*

Florin-Teodor Olariu, *Variație și varietăți în limba română. Studii de dialectologie și sociolingvistică*, Iași, Editura Institutului European, 2017, 260 p.

Cartea lui Florin-Teodor Olariu reprezintă o cercetare monografică despre configurația dialectală a limbii române, din perspectivă pluridimensională, centrată pe descrierea statutului dacoromânei în sincronie și în diacronie. Demersul său reliefează necesitatea unei abordări complementare în studierea variației lingvistice – de tip diatopic și diastratic – în cercetările de dialectologie, sociolingvistică, respectiv geolingvistică. În vederea legitimării acestei abordări interdisciplinare, se observă interesul major pentru domeniul migrației lingvistice actuale, prin includerea unui corpus de limbă română vorbită în context migraționist.

Volumul *Variație și varietăți în limba română* cuprinde mai multe studii ale autorului inedite sau publicate în revistele academice, ultimele completate și actualizate din punctul de vedere al noutății materialului bibliografic, în ideea unei unități tematice a volumului.

Lucrarea este structurată în două părți: I. *Dialectologie* (p. 11–88) și II. *Sociolingvistică* (p. 89–172), precedate de un *Argument* (p. 7–9), care prezintă obiectivele și metodele de lucru, și urmate de o *Anexă: Corpus de limbă română vorbită în context migraționist (migrații românești)* (p. 173–236), care reprezintă o selecție de texte din interviurile realizate cu ocazia unor cercetări de teren (perioada 2007–2012), cu reprezentanți ai comunităților românești din Italia. Se adaugă *Bibliografia* (p. 237–248), un *Indice de autori* (p. 249–252) și două *rezumate*, în engleză (p. 253–256) și în franceză (p. 257–260).

Prima parte, *Dialectologie* (p. 11–88), este alcătuită din trei capitole. Primul capitol, *Problema repartiției teritoriale a dacoromânei* (p. 11–27), începe cu o descriere minuțioasă a statutului dacoromânei în contextul României, în stadiul actual de limbă, cu unele observații diacronice. Urmând tendințe din bibliografia românească și străină, autorul discută problema individualității limbii române în raport cu celelalte idiomuri neolatine, susținută de contactul pe care l-a avut de-a lungul timpului cu limbi diferite din punctul de vedere al originii. În urma acestei descrieri, F.-T. Olariu formulează observația că demersul său analitic pornește de la premisa „unei marcate unități la nivel dialectal a limbii române” (p. 13), în comparație cu alte limbi europene, precum italiana și germana. Un alt aspect esențial al capitolului este trecerea în revistă a principalelor trăsături ale subdialectelor dacoromânei (muntean, moldovean, bănățean, crișean și maramureșean). Este acordată o atenție specială configurației dialectale a Transilvaniei, deoarece aceasta reprezintă o unitate diatopică cu „o structură aparte” (p. 24), spre deosebire de celelalte arii diatopice nord-dunărene. Contribuțiile bibliografice fac referire, pe de o parte, la lipsa unei identități dialectale proprii a teritoriului intracarpatic, explicabilă prin anumiți factori socioculturali sau politici (Pușcariu, Petrovici), iar, pe de altă parte, la existența unei „unități relative” (p. 26) din punct de vedere lingvistic, susținută de anumite fenomene dialectale specifice (Frățiță). În ultima parte a capitolului, *În loc de concluzii* (p. 27–30), se prezintă cele două mari tendințe privitoare la problema stabilirii configurației dialectale a teritoriului dacoromân: cea clasică, atribuită școlii de la Cluj, potrivit căreia dacoromâna prezintă patru sau cinci unități diatopice, și cea „hibridă” (p. 27), care ține cont atât de factorii sincronici, cât și de cei diacronici, prin care teritoriul dacoromân este structurat în două mari arii dialectale: una sudică, restrânsă și unitară, și alta nordică, extinsă și fragmentată. Autorul aduce argumente în susținerea celei de-a doua perspective, menționând câteva dintre avantajele sale, precum dinamica intradialectală, importanța factorilor socio-culturali și politici etc.

Capitolul al doilea, *Cartografierea variației dialectale: atlasele lingvistice românești* (p. 30–55), cuprinde o prezentare minuțioasă a atlaselor lingvistice românești elaborate în ultima sută de ani de cercetătorii români și străini, româna fiind una dintre limbile care a beneficiat „de o triplă reprezentare cartografică cvasi-generală sub aspectul răspândirii sale teritoriale” (p. 30). Primul subcapitol, *Linguistischer Atlas des dacorumänischer Sprachgebietes (WLAD)* (p. 31–34), reprezintă o descriere cuprinzătoare a metodologiei adoptate de Gustav Weigand în elaborarea primului său atlas dedicat dacoromânei. Autorul apreciază valoarea materialului cules de lingvistul german mai ales prin faptul că rețeaua sa de puncte a stat la baza atlaselor apărute ulterior, prezentate în detaliu în subcapitolele următoare, *Atlasul lingvistic român (ALR)* (p. 34–37) și *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni (NALR)*, detaliat în subcapitolul *Atlasele lingvistice românești regionale (nord- și sud-dunărene)* (p. 38–55). De asemenea, sunt prezentate pe scurt și alte lucrări de cartografie lingvistică dedicate dialectelor românești nord- sau sud-dunărene, aflate în diferite etape de lucru: *Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)*, *Atlasul lingvistic al Banatului*, *Atlasul lingvistic al graiurilor românești din Banatul iugoslav (ALBI)*, *Micul atlas lingvistic al graiurilor istroromâne (MALGI)* etc.

În capitolul al treilea, *Perspectiva informatică în geolingvistica românească* (p. 56–88), se prezintă, la nivel european, problema adaptării metodelor de lucru ale geolingvisticii la cadrul epistemic al științelor limbajului, prin informatizarea cartografiei lingvistice, respectiv prin trecerea la o perspectivă pluridimensională asupra geolingvisticii, „în sensul includerii dimensiunii sociolingvistice a variației diatopice” (p. 60). Autorul semnalează și preocupările cercetătorilor români, care vizează informatizarea principalelor instrumente de documentare ale limbii române, în scopul sincronizării cu țările europene. O secțiune importantă este rezervată prezentării rezultatelor proiectelor de cercetare în acest domeniu, descrise amănunțit în subcapitolele: *NALR. Moldova și Bucovina în format electronic* (p. 62–70), *Romanian Online Dialect Atlas (RODA)* (p. 70–73), *Atlasul lingvistic audiovizual al Bucovinei (ALAB)* (p. 73–84). În fine, plecând de la bogăția materialului lingvistic existent pentru limba română, care s-a materializat în atlase publicate atât în formă clasică, cât și sub formă digitală, F.-T. Olariu subliniază că toate aceste realizări confirmă „vitalitatea geografiei lingvistice ca metodă de analiză a variației lingvistice la nivel diatopic” (p. 88), marea provocare a geolingvisticii fiind interdisciplinaritatea, respectiv corelarea metodelor de lucru clasice cu cele ale informaticii și ale tehnologiilor media.

A doua parte a volumului, *Sociolingvistică* (p. 89–172), este alcătuită din două mari secțiuni. În prima secțiune, *Repere în dezvoltarea sociolingvisticii românești* (p. 89–139), sunt discutate începuturile dezvoltării sociolingvisticii moderne la nivel internațional, prin contribuțiile lui Antoine Meillet și Marcel Cohen, care pun bazele unei perspective interdisciplinare asupra „raportului complex dintre practicile lingvistice și structura socială a unei comunități date” (p. 90). Etapei pre-științifice îi urmează o schimbare de paradigmă în teoria lingvistică, ceea ce conduce la o diversitate tematică a lucrărilor ulterioare, reunite sub termenul de *sociolingvistică*, prin demersurile științifice ale lui William Labov, John Gumperz, Dell Hymes sau William Bright. După ce prezintă contextul extern, autorul acordă o atenție specială dezvoltării sociolingvisticii și în spațiul dacoromân, identificând primele preocupări de sociolingvistică în lucrările lui Alexandru Philippide, Ovid Densusianu și Sextil Pușcariu, numiți „precursori ai cercetării de tip diastratic” (p. 92). De asemenea, sunt prezentate și lucrări de „sociolingvistică românească propriu-zisă” (p. 99), interesul pentru această disciplină cristalizându-se în jurul a doi lingviști, Tatiana Slama-Cazacu și Boris Cazacu, care au încercat să schițeze „un tablou cât mai detaliat al posibilităților conexiunii și implicațiilor practice pe care sociolingvistica le poate avea cu/în diverse direcții de cercetare: dialectologie, metodică predării limbilor, psiholingvistică” (p. 101). Aceste demersuri sunt urmate de numeroase studii de sociolingvistică aplicată, care acoperă și domenii ca stilistica, dialectologia sau pragmatolingvistica.

Un alt aspect prezentat pe larg în acest capitol este raportul dintre studiile de sociolingvistică și cele patru tipuri de variație lingvistică – pentru variația diacronică, autorul apreciază interesul pentru factorul social în lucrările de istorie a limbii române aparținând lui G. Ivănescu și Alexandru Niculescu; raportul dintre variația diatopică și aspectele sociolingvistice este dezvoltat în cercetările lui Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu sau Stelian Dumitrăcel; variația diastratică, ce se identifică, de fapt, cu sociolingvistica, este analizată în studiile Marilenei Tiugan și ale Marinei Ciolac; componenta socială a variației diafazice este atent studiată în lucrări de stilistică ale lui Ion Gheție, Dumitru Irimia, Rodica Zafiu sau Stelian Dumitrăcel. O secțiune specială este rezervată prezentării unui studiu de caz care vizează contribuția pe care opera lui G. Ivănescu a avut-o, în lingvistica românească, la configurarea unei viziuni de factură sociolingvistică în studierea istoriei limbii române și a dinamicii lingvistice.

Al doilea capitol al acestei părți, *Sociolingvistica migrației – o perspectivă românească* (p. 139–172), reprezintă o descriere a unei noi direcții de cercetare – *sociolingvistica migrației*, urmărindu-se atitudinile și comportamentul (socio)lingvistic al comunității românești din Torino (Italia).

În primul subcapitol, *Dimensiunea (socio)lingvistică a fenomenului migraționist* (p. 139–145), se discută raportul *limbă-migrație*, care stă la baza descrierii adecvate a comportamentului lingvistic în contextul migrațiilor, făcându-se deosebirea între noțiunile de *integrare lingvistică* și *integrare sociolingvistică* a imigranților. De asemenea, autorul insistă asupra importanței componentei identitare în cercetările de sociolingvistică, respectiv a conceptelor de *vitalitate lingvistică* și *loialitate lingvistică*. De o atenție specială beneficiază „biografiile lingvistice”, văzute ca metode de cercetare în contextul migraționist, sub forma unor „povești” autobiografice sau interviuri narative centrate pe procesul de învățare a unor limbi străine. Capitolul se încheie cu un *Studiu de caz* (p. 154–172), realizat pe baza a două anchete de teren (2007, 2008), pe care F.-T. Olariu le-a efectuat în cadrul comunității românești din Torino, cu scopul de a realiza o bază de date, utilizând „metode cantitative” (chestionare tematice) și „metode calitative” (biografii lingvistice de tip narativ – „istoria vieții”). Cu ajutorul acestor tehnici de cercetare, autorul prezintă o imagine complexă a imigrantului român în propria comunitate de imigranți, precum și a strategiilor de integrare a acestuia în cadrul comunității-gazdă.

Cartea lui F.-T. Olariu reprezintă rezultatele unei cercetări minuțioase, remarcându-se prin interesul acordat variației lingvistice și sociolingvisticii migrației. Prin perspectiva pluridimensională pe care o propune în analiza configurației dialectale a dacoromânei, prezentul demers științific poate fi considerat un reper pentru dialectologia și sociolingvistica românească.

ANA-MARIA NEAGU
Facultatea de Litere, Universitatea din București
str. Edgar Quinet, nr. 5–7
anamarianeaguu@gmail.com

Antonia Ciolac, Emanuela I. Dima, Mariana Neț (coord.), Gabriela Petrescu, Teodora Toroipan, *Limba cărților de bucate românești*, București, Editura Academiei Române, 2019, 459 p.

Vocabularul gastronomic, cu impresionantele sale variații lexicale și fonomorfologice, suscită un viu interes în ultimele decenii, indiferent de spațiul de prezentare: cărți de bucate tipărite, reviste, rubrici dedicate rețetelor culinare, sau, în perioada recentă, spațiul audiovizual, în special cel televizat, și cel online (bloguri culinare, forumuri, materiale video disponibile în spațiul virtual etc.). Salutăm, în acest sens, apariția unei cărți elaborate de cinci cercetătoare de la Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”: Antonia Ciolac, Emanuela Dima, Mariana Neț (coordonator), Gabriela Petrescu și Teodora Toroipan.

Cartea reprezintă o radiografie a limbii române folosite în discursul gastronomic din cărțile de bucate editate și tipărite în limba română, compilate sau traduse în secolele XVIII–XXI și publicate în intervalul 1851–2015, neexcluzând rețetele online, blogurile culinare, precum și o serie de emisiuni TV cu caracter culinar.

În scopul simplificării, în carte nu se face distincție terminologică între lexicul *gastronomic* și cel *culinar* (cu toate că primul presupune un plus de rafinament). Așa cum se arată în *Cuvânt-înainte*, cercetarea a urmărit, printre altele, identificarea și evidențierea cuvintelor și a expresiilor neînregistrate lexicografic, analiza unor sensuri și formulări care nu sunt tratate în alte lucrări de specialitate, iar criteriile de selecție a lexemelor au fost prezența acestora într-un text redactat în limba română (texte originale sau traduceri) și condiția ca acest text să aibă cel puțin o ediție tipărită cu alfabet latin.

Util pentru trasarea liniei directoare a volumului și pentru susținerea cercetării este capitolul introductiv, semnat de Mariana Neț, care prezintă un istoric al cărților de bucate românești (p. 11–27). Aflăm că prima carte de bucate românească este un manuscris cu alfabet chirilic: *Carte întru care să scriu mâncările de pește i raci, stridii, melci, legumi, erburi și alte mâncări de sec și de dulce după orânduiala lor* (datat în prima jumătate a sec. al XVIII-lea, transliterat și editat în 1997, de Ioana Constantinescu, sub titlul *O lume într-o carte de bucate*). Punctul-incipit al formării limbajului gastronomic românesc poate fi considerat anul 1841, când a apărut în foileton în ziarul *Timpul*, la Iași, cartea semnată de Mihail Kogălniceanu și Costache Negruzzi (apărută în volum în 1846): *200 rețete cercate de bucate, prăjituri și alte trebi gospodărești*. O altă apariție notabilă este o carte de bucate tradusă după un original francez de postelnicul cărturar Manolachi Drăghici (boier la curtea domnitorului Ioniță Sandu Sturdza), publicată în 1846 tot la Iași: *Rețete cercate în număr de 500 din bucătăria cea mare a lui Robert*. În perioada interbelică se remarcă Păstorel Teodoreanu, scriitor și jurnalist, renumit mai ales pentru cronicile gastronomice hebdomadare publicate în revistele vremii. „Sărăcia” lucrărilor culinare din perioada comunismului este compensată de bogăția literaturii de gen de după 1989, cu o preocupare intensă pentru dietă și hrană sănătoasă, începută în perioada interbelică și prezentă numai la nivel declarativ în perioada comunistă.

Capitolul de **semantică**, semnat de Mariana Neț, aduce în discuție unii termeni dispăruți din lexicul gastronomic actual, identificați în cărți de bucate moldovenești din sec. al XIX-lea: ex. *a analoghisi/analoghica* „a porționa, a potrivi”, *câtime* „cantitate, proporție”. Din analiza derivatelor cu sufixul *-tură* folosite în vocabularul culinar românesc, putem semnala evoluția semantică a substantivului *prăjitură*: inițial, „prăjeală, aluat prăjit”, mai târziu, „aluat copt”, apoi, orice fel de aluat, inclusiv deserturile pe bază de aluat, de la care s-a ajuns la „desert”. Interesante sunt și construcțiile cu substantivele *ploaie* și *zăpadă* (ex. *a turna în ploaie*), indicând o interferență între lexicul gastronomic și cel meteorologic (p. 89 ș.u.).

Capitolul „**Lexic, expresii, frazeologie**” este dedicat, în prima parte, lexemelor din aria semantică a culorilor și a cantităților din vocabularul culinar. Secțiunea dedicată elementului cromatic are în vedere numele de culori care indică trecerea de la stadiul de „crud” la cel de „gătit” (*caramel, galben, gălbui, auriu, arămiu, brun, maro(n), maroniu, roșiatic*), cu unele derivate ale acestora (*a (se) auri, a (se) maroni*). Aspectul cantitativ prezintă, de asemenea, o importanță de necontestat în

domeniul culinar; sunt prezentate opt substantive care desemnează unități de măsură: *dram, fertal, gran, litră, lot, ocă/oca, pol, vadră*. O situație specială o prezintă aproximarea cantităților mici în cărțile de bucate românești din secolele XIX–XX: *un strop de; cât iei în trei degete; o ciupitură de; o fărâmă de; o idee de, un praf de, un vârf de cuțit de* (Mariana Neț, p. 157–164).

Gabriela Petrescu se ocupă de câmpul lexico-semantic al *tăierii* și al *mișcării*, precum și de cel al auditivului în literatura gastronomică românească (*crocant, a pârâi, a pocni, a scrâșni, a sfârâi, a trosni*, p. 214–226) și face unele considerații în legătură cu terminologia *sării* în cărțile de bucate (p. 227–239).

În capitolul de **gramatică**, semnat, în mare parte, de Emanuela Dima, se face o prezentare a modalităților de adaptare a neologismelor în primele cărți de bucate românești. Traducerea făcută de Manolachi Drăghici la 1846 evidențiază câteva aspecte legate de transpunerea neologismelor în limba română: pe de o parte, traducătorul apelează la fondul lexical al limbii-țintă pentru a evita preluarea ca atare a neologismului (ex. fr. *pâte* redat prin *aluat*; fr. *feuilletage* redat prin *aluat cu pături*); pe de altă parte, neologismele sunt adaptate fie complet (*jăle* < fr. *gelée*), fie parțial (*bulion* < fr. *bouillon*).

O perspectivă gramaticală asupra modalităților de exprimare a cantității în texte actuale, volume tipărite sau disponibile online, bloguri culinare și în câteva surse din perioada interbelică și comunistă aduce Teodora Toroipan (p. 282–296).

Capitolul de **pragmastică și retorică** este semnat de Emanuela Dima (*Evoluția tipologiei structurilor discursive din textul culinar*, p. 297–307) și de Teodora Toroipan (*Incipitul rețetelor culinare online*, p. 307–328). Se remarcă distincția dintre textele culinare (mai) vechi, în care operațiunile culinare sunt „dictate”, cronologic, presupunându-se din partea alocutorului o anumită experiență anterioară, și textele culinare ulterioare, în care se descriu minuțios etapele gătitului și în care se renunță la vocabularul specific. Interesantă pentru cititorul actual este analiza părții de început (*incipitul*) din rețetele culinare prezente în mediul online. Dacă în rețetele tradiționale autorul este „invizibil”, iar introducerea, absentă, în textul culinar modern abundă mărcile auctoriale (fotografie, referințe biografice etc.).

Util pentru analiza componentei etimologice a lexicului culinar este capitolul semnat de Antonia Ciolac, care acordă o atenție specială împrumuturilor de origine franceză (p. 329–359). Analiza xenismelor este extinsă în comunicarea orală cu caracter (semi)formal, teledifuzată (p. 393–427). Secțiunea are meritul de a consemna în scris un număr însemnat de termeni străini frecvenți astăzi atât la nivel oral (emisiuni culinare românești), cât și scris (subtitrări în limba română ale unor materiale video culinare în limbi străine): (fr.) *crème anglaise, quiche (lorraine)*; (engl.) *cheesecake, topping* etc. Considerăm că ar fi fost utile și unele sugestii de natură normativă.

Absența unui capitol final, al concluziilor generale, este explicat prin faptul că fiecare (sub)capitol se încheie cu o secțiune de concluzii, dintre care unele rezultă din aproape fiecare analiză, dovadă a validității lor. Deși (sub)capitolele decurg unele din altele, lucrarea poate fi parcursă și „pe sărite” (p. 9). Pentru identificarea și localizarea rapidă a lexemelor tratate în lucrare, ar fi fost utilă, poate, alcătuirea unui indice final.

Studiul întreprins de cele cinci cercetătoare demonstrează că literatura gastronomică merită cercetată nu numai din perspectivă istorică și culturală, ci și lingvistică, textele cărților românești de bucate, cu precădere cele vechi, evidențiind unele particularități lexicale, gramaticale și retorice proprii limbii române în diferite etape ale evoluției sale. O particularitate o reprezintă păstrarea unor termeni vechi, fiind întâlniți mult după dispariția lor din alte zone ale limbii. Se poate afirma că lexicul gastronomic românesc modern s-a format în a doua jumătate a sec. al XIX-lea și la începutul sec. al XX-lea, cu defazaje evidente față de cultura și civilizația occidentală.

Lexicul culinar este într-o continuă transformare și îmbogățire, datorită contactului specialiștilor români cu alte zone de culturală și de civilizație. Ultima perioadă aduce în prin plan o serie de neologisme cu circulație internațională, dintre care unele vor reuși (probabil) să se impună și să se adapteze, mai mult sau mai puțin, limbii române, contribuind la sincronizarea limbajului gastronomic românesc cu cel internațional.

Noutatea tematicii abordate, inventarul bogat de termeni, acuratețea științifică, metodologia clar prezentată și asumată, investigația diacronică vs sincronică, raportarea la lucrări lexicografice de referință, semnalarea „ineditului”, a termenilor și a sensurilor neînregistrate în dicționare, numărul impresionant de exemple care susțin prezentări și concluzii pertinente, minuțiozitatea prezentării, cu un caracter interdisciplinar, bogat, fac din această carte una dintre puținele contribuții valoroase la studiul lexicului gastronomic al limbii române, deschizând drumul spre noi posibilități de cercetare a literaturii de gen.

IULIA BARBU-COMAROMI

Institutul de Lingvistică al Academiei Române

„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,

București, Calea 13 Septembrie, nr. 13

iuliaximena@yahoo.com

Florica Dimitrescu, *Omagiu lingviștilor români nonagenari*, București, Editura Academiei Române, 2020, 228p.

Suntem în fața unei idei și a unei cărți inedite, cu atât mai interesantă cu cât vine din partea unui nonagenar: ideea de a omagia printr-un volum un grup de zece lingviști, legați prin elementul biografic al vârstei de 90 de ani și prin activitatea deosebită în domeniul lingvisticii românești. Deși cei zece lingviști „acoperă” direcții de cercetare diferite (doi romaniști: Maria Iliescu și Alexandru Niculescu, doi gramaticieni: Valeria Guțu Romalo și Fulvia Ciobanu, doi editori de texte vechi românești: Viorica Pamfil și Stela Toma, doi istorici ai limbii române vechi: Florica Dimitrescu și Grigore Brâncuș, doi dialectologi și foneticieni: Paul Lăzărescu și Petru Neiescu), cele zece nume sunt „legate” prin profunzimea, seriozitatea cercetărilor, prin pasiunea pentru lingvistică și pentru lucrul bine făcut, prin dragostea nemărginită pentru studiul limbii române, toate acestea fiind, probabil, și secretul longevității și al rezultatelor remarcabile. Lucrarea apare ca omagiu postum pentru patru dintre ei (Maria Iliescu, Fulvia Ciobanu, Viorica Pamfil, Petru Neiescu), care, din păcate, au decedat cu puțin înainte de apariția cărții.

Volumul respectă o organizare clară: un *Cuvânt-înainte*, de prezentare a obiectivelor, urmat de cartea propriu-zisă, segmentată în zece capitole; fiecare capitol este închinat unei personalități nonagenare. Autoarea are ideea utilă de a preceda fiecare articol omagial cu o scurtă notă biografică (date esențiale privind viața, școlaritatea, direcții de cercetare, lucrări esențiale). Aflăm din această prezentare și aspecte dure din existența unora dintre omagiați, datorate suferințelor din perioada comunistă. Cartea se încheie cu un *Indice de autori* și un *Indice de cuvinte*.

Cele zece articole omagiale sunt studii dense, detaliate, exhaustive pentru tema investigată, originale și convingătoare, vizând cele două direcții „extremiste” caracteristice autoarei („extremiste”, cum îi place, în glumă, autoarei să le numească): pe de o parte, studiul românei vechi, iar, pe de alta, studiul formațiilor lexicale celor mai recente, amândouă reprezentând domeniile de vârf ale cercetărilor autoarei. Prima direcție este reprezentată de studiile *Nume de ocupații masculine și feminine în Palia de la Orăștie*, *Cuvinte din româna veche absente din DELR (literele A – B)*; a doua direcție este reprezentată de articolele *Noutăți lexicale din domeniul profesiunilor*, *Datări tardive și antedatări ale termenilor recenți în DELR*, *Elemente lexicale noi înregistrate în anul 2019*, *Din nomenclatorul profesional feminin românesc actual*.

Două titluri: „*Recolta*” *lexicală din două zile ale anului 2018 și 19 iulie — o zi extrem de „productivă” din perspectiva noutăților lexicale* ne introduc în laboratorul creației Floricăi Dimitrescu, care selectează și extrage zilnic (din presa scrisă și din cea audio) formațiile

neînregistrate anterior în dicționare („recolta” este, în zilele cele mai sărace, de 4–5 termeni/sintagme pe zi), toate noile formații adăugându-se inventarelor anterioare cuprinse în *Dicționarul de cuvinte recente (I, II, III)*. Interesul și pasiunea pentru studiul numelor de profesii, examinate fie istoric (în PO), fie sincron (pentru limba actuală), indică o direcție de cercetare extrem de actuală în lingvistica europeană, cu mare interes și din partea lingviștilor români, dar și a numeroși cititori nelingviști.

Ne alăturăm caldelor omagii ce vin din partea autoarei și adăugăm propriile noastre gânduri de recunoștință și de admirație atât față de lingviștii aici omagiați, cât și față de inițiatora acestui proiect, dna profesoară Florica Dimitrescu.

GABRIELA PANĂ DINDELEGAN
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
Univesitatea din București, Facultatea de Litere,
str. Edgar Quinet, nr. 5–7

SUMARUL REVISTEI *LIMBA ROMÂNĂ* PE ANUL 2019

LEXICOLOGIE, LEXICOGRAFIE

1. MARIA ALDEA, Informație enciclopedică în *Vocabularu romano-francesu, de Ion Costinescu (București, 1870)*, **2**, p. 165–172
2. MONICA BUSUIOC, ALEXANDRU DAN ANGHELINA, CLAUDIUS TEODORESCU, Interfața de redactare a *Dicționarului limbii române*, **2**, p. 173–178
3. MONICA BUSUIOC, DAN CARAGEA, Romtext, corpus electronic datat și adnotat al limbii române, **2**, p. 179–184
4. ADRIAN CHIRCU, Echivalare și variație afixală în limba română veche. Corespondențele românești ale sufixului latinesc *-tio, -tionis*, în *Dictiones Latinae cum Valachica interpretatione*, **2**, p. 185–199
5. FLORICA DIMITRESCU, Noutăți lexicale din domeniul profesiunilor, **2**, p. 201–214
6. CRISTINA FLORESCU, Denumirile fenomenelor atmosferice: caracteristici ale lexemelor moștenite, **2**, p. 215–225
7. LIVIU GROZA, Aspecte ale modernizării frazeologiei românești în secolul al XIX-lea, **2**, p. 227–235
8. MIHAELA MARIN, Termeni internaționali prezenți în presa noastră actuală. Inventarul lexical de sorginte orientală, **2**, p. 237–248
9. CRISTINEL MUNTEANU, Expresii resemantizate, **2**, p. 249–256
10. ALINA-MIHAELA PRICOP BURSUC, Observații privind analiza terminologiei norilor, **2**, p. 257–265
11. CĂTĂLINA VĂTĂȘESCU, Utilizarea în lexicul religios românesc a familiei cuvântului *deșert*, **2**, p. 267–275
12. IULIA MĂRGĂRIT, Câteva observații privind formarea cuvintelor în limba română actuală, **3**, p. 375–389
13. NICOLETA MIHAI, Politica externă în presa românească actuală. Aspecte lexicale și semantic, **3**, p. 391–403

ETIMOLOGIE

14. MIHAELA-MARIANA MORCOV, Noi observații referitoare la etimologia verbului *a întrema*, **2**, p. 277–285
15. CRISTIAN MOROIANU, Etimologia multiplă – un concept necesar, **2**, p. 287–306

FILOLOGIE

16. ALEXANDRU MAREȘ, *Porunca episcopului Gherasie* și întreprinderea carașoveană de plastografie, **2**, p. 307–321
17. MARIUS MAZILU, Un cuvânt obscur din *Pravila de la Govora*: „jucărăli”, **2**, p. 323–324

18. ALEXANDRU MAREȘ, Problema paternității *Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*. Considerații filologice, **3**, p. 405–421
19. DAN IAR MUTALĂP, Două copii necunoscute ale *Vedeniei Sofianeii*, **3**, p. 423–438

TOPONIMIE

20. TEODOR OANĂ, Exprimarea filiației și apartenenței în antroponimia românească, **3**, p. 439–445

ISTORIA LIMBII

21. ION ȚURCANU, Despre o chestiune foarte veche și mult discutată: spațiul vital al romanilor răsăriteni. Reflecții târzii pe marginea unor date lingvistice, **3**, p. 333–352

FONETICĂ

22. GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, Note pe marginea semiconsoanelor românești: frecvență, distribuție, randament, **3**, p. 353–360

GRAMATICĂ

23. GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, Note asupra sufixului *-iță*. Caracteristici de accentuare, **3**, p. 361–363
24. MĂDĂLINA BOTEZ STĂNESCU, Gramaticalizarea construcțiilor *de vreme ce* și *în vreme ce*: de la valoarea temporală la cea cauzală, **3**, p. 365–374
25. ADNANA BOIOC APINTEI, ALEXANDRU NICOLAE, Dinamica flexionară verbală: studiu de corpus asupra variației *-esc/-ø* în limba română contemporană, **4**, 463–478
26. BLANCA CROITOR, Trăsături flexionare ale unor substantive recent atestate, **4**, p. 479–489
27. ADINA DRAGOMIRESCU, Folosirea desinenței *-ră-* la pluralul mai-mult-ca-perfectului în limba română actuală, **4**, p. 491–499
28. MIHAELA GHEORGHE, Observații asupra variantelor *-(t)iune/-(t)ie* înregistrate în DOOM², **4**, p. 501–510
29. CARMEN MĂRZEA VASILE, ANDREEA DINICĂ – Percepția vorbitorilor asupra (ne)feminizării numelor de funcții, demnități și meserii în româna actuală. O analiză cantitativă, **4**, p. 511–528
30. ISABELA NEDELĂ, Numele locuitorilor statelor și adjectivele corespunzătoare acestora în limba română actuală. Variație formală și preferințe de utilizare, **4**, p. 529–539
31. GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, Note pe marginea flexiunii unor împrumuturi substantivale recente, **4**, p. 541–549
32. ANDRA VASILESCU, O analiză a omografelor din DOOM², **4**, p. 551–565

RECENZII

33. IULIA MĂRGĂRIT, Ștefan Sofronovici, *Hai, măi frați, ș-om trăi bine*. Culegere de folclor. Concepție și realizare: Ștefan Sofronovici. *In memoriam* Tatiana Sofronovici, Chișinău, Editura Pontos, 2019, 204 p., **2**, p. 325–327

34. ALEXANDRU MAREȘ, P. P. Panaitescu, Zamfira Mihail, *Catalogul manuscriselor slavo-române și slave din Biblioteca Academiei Române*. Vol. III/Partea I-a, *mss. sl. 601–728, mss. sl. 729–822*, București, Editura Academiei Române, 2018, XXXI + 503 p., dintre care ultimele 30 cuprind ilustrații color, **3**, p. 447–449
35. IONELA-GEORGETA MICA, Gabriela Pană Dindelegan (ed.) și Martin Maiden (ed. consult.), *Sintaxa limbii române vechi*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2019, 664 p., **3**, p. 450–455
36. VIVIANA-MONICA ILIE FĂTU, Dragoș Vlad Topală, *Elemente lexicale în opera lui Nicolae Bălcescu*, Craiova, Editura Sitech, 2014, 152 p., **3**, p. 455–457
37. IONUȚ GEANĂ, Alexandru Nicolae, *The Licensing of Nominal and Verbal Ellipsis in Romanian* [Legitimarea elipsei nominale și verbale în limba română], București, Editura Universității din București, 2019, XVIII+400 p., **4**, p. 567–569
38. ALEXANDRU NICOLAE, Adam Ledgeway, *De la latină la limbile romanice. Schimbare morfosintactică și tipologică*. Postfață de Gabriela Pană Dindelegan, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2017, XXXVII + 455 p., **4**, p. 569–571

INDICELE REVISTEI *LIMBA ROMÂNĂ* PE ANUL 2019

1. INDICE DE CUVINTE*

ALBANEZĂ: bosh 273, kot 273, shkretë 268, 270, 272, 273, shkret(ë) 273, shkretëtirë (zë në ~) 273, shkretoj 270, 273.

ARABĂ: abaya 243, al-Amira 240, 243, ayatollah 241, burqa 245, jamahirie 238, dosha 243, druz 238, 243, 245, fatwa 238, 242, fedain 238, 241, 242, 243, falafel 543, galika 303, hadith 238, Hezbollah 238, 240, 245, hijab 243, Hizbullah 240, jamahirie 241, jihad 241, majles 243, majlis 238, 240, 245, marja, 243, mollah 242, mujahedin 241, 243, nikab 241, niqab 243, rubai' 243, rubayat 243, shari'a 238, sharia 240, shayla 240, sheila 240, sunna 542, taliban 238, 243, ulema 243.

BULGARĂ: aktjôr 229, aktrisa 229, ambrejáz 229, bezžhichna (~ telegrafiya) 229, bilet 229, blůza 229, debjút 229, depo 229, diplomatesko (~tjalo) 229, fejletón 229, furgón 229, gara 229, garáz 229, kamión 229, karoserija 229, kaskét 229, konduktor 229, kontroljor 229, lébedova (~pésen) 229, limozina 229, lin 548, lóža 229, lokomotiv 229, korsáz 229, kulisa 229, manta 229, mašinist 229, mésten (~ kolor) 229, méstna (~ bagra) 229, móda 229, palto 229, pantalóni 229, pardesjú 229, parter 229, pelerina 229, platforma 229, redaktor 229, rólja 229, sasi 229, semafor 229, suflijór 229, supáp 229, šofjór 229, taksi 229, tren 229, vagón 229, vazdušna (~ spiráčka) 229, volán 229, zilét(ka)t 229, žurnál 229, žurnalisti 229.

CHINEZĂ: chi 240, 244, feng-shui 239, hutong 238, 243, jenšen 245, ki 240, laogái 238, pi-pa 239, pinyin 245, qi 240, siheyuan 243, taikonaut 238, tofu 542, wok 237, yang 238, yin 238, yuan 242, 245.

COREEANĂ: kimchi 237, pinyin 239, tae bo 239, tai-chi 238, 245, won 242.

CROATĂ: okružnica 228, povijest 228, skladatelj 228, tajnik 228, vyerovnik 228.

ENGLEZĂ: A2/AD 392, abayas 243, accounting 482, account-manager 477, ads 483, ageism 482, agent (digital ~) 513, all inclusive 475, anti-acces 392, anti-austerity 392, anti-ballistic 394, anti-burqa 392, anti-drone 393, anti-immigrant 393, anti-immigration 393, anti-islam 393, anti-islamic 394, anti-islamist 394, anti-islamisation 393, anti-jihadist 394, anti-journalist 393, anti-muslim 394, antinavy 393, antipiracy 393, anti-system 393, anti-terrorism 394, area (~ denial) 392, auto-combustion 399, barbecue 539, bartending 539, biometric 399, bioterrorism 399, blog 540, 540, blogspot 540, bluejeans 537, blues 538, bodyguard, 543, border 482, brand 540, break-news 538, broker 541, bully 477, bullying 482, 543, cake pops 483, chat 462, chips, 538, cirro-cumulus 263, cirro-stratus 263, cirrus 262, clawbeck 543, cleaning 543, cluster 475, coach 514, comics, 538, consumer 476, cookie, 538, counter-protest 395, counter-terrorism 395, critifiction 480, culi 541, cumulo-nimbus 263, cumulo-stratus 263, cumulus 263, curlcloud 258, cureadlocks 483, death metal 482, debriefing 481, decriminalize 385, delivery 482, developer 212, doshas 243, dreadlocks 483, drone 393, eco-activist 399, emoji 477, 483, eurodeputy 395, eurogroup 395, europhobe 396, eurosceptic 396, euroscepticism 396, eurozone 396, export 294, fake news 481, 538, 538, Fallcloud 259, fibratus 262, 263, floccus 262, 263, fractus 262, 263, fumulus 262, 263, gender 518, genitus 262, 263, hacky sack 482, handout 540, harpoon 297, hashtag 540, he 518, hibakushas 243, highlight 481, hijabs 243, hir 518, housekeeping 387, humilis 262, 263, husky 541, immigrant(s) 393, incus

* Indicele de cuvinte a fost alcătuit de Iuliana Chiricu și Mihaela Marin.

262, 263, infectionist 376, infringement 543, inter-community 398, intortus 262, 263, iPhone 543, it 518, kill 462, killer 462, lacunosus 262, 263, lag 481, lead 549, led 549, lenticularis 262, 263, lucidus 262, 263, mamma 262, manager (office ~, project ~, recrutement ~) 513, mascara 539, mediocris 262, 263, migrant 400, migrationist 400, mutatus 263, mutates 262, nebulosus 262, 263, nimbo-cumulus 263, nimbo-stratus 263, nimbostratus 263, nimbus 263, non-combat, noncombat 396, non-democratic 396, non-intervention 396, office (back ~) 513, opacus 262, paciuli 541, pampers 538, pampas 538, parliament 303, payment 482, partner 292, pence 542, penny 541, pileus 262, pitbull 543, pitch 481, podcast 481, pocket bike 482, pro-european 397, pro-independence 397, pro-islamic 397, proof 481, proofing 481, publishing 482, quilling 542, quiz 542, 541, radiatus 262, Raincloud 259, restrict 399, review 303, 539, safari 539, second 481, segway 481, selfie 481, 541, SH 481, shape 481, she 518, (s)ie 497, soffioni 541, solitaire, Sondercloud 259, speaker 475, spin off 481, spoof 481, Stackencloud 259, start 481, strato-cumulus 263, stratus 263, superdimension 398, super-militarization 399, tester (video game ~) 513, tory 541, trans, tuba 262, 263, Twaincloud 259, ultra-orthodoxe 398, ultra-radical 398, uncinus 262, 263, undulatus 262, upstream 482, urifeed, vehicle (recreational ~) 483, velum 262, 263, vertebratus 262, 263, vibe 482, vlogging 481, VR, wall 482, wannabe 478, widget, Wanecloud 259, 482, wrap 482, ze, 518, zebra 291.

ESTONIANĂ: kuna 367, paräst 367.

FINLANDEZĂ: kun 367.

FRANCEZĂ: abayas 243, abject 289, abonder 293, absent 292, abstrait 298, absolu 293, accord (être d'~) 230, acte (faire ~ de présence) 230, adjectif 295, adverbe 298, 300, -age 302, 303, agent (~ de change) 231, air (avoir l'~) 230, air (bel ~) 231, aires (se donner des grandes ~) 230, -al 303, alarme (donner l'~) 230, alcool 291, (s')allier 290, amende (faire ~ honorable) 230, amibe 292, amour (~ propre) 230, amphithéâtre 298, -ance 302, anti-ballistique 394, anti-djihadiste 394, anti-islamique 394, anti-musulman 394,

anti-révolte 393, anti-satellite 393, apanage 290, apparence (en ~) 230, apparences (juger selon les ~) 230, apparence (suivant toute ~) 230, appartement 290, arbitre (le libre ~) 230, arbitragiste 376, arcus 262, 263, ardeise 290, ardoise 290, argument 295, armes (avec ~ et bagages) 232, armer 283, armon 280, armos 280, aromathérapie 203, ars 280, attention 188, attention (avec ~) 230, attitude 290, avantage 290, avant-garde 290, Azéri 530, babine 169, bagatelle 292, bain (~ de foule) 385, baldaquin 293, banqueroute 297, banquier 298, barque 302, bas-relief 298, 301, béguin (avoir un ~pour quelqu'un) 232, bénéfice 298, bibliothèque 298, bilan 297, boulettes (faire de ~) 233, brigadier 293, cabotage 291, cadastre 292, calomnieux 289, calvus 262, 263, camarade 291, capillatus 262, capitale (une faute ~) 230, carnaval 291, carte (il m'a donné ~ blanche) 230, (jouer ~-s sur table) 230, cas (un ~ de conscience) 230, (ce n'est pas le ~) 230, (en tout ~) 232, (faire ~ de) 230, castellanus 262, cavalier 299, censeur 295, censure 295, chafaud 297, chafaut 297, chancre 296, chancelier 299, chanson 302, chansonnette 302, chant (~ du cygnet), charlatan 295, chaud (être ~ pour) 232, cheminée 355, 540, chevalier 299, chocolat 298, cigare 303, cigarette 303, cinemathèque 381, circonspect 289, circonstance 296, circulaire 228, cirro-cumulus 263, cirro-stratus 263, cirrus 262, 263, 264, clair (c'est~) 230, classée (affaire ~) 230, clin (~ d'œil) 231, cloison 188, comique (faire ~) 232, commandant 302, commander 302, commerçant 291, commerce 296, 300, compositeur 228, compromis 293, concert 299, congé 291, 301, congiet 291, consulat 293, connaissance (parler en ~ de cause) 230, connaisseur 477, connaissanceuse 481, considération (prendre en ~) 230, contenance (se donner une ~) 233, conteste (sans ~) 232, contremanifestant 395, contre-manifestation 395, contribuer (faire ~) 230, contribution 231, controverse 289, corage 293, corps (~ diplomatique) 230, cortège 291, couleur (~ locale) 230, courage 293, 302, courageux 293, coureurs 258, cours 290, creveison 188, critérium 293, crudivorisme 379, crudivoriste 377, cuirasse 298, cumulo-nimbus 263, cumulo-stratus 263, cumulus 263, dé- 302, débarquer 302, décoloniser 385, décommuniser 384, déconstruire 385, décontaminer 384,

- décourager 302, décret 299, déculpabiliser 385, défensif 299, défoliant 385, délit 293, demi-terminé 258, démonstratif 293, 301, départ (base de) 232, dépendance 302, 303, dépendre 302, dérision (tourner en ~) 230, dés- 302, désert 267, 268, désertier 302, déserteur 302, désespérance 302, désespérer 302, désinvolture 291, désossé 385, détail 291, détromper 385, deux-pièces 538, diabolins 258, dialoguiste 376, dictée 355, 540, difficile (il est ~) 231, dilemme 293, diminutif 293, dîner 355, 540, discipline 299, discours 293, distraction 293, doshas 243, dragée 355, 540, duplicatus 262, 263, échafaud 297, écharpe 297, éclat (un ~ de rire) 231, édifice 290, édit 299, effet 294, (en ~) 231, -el 303, électoralisme 379, élève 302, élever 302, embarquer 302, emblème 299, -ement 303, emphase 299, en 283, enarmer 280, 283, enarmes 280, encourager 302, enlarmer 280, ennemi 299, entrée 355, 540, équipage 294, -er 302, escompte 297, escorte 294, espérance 302, espérer 302, estoffe 297, estonien 530, état (~ de génie) 231, (~ de talent) 231, 232, étoffe 297, être (~ absent) 230, (~ présent) 230, (~ de corvée) 230, (~ privé) 230, -eur 302, eurodéputé 395, eurogroupe 395, examen 294, examiner 294, excuser 295, execution (mettre à ~) 230, (~ judiciaire) 230, exercice (~ militaire) 230, exporter 294, expression 249, extracommunitaire 398, façade 291, facile (il est ~) 231, fact 302, facteur 302, facture 302, faire (~ le coin de la rue) 232, (~ le trottoir) 232, (~ ses efforts) 230, fausse (une ~ alarme) 230, favorable 290, fécond 290, féodal 294, ferme 290, feu (faire ~) 232, fibratus 262, 263, finance 302, Finances 302, financier 302, finer 302, finir 461, floccus 262, 263, fondement 294, formalité 302, formation 188, français 298, franceis 298, François 298, fort (se faire ~ de) 232, fractus 262, 263, frein (~ à air) 230, frisque (en ~) 233, frontière (voler la ~) 233, frontispice 299, fumulus 262, 263, garde 294, gendarme 294, généreux 294, génie 294, genitus 262, 263, genre 299, geste 294, glissades (faire des ~) 233, glorifier 290, gouttes (~ d'eau) 231, gouverne 303, gouvernement 303, gouverner 303, gracieustés (faire des ~) 233, grandeur (~ d'âme) 231, gratifier 290, Griffon 167, harpe 299, harpon 297, hibakushas 243, hijabs 243, Hippocrène 166, histoire 228, homme (~ d'épée) 231, hospice 296, humilis 262, 263, iambe 294, identifier 290, -ier 302, illusoire 290, impossible (il est ~) 231, incus 262, 263, indispensable (il est ~) 231, intergouvernemental 398, intermède 291, intervalle (~ de temps) 230, intortus 262, 263, inutile (il est ~) 231, ivoire 292, 301, jalousie 292, jaloux 292, jargon 291, jergon 291, jour 303, journal 295, 303, juridique 294, juste 292, (il est ~) 231, justice 294, justifier 296, lacunosus 262, 263, langage 294, langue 302, laps (un ~ de temps) 233, laquais 299, lauréat 292, lenticularis 262, 263, lexicographe 292, liberté 294, libertinage 291, libre (laisser le champ ~ à la pensée) 230, malicieux 290, malin 290, mamma 262, 263, manches (c'est une autre paire de ~) 232, manège 291, manière 299, maquettiste 376, mariage 303, marier 303, massage 291, matinée 355, 540, mediocris 262, 263, -ment 303, mérite 290, message 291, métaphore 300, Ministère (Le ~ des cultes) 231, (Le ~ de la Guerre) 231, (~ de la Justice) 231, Ministère (Le ~ des Affaires Etrangères) 231, (Le ~ de l'Intérieur) 231, mirage 291, mode (les caprices de la ~) 230, modifier 290, monnaie (~ courante) 230, mortier 291, moustaison 187, muraliste 376, mutatus 262, 263, mutuel 294, naufrage 294, nebulosus 262, 263, nécessaire 294, nécessaire (il est ~) 231, nimbo-cumulus 263, nimbo-stratus 263, nimbostratus 263, 263, nimbus 263, niveau (~ de la mer) 230, nombrilisme 379, nombriliste 377, notable 296, nuit (passer une ~ blanche) 230, (faire une ~) 232, obélisque 292, objet 296, 300, obscur 292, (s') occuper 230, office 296, officier 296, offrande 290, olympiade 378, opacus 262, 263, oracle 296, orange 548, -ure 549, ordre (mettre en ~) 230, pallas 169, panacée 355, 540, pannus 262, 263, parcours 290, parfum 302, parfumer 302, parlement 303, parler 303, partenaire 292, participe 296, 301, particulier 296, pas-de-deux 539, 541, passage 294, passer (~ la revue) 230, Pégase 166, pensée 355, 540, perlucidus 262, 263, pierre (~ de scandale) 176, pil(l)eus 262, 263, piloniste 376, pinacothèque 381, pionnier 297, plaisir (partie de ~) 231, polonais 530, pommes (~ de terre) 231, poussée 355, 540, prendre (~ en considération) 230, prisonnier 291, prix (au ~ de) 230, pro-européen 397, pro-gouvernementale 397, pro-islamiste 397,

propos (à ~ de) 230, puisque 367, purée 355, 540, radiates 262, 263, raison (se faire une ~) 232, quand 367, rebelle 294, régime 296, règlement 303, régler 303, -relief 301, remorque (à la ~) 230, restrictionner 399, revoir 303, revue 303, ridicule (tourner quelque chose en ~) 233, roman 294, romance 294, romanz 294, sacrifier 290, scélérat 294, scéléré 294, scène (faire une ~ à quelqu'un) 230, scrupules (lever les ~) 232, secret (en ~) 230, secrétaire 228, séculaire 292, siècle 290, *skirpa 297, *skirpja 297, sobre 290, société 296, soldats (~ d'élite) 230, spectacle 296, 324, spissatus 262, 263, stratiformis 262, strato-cumulus 263, stratus 263, tablette 176, tapisserie (faire ~) 233, tarentelle 291, tarentule 291, télégraphie (~ sans fil) 230, terrasse 291, tête (être ~ chaude) 231, (~ université) 296, théâtre 300, toilette 295, tomber (~ d'accord) 232, tort (avoir ~) 232, (faire du ~ à quelqu'un) 233, tournée 355, 540, turqueise 291, tourquoise 291, (pierre ~) 291, translucidus 262, 263, triomphe 296, trouver (se ~ bien) 232, tuba 262, 263, ultra-orthodoxe 398, uncinus 262, 263, undulatus 262, 263, -ure 302, utile (il est ~) 231, vagabondage 302, vagabonder 302, variété 355, 540, velum 262, 263, vertebratus 262, vicomte 292, vindicte 295, yeux (crever les ~) 233, zèbre 291.

GERMANĂ: absent 292, absolut 293, abstrakt 298, Adjektiv 295, Adverb 298, Adverbium 298, 300, Alkohol 291, Amöbe 292, Amphitheater 298, Argument 295, Attestat 293, Avantgarde 293, Bagatelle 292, bajuneta 228, Baldachin 293, Bankerott 297, Bankier 298, Bankrott 297, Basrelief 298, 301, Benefiz 298, Benefizium 298, Bibliothek 298, bigot 228, Bilanz 297, biljet 228, bjonda 228, boket 228, Brigadier 293, buro 228, Courage 293, Dekret 299, dem 549, Deminutiv 293, demonstrativ 293, den 549, der 549, Deserteur 302, Diminutiv 293, Diskurs 293, Disziplin 299, Edikt 299, Effekt 294, Emblem 299, Equipage 294, -eresse 302, Eskorte 294, Examen 294, Faktur 302, Fant 291, feudal 294, Finanz 302, Finanzen 302, finanziell 302, Formalität 302, fort 302, forteresse 302, Franzone 298, Frontispiz 299, Fundament 294, Gälubiger 228, Garde 294, Gen 299, Gendarm 294, generös 294, Genie 294,

Genius 294, Genus 299, Geste 294, Gilet 303, Harfe 299, *harpa 299, Harpune 297, Hospiz 296, Journal 303, Kamerad 291, Kanzler 299, Kataster 292, Kavalier 299, Kommandant 302, Kommendant 302, Kommerz 296, 300, kompanjon 228, komplot 228, Konsulat 293, Konzert 299, 228, koradž 228, korset 228, Kriterium 293, Kürass 298, Lakai 299, Manier 299, Meritum 290, mutual 294, mutuell 294, napa 228, Objekt 296, 300, Offizier 296, Offizium 296, Olympiade 378, Orakel 296, Parlament 303, partikular 296, Partizip 296, Partner 292, Passage 294, Pionier 297, pliș 228, Rebell 294, Regime 296, Reglement 303, -relief 301, Revue 303, Roman 294, Romanze 294, Rundschreiben 228, saten 228, Schafott 297, Scharlatan 295, Schärpe 297, Schokolade 298, siþban 367, Skonto 297, Sozietät 296, Stoff 297, Theater 300, Toilette 295, Universität 296, ut dia wila so 367, weil 367, Zebra 291, Zensor 295, Zensur 295, Zigarette 303.

GREACĂ: αμοιβής 292, αμφιθέατρον 298, διάλημα 293, διοικούντων 406, εματαιώθην 271, έμβλημα 299, έμφασις 299, θέατρον 300, θρίαμβος 296, ήρημος 268, ίαμβος 294, κριτήριον 293, λεξικογράφος 292, μάταιος 269, ματαιώ 271, μεταφορά 299, 300, οβελίσκος 292, Σκλαυινία 348

NEOGREACĂ: άρπα 299, βιβλιοθήκη 299, γένος 299, διάλημα 293, έμβλημα 299, έμφασης 299, θρίαμβος 296, φραντσέζος 298, ίαμβος 294, κριτήριο 293, καγκελάριος 299, καθαλιέρος 299, οβελίσκος 292, οφίκιο 296, ολυμπιάδα 378, pinakoti 377, πορτοκάλι 291, στόφα 297.

LIMBI INDIENE: apsara 243, 245, ashram 238, 243, ayurveda 239, basmati 238, bhaji 238, 243, 245, chakra 239, chutney 238, 245, dosha 239, guru 238, 241, 242, 245, jodhpur 240, 245, mandala 238, 242, mantra 238, 241, panchayata 238, 242, panchen lama 238, sikh 238, 244, 245, tucchah 269, tucchyah 269, yantra 245.

ITALIANĂ: abbondare 293, aggettivo 295, -aggio 302, -ale 303, alleare 290, allevare 302, allievo 302, appanagio 290, appartamento 290, ardesia 290, argomento 295, -ario 302, arpa 299, arpone 297, assalto

293, 295, assedio 301, assoluto 293, astratto 298, attitudine 290, avanguardia 293, avorio 292, 301, avvantaggio 290, avverbio 298, 300, bagattella 292, baldacchino 293, bancarotta 297, banchiere 298, barca 302, barcare 302, barista 477, baso- 301, bassorilievo 298, 301, beneficio 298, Bianconero 477, bilancio 297, bruschetta 539, bruschette 539, cabotaggio 291, cancro 296, canzone 302, canzonetta 302, carnevale 291, catasto 292, catastro 292, cavaliere 299, cavallino 289, cendo 241, censore 295, chia 481, ciarlatano 295, cineraria 542, cioccolata 298, circostanza 296, comandare 302, comandante 302, commerciante 291, commercio 296, 300, 301, compromesso 293, concerto 299, congedo 291, 301, consolato 293, coraggio 293, 302, coraggioso 293, corazza 298, corteggio 291, decreto 299, delitto 293, dettaglio 291, diario 295, difensivo 299, dimostrativo 293, 301, dipendenza 302, 303, dipendere 302, dis- 302, sbarcare 302, disciplina 299, scoraggiare 302, discorso 293, disertore 302, disinvoltura 291, disperanza 302, disperare 302, distrazione 293, effetto 294, enfasi 299, equipaggio 294, esame 294, esaminare 294, esportare 294, -ezza 302, facciata 291, fante 291, fattura 302, feudale 294, 542, finanza 302, finanziario 302, focaccia 481, folio giornale 303, fondamento 294, formale 302, formalità 302, forte 302, fortezza 302, francese 298, frontespizio 299, frontispizio 299, fumo 302, gelataio 205, gelatiere 205, gelosia 292, geloso 292, gendarme 294, genere 299, gergo(one) 291, giandarme 294, gilè 303, gilet 303, giornale 303, giorno 303, giuridico 294, giustificare 296, giustizia 294, giusto 292, gorgonzola 542, governo 303, guardia 294, imbarcare 302, in- 302, incoraggiare 302, intermedio 291, -io 301, -ità 302, lacchè 299, lessicografo 292, liberta 294, libertinaggio 291, libro giornale 303, lingua 302, linguaggio 302, machettista 376, maneggio 291, maniera 299, maritaggio 303, mascarpone 543, massaggio 291, -mento 303, merito 290, messaggio 291, metafora 299, miraggio 291, muralista 376, naufragio 294, necessario 294, notevole 296, officio 301, oggetto 296, 300, onomaturgo 205, oracolo 296, oscuro 292, ottuso 292, paparazzo 537, parlamento 303, parlare 303, participio 296, particolare 296, passacaglia 542, passaggio 294, pizza 542, portogallo 291, prigioniero 291, principio 301, profumo 302,

regime 296, ribelle 294, rickettsia 542, ricotta 543, rivedere 303, rivista 303, romanza 294, romanzo 294, rucola 542, 543, scellerato 294, 295, sciarpa 297, sconto 297, scorta 294, scusare 295, secolare 292, secolo 290, sigaretta 303, sigaro 303, società 296, spettacolo 296, 301, stadio 301, stagione 188, stazione 188, stoffa 297, straniero 541, 543, tarantella 291, tarantola 291, teatro 300, terrazza 291, toeletta 295, trattoria 542, trionfo 296, turchese 291, università 296, vagabondaggio 302, vagabondo 302, vendetta 295, viceconte 292.

JAPONEZĂ: Aikido 239, 243, (dan ~) 245, ainu 243, 245, amakudari 238, anime 240, 243, 244, 245, bonsai 242, 541, bunraku 240, 243, chado 239, dan 239, 243, feng shui 245, feng-shui 245, fundoshi 240, 243, futon 243, go 245, haiku 240, 243, 245, 541, hara-kiri 239, hibachi 243, 245, hibakusha 239, 243, hikikomori 239, 243, ikebana 239, 542, ippon 239, joruri 240, judo 239, judoka 239, 243, 244, jiu-jitsu 239, 244, kabuki 245, 240, 244, kaizen 239, 240 (kai-zen) 240, 244, kamikaze 244, 245, 542, 543, karaoke 239, 244, 245, karate 239, karateka 239, 244, 245, 542, karoshi 239, 240, 244, kata 239, 244, kelon 244, kendo 240, 241, 244, 245, keplón 237, kimchi 244, koan 239, 244, kogai 238, 244, kóka 239, 244, 245, maki 237, 244, manga 244, miso 244, 245, moribana 239, 244, Nippon 244, no 241, 244, 245, okiya 242, omozukái 240, origami 244, 245, orúri 240, otáku 240, 238, 244, 245, ronin 242, ryotei 244, sake 241, 243, 244, 538, sashimi 237, 240, 244, seiza 239, sensei 239, 541, seppuku 239, 241, 244, shamisen 240, 245, shiatsu 239, shinkansen 241, 244, shih zu 239, shi-tzu 245, shogun 241, 242, sudoku 239, 241, 244, sumo 239, 244, 243, surimi 244, sushi 244, 245, tatami 244, tempura 238, 244, tonfa 242, tofu 238, tsunami 238, 241, 242, 243, 244, 245, umami 238, 244, yakiniku 244, 245, yakuza 238, 243, 244, 245, yeti 239, 242, yúko 239.

LATINĂ: abanatio 194, 195, abdicatio 194, abiectus 289, abjectio, 190, abominatio 191, abortio, 194, abrogatio 192, absens 292, absolutus 293, abstractus 298, abundare 293,

- abundantio, 191, 194, accubatio 194, accumulatio 194, 195, 196, actio, 191, addere 187, additio 187, adentio 192, adiectivum 295, adiectivus 295, admotio 190, adceratio 195, adsignatio 194, adulare 219, adulatio 192, *aduliare 219, adverbium 298, 300, advocatio 194, aedificium 290, ægrotatio 194, aer 217, affabulatio 195, afflictio 195, agnitio 192, agricolatio 191, altercatio 192, -a 527, alto- 259, altocumulus 260, Altorsium 187, altostratus 260, amatio 195, amiba 292, amœba 292, amphitheatrum 298, ampliatio 193, amplificatio 192, 193, anhelatio 192, animare 277, apparitio 190, apricatio 196, aratio 194, Argentina 187, Argentoratum 187, argumentum 295, armare 281, 283, armus 280, 281, arscia 218, articulatio 191, assaltus 293, assignatio 192, attestatum 293, 295, austrum 217, aversatio 190, basiatio 190, 192, battuere 218, 221, battuo 219, batura aquae 219, beneficium 298, bibliotheca 298, bruma 219, *bustum 219, bustum 219, caballarius 299, caballinus 289, caecia 219, 220, caelum 217, caelestis 252, caeruleus 252, *caldura 218, caldus 217, calumnia 289, cancellarius 299, 301, cancer 296, capere 222, captatio 194, caescere 461, catillatio 191, cautio 192, castellatus 260, cavus 269, cerno 272, 461, 261, censor 295, censura 295, cercus 289, cernere 221, circum- 289, circumpotatio 195, circumspectus 289, circumstantia 296, 301, ciro-nimbus 261, Cirrocumulus 258, 259, cirrocumulus 260, Cirrostratus 259, 260, cirrostratus 261, cirrostratus 258, cirrus 258, 260, 262, 264, cirus 260, cognitio 194, commercium 296, 300, 301, communicatio 192, compellatio 194, compositio 192, compositor 228, compromissum 293, compunctio 190, conditio 194, 195, conduplicatio 194, confirmatio 190, connexio 190, conquisitio 195, consolidatio 187, consolido 187, consortio 194, conspiratio 196, constructio 192, consurrectio 196, contentio 192, controversia 289, consulatus 293, conventio 194, copulatio 192, coriacea 298, (~ vestis) 298, correctio 192, correptio 192, creditor 228, cretio 195, criterium 293, cumuliformis 260, cumulonimbus 260, 261, cumulo-stratus 258, cumulo-cirro-stratus 258, cumulo-stratus 259, Cumulostratus 259, cumulus 258, 259, 260, 261, cunctatio 190, curriculum 483, damnatio 192, dativus 195, datum 312, declamatio 195, declamatorie 195, declamatorius 195, decoloratio 194, decretum 299, defensivus 299, delectatio 194, delictum 293, deminutivus 293, demonstrativus 293, 301, denudatio 194, denunciatio 192, dependentia 302, 303, desero 268, deserta 272, *dēsērtare 267, desertor 302, desertus 267, 268, 272, 273, *dēsērto 267, desertum 267, 268, 272, 273, desperare 302, destinatio 196, detonare 217, diarium 295, dilemma 293, diminutivus 293, disciplina 299, discursus 293, disglaciare 217, dispensatio 191, dissipatio 192, distractio 293, ditio 191, diurnale 303, divinus 252, dominatio 194, donatio 192, dubitatio 192, dum 367, *eboreum 292, eboreus 292, edictum 299, editio 196, effectio 194, effectus 294, emblema 299, emersio 190, emphasis 299, encaelestis 252, (sanguis encaelestis) 252, eructatio 193, eructatio 193, examen 294, examinare 294, excalefactio 193, excalefactio 193, *excaperare 222, *excipulare 222, exceptio 251, 252, excusare 295, execratio 194, exercitio 193, expectatio 192, exportare 294, exundatio 193, fabricatio 192, factura 302, favorabilis 290, fecundus, -a 290, feodalis 294, feudalis 294, firmat 251, firmus 290, flexio 190, floccus 262, floret 461, florescit 461, fœneratio 191, formalis 302, formalitas 302, formatio 195, fortalicia 302, fortaricia 302, fractostratus 258, fractus 260, frequentatio 192, fricatio 194, frigus 217, frontispicium 299, fulgerare 218, fulgurare 218, fulgurem 217, *fulgus 219, funatio 191, fundamentum 294, gannitio 193, gannitus 193, gelum 217, generosus 294, genius 294, genus 299, gestus 195, 294, glacia 217, glorificare 290, gradatio 194, grandinare 217, grandinem 217, gratificare 290, gratificari 290, guardia 294, gubernamentum 303, gubernio 303, gubernium 303, gubernum 303, harpa 299, hibernus 219, historia 228, hospitium 296, iambus 294, identificare 290, illusorius 290, in- 283, *incaldesco 218, incubatus 193, incubitio 193, infestatio 196, informatio 192, inglaciare 217, ingressio 190, inscitio 192, 196, inserenare 217, inspectatio 191, interlucatio 195, intermedium 301, intra 277, intra-animare 278, *intramare 278, irritamen 193, irritamentum 193, irritatio 193, -itate(m) 297, item 191, -ium 301, iustificare 296, iustus 292, *jocāre 323, iuridicus 294, justitia 294, latrocinatio 191, 192, laureatus 292, lenis 222, lenticularis 263, lenus 222, 548, levamen 193, levamentum

194, levatio 193, libertas 294, locupletatio 194, locutio 193, loquutio 193, *lucor 218, ludificatio 192, machinatio 196, malignus 290, malitiosus 290, mamma 263, manent 253, maritagium 303, mediocris 263, meritum 290, messio 190, metaphora 299, miles gloriosus 253, modificare 290, modulatio 193, mortalitas 191, morticina 380, munitio 192, murmuratio 192, mutatus 263, naufragium 294, nebula 217, nebulosus 263, necessarius 294, negantia 193, negatio 193, negotiatio 192, nimbostratus 261, 263, nimbus 258, 259, 260, 261, ningere 217, nix 217, notabilis 296, notatio 194, notio 193, notitia 193, notitites, -ei 193, nubilum 217, nummatio 194, obeliscus 292, obiectum 296, 300, oblectatio 192, obligatio 187, obscurus 292, obtenebratio 194, obligo 187, obsidio 190, obtestatio 191, obtusus 292, obventio 191, odoratio 193, odoratus 193, œconomia 195, offerenda 290, officarius 296, officium 296, 301, -onea 527, opacus 262, 263, oraculum 296, oratio 191, orbatio 191, ordinatio 191, ostentatio 191, pactio 191, pannus 263, parentatio 191, participium 296, 301, particularis 296, pedarius 195, peragratio 192, percursus 290, pil(l)jeus 262, 263, piscatio 192, plicatio 194, plicatura 194, plovens 217, plovere 217, *plovina 218, pluvia 218, portio 191, positio 194, posteaquam 367, principium 301, probrum 195, prosa 195, pudicitia 194, pugilatio 194, quietus 217, quietus 217, quiiproquo 539, radia 217, radiatus 262, 263, rebellis 294, regimen 296, regulamentum 303, romanice 294, romanus 532, rorare 218, ros 218, Rostra 195, sacrificare 290, saecularis 292, saeculum 290, saunguis (~ aestetis) 252, sceleratus 294, 295, scripta 253, secerno 272, secretarius 228, secretum 267, 272, secretus 267, 268, 270, 272, 273, sobrius 290, societas 296, solitudo 272, -ura 549, solutio 187, solve 187, spectaculum 296, 301, 324, stadium 301, stimulatio 192, strato- 259, 251, stratocumulus 261, stratus 258, 259, 261, sufflare 218, tentamen 193, tentamentum 193, tentatio 193, theatrum 300, -(t)io/-(t)ionis 185, 187, 188, 189, 190, 191, 194, 195, 196, -(t)ione 189, tonare 218, trama 278, 283, triptoton 195, triumphus 296, unio, -onis 194, universitas 296, vacare 268, vane 268, vanitas 268, vanum 268, vanus 268, vanus 269, 273, vastum 268, vastus 268, vectatio 192, velum 262, ventosus 218, ventus

218, verba 253, versare 222, vertebratus 262, vicecomes 292, vindicta 295, virga 261, *volvula 218, zëlōsus 292.

LITUANIANĂ: tüşčias 269.

MAGHIARĂ: bagatell 292, cancelláres 299, cancellarius 299, lábadni 280.

OCCITANĂ: desert 268.

OLANDEZĂ: harpoen 297, mortir 291, schavot 297.

PERSANĂ: basmati 245, baha'i 238, 242, chador 243, chadri 240, 243, tchadri 240, kenáf 239, majles 238, 240.

POLONĂ: bagatela 228, baraka 228, biblioteka 299, busola 228, debata 228, domena 228, emalja 228, eskorta 228, fossa 228, grota 228, gubernia 303, kanalja 228, kancelarzysz 299, karafa 228, kawaler 299, komendant 302, kurtyna 228, hala 228, lafa 420, lamp 228, lista 228, loza 228, lupa 228, mina 228, moda 228, oficer 296, pompa 228, peruke 228, pikieta 228, rampa 228, ruta (cf. marszruta) 228, szalupa 228, tura 228.

PORTUGHEZĂ: armões 280.

PROTOROMANĂ: */batt-e/ 218, 221, */brum-a/ 219, */ bent-u/ 218, *-esk-461, *-isk-461, */nlß-e/ 217*/, */ton-a-re/ 218.

PROVENSALĂ: cathastre, cadastre 292, coirassa 298, coratge 293, vesconte 292.

ROMÂNĂ:

Aromână: brumă 219, 220, dişertu 272, dişirtare 272, dişirtat 272, dişirtat 272.

Dacoromână:

a¹ 550, 554, a² 550, 554, a³ 550, 554, a⁴ 308, 550, a⁵ 550, a⁶ 550, a⁷ 550, -a 318, 384, 539, 555, a 439, Aanei 438, 442, Abalintoaiei 442, abate¹ s. m. 551, abate² (a~) 551, abiect 289, abisinian 476, abisianiană 478, abject 289, 290, ablație 498, 503, ablațiune 498, 503, abluție 500, abluțiune 500, abolire 497, abonda 293, aboliție 497, abolițiune 500, abraziune 500, absant 292, 300, absent 292, 300, 302, (a fi ~) 231, absolut 293, 295, abstențiune 500, abstract 298, 300, abstracție 498, 503, 504, abstracțiune 498, 503, abstras 298, abstrat 298, Absurdistan 246, absurdistanuri 481, abştract

- 298, abulomanie 480, abunda 293, 295, acaju¹ adj. invar. 551, acaju² s. m. 551, acaju³ s. n. 551, acacia 542, acacie 542, acacii 542, Acatrinei 442, account 477, pl. accounți 477, accounturi 477, 481, 483 aceasta (pentru ~) 371, 372, aceia (drept ~) 370, acia (de- ~) 372, Aciobăniței 441, Aciubotăriței 441, 442, acord 229, acord (a cădea de ~) 231, acordor¹ s. m. 551, acordor² 551, acoperi 461, Acostăchioarei 442, Acostei 441, Acozmei 441, 442, Acrășmăriței 441, acreierat 476, 477, Acristinei 441, act (a face ~ de prezență) 231, actor 229, (~, regizor, producător și muzician) 209, actriță 229, (~ , designer de lenjerie intimă și model) 208, acțiune 501, acvarist 376, ad-blockere 482, Adascălului 438, 441, 442, adăpost 462, adăpostesc 462, Adăscăliței 442, adecă 194, addenda 542, ademptie 500, adendă 542, adeziune 501, adjectiv 295, adjectiv 295, adgetiv 295, adia 216, 219, 221, 224, adiectiv 295, adiectiv 295, adieptiv 295, adietiv 295, adjectiv 295, adjectiv 295, 297, adjetiv 295, ajectiv 295, adjonțiune 500, admin-i 476, administratoră 478, admisiune 188, admitere 188 admonițiune 500, adoptasem 490, adorm 463, adormi 462, aducție 498, 503, aducțiune 498, 503, Adumitresei 442, Adumitroae 441, Adumitroaei 438, 441, Adumitroaie 442, adverb 298, 300, adverbie 298, adverbium 298, 304, aer 217, 221, (frumos ~) 231, afacere (~ părăsită, pusă la ciochină) 230, afecție 500, afecțiune 500, afgan 526, 531, afgancă 529, afgan 531, aflatoxină 479, aflui 463, Afrăsinei 441, africană 528, africancă 528, Ag. 551, Agafiței 442, Agavriiloae 441, Agavriiloaei 441, Agăinăriței 441, agent 212, (~ de casting), 206, agent (~ de vânzări), (~ tour operator) 515, agetiv 295, -agiu 380, agresiune 501, Agrigoroaie 442, agrofitehnie 211, (~, fizica solului) 210, ahtiat (a fi ~) 230, -ai¹ 554, -ai² 554, ai¹ 550, 554, 550, ai² 550, 554, ai³ 550, ai⁴ 550, aiatolah 241, aici (de ~) 371, aieptiv 295, Aioanii 439, Ailenei 441, Aileni 441, 439, Ailenii 439, 441, Aioanei 442, Aionesăi 439, Aionesei 442, Airinii 439, Ajităriței 441, 442, al 442, Alamaru 442, Alanei 442, Albei (a ~) 439, albăstrea 539, alcohol 291, alcool 291, alcoolist 376, alea 290, alee 358, ales (de ~) 230, algerian 526, algeriană 527, algeriancă 527, algeziolog 476, algeziologie 480, algocalmine 500, algocalminuri 482, alia 290, 291, aliev 302, Alioanei 442, almanac 304, Almariei 442, alpaleologic 383, alpaleologie 383, Alpredi 442, Alpreotesei 442, Alradului 442, Altomei 442, Alvădanei 442, Alupoai 438, all-inclusivist 476, alocațiune 500, altocumulus 262, altostratus 262, altu fel 308, altufel 308, Alucăi 441, Alupului 441, Amariei 438, amazonian 476, 477, -că 478, amă (mărimea de ~) 231, amărăștean 387, Amărăști 387, ambalator 476, (~ manual) 206, ambalatoare 480, ambarca 302, ambarcație 499, ambarcațiune 499, amblemă 299, ambreiaj 229, ambulanțier 476, amebă 292, amendă (a face ~ onorabilă) 231, amente 323, american 531, americană 528, 531, americană 528, 529, americanomanie 480, americanesc, americană 531, amfiteater 298, amfiteatru 298, 300, amibă 291, Amilăesei 441, Amorăriței 438, Amoșneagului, amplexiune 500, Amurăriței 441, amvră 304, anablandian 382, anaconda 542, analist 515, (~ achiziții), (~ senior cumpărători) 515, analizabilitate 480, analiză (~ funcțională, teoria aproximării, teoria optimizării, ~ complexă, ~ convexă, optimizare) 210, anarhizare 480, anatomopatolog 209, anatomopatologic 209, anatomopatologie 209, anevoie (este ~) 231, anexiune 500, anexiune 500, angajabilitate 480, angiocoro-narografie 480, angiotensină anonimizare 479, Anorei, antemergător 483, antemergătoare 482, 483, antepreșcolar 385, anti- 391, 392, 394, 395, 402, antiacces 392, anti-Al Assad 394, antiamerican 394, antiausteritate 392, 480, antibalistic 394, antibăsesciană 478, antibăsescianism 482, antibăsism 482, antiblocare 480, antibolșevic 477, -ă 478, anti-burqa 392, anticeaușist 477, anticonvulsivante 482, anti-drone 393, anti-european 477, anti-europenism 482, anti-extremist 394, anti-Gaddafi 394, antifricțiune 500, antihalou 540, antiiliescian 477, antiimigranți 393, antiimigrație 393, antiimigraționist 477, antimaghiarisme 482, 480, anti-Iran 395, antiiranian 394, antiislam 393, antiislamic 394, antiislamist 394, antiislamizare 393, antiisraelian 394, antiijihadist 394, anti-jurnaliști 393, anti-Mubarak 394, antimusulman 394, antinavă 393, antioccidental 394, antipiraterie 393, antiregim 393, antioccidental 476, antiparkinsoniene 482, antirasism 393, antirasist

- 393, antireformă 479, anti-regim 393, antirevoltă 393, antivirus 477, antisatelit 393, anti-SI 395, antisistem 393, anti-taliban 394, antiterorism 394, 482, antiterorist 394, antivaccinist 477, antivaccinist ă 478, antivaxer-i 476, antologator 382, antologist 376, antologiza 384, antrenor 212, (~ de Kick box) 206, 207, antreu 355, -antreu 540, antonescomanie 480, antropocentrist 476, anul (în ~) 308 anvelopare 479, aparențele (după toate ~) 231, aoleu 354, apanagiu 290, apanaj 290, 291, apartament 290, 291, apartement 290, aparținător 476, apă (gute de ~) 231, apologiza 384, app(-)uri 481, aproximator 476, antropocentrist 477, anxiozitate 482, Apetre 441, Apetrei 441, Apetri 441, Apetrii 441, Apetroaei 442, Apopii 441, apostilare 479, admin-i 476, aprehensiune 500, Apreotesei 438, 441, Apreutesei 442, ar³⁷⁷, 378, ara 278, araucarie 542, arăta 278, arăta (a se ~ numai) 230, arbitragist 376, arbitraj 376, arbitră 508, arbitri 358, arbitrii 358, arbitru (~ de scaun) 206, (liberul ~) 231, arborii 358, arc¹, pl. arce 549, arc² 550, arcuri 549, arc¹ 551, arc² 551, arc³ 551, Ардака 310, ardezie 290, 291, ardoază 290, -are190, 191, arendășiță 362, arepile 323, arfă 299, argentiniană 528, argentiniancă 528, argint¹ 551, argint² s. n. 551, argintii 358, argoment 295, argumânt 295, argument 295, argumentum 295, arhangheli 308, 311, arhiepiscopa 318, arhitectură (~ neoromânească) 203, arhivist 515, arheo-385, arhitect (~, inginer, profesor și deputat) 209, arhive (~ multimedia) 210, Ariadna 169, Aridna 168, 169, arm 280, 283, arma 283, armă 279, 280, 281, 282, 283, aromaterapie 203, arme (cu ~ și bagaje) 232, armean 531, -ă 526, 528, 529, 531, armeancă 526, 528, 529, armenesc 531, armenescă 531, aromoterapie 203, arpă 299, arpon 297, arpun 297, arsură 222, 224, arșiță 216, 218, 221, 222, 224 (~ câinească) 222, art-directată 387, arte (~, arhitectură, audiovizual) 210, articol 304, artist (~ performer, pianist, organist, compozitor) 209, artizană 478, Asaftei 441, asalt 293, 295, asalto 293, 295, Asandului 441, 442, asasin (~ profesionist) 206, Asavei 441, Asăndulesei 442, Asăvoaei 442, ascensiune 501, аскѣлмаре, 310, aserțiune 500, asimila 379, asimilare 379, asimilism 379, asistent 212, asistent 212, (~ manager) 206, (~ farmacie, ~ medical generalist, ~ suport clienți, ~ medical) 514, asistentă (~ medicală) 515, (~ pentru sân) 206, (~ de sân) 212, asistente 482, asocialitate 480, asolut 293, aspersie 499, aspersiune 499, Astancăi 442, astrat 298, astro- 385, astrologic 383, astrologia 532, 534, așezat 318, 542, atacul 532, aștaptă 419, atașament 376, atașamentist 376, Atănăsoaei 442, Ateclei 441, atestat 293, 295, atestatum 293, ateu 354, (~-l) 354, atitudine 290, atitudină 290, atitudine 290, Atodiresei 442, Atomei 441, atomiza 401, atomizare 401, atriu 357, atu 541, -ație 189, -ațiune 189, au 354, au¹ 550, 554, au² 550, 554, au³ 550, au⁴ 550, -au¹ 554, -au² 554, auă 354, austriac 525, austriacă 528, augment 459, australiană 528, australiancă 528, austru 216, 217, aut 356, autizare 479, auto-385, 391, 399, autoalimentare 480, 482, autocolant 384, autocompătimitate 479, autocon-vingere 479, autocopiere 479, auctor 477, auctoritate 479, autoculabilizare 479, autodeconspirare 479, autoderezitune 480, autodisponibilizare 479, autodisponibilizat 477, autodiversificare 479, autoexcludere 479, autoexclus 477, autoexilat 477, autoexilată 478, autoexilare 479, autoglorificare 479, autoincendiere 399, autoinvitare 479, autoinvitație 480, autoînvinovățire 480, automarfare 482, automotivare 479, autonomire 479, autopromovare 479, autopropunere 479, autoreglementare 479, autoreprezentare 479, autosesizare 479, autosuficiență 480, autosustenabilitate 480, autovindecare 479, auxologie 211, (~ forestieră) 210, Avadanei 441, avalanșă 223, avangard 293, avangardă 293, avangardie, 293, avan-guardie 293, avangardie 293, avantaj 290, avantaj 290, avantgardă 293, Avasiloaei 442, Avădanei 441, 442, Avădani 441, Avădani 441, Avăcăriței 441, Avădăni, 441 Avătămăriței 441, 442, avea¹ 550, avea² 550, averb 298, 291, aversie 500, aversiune 500, avertizor 476, (~ de integritate) 203, avertizoare 480, авецци 311, avoriu 292 Avornicesei 438, 442, avulsie 499, avulsione 499, avusesem 490, a Axîinii 439, azer 525, 530, azerbaidjan 525, 530, Azerbaidjan 530, Azoîței 442, **Ă**: -ăcios 383, -ăciune 189, 191, 195, 380, 311, -ărie 380, 387, -ătate 380, -ător 382, -ă

478, -ăsc 461, -ătură 479, -ărie 323, -ă 511, -ă 527, 529, 533, -ă- 542.

Â: -ăciune 189.

B: back-end-uri 481, bagatel 292, bagatelă 292, bagdatel 292, 304, baghiunetă 304, bai(a avea ~) 381, Baia Mare 182, baie 182, 361, (~de mulțime) 385, balcaniza 399, balcanizare 399, balcon 378, balconiadă 378, baldachin 293, baldahin 293, baljamom 304, ban (~ umblător) 230, bancă¹ 550, 551, bancă² 550, 551, banc 380, bancagiu 380, bancarută 297, bancher 231, 298, bancherut 297, bancheting 482, banchier 298, banchir 298, bancorută 297, bancrot 297, bancrotă 297, bancruptă 297, bancrut 297, bancrută 297, 298, barbiza 384, barbugioaică 478, backgammon 482, barelef 298, barelief 298, bareliev 298, barilef 298, barmană 508, barmaniță 362, baron 378, baroniadă 378, baronialism 482, baronime 480, baronizare 479, bartender-i 476, 481, basculantist 476, basement-uri 481, basma 539, basorelief 298, 301, basoreliev 298, basoriliev 298, 301, basrelief 298, bas-reliev 298, batale (~ de fosfogips) 387, bate 218, 221, 224, bazarist 376, bază (~ de plecare) 232, băbăciune 380, băboi 357, băciță 362, băga (a ~ în seamă) 230, băgare (cu ~ de seamă) 230, (a lua în ~ de seamă) 230, a Băhnarului 439, băială 381, băiat 379, băieș 361, băieșiță 361, 362, băiețism 379, bășescian 476, bășescianism 482, bășescizare 480, bășescofil 476, bășescolog 476, bășificare 480, bășisme 482, bășistă 478, bășcăliza 384, băuse(ră)ți 491, 492, băuseți 491, băută 385, băutură-dinamită 385, băigui 460, 468, 469, băltăcâi 460, 464, băntui 460, 467, 468, 469, bărâi 464, bărfotecă 381, bățai 467, beată 357, becaliadă 378, becalist 476, becalizare 387, beguin (a avea un ~ pentru cineva) 233, behăi 467, 468, 469, 471, 472, beilic (a fi de ~) 230, belgiană 526, 527, ~ că 526, 527, benchmark(-)uri 481, benchmarking 482, benedicție 499, benedicțiune 499, beneficitate 480, beneficiu 298, 300, benefis 298, benefiț 298, benefizium 298, benzinar 377, 478, 483, benzinară 478, 483, benzinăriță 478, benzo-diazepină 479, berbecisme 482, berică 479, *беселич* 308, beserici 308, bețivăneală 479, biată 357, bibelou 355, Biblia 376, bibliotecar 513, bibliotecă 298, 300, bibliotecă 299, 300, bibliotică 304,

bibliotică 299, 300, biblist 376, biciui 459, 460, 465, 467, 470, biclă 479, bidinea 539, bilet 229, bine 323, bine (a se afla ~) 232, biet 357, bifa 401, bilan 297, bilanciu 297, bilanț 297, 298, bilanță 297, bineficiu 298, bio- 391, 399, 402, biochimie (~ și xenochimie alimentară) 210, biochimist (~, pedagog) 210, bio-lifting 201, biolog (~, Molecular Biology, ~-patolog, ~, biochimist, ~, profesor de microbiologie) 210, biologic 383, biologie 383, (~ celulară, ~ celulară și moleculară) 210, biometric 399, bioterorism 399, biosecuritate 480, bipui 463, birmaneză 478, birui 460, 465, 467, 470, 471, 472, bis¹ adj. invar., s. n. 549, bis²- 549, birou 354, 355, birouri 354, bivoliță 362, bizui a (se) ~ 460, 467, 468, 469, blagian 383, *благословение* 311, blat (a face ~-ul) 377, blatist 377, bloatware 482, blogăr 381, blogăreală 381, blogări 381, bloggeriță 362, blogroll-uri 481, blogspoturi 481, blonduță 478, blugi 376, blugist 376, bluză 229, bluziță 362, bob¹ 550, bob² 550, bob³ 550, bob⁴ 550, boboc 381, boboceață 381, boboci 381, Boghian 166, 169, a Boghițoai 439, boli(~digestive și transplant hepatic) 210, Bolocan 166, 169, bolocan 167, bologneză 478, bombardea 480, bombăni 460, 462, 467, 468, 469, 470, bombonerie 386, boncăi 460, 464, 467, 470, 472, 471, boncăni 465, 467, 471, 472, bookbloguri 481, booker-i 476, bookinguri 481, boost 482, boot 482, braille 482, borcan 384, borș-holtei 386, bos 379, boschetar 377, boșime 379, 387, boșorogime 480, botanică (~, ecologie) 210, botază 419, botniță 361, Boțiană 166, 169, bou 354, bourbonuri, 481, Bourean 166, 169, boybanduri 481, brahiterapie 201, branduri 540, branșare 479, branulă 479, braziliană 527, braziliancă 527, brâncușolog 476, breast nurse 206, 212, breaker-i 476, break-news-uri 538, breakbeat 482, brebanian 382, brejnevism 482, breșă 402, brevetotecă 381, briefuri 481, brigadier 293, brigadir 293, brokeriță 362, brumă 216, 219, 220, 221, 222, 223, 224, brejnevism 482, brejnevist 476, bruxelizare 479, bucătăreală 381, bucătărie 530, Bucefal 166, 167, 169, bucureștean 379, bucureștenism 379, bucurie 357, bugeta 384, bulete (a face ~) 233, bulgar 531, bulgară 531, bulgariza 384, bulgăreală 381, bulgăreasă 527, bulgăresc 531, bulgărească 531, bulgări 382, bulk(-)uri

481, bulk-carrier-uri 481, bullying 482, bun 380, bun¹ 550, bun² 550, bun³ 550, bun⁴ 550, Bunăciune 380, buncăr (~de recepție) 386, buni 480, 550, bunkeraje 482, bunuri 550, buricomă, 476 buricomănie 480, burqa 392, burqată 245, buruienist 476, buruienistă 478, buștină 219, 224, butica 384, buticar 377, buzz-uri 481, Buzilă 166, 169, buzilă 167.

C: -c- 526, 529, -că 526, 527, 528, 529, 533, 534, CAP-ist 476, -ă 478, ca¹ 550, ca² 550, ca³ 550, ca⁴ 550, cactusar, 476, cactusist 476, -ă 478, cabalin 289, 290, cablist 376, cabotagiu 291, cabotaj 291, cabrio-uri 481, cadastru 292, cadou 355, cadrist 376, cadru (~ didactic) 513, caft 387, caftangiu 380, 387, cafti 380, 387, caftitor 382, cagulist 376, cake pops 483, cală (încăperea a unei nave) 549, cală¹ 551, cală (plantă) 549, cală² 551, calculatorist 376, calculuș 304, cald 217, 221, cald (a fi ~ de ceva) 232, cale (a pune la ~ cale) 230, calendaritate 380, Calepin 168, 169, califat 402, California 384, calomnie 289, 290, calomnios 289, caloric 223, caltaboșar 476, calumnie 289, calumnios 289, camarad 291, camerad 291, camilpetrescian 382, camion 229, canadiană 526, canapele 479, canal 380, canalagiu 380, cancelar 295, 299, 301, cancelară 478, cancelier 299, 301, cancru 296, candelar 387, candelă 387, candelăreasă 387, candy bar-uri 481, canghelariu 299, canonir 304, canțaler 299, canțelar 299, canțelariuș 299, canțeler 299, 301, 304, canțelier 299, 301, canțiler 299, canțonetă 302, cap (are căldură la ~) 231, (a face un ~) 232, 233, (a fi un ~ cald) 231, capelin 477, capitol 181, capitol 304, caprovecinită 378, caragian 382, caravanar 476, carbamazepină 480, carcalac 477, cardinalaș 304, carmol 478, carbonatic 210, carnaval 291, carneval 291, caro 539, caroserie 229, carte 251, (a da ~ albă) 231, casație 501, casațiune 501, caschetă 229, casetotecă 381, casierită 362, casnică 514, castelan 318, castelanu 315, castrare 382, castrator 382, caștelean 304, catastru 292, caterincă 383, caterincos, 383, caudillo 356, caudine 356, cavalier 299, cavalier 299, 300, cavalin 289, cavalir 299, cauțiune 500, cauză (a vorbi în cunoștință de ~) 231, caz (a face ~ de ceva) 231, (a nu fi ~-ul) 231, caz (în tot ~-ul) 232, cazma 539, că 373, căbănuță

479, căblăraie 480, căciuliță 362, căldură 216, 218, 221, 222, 223, 224, (foc de ~, hupoare de ~, val de ~, aflux de ~, import de ~, insulă de ~) 222, călugăriță 362, cămășui 381, cămășuială 381, cămășuie 381, cămin 378, 384, căminiza 384, căminiadă 378, căntălăreș 299, căntălărie 304, căpșunar 377, căpușa 384, căpușare 382, căpușăreală 382, căpușari 382, cărciumar 361, cărtărescian 382, cărturar (~, istoric literar și folclorist) 208, căsoi 357, câmpia 531, când 373, cântaserăm 488, cântasem 488, cântaserăți 488, cântase(se)răți 491, 492, cântaseți 488, cântaseră 488, cântatără (am ~) 488, cântără (ei ~) 488, cântăreață (~ de jazz și pianistă) 208, cânteră (să ~) 488, cărciumă 361, cărciumăriță 361, 362, cărcoteală 479, cărdășeală 479, căt¹ 550, căt² 550, căt³ 550, căt⁴ 550, CDR 384, cea¹ 550, cea² 550, cea³ 550, cea⁴ 550, cearlătan 295, ceaușizare 479, ceață 220, 221, 223, 224, cederiza 384, ceferiadă 378, ceh 531, cehă 526, 528, 531, cehesc, cehească 531, cehoaică 526, cehoviza 384, 528, cel¹ 550, cel² 550, cel³ 550, cel 555, ce-l 555, ce-i, cei 555, celtoman 476, celtomanie 480, celtopat 476, censure 295, centaură 478, centauriță 478, centrafricană 527, centra-africană 527, centură (linia de ~) 376, centuristă 376, cenușiu 354, cenzor 295, 297, cenzură 295, cenzură 295, cer 217, 221, cer¹ s. n. 549, cer² vb. 549, cerc 289, cerca 283, cerceli 384, cercum- 289, cercumspect 289, cercustanță 296, Ceresa 168, 169, cerne 221, cerveze 387, cet 217, cetățeană 529, Cezar 168, 169, chargebackuri 481, chatui 462, chavism 482, chavist 476, chavistă 478, checkpoint(-)uri 481, cheltui, 460, 465, 467, 470, 471, 472, chelneriță 362, chestie 497, 498, 503, chestiune 497, 498, 503, chimie (~ coordinativă) 209, (~ supramoleculară organometalică) 210, (~ organică și organometalică, ~macromoleculară, ~a fizică a compușilor oxidici) 210, chimist 515, (~, visitig profesor) 210, chimiorezistent 477, chimonu 540, China 526, chinez 526, 530, 533, chineză 526, 530, 533, 534, chinezesc 526, 530, 532, 533, 534, chinezească 532, 533, 534, chinezoaică 526, chinolonă 479, chinui 460, 465, 467, 470, 471, 472, chiulangeală 479, cifă 479, cigaretă 303, cinecronică 479, cinema 539, 541, cinerarie, ciocan 467, ciocăn (vb.) 467, ciocăni 460,

- 466,470, 467, 471, 472, cioloșist 476, chioșcar 377, chioșcariadă 378, chioșcări 384, chirasă 298, chirnoghiadă 378, chirurg (~ plastician) 206, chirurgie (~ endoscopică) 203, 212, (~ minim invazivă) 203, 211, 212, (~ robotică) 203, 211, chitanța 384, chitanță 384, chiuras 298, chorizo 386, 381, cinematecă, ciobăniță 362, ciocolată 298, ciolan 377, 381, ciolănar 377, ciolăneală 381, ciondăni 460, 467, 468, 469, ciordistan 482, ciorbiță 479, cip 211, cipare 202, 211, (~a urșilor) 211, cipare 479 (var. chipare), chipset(-)uri 481, circumstanță 296, 301, circonspect 289, circumstanță 296, circostanță 296, circum- 301, circumspect 289, 290, circumstanță 295, circumstanție 295, circumva-
lațiune 500, circumvoluțiune 500, cirro-cumulus (var. cirro-stratus) 262, cir(r)us 261, 262, 264, cislă 230, a cislui 230, citative 482, citatoman 476, citesc 462, citisem 490, citise(ră)ți 491, 492, cititor 361, ciubucăreală 479, ciucan 476, ciucancă 478, ciumpalac 477, ciumpalacă 478, -ciune 188, 189, 191, cizmar 361, clasată (afacere ~) 231, claxon 380, 387, claxona 387, claxonagiu 380, 387, clănțani 460, 466, 467, 472, 471, clenbuterol 478, clintonian 476, clandestin 401, climatolog 204, 211, climatologie 211, clipă (~ de ochi) 231, clișotecă 381, cloncăi 460, 464, cloncăni 464, 469, cloud(-)uri 481, clubberită 478, coardă 356, 359, cobră 542, cocalară 478, cocalarisme 482, cocalarizare 479, cocălăreală 479, cocălăriță 478, cocător 387, cocovan 482, cocsă 476, cocteiliza 384, 386, cod 385, coda 542, Codalb 166, 167, 169, codalbuță 167, coddă 542, codri 358, codrii 358, coeditare 479, coemptions 500, coeziune 501, cofeinizare 480, cogațiuni 500, coinventator 477, colanta 384, colapsologie 202, coleghiom 304, colizie 500, coliziune 500, collimator (a lua în ~) 250, colocvia 384, colocviu 357, colțul (a face ~ unei străzi) 232, columbenizare 479, columbrodrame 482, coluzie 500, coluziune 500, comandant 302, comandante 302, combo-
uri 481, comediator 477, comendant 302, comentărită 378, comerciant 291, comerțiu 296, comers, comersie 296, comersant 291, comerț 296, comerțium, comerție, comerțiu 296, comic (a face ~) 232, comisar 510, 511, 512, 523, (~ european) 206, comisară 510, 511, 512, 516, 523, 524, comisiune 500, compasiune 501, competitivizare 480, compozitor (~, dirijor, muzicolog) 210, comprehensie 500, comprehensiune 500, compresie 499, compresiune 499, compromes 293, compromis 293, 295, computerist 377, comunicator 476, 483, comunicatoare 482, 483, comunizare 480, concedent 476, concediu 291, 301, concentrate 482, concert 299, 300, concierge 204, concreție 500, concrețiune 500, concusiune 500, cndroplastie 480, conf. (~ univ. dr.) 514, conferențiar 513, (~ univ. dr.) 514, confesie 500, confesiune 500, conformizare 480, confuzie 501, 502, confuziune 501, 502, conged 291, congedie 291, congediu 291, coniuncție 304, conje 291, conjedie 291, conjiștorium 304, consemnație 500, consemnațiune 500, consensual 387, consensualiza 387, consert 299, 300, conservaționist 476, consilier 508, (~ juridic) 515, consilier (~ matrimonial) 206, consolat 293, consorțiu 357, conspiraționist 204, 476, constate 482, consulat 293, 295, consultant 212, 513, (~ de imagine, ~ în organizare) 206, consultantă 513, contagiune 500, contemporaneiza 384, contenență (a-și da o ~) 233, contenție 499, contențiune 499, contest (fără ~) 232, contestator 476, -oare 480, continu (efort ~) 356, continuă 356, continue 356, continui 356, continuu 356, (efort~) 357, continuum 356, contorsiune 500, contra- 391, 395, 402, contractuș 304, contramanifestant 395, contramanifestație 395, contraprotect 395, contrarapoarte 482, contraterorism 395, 482, contribuent 476, contribui 462, 463, contribuire 188, contributivitate 480, contributor 476, -oare 480, contribuție 229, contribuțiune 188, controlor 229, controversă 289, 290, controversie 289, conversie 498, 502, conversiune 502, convicție 500, convicțiune 500, conțer 299, conțert 299, coordonativ 210, coordinator 476, coordinatoare 480, copartner 477, copartneră 478, copii(i) 358, copilaș 361, coplăitor 477, coplăitoare 480, coposesie 499, coposesiune 499, copywriteri 541, copywriteriță 478, coragios, coragioasă 293, coragiu 293, coraj, corajie 293, corață 298, coraziune 500, cordaci 386, coreeană 527, coreeancă 527, corozie 500, coroziune 500, corporate(-)uri 481, corsaj 229, corset 303, cort 376, cortegiu 291, cortej 291, cortejii 291, cortesuri 538, cortist 376, cosmopolitan¹

476, cosmopolitan² 476, cosmopolitan 482, cotrimoxazol 482, cotrobăi 460, 466, 467, 471, 472, cotrocenist 476, cozeur 386, crack-uri 481, crai(ul) 308, 541, crânțane 480, crânțani 460, 464, crâșmăriță 362, credențiale 482, credibil 387, credibiliza 387, **кредитор** 418, credinciar 418, 420, credință 418, cremație 499, cremațiune 499, creștinopat 476, 477, -ă 478, cretinătate 479, creț¹ 550, creț² 550, creț³ 550, creț⁴ 550, crezuse(ră)ți 491, 492, criminaliza 384, criterie 293, criterion 293, criteriu 295, critic (~ și istoric literar, poet, traducător, ~ de teatru, eseist, profesor) 210, critifictiune 480, croazetă 480, crocodilian 383, croncăni 460, 466, 467, crotale 482, crowdsourcing 482, culise 229, crudităte 379, crudivorism 379, crudivorist 377, cuantă 356, cuantic 356, cuantum 356, cuartă 356, 359, cuarț 356, cuirasă 298, cum 373, cumulo-nimbus 262, cumulus 260, 261, 262, 262, pl. cumuli 261, cupiură 479, cupar 418, cuponing 482, cuptor 377, cuptorar 377, curagios 293, curagiu, curaj 293, curajos, 293, curator 384, curatoria 384, curăța 460, curăți 460, curcubeu 221, 223, curcumă 543, curgere (~ de vreme) 230, curriculă 483, curriculumuri 481, **күртаны** 419, curtean 418, 419, curteni 419, cutare¹ 550, cutare² 550, cutare³ 550, cutare⁴ 550, am cutezat 318, cuvânt(ul) 530, 531, cuvinte 323, cvardie 294, cvasiabsență 480, cvasicertitudine 479, cvasiegalitate 480, cvasiprotectorate 482, cvasi-războaie 482, cuzist 476, cuzistă 478.

D: da (a) 312, 315, 318, dacă 373, dacie 480, dacoman 476, dacomanie 480, dacopat 476, dacopatie 480, dafin 175, daibojeală (a da pe ~, a face pe ~) 175, 176, daimio 542, daimon 477, Dalailama 168, 169, Dalai Lama 169, 169, dalare 479, dán 315, dară 371, 310, d<a>ră 310, **аҗ даи** 310 dată¹ 555, dată² 555, dato 318, datora 460, datori 460, datu 312, 318, dă 315, **дәп** 310, dăscăliță 362, de- 384, 387, a Dăscăliței, dăinui 460, 468, 469, 471, 472, dăngăni 464, dăngăni 460, 467, 467, 468, 469, 472, dășert 268, dăn 308, 312, 315, 318, de¹ prep. 549, de²- prefix 549, dealeriță 362, deambula 386, debarca 302, debăsescizare 480, debriefing(-)uri 481, debut 229, decapita 402, decapitare 402, deci 371, decident 202, (~ cultural) 206, declamație 194, declinație 194,

decolantare 479, decolonizare 385, decompresie 499, decompresiune 499, decomuniza 384, deconstrui 385, decontamina 384, decorator (~ floral) 206, decorațiune 498, decredibiliza 384, 387, decret 299, decreto 299, decretum 299, decriminaliza 385, deculpabiliza 385, deeuroizare 479, defavorabilitate 480, defansiv 299, defecțiune 501, defensiv 299, defenziv 299, deflexie 499, deflexiune 499, defoliant 385, degeaba (spaimă ~) 230, delațiune 500, delco 540, delcou 540, delict 293, delictum 293, delit 293, delon 386, deminutiv 293, demipensiune 498, 501, demolitiie 499, demolitiune 499, demonstrativ 293, 301, demonstrativ 293, dependență 302, 303, dependenție 302, dependință 302, depou 229, depomate 482, depravație 499, depravațiune 499, depresie 498, deputat 510, (~ul Ana Pop) 509, deputată 510, 516, 518, 523, 528, (~a Ana Pop) 509, derizie 500, deriziune 500, dermopigmentare 202, deromânizare 384, derusificare 480, des- 278, 385, desatanizare 384, desbarca 302, descensiune 500, desciorchinător 386, descreștinare 480, descuraja 302, desecretizare 384, desface 224, designer 508, desinență, 459, 460, despăcăli 385, despera 302, 303, desperanță 302, destrăma 278, 279, deșântărire 385, deștăinu 460, 466, 467, 470, 472, deșărt (în deșărt) 270, deșărta (a se) 272, deșărtare 270, deșert 267, 268, 269, 271, 272, 273, (în ~) 269, 271, 272, 273, (măreț în ~) 269, (întru ~) 271, (a lua în ~) 271, (a ține~) 271, deșertare 269, 270, deșertat (deșertăți) 270, deșartă 269, **мәһиә деһәртә** 269, deșerta 267, 269, 270, 272, deșărta (a se) 272, deșertăciune 267, 269, 270, deșertător 270, deșertătură 270, deșertie 270, deșira 549, detail 291, detaliu 291, detectiv 508, detectivă 478, detectorist 476, detersie 499, detersiune 499, detona 386, detribalizare 384, detuna 217, devalizator 476, developer 207, 212, devoție 500, devoțiune 500, devoluție 499, devoluțiune 499, dezafiliere 480, dezasortare 385, dezertor 302, dezertor 302, dezerțiune 500, dezescaladare 479, dezespera 302, 303, dezesperanță 302, dezgheța 217, 221, dezinvoltură 291, dezînșela 385, deznăvetare 385, dezosat 385, dezumidificator, -oare, -ori

483, dezvoltator 207, dezvoltator 212, (~ imobiliar) 206, 212, dialoghist 376, diar 295, diariu 295, diarium 295, diaspora 530, 532, 534, diasporez 476, diasporeză 478, diavoliță 362, dibui 460, 464, 465, 466, 470, 471, 460, 467, diclofenacuri 481, dicteu 355, 540, dicție 498, 503, dicțiune 498, 503, dietilenglicol 478, difensiv 299, diferi 462, digresie 500, digresiune 500, dilatație 499, dilațiune 499, dilemă 293, dilimă 293, dilimă 293, diminutiv 293, dimonstrativ 301, *dimostrativ 301, din 312, dinafară (a judeca un lucru pe ~) 230, dinamovist 476, dinamovistă 478, dineu 355, 540, dinte (a avea fir în ~) 381, dinteală 381, dependentă 302, 303, dependință 302, 303, diplomat (~ în astrofizică, fotomodel, prezentatoare TV și Poker Star) 207, 209, diplomatic (corp ~) 229, director comercial 515, direcție 498, 503, 504, direcțiune 498, 503, 504, disbărca 302, disciplină 299, discors 293, discurgea 302, discurs 293, disensiune 500, disinvoltură 291, disciplină 299, dispensere 482, dispeceră 478, dispera 302, 303, disperanță 302, distorsie 500, distorsiune 500, distracție 293, distracțiune 293, distrație 293, districtu 315, district 318, diștiplină 299, dișărtătură 267, dișcurs 293, diștiplină 299, diștiplină 299, diversie 499, diversiune 499, divizie 497, diviziune 497, dizbărca 302, dizertor 302, 308, 316, doctor 510, 511, 523, 524, doctoră 508, 509, 510, 511, 512, 523, 524, 516, doctor (~ resuscitator) 207, (~ resuscitator, cosmetician) 208, doctorand 515, -ă 514, 515, doctorița 509, 511, 523, 524, doctoriță 362, domniță 362, domnul 315, donuterie 480, dormi (a ~) 230, dormiserăți 487, dormiseți 487, dornic 361, doula 202, downstream(-)uri 481, downtempo(-)uri 481, drajeu 355, 540, drăcui 460, 466, 467, 470, dreadlock(-)uri 483, dream team(-)uri 481, drept (~ privat) 210, drept¹ 550, drept² 550, drept³ 550, drept⁴ 550, drept⁵, pl. drepturi 550, dreptul (este cu ~) 231, drifturi 540, dronă 542, 393, dronist 476, dropuri 481, drosere 482, drujbă 211, drujbist 204, 211, 476, drumar 377, dughenar 377, druz 242, 475, druzieni, dugheniza 384, dughinism 482, dughinist 476, Duman 167, Dumnezeu 312, 315, 318, Dumnedzeu 312, după (~ părut) 230, dupăi 460, 464.

E: e¹ 550, e² 550, e³ 550, e⁴, -e 539, 541, 542, ea 550, -eală 191, 479, 381, ean 530, -easa 441, 442, -easă 517, 527, -ească 526, 530, 533, ebrietat 386, e-business 482, echinacea 479, echinacee 479, echipagiu 294, echipaj 293, eco- 391, 399, 402, ecoactivist 399, economist (~, filosof) 210, ecoanarhism 482, ecoanarhist 477, economistă 514, 515, economist 514, 515, e-couponing 482, ecuații (~ cu derivate parțiale, ~ diferențiale) 209, (~ cu derivate parțiale, control optimal) 210, eczamina 294, edec (la ~) 230, edict 299, edictum 299, edificie 289, edificiu 289, edifis 290, edifiț 289, edifiție 289, edifițiu 289, edit 299, editor 515, educatoare 514, 515, ee 550, efect 294, efectuş 294, efapt 294, efet 294, effect (în ~) 231, eforturi (a face ~) 231, efuzie 500, efuziune 500, egipteană 527, 529, egipteană 528, ego(-)uri 481, 535, el 357, 550, ele 357, electoral 379, electoralism 379, electro 482, electrocentrală 479, electrocuție 499, electroenergetician 477, electronică (~a solidului. Fluctuații) 210, electrostricțiune 500, elecție 499, electiune 499, eliziune 500, elev 302, 358, elevă 361, 514, elevei 357, elevului 357, elocuție 500, elocuțiune 500, eluție 499, eluțiune 499, eluviune 500, elvețiană 526, 528, 533, elvețiancă 526, 528, 529, 532, 533, 529, embargo 540, embargou 540, emblem 299, emblemă 299, émblemă 299, emersie 500, emersiune 500, emfas 299, emfază 299, emfazis 299, émfazis 299, eminescian 382, eminescolog 383, emisie 498, 502, 503, emisiune 502, 503, emitere 502, émvlimă 299, energizare 479, engagement(-)uri 482, englez 525, 533, -ă 526, 530, 532, 533, englezesc 525, 531, 532, englezește 532, enfază 299, enosimanie 480, enteruri 481, EP-uri 481, entezopatie 480, Epimenide 168, 169, episcop 315, episcopa 311, 315, 318, epiteliopatie 480, EPO 482, eram 357, Ercul 168, 169, erdoganizare 479, eritropoietină 479, -ere/-eare 190, 191, erozie 499, eroziune 499, esame 294, examen 294, esamin 294, esamina 294, -esc 463, 530, 531, 532, 534, escontă 297, escort 294, escortă 294, (~ sexuală) 207, escort-girl 207, -escu 437, Esculap 168, 169, escuza 295, eseist (~, critic literar, filosof al culturii) 210, esențar 377, esență (~ de ceai) 377, esporta 294, espressor 543, espressoare 543, este 357, eston 525, 530, Estonia 530, estonian 525, 530, eșafod

297, eșafot 297, eșalotă 542, eșarfă 297, eșarpă 297, -eta 297, -etet 297, etnoarheolog 477, etnoarheologie 480, etnomanie 480, etnoistoric 477, etnosociolog 205, 211, (~ și cercetător) 208, etnosociologie 211, etofă 297, eurasianism 482, eurasianist 476, euri 550, euribor 482, euro 358, euro- 391, 395, 402, euroacciză 479, eurobirocrat 477, eurocomisar 477, eurocupă 479, eurodeputat 395, eurodeputată 478, euroentuziast 477, euroentuziastă 478, eurofil 477, eurofilă 478, eurofob 396, 477, eurofobă 478, eurofonduri 483, eurogrup 395, euroligă 479, eurometropolă 479, euromitinguri 482, euromaidan 482, euromanie 480, euroobligațiune 498, 501, Europarlament 482, europeană 529, europeană 529, eurosceptic 396, euroscepticism 396, eurosloganuri 481, eurostat 482, euroterorism 482, eurozonă 396, evaziune 501, eversie 499, eversiune 499, evecțiune 500, evicție 500, evicțiune 500, evreime 480, evulsiune 500, ex- 391, 398, examen 294, examina 294, exactiune 500, excluzie 499, excluziune 499, excuza 295, execuție 229, (~judiciară) 231, exerciție 230, exhaustiune 501, existența 251, ex-iugoslav 398, expansie 500, expansiune 500, expați 541, expert 212, (~comunitar) 207, exporta 294, expresia, expresii 249, expunțiune 500, ex-sovietic 398, exterminare 497, exterminație 499, exterminațiune 497, 499, extensie 498, extra- 391, 398, extracomunitar 398, extraeuropean 477, extroverse 499, extroversiune 499, examen 294, ezamina 294.

F: fac (să ~) 230, facilitator, 476, facilitatoare 480, factoid 476, factoriță 362, 169, factură 302, facție 500, facțiune 500, Faeton 168, fail(-)uri 481, falafele 543, fant 291, fante 291, farmacist 515, fatură 302, fațadă 291, fațată 291, față 291, față (a fi de ~) 230, față (a juca pe ~) 230, (a vorbi pe ~) 230, (a lucra pe ~) 230, favorabil 290, favorabilitate 479, favorabl 290, făcură (el ~) 488, făcuse (să ~) 490, făcusem 490, făloșenie 480, fără 230, fațadă 291, fâzâniță 362, fecioriță 362, fecond 290, fecund 290, fedaini 242, feed(-)uri 481, feedreadere 482, feelingeală 480, felceriță 362, fellowshipuri 481, femeie-spion 207, fenitoină 480, Fenix 168, 169, feudal 294, ferodo 540, ferodou 540, ferodouri 540, ferm 290, fetiță 361, 362,

383, fetițoasă 383, feudal 294, fiară 357, ficționaliza 384, ficționalizare 479, ficțiune 501, fideiusiune 501, fierătanie 480, fierbe 357, fii 358, fiică 529, fiindcă 373, fiii 358, filială 384, filializare 384, filmulețe 482, filolog 515, filosof (~ și istoric) 210, filtrabilitate 480, financiar302, finans 302, finansă 302, finansier 302, finanț 302, finanță 302, finanțial 302, finanțiar 302, finanție 302, fir 224, firav 380, firavitate 380, firfired 477, firm 290, fisiune 501, fitoestrogen 477, fițos 383, fix 376, fixist 376, fizică (~a plasmei, fizica laserilor, ~ teoretică, fizică nucleară, ~apolimerilor, ~ atomică și nucleară) 210, fizician (~ teoretician) 207, 208, (~ teoretician, eseist, filosof al științei) 208, (~, filosof) 210, flair bartender 476, flair bartending 482, flash sale-uri 481, flavonoide 482, flexie 499, flexiune 499, 500, flipchart(-)uri 481, flox, floși 543, fluctuații 211, fluture 224, foc 224, (a face ~) 232, focus-grupuri 481, foileton 229, foldere 482, folie 384, folositoriu (este ~) 231, fomist 376, 377, fonație 499, fonațiune 499, fundament 294, fondatoare (~ și trainer internațional dermopigmentare) 208, fonfăială 479, foosball 482, footbag-uri 481, forecast(-)uri 481, formalita 302, formalitaș 302, formalitate 302, formalitet 302, formator (~ de instructori de arte marțiale) 207, (~ al Asociației Române de dezbateri, Oratorie și Retorică (ARDOR), instructor și arbitru de debate) 208, fortăreață 302, forte (a se face ~să) 232, fortoreață 302, forteretă 302, forteță 302, fortifiere 479, foto- 385, fotoîmbătrânire 480, fotojurnale 482, fotojurnalism 482, fotojurnalist 477, fotojurnalistă 478, fotomodelă 478, fotomodeleasă 387, fotomodeloaică 478, fracție 497, fracțiune 497, frame-uri 481, framework(-)uri 481, frances 298, francez 298, 526, 530, 531, 532, 533, franceză 531, francizați 476, francizor-i 476, francizare 479, francoman 476, francomanie 480, franțez 298, franțoz 298, franțuz 298, franțuzesc, franțuzească 531, 526, 530, 532, 533, frappeuri 541, fratele 478, frână (~cu aer) 229, frânge 283, frâu 354, freelanceriță 478, freelancing 482, freestyle 482, frecție 498, french-uri 481, friendraiser 202, frig 216, 217, 221, friscă (în ~) 233, frișcă 386, frișcărie 386, frizeriță 362, front-end-uri 481, frontespis 299, frontespîț 299, frontespîțiu 299, frontiera (a fura ~) 233, 233, frontispiciu 299, frontispis 299, frontispîțiu

299, frumusețe 361, fruntispiciu 299, frunzări 462, fucsia 542, fucsie 542, fucsii 542, fugi 462, fugări 462, fuior 224, fulg 221, 223, 224, fulger 216, 217, 221, 223, fulgera 216, 218, 221, 224, funcție 498, 503, 504, funcționar 514, 515, (~ european, ~ informații clienți, ~ public) 514, 514, funcțiune 498, 503, 504, fundament 294, fundamentum 294, fundământ 294, fundiță 362, fundraiser 202, (~-i) 476, fundraising 202, funk 482, furăcios 383, furăciune 380, furnizaserăți 490, fusion(-)uri 481, fuziune 501, fușereală 379, fușeri 379, fușerism 379.

G: gabro 540, gabrou 540, gajare 479, galerist 476, galeristă 478, galle 539, galleuri 541, gamapatie 480, gameriță 478, gară 229, garaj 229, garda 384, gardare 384, gardă 294, 384, gardian 508, -ă 479, gardie 294, gardinaliu 304, gateway(-)uri 481, гав'ил 310, 311, gayometre 482, gaze naturale 376, gazist 376, Găman, 167, gărar 377, găsise 488, găsisem 488, 490, găsis(e)răți 491, 492, găsis(e)ți 488, găvăreală 382, găvări 382, găzar 377, gădisme 482, gâtui 460, 468, 469, Gâman 166, 169, gealuz 292, gealuzie 292, geandarm 294, gelatier 205, 207, geletcă 303, gelos 292, geloz 292, gelozie 292, gen 299, 518, gendarm 294, gener 299, generale 481, genere 299, generos 294, genetică (~-a și ameliorarea plantelor) 210, genie 294, geniu 294, gentrificare 479, genuflexie 500, genuflexiune 500, genune 224, genus 299, geodinamică (~, geofizică) 210, geologie 383, geomorfologie (~, geografia mediului) 209, geonian 383, ger 217, 221, 223, gerg 291, german 525, 531, germană 529, 530, 531, germancă 529, 530, 479, germanic, germanică 531, germanoman 476, gero- 385, gest 294, gestiune 501, ghaddafist 246, ghen 299, ghenă 542, gheneros 294, gheneros 294, ghenie 294, gheniu 294, ghenius 294, ghenos 299, ghenus 299, ghest 294, gheață 217, 221, ghelozie 292, Gherasie 308, gheretă 376, gheretist 376, gheț 223, ghețoi 223, ghețuri (~ polare) 221, ghid 508, ghiolban 477, ghiolbănie 480, ghiolbănisme 482, ghost(-)uri 481, gilet 303, giletă 303, giletcă 303, gindarm 294, giudecății 312, giuleștean 476, 477, giuleșteană 478, giuridic 294, jurnal 303, giust 292, justifiă 296, justifiă 296,

justiție 294, glaciație 498, 503, glaciațiune 498, 503, glamur 383, glamuros 383, glaucom 356, glifosat 482, glisade (a face ~) 233, glomerulopatie 480, gloriția 290, glorifica 290, glumotecă 381, glutetimidă 480, golăneală 479, gomorism 482, gomorist 476, -ă 478, gondel 297, gondola 384, gondolă 297, gondolă 297, gopnic 477, gorbaciovism 379, gospodar 383, gospodăros 383, gpl-uri 481, grafitti 387, graminee 386, gratifiă 290, gratifiă 290, grațiozități (a face ~) 233, grăniceri 384, grâu 354, grec 531, greacă 529, grecesc 531, grecească 531, greciță 527, grecoiacă 529, green card(-)uri 481, grefier 508, greșeală 230, greșeală (a avea ~) 232, greu 354, griduri 481, grijă (~ a avea) 250, грижиц 310, grijii 308, 311, gril 387, grindina 216, 217, 221, grindină 216, 217, 221, 223, Grivei 166, 167, 169, gropaniadă 378, grozavul (a face pe ~) 230, gsm-uri 481, guardie 294, guavă 386, gubern 303, guvernament 303, gubernie 303, guberniu 303, gudura 377, gudurător(iu) 376, gudurist 377, guest-starletă 387, gugăli 384, gunoiadă 378, gură (a trage cuiua o~) 230, gurist 376, guriță 362, guru 242, 379, guruism 379, guvem 302, guvemământ 303, guvernement 303, guverniu 303, gvardie 294.

H: habitabilitate, habar (a nu avea ~) 376, 377, 379, habarnism 379, habarnist 376, 379, habernamist 377, hachiță 383, hachișos 383, hacky sack 482, hadis 242, hadit 243, haios 387, haldă 387, halo 540, halou 540, handhelduri 482, hangiță 362, haplogrupuri 481, harira 387, harpă 299, harpon 297, 298, hazar 241, 245, hăpăi 460, 467, 466, 467, 471, 472, hârțogăraie (var. hârțogărie) 480, headline-uri 481, hei rup! 376, 379, heirupism 379, heirupist 376, helio- 385, Hercule 169, Hidră 169, hidro- 385, hidrokinetoterapie 202, high-diving 203, 211, 212, highlight(-)uri 481, hijabist 245, 246, hijabizare 246, hiper- 385, hipermagazine 482, hipiot 387, hipoatracțiune 500, hipstereală 479, hipsterel 477, hipsteret 482, hipsteri 541, hipsteriță 479, hipsterime 480, hipsterizare 479, hippyoti 387, hiroșimă 242, hobbiți 541, 543, hoit 357, holocaust 356, holteie (poeme ~) 386, homalău 477, homosexualism 482, homosexualizare 479, hondurian 476, horeca 482, horpăi 460, 464, hospice 387, hotelărie 380, house 356,

hoverboard(-)uri 481, huidui 460, 466, 467, 470, huo 355, husserlian 476,

I: i 384, 483, 537, 538, 539, 541, -i 544, 555, i¹ 550, 554, i² 550, 554, i³ 550, i⁴ 550, -i¹ 554, -i² 554, ia 310, a lui Iacob 440, iadă 378, ladele 168, 169, iamb 294, iamv 294, -ian 382, 383, iarbă 357, 384, -iare 190, 191, iasă 357, -ic 383, -ică 479, -iciune 189, icoană 356, idee 358, indentifia 290, identifica 290, identitarism 482, ie 542, -ii 542, Idră 168, 169, -ie 188, 189, 191, ieftinătură 479, ierburi 357, 384, ieri 357, iese 357, ieșeală 382, ieșind 357, ieșire 382, iguană 356, igumina 311, 315, iieșise 490, iliberalism 482, iliescian 476, iliescian 383, iluzo(a)r 290, iluzoriu, -ie 290, imbarca 302, -ime 191, 379, imersie 499, imersiune 499, imixtiune 501, imperfecție 500, imperfecțiune 500, imperiu 357, importatie 499, importațiune 499, impresară 479, inacțiune 501, inclusivism 482, inclusivist 476, incluzie 499, incluziune 499, incorecțiune 500, independentist 476, indiană 529, indicție 499, indicțiune 499, indivizie 500, indiviziune 500, inductivism 482, inductivist 476, infecționist 376, infix 459, inflecțiune 500, inflexiune 501, influenceriță 478, infomanie 480, infractor (~ cibernetic) 207, inginer (~ horticol) 207, 208, (~ de recepție și control aeronave) 208, (~ horticol, profesor și terapeut) 209, (~, profesor, ~ agronom, analist de mediu) 210, (~ constructor, ~ geofizician) 514, ingineră 515, inimă-plămân 385, ingresie 499, ingresiune 499, injoncțiune 501, inovativitate 480, in-quarto 356, inscripțiune 498, inspector (~ resurse umane) 207, instructor 212, (~ de arte marțiale) 207, insurgent 401, inter-385, 391, 398, 402, interacțiune 501, intercomunitar 398, interculturalism 482, interculturalitate 480, interesterificare 480, interfix 459, interfon 543, interfoane 543, interglaciație 498, 503, interglaciațiune 498, interguvernamental 398, intermed 291, intermediu 291, intra- 391, 398, 402, 503, internetomanie 480, interpret de conferință 515, interpretațiune 500, intersezon 482, interversiune 500, interweb 482, intraeuropean (frontierele ~) 398, intra-jihadist 398, -ință 191, intraneturi, intrasem 490, intrigăraie 480, introversie 499, introversiune 499, introvertă 478, introvertit 477, inventa 381, inventică 381, inventotecă 381, invenție 381, -io 312, 316, a Ioanii 440,

iohannomanie 480, iohannisme 482, iohannist 476, ire/-âre 190, 191, -ita 297, -ism 379, 482, israeliancă 479, -ist 376, 378, istoric (~ și arheolog, ~, cancelar al Institutului Franței) 210, istorie (~ medie, științele auxiliare ale istoriei, ~ -a orașelor, istoria urbanismului) 210, istratian 383, istratolog 383, IT-istă 479, ITP-uri 481, italian 530, 531, -ă 526, 529, 530, 531, 532, 533, 534, italiancă 529, italienesc 531, italienească 526, 530, 531, 532, 533, 534, italic 531, italică 531, -itate 297, 380, -ită 378, -itet 297, itinerariu 358, -itor 382, -(i)ție 189, -ițiune 189, iudeomanie 480, -iune 188, 189, iustifica 296, iustitie 294, iute (e ~) 231, ivoriu 292, 301, -iza 399, 384, 387, -izare 399, izolator 475, izoletă 542, izraeliană 529.

Î: imbarca 302, îmborcăna 384, îmbuteliator 476, împicioroga 280, împoma 384, în 311, în- 271, în- 278, 280, 282, 283, 384, înarma 280, 281, 282, 283, încălzi 216, 218, 221, 222, 224, încălzire 223, încălzitură 223, încărcător-descărcător 208, începuse(ră)m 491, 492, încerca 283, încetineală 382, încoragă 302, încoraja 302, încurajă 302, încuraja 302, îndeșartă 271, îndeșarta (a se) 267, 269, 271, 272, îndeșertare 269, îndeșert 271, îndeșerta 271, îndreptariu 358, înflorise 490, înfolia 384, ИФРАЕ (СЪЛ-) 316, înfrânge 283, îngădui, 460, 462, a îngâna 230, îngheta 217, 221, 223, înghesui 460, 468, 469, ИРОНА 311, înierbare 384, înnavetare 384, înnegura 381, înnemuri¹ 551, înnemuri² (a se ~) 551, însclavizare 479, însăcuire 384, înscălvire 460, 479, însenina 217, 221, înșelăciune 381, 311, întâi 311, întrama 278, întrarma 277, 280, 281, 282, 283, întrăma 277, 278, 279, 281, 283, întrarma 277, 279, 280, 281, 283, întrema 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, într-înema 277, întru- 280, 281, 283, întru 311, învățat¹ s. m. 551, învățat² 551, învățător 515, învărt 463, învărti 460, 462, 463, 466, 467, 470, 471, 472, învinge 283, învoi (a se-) 230, înzidire 384, îrarma 282.

J: jaguar 356, jalozea 292, jalozie 292, jaluz 292, jaluze 292, jamahirie 242, jamahirist 246, jandarm 294, jendarm 294, jandarmeriță 362, jargon 291, jeletcă 303, jeleu 355, jelozie 292, jen 299, jeneros 294, jenie 294, jenie 294, jeniu 294, jensen 242,

jerse(u) 540, jerse 355, cjerseu 355, jertfi 382, jertfitor 382, jest 294, jigodism 482, jihabiza 246, jihabizare 246, jihadist 246, jihadiza 246, jihadizare 246, jihadizat 246, jilet 303, jiletă 303, jiletcă 229, 303, jinduit (a fi ~) 230, jurnal 303, joc 324, Joian 166, 167, 169, job shadowing-uri 481, junkware-uri 481, joncțiune 501, jurnal 303, journal 303, juca 323, jucare, -ări 323, 324, jucărea 323, jucărali 323, 324, jucările 323, 324, jucărie 323, jucrăli 323, judecătoria 362, judecății 312, judocan (var. Judokan) 239, 241, 242, jupâniță 362, juridic 294, jurist 515, (~lingvist) 203, jurnal 229, 303, jurnalist 229, jurnalist 393, jurnalistă 514, 515, jurnalistă (~ și scriitoare) 208, just 292, justifia 296, justifica 296.

K: kaghebișt 476 (var. KGB-ist) 476, -ă 478, kamikazi 543, karatist 239, 246, keratopatie 480, khomeinist 246, kickstartere 482, killări 462, 463, kir 308, komentariat 482, kompromat 482, kuwaitian 531, kuweitian 531.

L: -l 554, -l² 554, laborant, -ă 513, lacai 299, lacheu 299, lachei 299, ΛΑΦΑΪΕ 420, lafaciu 420, lag(-)uri 481, laitmotiv 357, lambada, 542, lambade 542, langagiu 302, langustină 542, laps (un ~ de timp) 233, laptopist 376, laserterapie (~ dentară) 203, last(~ minute) 482, latinopat 476, latinopatie 480, laureat 292, lavină 223, lavoar 359, lavuar 359, layere 482, lăcătuș 361, a lăsa (~ gândul în voia sa) 230, lângă (pe ~) 230, lesne (este (de ~)) 231, lebdă (cântec de ~) 229, lector 514, lector dr. 514, lector univ. dr. 514, lefeciu 418, 419, legiune 501, lei 357, 479, lemnos (culturalo~) 387, lemon 387, lessicograf, leorbăi 460, 464, leorcăi 460, 461, leorpăi 460, 464, lesbi 481, lexicograf 292, leu 354, leva 542, levă 542, lexicograf 292, lexicotecă 381, -le 539, 555, leziune 501, liber (a lăsa câmp ~) 231, liber-profesionist 515, -ă 515, libertă 542, liberta 294, libertate 294, libertinagiu 291, libertinaj 291, librărie-cafenea 385, licitator 205, lider (~ și animator de tineret) 208, lightning 482, lilauri 541, lilla 539, limbagiu 302, limbaj 302, limbile 323, lime 386, limetă 387, limita 400, limpede 222, 223, limuzină 229, lin 222,

lin¹ 548, lin² 548, lingău 354, lingvist 513, 515, liniște 222, lințoliu 357, lipicios 380, lipiciozitate 380, liposucție 542, alu, alu Lipova 318, lipsi 230, listă, liste 541, listuri (to do ~uri) 541, lituaniană 529, livestream-uri 481, Loara 359, lobbist 543, locai 299, locală (culoare ~) 229, lockscreen(-)uri 481, locuție 499, locuțiune 499, logică (~ și epistemologie) 209, Logofeția (~ bisericească, ~ Dreptății) 231, logomanie 480, lojă 229, lolită 479, lolitism 482, looseri 541, loreat 292, loreni 387, lovestorism 379, lu (episcopa ~ Meedia și Caransăbeș) 311, 315, al lu Caransăbeș 315, 318, a lu (craiu) Zapolya ~ Ardeal) 311, 315, lu 311, Luana 359, luați-l 355, lui 311, 440, a lu 318, alu Media 318, alu Mănăstirea Sf. Gheorghe 318, alu Rudnic 318, a lui 439, luasem 490, a Lucăi 440, luciul (~mării) 230, lucoare 218, 224, lucra 278, lucrare (pune în ~ lucrare) 230, lucrător (~ în comerț, ~ în cultura plantelor) 207, ludoman 477, ludomanie 480, ludopat 477, ludopată 478, ludopatie 480, ludoterapie 202, lume 223, luminare 223, lumină 221, 223, lumini de gheață 221, lup 310, luptă 218, Lupului (a ~) 439, să lumineze 318, lunetistă.

M: macetă 542, machetist 376, macro-385, macrobiotică 174, macru 174, maestru-gelatier 207, maculopatie 480, macromanie 480, magazinier, magazinieră 513, maghiarime 480, maghiarist 476, maghiaroman 477, maghiaropat 477, maghiaropatie 480, magistrată 479, magnetostricțiune 500, Mahala 387, mahalagi 387, mahalagiu 387, maleficitate 480, mami 480, malicios, malicioasă 290, malign 290, malin 290, malițios, malițioasă 290, management (~-ul stresului) 203, (~ agricol) 210, manager 513, (~director) 207, manageră (~ zonală) 513, manea 379, 383, 387, mandale 242, manechină 479, manegiu 291, manej 291, manejă 291, maneli 384, manelism 379, maneliza 384, manelos 383, mangiarlăc 386, manier 299, manieră 299, manir 299, mansardare 479, manta 229, mantelet 303, manumisie 499, manumisiune 499, manual 355, mapare 479, maramureșean 361, mare 182, mariagiu 303, mariaj 303, marijuana 356, Marin (lui ~) 440, marinsorescian 382, maritagiu 303, maritaj 303, masagiu

291, masaj 291, mass-uri 481, master scuba diver 209, 212, matineu 355, masterand 515, masterandă 514, 515, matineu 540, matrițer, matrițeră 513, 523, mausoleu 356, măcăni 468, 469, măgăriță 362, mămică 361, mânășturean 476, 311, mări 462, măritagiu 303, Mărțian 167, măslinar 377, mâncău 308, 311, 354, *мъръпъпъ* 308, 311, -mânt 191, mângălit 387, Mânăstire 308, mâniat 308, 311, mântui 460, mântui¹ 460, mântui² 460, 466, 467, mârlnisme 482, mecanică (~ teoretică neliniară, ~a solidelor, vibrații) 210, mecanic, -ă 513, mecena 542, mecenă 543, medic 513, medic (~ estetician, ~ specialist în ortodonție) 207, (~ specialist în ortodonție și ortopedie dento-facială) 208, (~ resuscitator, ~ (anestezist)-reanimator) 212, medică 514, medicină (~ moleculară) 209, medievalistică 480, mega- 385, megaputere 479, mei¹ 550, mei² 550, mei³ 550, mei⁴ 550, mește 550, meiuuri 550, membru, 541, membri 541, meme-uri 481, memă 483, membri 358, membrii 358, mentalist 205, mentorship(-)uri 481, mențiune 501, Mercan 167, mercenarizare 480, mereu 354, merit 290, merit 290, meritos 355, meritum 290, meritos 355, mesagiu 291, mesaj 291, mesh-uri 481, meseriașă 387, mestecă 224, meșterită 362, meta- 385, metaqualonă 480, meteopat 477, metacrilat 386, metafor 300, metaforă 300, metaforă 299, 378, metaforită 378, meteo- 385, meteor 223, meteoră 223, metropolita 318, meu¹ (al ~) 550, meu 354, miau! 354, 357, micărie 380, micro- 385, microbiomuri 482, microbioame 482, 483, microcipare 479, microfinanțare 479, microjob(-)uri 481, micronutrient 483, micropaleontologie (~așelfului carbonatic) 209, microscopie (~ fluorescență cu super-rezoluție) 204, micțiune 501, 82, 510, 511, 512, 516, miel 357, miere 357, migrant 400, migraționist 400, migrațiune 498, *михлил* 310, 311, mihona 460, mihoni 460, milenială 478, militar 513, (a unei) militare 514, minieră 378, mini- 385, minibaruri 481, minijob(-)uri 481, Ministerul (~ Cultelor) 231, (~ de Interne) 231, (~ Justiției) 231, (~ din Lăuntru) 231, (~ de Război) 231, ministră 508, 509, 511, 512, 517, 516, 518, 523, mini-turnee 482, mișec 462, miorlăi

357, miragiu 291, miraj 291, ministru, mirc 4, mircisme 482, mircist 476, mircistă 478, misie 497, misiune, miting 381, mitingău 477, mișingeală 381, mitingi 381, mitingist 376, miuță 479, mixtiune 501, 308, moară 361, Mobra 376, mobrist 376, mochetar 377, modă 229, modifia 290, modifica 290, molah 241, moldovean, moldoveană 531, moldovenesc, moldovenească 531, moment (din ~ ce) 367, 373, monedă 230, mongol, mongolă 531, mongolic, 531, mongolică 531, monist 246, mono- 385, monoterapie 202, (~a) 211, monștri 358, morar 361, morăriță 361, 362, mortăcină 380, mortăciune 380, mortier 291, mortir 291, mortuar 355, motivator 476, motostivuitor 376, motostivuitorist 376, mottouri 541, moșiune 501, mouse 356, muftiate 482, muism 482, muist 476, muistă 478, multiplu 541, multipli 541, munciserăm (eu ~) 488, muncomanie 480, muntegorean 476, muntegoreană 478, muntegoreană 479, mușoman 477, mușomană 478, mușomanie 480, muralist 376, Murgoci 167, 169, murmui 460, 464, must-go-uri 481, must-read(-)uri 481, mutual 294, muzician (~, compozitor, actor și producător muzical) 209.

N: naiba 272, naiefrângere 294, nano- 385, nanofluid 211, (~e magnetice) 210, nanocelulă 479, nanomateriale 482, nanomedicină 480, nanoparticulă 479, 480, narație 500, narațiune 500, narcoterism 482, narcoterorist 477, natriu 357, naturopat 477, naturopată 478, nație 497, 500, națiune 497, 500, naufrag 294, naufragie 294, naufragiu 294, naufrângere 294, navetă 384, năvădeală 381, ne- 391, 396, 400, 402, nea 216, 217, 223, neaccizare 480, neachitare 480, neacoperire 479, neacordare 479, neactivare 480, neactualizare 479, neaderare 479, neadjudicare 480, neadministrare 480, neadoptare 480, neaerisire 480, neafectare 480, neafișare 480, nealegere 480, neam 555, ne-am 555, neamerican 476, neapartenență 480, neaplicare 479, nearestare 479, nearmonizare 479, neasigurare 479, neasumare 479, neatingere 479, neatractivitate 480, neaua 354, neauă 354, necesar 294, necesariu 294, neceser 294, neclasificat 400, nedemocratic 396, necolaborare 480, neconstituționalitate 480, necrofân 477,

nedepunere 480, neeuropean 476, neexercitare 479, nefinalizare 479, nefolosire 479, negustoreală 479, negura 381, negură 117, 381, negureală 381, neguvernabil 400, nehotar 181, neincludere 479, neinformare 479, neislamic 400, neîncasare 479, neîncepere 479, neihadist 400, nemembru 400, nemțălău 477, nemusulman 400, neocomunist 476, neoconservator 477, neoconservatoare 480, neoconservatorism 482, neocupare 479, neofeudalism 482, neparticipare 479, nepotism 381, nepoțeală 381, neprezentare 479, neprogramare 479, neprotejare 480, nepunere 479, neputință (este cu ~) 231, nerealizare 479, nerezident 476, nervație 498, 503, nervațiune 498, 503, nesancționare 480, nesaț 357, nesațiu 357, nesustenabil 400, neșesar 294, nesincronizare 479, nestatornicia (~ modei) 231, netrimiteră 479, neuitare 480, neurobiologie (~, fiziologie) 210, neurofarmacolog 209, neurostimulente 482, neutilizare 479, nevoi (a se ~) 230, nevoie (este de ~) 231, 232, newyorkez 476, newyorkeză 478, nikabizare 246, nimbostratus 223, nimbo-stratus 261, 262, nimbus 223, 261, 262, nimbuși 259, ninge 216, 217, 221, ninsoare 223, niște 555, nimeri 462, niponism 482, nivelul (~ mării) 231, noapte (o ~) 230, 310, nobelist 476, 477, nobelistă 478, nofraj 294, nombril 379, nombrilism 379, nombrilist 377, non- 391, 396, 402, non-combat 396, nondemocratic 396, non-democratic 396, nonguvernamental 396, non-intervenție 396, non-musulman 396, nonproliferare 480, non-statal 396, non-sunnit 396, nootropice 483, nor 216, 217, 221, 223, norvegiană 525, 528, 529, norvegiancă 525, 528, nord-coreeană 527, nord-coreeană 527, notabil 296, notabile 296, notabl 296, notar 510, 511, 524, notară 510, 511, 512, 517, 524, notăriță 362, 510, 511, 512, 524, noțiune 501, nou 354, nouă 311, 354, nucleotidă 542, nu-ism 482, nul 555, nul 555, nunuism 482, nunuist 476, numa 311, 315, 318, nume 530.

O: o 230, 555, -o 528, 539, 541, -o¹ 554, -o² 554, o¹ 550, 554, o² 550, 554, 555, o³ 550, o⁴ 550, o⁵ 550, o⁶ 550, o⁷ 550, -ö 539, 541, oacheș 354, -oaia 442, -oaică 526, 527, 529, 533, 534, -oaie 527, oaie 354, oală 354,

oameni 354, oamet 355, oară 355, oarbă 355, oare 355, oase 355, oaspete 355, oaste 355, oază 355, obelisc 292, obiect 296, 297, 357, obiectum 296, object 296, objet 296, obligațiune 498, obrăjor 361, obscur 292, observare 482, obtuz 292, obtuziune 500, obversiune 500, ochi¹ s. m. 551, ochi² s. n. 551, ochi³ (a ~) 551, ochii (a crăpa ~) 233, ocluzie 498, ocluziune 498, (~) intestinală 498, octomană 479, ocupa (a se ~) 230, oferendă 290, oficer 296, ofițerie 296, ofichion 296, ofichiu 296, oficie 296, oficiu 296, ofis 296, ofiț 296, ofițer 296, 297, (~ CIA) 207, (~ protocol) 513, (~ relații publice) 513, ofițeră 514, ofițereasa 514, ofițiar 296, ofiție 296, ofițier 296, ofițir 296, ofițiu 296, ofrandă 290, ofiție, oget 296, oiță 361, olecăi 460, 464, olimpiadă 378, -olog 383, om (~-broască, ~-cheie, ~ de bine, ~-macara, ~-mămuță, ~-orchestră, ~-pasăre, ~-păianjăn, ~-punte, ~-reclamă, ~-revistă, ~-sandviș) 385, omăt 223, omisie 500, omisiune 500, omo¹- 549, omo²- 549, omo³- 549, openinguri 481, openspace(-juri) 481, operator (~ calculator, ~ call-center) 515, opresie 500, opresiune 500, operator (~ introducere și validare și prelucrare date) 209, opt-in 482, opt-out 482, optică (~, laseri) 210, opțiune 501, oracal 296, oracul 296, oracol 296, oracul 296, oraculum 296, oragiu 223, oraj 223, oranj¹ 548, oranj² 548, oraș (~-bijuterie, ~-capitală, ~-cazinou, ~-dormitor, ~-gazdă, ~-gigant, ~-grădină, ~-laborator, ~-mamut, ~-martir, ~-monument, ~-muzeu, ~-port, ~-satelit, ~-stat, ~-stațiune, ~-șantier) 385, orație 194, a orândui 230, orbanist 476, orbecăi 460, 466, 480, ordine (a pune în ~) 231, organizator (~ de evenimente) 207, organometalic 211, origine 530, орґадшнре 316, orteză 542, ortodont 543, ortodonti 543, ortopedie (~ dento-facială) 204, 208, ortorexic 477, 478, ortorexie, -os 383, oscur 292, ospătăriță 362, ospiciu 296, 297, ospis 296, ospiț 296, ospițiu 296, otuz 292, outdoor 387, outsideri 541, ovelisc 292, oxidic 211.

P: pachetiza 384, pacienți preterminali 387, pafarist (a fi ~) 376, paharnic 418, panaceu 355, a Palaghie 440, paleație 542, palestiniană 529, Pallas 168, 169, palton 229,

- pampasuri 538, pampersi 538, panaceu 540, panacod 377, panacodar 377, 387, panacot 377, panaramă 479, panchayatelor 242, pane 539, panorama 384, pansea 355, 540, pansu 355, 540, pantaloni 229, pantofar 377, papaie 543, paradoza 384, paradoză 384, parapsiholog 205, 211, parapsihologic 211, parapsihologie 211, paraselenă 223, parc 385, parcurs 290, pardesiu 229, 355, pare 230, pareo 482, parfum 302, parhelie 223, parkinsonian 476, parla 387, parlament 303, parlamentariadă 378, parlamentară 508, parlement 303, parli 387, parola 384, parter 229, parselin 223, partener 292, particip 296, 301, participie 296, participiu 296, particular 296, particoler 296, particular 296, 297, particulare 296, particuler 296, particulier 296, partid 385, partidulețe 482, partițip 296, partițipiu 296, partițipium 296, partner 292, pasagiu 294, pasaj 294, pate 540, pateu 540, pateuri 540, patriarha 318, patternuri 481, pauper 356, pavoaza 359, pavuaza 359, păcat (ar fi ~) 230, păcănele 539, pălărie 182, pălincar 476, pălincarăș 476, pământiu 354, păuniță 362, pământăbil 476, p(e)-afară 376, pedeapsă 218, (~ judecătorească) 230, pedigri 539, Pegas 166, 169, peisaj 385, pelerină 229, penelist 476, 477, penelistă 478, pentru 230, pentru (~ca să) 371, (~că) 373, peoner 297, peratolog 477, peratologie 480, percurs 290, preempțiune 500, peripatetiza 384, perniță 362, perpetuă 356, perpetuu 356, personaj 385, persuasiune 501, pesoși 538, petrologie (~ magmatică și metamorfică) 210, perversiune 501, pesederist 476, pesederistă 478, pesedism 482, petrece (a ~) 230, petrecere 231, petrilean 476, phasere 482, photoshopare (var. fotoșopare) 480, 480, piardă 357, piatră (~ de scandal) 176, picioruț 361, picoliță 362, pictor (~, grafician) 210, pictoriță 362, pidginizare 480, piele 357, piept 357, pieptănătoare¹ 548, pieptănătoare² 548, pieptănător 548, pieri 462, piersic 380, 387, piersică 380, 387, piersicărie 380, 387, pietroi 357, pietrui 462, pijama 479, pijama 539, pilonist 376, pinacotecă 381, pioner 297, pionier 297, 298, pionir 297, pis 312, piscui 460, 464, pisiceală 382, pisici 382, 384, pișcot 377, pișcotar 377, pișcotăreală 479, pitch-uri 481, pițar 377, piurea 540, piure 355, piureu 355, 540, pizza 377, pizză 542, plannere 482, plastinație 480, platformă 229, (~ politică) 376, platformist 376, platouașe 482, playere 482, playlisturi 541, plăpumar 387, plăpumăreasă 387, pleacă 549, plesneală (la ~) 382, ploaie 216, 217, 218, 221, 223, 224, plointe 217, ploua 217, plouare 223, plouă 354, plug 347, podcast(-)uri 481, podiatru 541, podiatri 541, poet (~, prozator, eseist, ~, istoric, scriitor, om politic) 210, pohtuire (a da~) 308, poimăine 357, Poker Star 207, 212, polegniță 223, politicăreală 387, politicomanie 480, politolog (~, istoric) 210, polițist 508, polon 530, 531, polonă 531, Polonia 530, polonez 530, 531, poloneză 531, pom 384, pomii 358, pomuri (~ de pământ) 231, porâncă 312, poroncă 308, 312, 315, poroncește 308, 310, 312, au poroncit 318, o poroncit 318, or poroncit 318, portiță 362, portocală 291, portogală, portugală 291, porție 497, porțiune 497, 310, posesie 498, post 391, Postelnicia 231, postindustrialism 482, postpseudoinsurecțional 385, poștăriță 362, potențiator 476, potrivește (nu se ~) 230, poțiune 501, pradă 382, pră 308, 310, 315, 318, prădui 382, 384, prăduială 379, 382, 387, prântu 311, 318, preaprobare 480, precalificare 480, preciziune 498, predictibilitate 480, preemptoriu 541, preemptiune 501, prefezabilitate 480, prefinanțare 480, prelecțiune 500, prelucrare (~a limbajului natural) 210, premiadă 378, preot 387, preoteasă 387, prepress 482, procurement 482, prescurar 387, prescură 387, prescurăreasă 387, present (a fi ~) 231, presesiune 498, 501, presiune 501, prestigiu 518, președintă 510, 511, 516, 523, 524, președinte 510, 511, 523, preterițiune 500, prevala¹ (a~) 550, prevala² (a se ~) 550, prevaricațiune 500, preview-uri 481, Prian 166, prigioner, prigionier 291, primar 510, 511, 523, primară 510, 511, 512, 516, 517, 523, 524, primăriță 362, 510, 511, 512, 518, 524, priministră 509, prim-ministră 510, 511, 512, 518, 523, prim-ministru 510, 511, 523, 524, prisoner 291, prisonier 291, privat (a fi ~ de ceva) 231, privație 500, privațiune 500, prizoner 291, prizonier 291, pro- 391, 397, probație 500, probațiune 500,

498, procesie 500, procesiune 500, proclamare 188, proclamațiune 188, procrastinare 480, procuror 508, pro-Europa 397, proeuropean 397, profanație 499, profanațiune 499, profesoară 512, 514, 515, 532, (~pensionară) 514, profesor 514, 515, (~ engleză) 514, (~ universitar) 514, (~ pensionar) 515, (~ în arta dezbaterii, ~ de simbolistică) 207, (~ și terapeut) 208, (~ de simbolistică) 212, profum 302, pro-Gbagbo 397, prognoze (~ economice) 209, programator 515, proiliescian 477, promoteriță 479, pronunțare 532, proinde-pendentă 397, pro-irakian 397, pro-islamic 397, proislamist 397, proisraelian 397, prokurd 397, Prometeu 168, 169, pro-Mubbarak 397, prooccidental 397, preview (-)uri 481, proof-uri 481, proofing-uri 481, proprii(i) 358, prorus 397, prost 381, prostănac 381, prostănăceală 381, prostănăci 381, prosteală 381, prosti 381, psiholog (~ clinician) 207, protaliban 246, proză 531, 308, publicația 531, puf¹ 550, puf² 550, puf³ 550, puf⁴ 550, 551, pufi 550, pufuri 550, pui¹ 550, pui² 550, 551, pui³ 550, pui⁴ 550, pui (~ul leului) 407, pui-pui (interj.) 551, puiașcă (să~) 550, puiește 550, pulsione 498, 501, pumă 542, puricisme 482, puricist 476, puseu 540, pustiu 273, puternic 361, putinism 482, putinist 476.

Q: quaker 356, quarc 356, quatrocentto 356, quilling-uri 542, quiz-uri 542, quipu 542.

R: rablamente 482, racing 482, radiculopatie 480, radiodifuzie 500, radiodifuziune 500, radiodifuzor 477, radioemisie 499, radioemisiune 499, radioiodoterapie 202, radiopatie 480, radiostațiune 500, radioterapie (~ pediatrică) 204, radiotransmisie 498, 503, radiotransmisiune 498, 503, ragu 539, randament 353, rapandulă 542, rapidist 476, rapidistă 478, ratan 478, rațiune (a face ~) 232, rază 217, 221, -ră- 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, rățacise(ră)m 491, 492, răutăcios 379, răutăcism 379, răzui 460, 468, 469, 471, 472, (răzuiește 468, 469, 472), răzuie 469, 472, rândunică 361, răs (o eclatare de ~) 231, răs (a întoarce ceva în ~) 233, re- 190, 192, 391, 400, reach-uri 481, reapropiere, reapropiere 480, rebel 294, pl.

rebeliși 294, rebeliune 501, rebranduire 401, recapitaliza 401, recapitalizare 401, rece 221, recentralizare 480, recesiune 501, reclamăgiu 354, recluziune 501, recognițiune 500, reconversie 212, (~ profesională) 204, 212, recorectare 480, recțiune 500, reda¹ 551, reda² 551, redactor 515, redactoare 515, redactoră-șefă 515, redactor 229, redesenare 480, redempție 500, redempțiune 500, redhibițiune 500, redirecționa 401, redirecționare 480, redotare 480, referi 462, referi¹ (a ~) 554, referi² (a se ~) 554, refinanțare 480, reflecta¹ (a ~) 554, reflecta² (a ~) 554, regim 296, regime 296, regimen 296, regimine 296, regizor-scenarist 208, reglement 303, regulament 303, regresie 499, regresiune 499, reinventare 480, rejuvenare 202, release-uri 481, religioman 477, REMAT-uri 481, RV 483, RV-uri 481, remediu 357, remisie 499, remisiune 499, reostricțiune 500, repornire 480, reporteriza 384, reporting 482, repoziționa 401, repoziționare 401, 480, reperкусиune 501, reporter, reporteră 513, reprehensiune 500, represiune 501, repro-bațiune 500, researcher 476, resciziune 501, reseller 476, resoafare 480, responsabilizare 480, restaurant 386, restrictivitate 480, restricție 399, restricționa 399, 400, restricționare 399, restricționat 399, resuscita 212, resuscitare 212, resuscitator 205, 212, retardeală 382, retardere 482, retorsiune 501, retrocesiune 501, retrogradabil 476, retrogradabilă 478, retromanie 480, retroversie 499, retroversiune 499, rețelistică 479, reuniune 501, revânzare 480, revânzare 480, reversie 499, reversiune 499, revistă 303, reviu 303, review-uri 541, reziduu 356, reziduuri 356, rezonanță (~magnetică nucleară) 210, rhicrobiologie 210, ricketsie 542, ribel 294, rigipsar 377, risipi 279, rider 482, rifampicină 480, РАЗИЛЛ 316, ЛМ РАЗИП 316, rocă 380, rocărie 380, rochiță 362, rol 229, rolă 229, roman 294, romanomanie 480, romanopat 477, romanopatie 480, romans 294, romanț 294, romanță 294, român 525, 531, 532, română 526, 530, 531, 532, 533, româncă 361, românească 526, 530, 531, 533, 534, românesc 531, 532, 534, Românistan 246, rondo 540, rondou 540, rondouri 540, rotăriță 362, rotterdamez 476, 477, rouă 217, 354,

roura 218, ρσμλεψε 316, 221, rus 531, rusă 531, rusec 531, rusească 531.

S: -s 537, 538, s-a 555, sa 555, sac 384, sacrificia 290, sacrifica 290, salsă 542, salvamarist 376, salvamontist 376, samun 223, sana 480, sancțiune 501, sangria 387, sanie 377, Santa-uri (secret ~) 481, saț 357, sațiu 357, sașimi 241, săcret 273, săgeată 224, Sămbotian 167, Sămbotină 166, 169, sănier 377, sări 462, săritor (~ în apă) 208, săritură (~ în apă) 204, (~i în apă) 211, 212, săteancă 529, său 354, sânge (~ albastru) 252, sănt 308, 311, sârb 531, sârbă 531, sârbesc 531, sârbească 531, sângui (a se ~) 230, săverșăt 308, 310, scalabilitate 480, scan(-)uri 481, scarpă 297, scatiu 354, scaun 355, 377, scăpăra 222, scăunar 377, scelerat 294, scenarită 378, scenariu 378, scenă (a face o ~ cuiva) 231, schimb (agent de ~) 231, sciziune 501, sclavete 477, scriitor 530, scomput 297, scont 297, 298, sconto 297, scriitor (~, critic și istoric literar, ~, istoric literar, ~, dramaturg, ~, critic literar) 210, scris 312, scrupulele (a ridica ~) 232, sculptoriță 362, scuza 295, secetă 221, seclu 290, secol 290, secolar 292, secul 290, secular 292, securime 379, securist 379, seif 357, seama (a ține ~) 230, seamă (a lua în ~) 230, search(-)uri 481, second(-)uri 481, secesiune 501, secret 230, 272, secretar, 511, 514, secretie 272, Secuistan 246, sedițiune 500, segway(-)uri 481, selfie-uri 481, selfiemanie 480, semidecomandat 385, seminarium 358, semnalistică 480, semne (pe ~) 230, senator 510, 511, 523, senatoare 516, 518, 523, 524, senin 221, 223, sensor 295, senzură 295, separări (~ izotopice) 210, serugrafist 476, serveur 387, servicii (~ de entertainment) 204, serviciu (~l de concierge personalizat) 208, setare 480, sexapil 383, sexapilos 383, sex-appeal 383, sexolog 212, sexologist 205, 212, sexos 383, 308, 311, sfinții 311, SH-uri 481, shadowing 482, shakhtist 246, shaormar 246, shaormerie 246, shaormist 476, shape-uri 481, shogunal 246, shoturi 481, sida 383, sidos 383, sigaretă 303, sili (a se ~) 230, simonism 482, simonist 476, simțesc 462, simultaneiza 384, simun 223, sin 437, 440, sine (iubire de ~) 230, sinistritate 380, sinistru 380, siri 260, siro-cumul 260,

sittinguri 481, (s)iune 497, sîn 440, skimmer 205, skimming 205, slaloma 384, slavopat 477, slice(-)uri 481, slide-uri 481, slime-uri 481, slopsuri 538, smardoaică 479, smartwatch-uri 481, smiley-uri 481, snuff(-)uri 481, spin off-uri 481, soco(a)tă 318, socru 541, solifluxiune 500, somal 477, snobime 379, sobriu 290, sobru 290, societate 296, 297, sociologie (~ rurală) 209, (~a tranziției, politici sociale, calitatea vieții, standard de viață, problemele societății românești) 210, socrii 358, sodiu 357, solitaire-uri 481, sorescian 383, soră¹ 551, soră² 551, soarel(l)ă 479, sorior 223, sorosist 476, soroșisme 482, soroșist 476, 477, soroșistă 478, sosietate 296, soșietate 296, soșietate 296, soșietet 296, spadă (om de ~) 231, spaniol 531, spaniolă 525, 526, 527, 528, spaniolesc 531, spanioloaică 525, 526, 528, spăla 278, specialist (~ în concedieri) 212, specificism 482, spectaclu 296, spectacol 296, 301, spectacul 296, 296, 301, spetacol 301, spic 224, spicheriță 362, spinnere 482, spin off-uri 481, spirit 531, spoof(-)uri 481, spoofing 482, sprinklere 482, снѣг (ам~) 310, stare (~ de geniu, ~de talent) 231, starpă 419, start-upuri 481, statistician 515, statusuri 481, stau 354, steaună 354, stimulare (~ cognitivă) 204, stivuitor 475, stivuitorist 476, stofă 297, 298, stolnic 387, stolniceasă 387, stranie 541, Strasbourg 187, strate 259, 260, strato-cumul 260, strato-cumulus 261, 262, stratocumulus 261, stratus 261, străstrăbunic 385, 262, strădui 460, 466, 467, 470, 471, 472, străincă 529, streamuri 481, stricenie 318, stricțiune 500, stripteuză 508, student 514, 515, stripperiță 362, structuri (~ mecanice) 210, strungăriță 362, studentă 361, studențiadă 378, style-uri 481, sub- 385, subcontractare 480, subdivizie 499, subdiviziune 499, subiect 357, subinginer 515, submersie 499, submersiune 499, subpresiune 501, subtensiune 501, subversie 500, subversiune 500, succesie 500, succesiune 500, sud-african 526, sud-africană 527, sud-africană 527, sud-coreeană 527, sud-coreeancă 527, sufix 459, 460, sufla 218, 221, sufleor 229, sufuziune 500, sui 462, sumisie 499, sumisiune 499, sunetist 376, sunit 241, supapă 229, super-385, 391, superbranduri 481, superligă 479, supra-385, 398,

supradimensionare 398, suprafuziune 500, supraimpresie 500, supraimpresiune 500, supraînsămânțare 385, supramăsură 479, supramilitarizare 399, supramolecular 211, suprapresiune 501, suprasubscriere 480, supratensiune 501, supresie 499, supresiune 499, surferi 541, sustracție 499, sustracțiune 499, swifturi 481, swipe-uri 481.

Ș: șablona 384, șafot 297, șampona 384, șancăr 296, șancr 296, șancru 296, 297, șanselie 299, șansonetă 301, șantierist 376, șaorma 380, 539, 542, șaormar 246, șaormar 377, șaormă 539, 542, șaormerie 246, șaormerie 380, șaria 242, șarlatan 295, șarpă 297, șasiu 229, șconto 297, șef (~ul echipei de transplant) 208, șefime 379, șelerat 295, șelf 210, șemineu 355, 540, șevalier 299, 300, șiit 241, șiling, șilingi 543, șlagăr 383, șlăgăros 383, șleau 354, șmotru 230, șocoladă 298, șocolată 298, șofer 229, șoferiță 362, șparlamentar 477, șparlamente 482, ștăbime 379, știi 357, 358, știu 354, ștofă 297, șurubelniță 361.

T: tableță 385, tablou 355, taburi 482, taină (în ~) 230, tainele 308, 310, taiwanez 476, tajine 387, taliban 246, talibancă 246, tanagretă 542, tantrumuri 482, tapiserie (a face ~) 233, tarantelă 291, tarantolă 291, tarantulă 291, tarentelă 291, tartoriță 362, tartrazină 480, tati 478, 478, taxă 385, taxi 229, taxi 355, tăbliță 176, tăgădui 460, 462, tăia (cum m-o ~ capul) 230, Tărdianu 166, 169, tângui 460, 461, 466, 467, 471, 472, târâie-brâu 249, 252, târfoi 477, târgui 460, 468, 469, târziu 354, teambuildinguri 540, teater 300, teatr 300, teatron 300, teatru 300, 385, teatrum 300, -tecă 378, 381, tefeleu 477, tefelism 482, tefelist 476, tefelistă 478, tehnician (~ mentenanțamecanică echipamente industriale) 208, tehnologie (~ de fabricație) 209, (~a limbajuluiinatural) 210, tehnoterorism 482, tei 541, tele- 385, telecom 482, teledonuri 540, telegrafie (~fără fir) 229, teleguvernare 480, telemea 539, teleormanizare 480, televizionită 378, televizie 500, televiziune 378, 500 televizorist 376, tensiune 501, teologie (~ fundamentală) 210, teoria (~

automatelor, teoria limbajelor formale) 210, terasă 291, terață 291, tergiversiune 500, terminolog 205, 212, termopanomanie 480, termosisteme 482, tête-à-tête-uri 541, TEU-uri 482, texan 476, texană 478, teză 251, thread(-)uri 482, tibia 542, ticăloșire 480, timp 369, timpuriu 354, Tincului (a ~) 439, tineriadă 480, tiramisu 539, tiroliană* 542, titularizabil 476, 477, Toader (a lui ~) 440, toalet 295, toaletă 295, 359, -toare, 511, toasta 359, toate 550, (cu ~-le) 550, toaletă 295, togolez 476, 477, togoleză 478, toiletă 295, tomfă 241, 242, tooluri 482, topontanisme 483, tor(d) (a face cuiva un ~) 233, torinez 476, 477, torineză 480, torsiune 501, tory 541, 542, trol 543, toporaș¹ (planta) 550, toporaș² (unealta) 550, tot¹ 550, tot² 550, tot³ 550, tot⁴ 550, toți (lu ~) 308, 310, touringuri 482, tracopat 477, tracopatie 481, tracțiune 501, tradiția 532, 534, traducătoare 512, 514, 515, 517, traducător 514, 515, tramă 278, trandafiriu 354, transaminază* 542, transgenă 479, transgenderă 480, transgeneză 481, transgresie 500, transgresiune 500, transmisie 498, 503, transmisiune 498, 503, Transnistria 399, transnistrizare 399, transpalet 483, transplant (~ robotizat) 204, traseism 379, traseu (~ politic) 379, trattorie 542, traumatism (~ abdominal) 500, traumă 356, trântoriță 362, trebui 461, trecusem 490, tren 229 triamv 296, trickuri 482, tricotilomanie 481, triumf 296, triumf 296, 297, tripuri 482, triumf 296, trol-i 476, trollaj 482, trotuarul (a face ~) 232, trumpisme 482, trumpist 476, tsunami 402, 538, 540, tualetă 295, 359, tuasta 359, tuna 216, 218, 221, 223, tun(n)ing 205, turc 526, 531, 532, 533, turcă 531, turcească 531, turcesc 526, 531, 532, 533, turcheză 291, turcic 531, turcică 531, turcoaie 527, turcoază 291, turcopat 477, turneu 355, 540, tutungiu 354, 361, tweak(-)uri 482, tweed 357, twinninguri 482, twinuri 482, twist 357.

Ț: țacăni 460, 466, 467, țărancă 361, 529, țâne 308, 311, țeapă¹ 551, țeapă² 551, țebă 291, țensor 295, țenzor 295, țenzură 295, țepe 551, țepi 551, țeremonie 304, ț-au 354, -ție 188, 189, -(ț)ie 497, 498, 499, 504, 505, țigaretă 303, -țione 188, -țircum 301,

încercare 289, împrejurare 296, împrejurări 296, -(ț)iere 188, 189, 497, 498, 499, 500, 504, 505, *цѣ* 308,311.

U: -u 539, 541, ucenic, 513, Ucraina 399, 526, ucrainean 526, ucraineană 528, ucraineană 528, ucrainizare 399, -ui 384, uita¹ 551, uita² 551, uitare 250, uliu 354, 357, ultra- 391, 398, ultramaraton 202, 211, ultraortodox 398, ultraradical 398, ultras 476, ultraș 476, 477, un¹ 550, 555, un² 550, 555, un³ 550, un⁴ 550, una¹ 555, una² 555, unde 373, ungar 531, unguresc, ungurească 531, uni¹, uni² 549, universita 296, universitas 296, universitaș 296, universitate 296, universitet 296, untoldist 205, untoldiști 211, upscaling 482, upstream 482, ura¹ 549, 552, ura² 549, 552, ura 552, uraaa! 552, -ură¹ 191, 549, 543, -ură² 549, -uri 483, 537, 538, 540, 541, urzeală 381, userist 476, 477, useristă 478, uzură 549, uzurpație 499, uzurpațiune 499.

V: vaccinist 460, 476, vaccinistă 460, 478, vacuum 356, vagabondagiu 302, vagabondaj 302, vară¹, vară², varia¹ 549, varieteu 355, varia² 549, varieteu 540, vasculopatie 480, vasfrângere 294, vatmaniță 508, văcăriță 362, văpăi 460, văpăia 460, vârsa 222, vâtaf (~ de vânători) 406, 407, vâzuse(ră)m 491, vâzuse(ră)ți 491, 492, n-o vâzut 318, vânătoare 361, vânt 221, 223, vede (după cum se ~) 230, vendetă 295, venisem 490, verde 385, vere 551, veri 551, versie 500, versiune 500, veste (a da de ~) 230, vexație, vexațiune 498, 503, vezi (~bine) 230, vibe-uri 482, vibrații 211, vicelider 477, vicelideră 478, viceconte 292, vicont 292, viconte 292, vi-conte 292, video- 385, vie 357, viezure 357, vince 283, vindictă 295, vinețiu 354, *винити* 310, vinotecă 381, Viorian 167, viralizare 480, virga 261, 262, viscont 292, viscont 292, vitejesc 361, vitejește 361, vivliotecă 299, vivliotechie 299, vivliotică 299, vivliotichi 299, vizitase(ră)m 491, 492, vlogăriță 478, vlog(-)uri 482, vlogger-i 476, vloggeri 541, vloggeriță 362, vlogosferă 479, vlog(-)uri 482, *вълъ* 310, 310, 311, vocală 531, voie (mi-a dat ~) 230, 231, volan 229, volbură 218, 223, 224, voliție 499, volițiune 499, volnicie 230, vorbi (a ~ pe știute) 230, vorbitor 530, votac 476, votacă,

478, vouă 354, VR-uri 482, vrachiere 482, vreau 354, vrei 357, vreme (de ~ ce, în ~ ce, pre ~ ce) 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, vulcanizare (~ mobilă) 204, vuvuzea 539, vuvuzel 477.

W: wahhabit 476, 477, wakerboarding 203, 211, 212, wall-uri 482, watchdog 482, webcast(-)uri 482, webdesign 482, webinare 482, well-being 482, widget(-)uri 482, wrap (-)uri 482.

X: xenochimie 211.

Y: yantră 238, 242, yoghin 238, 242, youtuberiță 478.

Z: zadar (este în ~) 231, zalojea 292, *заполя* 310, zaraf 231, zăpadă 223, zău 354, zebră 291, zei 357, zero 385, zgândări 460, 466, 467, 471, 472, zgârci¹ 460, zgârci² (a se ~) 460, 549, zgârciuri 460, 549, zi 295, zial 295, ziar 295, zid 384, zipuri 460, 482, ziuă 354, ziuă 354, zmângălit 387, zodiac 532, 534, 460, zombificare 460, 481, zona euro 396, zooter-i 460, 476, Zorilă 166, 167, 169, zvonotecă 381.

Istroromână: deșart 272, deșart 272, deșarta 272, deșarta 272, deșartă 272.

Meglenoromână: brumă 219, 220, dișort 272.

RUSĂ: *арфа* 299, *балдахин* 293, *барельеф* 298, *библиотека* 299, *библиотека* 299, *бригадир* 293, *гвардия* 294, *шафот* 297, *канцлер* 299, *кавалер* 299, *кирас(а)* 298, *мортир* 291, *офицер* 296, *пионер* 297, *тітушки* 478, *француз* 298.

SĂRBĂ: prota 311, 318, protai 311.

SLAVĂ: *соха* 347, *игрица* 324, *игры* 324, *неверъжител* 419, *некогда* 408, *рало* 347, *позорица* 324, *позорице* 324, *prazdna* (prazdny) 269, *prazdno* 269, *pusta* (pusty) 269, *sueta* 269, *тъшъ* 269, *тъшт* 269, *тъште* 269, *тъšteslavie* 269, *тъštetno* 269, *тъšteslavny* 269, *tūšteta* 270, *упраždna ю* 269, *упраždzenie* 269, *въsue* 269, *zatyšte* 269.

SPANIOLĂ: abaca 539, 542, alcohol 291, apio 543, araucaria 542, arpón 297, ayahuasca 542, bolero 540, camerlengo 478, carecer 461, chihuahua 543, chili 543, chocolate 298, enarbolar 280, enarbonar 280, enarmonar 280, enarmorarse 280, guacamole 543, hacienda, 542, ojoba 542, muralista 376, paella 539, 542, pampas 538, papaya 539, 542, pecari 542, peso 542, 538, 542, 543,

543, pesos 542, pomelouri 541, puma 542, quinoa 543, tequila 542, 543, sangre (~ azul, ~ divina) 252, sombrero 542, 543.

TURCĂ: ayran 237, banker 298, cacik 244, haber 377.

LIMBI TURCICE: khazar 241, maral 239, şubát 239, vilayet 243.

2. INDICE DE AUTORI*

- Adam, Gabriela Violeta 527, 534
Adamescu, Gh. 284
Aioane, M. 507, 519
Aitzetmüller, R. 269, 274
Aldea, Maria **165–172**
Alecsandri, Vasile 188, 197, 419, 420
Alexandru, I. I. 279, 284
András, Magyari 197
Anghelina, Alexandru Dan **173–178**
Antim 270
Apostol, Liviu 225, 264, 265
Arvinte, Vasile 530, 534
Aryanpur-Kashani, Abbas 237, 248
Aryanpur-Kashani, Manoochehr 237, 248
Asan, Finuța 166, 171, 547, 560
Atkins, B. T. Sue 165, 171
Avram, Andrei 265, 287, 306
Avram, Mioara 197, 358, 359, 378, 388, 460,
463, 472, 473, 487, 488, 494, 505, 534,
537, 544, 547, 560
- Bacinschi, Dumitru 265
Baranga, Aurel 233, 234
Barbosa, Filipe 560
Barbu, Ana-Maria 484
Barbu, Iulia 267, 273
Bart, Jean 233, 234
Bartning, Inge 532, 534
Bassarabescu, I. A. 233, 234
Bărbulescu, I. 338
Bălcescu, Nicolae [455–457]
Băncilă, Florina-Maria 547, 560
Beltechi, Eugen 311
Benarroch, Myriam 217, 224
Berechet, Șt. Gr. 284
Beretta, Alan 548, 560
Berg, I. 252, 255
Bidu-Vrânceanu 165, 171, 547, 560
Birnbau, H. 347
Birrer, Larissa 219
Birta, Ivan 307, 309, 310, 313–315, 317
Blasco Escoda, Xavier 218
Bobb, Ioan 272, 273
Bocoș, Cristina 357, 359
- Bogdan, Damian 408
Bogdan, Ioan 312, 338, 410
Bogrea, Vasile 233, 234
Boia, Lucian 489, 493
Boioc Apintei, Adnana **459–474**
Bolintineanu, Dimitrie 232, 234
Borș, Monica 507, 519
Borundel, Corneliu 489, 493
Botez-Stănescu, Mădălina **365–374**
Bouffartigue, Jean 197
Bratosin, Dinu 489, 493
Brăescu, Gh. 233, 234
Brăescu, Raluca [450]
Brătulescu, V. 413
Brâncuș, Gr. 274, 277, 284, 462, 463, 472,
541, 544
Briquet, Ch. 421
Bucă, Marin 547, 560
Buchi, Eva 217, 224, 225
Bujoreanu, Ioan, M. 232, 234
Bulgăr, Gh. 166, 171
Burmasova, Svetlana 403
Bussmann, Hadumod 508, 519
Busuioc, Monica **173-178, 179-184**
Butuc, Marin 508, 514, 519
Buză, Emanuela 234, 306
- Cabré, M. Teresa 520
Calvo, Cesáreo 521
Canarache, Ana 378, 388
Candrea, Ion-Aurel 224, 252, 267, 271, 274,
278, 284
du Cange, Charles du Fresne 225
Cantemir, Dimitrie 281, 284
Capidan, Theodor 272, 273, 338, 341, 351
Carabulea, Elena 197
Caragea, Dan **179–184**
Caragiale, I. L. 232, 234
Casanova, Emili 521
Cazacu, B. 274
Călărașu, Cristina 507, 519
Călinescu, Alexandru 253, 255
Călinescu, George 233, 234
Căplescu, C. 166, 171

* Indicele de autori a fost realizat de Mihaela Mariana Morcov.

- Cărăbuș, Cristina 223, 225, 257, 264, 265
 Cărtărescu, Mircea 489, 493
 Căndea, Virgil 197, 414, 415
 Celac, Alina 323
 Celac, Victor 267, 273, 288, 305, 323
 Chambon, Jean-Pierre 219, 285
 Chauveau, Jean-Paul 217, 224, 285
 Chelaru, Dan 225
 Chircu, Adrian **185–199**
 Chisacof, Lia Brad 273
 Chițimia, I. C. 253
 Chivu, Gheorghe 185–187, 197, 234, 306, 311, 355, 359, 473, 494
 Chomsky, Noam 563
 de Cihac, A. 278, 285
 Ciobanu, Elena 381, 388, 507, 519
 Ciobanu, Fulvia 197
 Ciobanu, Radu-Ștefan 409
 Cioculescu, Șerban 233, 234
 Ciolan, Alexandru 248, 375, 403, 484
 Ciorănescu, Alexandru 220, 225, 285
 Ciubotaru, Mircea 441, 445
 Ciulache, Sterie 264
 Climax, Ioan 405
 Coady, Ann 508, 519
 Codrescu, Th. 405
 Codru Drăgușanu, Ion 232, 234
 van Compernelle, Rémi A. 509, 520
 Constantin, Marinușa 190
 Constantinescu, Mihaela 520
 Constantinescu, Radu 413
 Corbea, Teodor [185], [187], [190], [191], [193–197]
 Coresi 270, 271, 373
 Cornea, Andrei 253
 Corominas, Joan 280, 285
 Coserio, Eugenio 249, 251, 252, 255
 Costin, Miron 419
 Costinescu, Ion [165, 166]
 Costinescu, Ion 403
 Costinescu, Mariana 355, 359, 487, 494
 Coteanu, Ion 183, 190, 197, 225, 265, 267, 274, 285, 306, 403, 547, 560
 Cotoșman, Gheorghe 316–318
 Cotruș, Aron 279, 284
 Cozianul, Mardarie 273
 Crețu, Grigore 186, 198, 273
 Croitor, Blanca [450], 462, 464, 470, 472, 473, **475–485**, 507, 520, 538, 544
 Crowther, Jonathan 237, 248
 Curta, F. 340, 351
 Damaschin, Ioan 284
 Damé, Frédéric 230, 234, 272
 Dan, Sergiu 233, 234
 Dănilă, Andrei 237, 248
 Dănilă, Elena 237, 248
 Dascălu Jinga, Laurenția 493
 Daude, Jean 187, 198
 Dautat, Albert 268, 274
 Dekadyos, Justin 406
 Delorme, Jérémie 217
 Delrieu, Anne-Marie 197
 Densusianu, Ovid 224, 267, 269–271, 274, 278, 338, 350
 Diaconescu, Paula 547, 560
 Dima, Emanuela 267, 273
 Dima, Eugenia 248
 Dimitrescu, Florica 192, 193, 198, **201–214**, 248, 375, 386, 388, 403, 484
 Dinică, Andreea [450], **507–524**
 Dinu, Dana 190, 198
 Docan, N. 433
 Domènech, Ona 520
 Dominte, Constantin 508, 519, 525, 534
 Dortchev, G. 271, 274
 Dosoftei 282
 Drăganu, N. 334, 338, 340, 351
 Drăghici, R. 282
 Dragomirescu, Adina [450], 462–464, 470, 471, 473, **487–495**, 507, 519, 541, 544
 Dressler, Wolfgang U. 507, 520
 Dubois, Jean 268, 274
 Dumistrăcel, Stelian 249, 251, 253, 254, 255, 287
 Eckardt, Regine 367, 373
 Edroiu, Nicolae 197
 Eliade, Pompiliu 227, 234
 Epure, Violeta-Anca 227, 234
 Ernout, Alfred 225, 274
 Estopă, Rosa 520
 Evseev, Ivan 547, 560
 Faiciuc, Ioan 311
 Faramarzi, M. T. 237, 248
 Făgărășan, Ivan 421
 Felecan, Nicolae 547, 560
 Felecan, Oliviu 535
 Ferrari, Lilian 560
 Filin, F. P. 346, 351
 Fiorentino, Robert 548, 560
 Fischer, Iancu 166, 171, 267, 274
 Flaișer, Mariana 519

- Florea, B. N. 341
 Florescu, Cristina **215–225**, 257, 264, 265
 Florescu, Ioan, Florin 271, 272, 274
 Forăscu, Narcisa 192, 193, 198, 547, 560
 Forster, Thomas 258
 Franolic, Banka 228, 234
 Frâncu, Constantin 487, 488, 494
 Freixa, Judit 520
- Gaffiot, Félix 197
 Galaction, Gala 283, 284
 García, Hernández B. 252, 256
 Gardani, Francesco 507, 520
 Gaster, Moses 271
 Gawlick-Grendel, Lisa A. 548, 560
 Geană, Ionuț **565**
 Geis, Mary Fulcher 548, 560
 Georgescu, Magdalena 311
 Gheorghe, Emilia 444
 Gheorghe, Mihaela [450], **497–506**
 Gherasim, Alexandra 508, 514, 519
 Gherman, Alin-Mihai 186, 187, 197, 198
 Gheție, Ion 311, 312, [563]
 Ghibănescu, Gheorghe 251, 256
 Gilbert, Lazard 248a
 Giuglea, George 277, 284
 Givón, Thomas 366
 Goiaș, Z. 347, 351
 Goldiș-Poalelungi, Ana 231, 234
 Goleșcu, Iordache 547
 Golopenția, A. 326
 Golopenția, Eretescu, Sanda 305
 Goma, Paul 489, 493
 Graur, Alexandru 183, 225, 265, 285, 287, 305, 306, 440, 445, 455, 462, 473, 487, 488, 494, 561
 Grecescu, C. 373
 Gregorian, Mihail 419
 Gritti, Aloisio 415
 Groult, Pierre 344, 348, 351
 Groza, Liviu **227–235**, 249, 256
 Guénette, Louise 403
 Guțu, George 197, 268, 272, 274
 Guțu Romalo, Valeria 165, 171, 197, 473, 494, 509, 519, 564
- ten Hacken, Pius 508, 520
 Hahn, J. G. 273, 274
 Handrabura, Loreta 508, 514, 519
 Harhătă, Bogdan 166, 171
 Heine, Bernd 365–367, 373
 Hellinger, Marlis 508, 519
- Hernández, García, Benjamin 252
 Hoarță Cărăușu, Luminița 493
 Hofmann, J. B. 272, 274
 Howard, Luke 258, 259
 Hrisostom, Ioan 405
 Hristea, Theodor 249, 256, 287, 305, 547, 560
- Iacobovschi, Oana 409
 Iațimirski, A. I. 408
 Ilie Fătu, Viviana-Monica **457**
 Iliescu, Maria 225, 264
 Imbs, Paul 265
 Ionac, Nicoleta 264
 Ionescu-Ruxândoiu, Liliana 273, 357, 360, 373, 493
 Ioniță, Magdalena 311
 Iordan, Iorgu 183, 188, 198, 225, 232, 234, 265, 306, 338, 379, 383, 384, 388, 389, 403, 442, 445, 487, 488, 494, 497–505, 531, 532, 534
 Iordanes 346–348
 Iorga, N. 338, 406, 407, 411, 412
 Ispas, B. 547, 561
 István, Fogarasi 312
 Ivănescu, Gheorghe 287, 305
 Ivireanul, Antim 373
 Jireček, C. 336
 Joița, Roxana 507, 519
 Jung, J. 336
 Kaemtz, Ludwig 259
 Kalinina, T. M. 341
 Kolev, N. 271, 274
 Kozlovskij, A. A. 341
 Kuteva, Tania 366, 367, 373
 Lajos, Tomás 312
 De Lamarck, Jean-Baptiste 258
 Lazard, Gilbert 237, 248
 Lăzărescu, Paul 388
 Ledgeway, Adam 544, [565], [566]
 Lefter, Lucian-Valeriu 445
 Lehmann, Christian 366, 373
 Leinenger, Mallorie 548, 561
 Lewis, Charlton Thomas 256
 Lieber, Rochelle 520
 Liiceanu, Gabriel 489, 493
 Litavrin, G. G. 341
 Lombard, Alf 462, 463, 473, 525, 529, 530, 535
 Lüder, Elsa 225
 Ludescu, Stoica 373
 Luis Fernando, Lara 165, 171
 Lupu, Coman 248, 375, 403, 484
 Luschützky, Hans Christian 507, 520

- Macrea, Dimitre 484
 Maenchen Helfen, J. O. 348, 352
 Maiden, Martin [450], 459, 461, 473, 537, 544
 Maior, Grigore 197
 Makkai, Grigore 265
 Mańczak, W. 344, 345, 348, 352
 Manea, Dana [450]
 Manea, Laura 221, 223, 225, 264, 265
 Maneca, Constant 213
 Manguel, Alberto 253
 Manoliu Manea, Maria 507, 520
 Manu Magda, Margareta [450]
 Marcu, Florin 484
 Mareș, Alexandru 183, **307–321**, 355, 359,
405–420, 449
 Marin, Maria 388
 Marin, Mihaela **237–248**
 Marino, Adrian 489, 493
 Marinușa, Constantin 190, 197
 Mazilu, Florentina 373
 Mazilu, Marius **323, 324**
 Mărgărit, Iulia 252, 256, **327, 375–389**
 Meillet, Antoine 225, 274, 366
 Mertens, Bianca 218
 Meul, Claire 461, 473
 Meyer-Lübke, Wilhelm 267, 275, 281, 285
 Mica, Ionela Georgeta **455**
 Micu, Samuil 457
 Mihai, Nicoleta **391–403**
 Mihail, Zamfira 412, [447]
 Mihăescu, Haralambie 277, 284
 Mihăilă, Gheorghe 183, 225, 265, 285, 306,
 323, 335, 341, 349, 352, 408, 409, 411,
 413, 418–420
 Miklosich, Fr. 269, 274
 Milică, Ioan 257, 264, 507, 520
 Mioc, Damaschin 412
 Miron, Paul 225, 285
 Mitterand, Henri 268, 274
 Mîrzea Vasile, Carmen [450], **507–524**
 Mladenov, Stefan 269, 274
 Möbius, Bernd 549, 561
 Mocanu, Nicolae 311
 Moldovan, Valentin 547, 561
 Monahul, Simeon 405
 Moraru, Alexandra 287, 305
 Morawski, J. 228, 234
 Morcov, Mihaela-Mariana **277–285**
 Moroianu, Cristian **287–306**, 549, 561
 Motschenbacher, Heiko 508, 519
 Munteanu, Cristinel **249–256**
 Mușatescu, T. 233, 234
 Mutafčiev, P. 338, 352
 Mutalâp, Daniar **421–436**
 Năgler, Thomas 197
 Nalepa, Jerzy 345
 Narrog, Heiko 365, 366, 373
 Năsturel, Petre. Ș. 409–412
 Neagoe, Victorela 388, 488, 494
 Neamțu, G. G. 357, 358, 359
 Neculce, Ioan 419
 Nedea, Raluca 267, 273
 Nedelcu, Isabela [450], 473, 494, **525–535**
 Negruzzi, Costache 232, 234, 419
 Neiescu, Petru 272, 274, 311
 Nestor 346
 Neț, Mariana 225, 264
 Nicolae, Alexandru [450], **459–474**, 505, 507,
 519, [563], [564], **567**
 Nicula Paraschiv, Irina 473, 494, [450]
 Niculescu, Alexandru 188, 189, 198, 287,
 288, 305, 455, 497, 505, 526, 529, 535
 Niculescu, Dana [450]
 Niculescu, Oana Elena 355, 360
 Niculescu-Gorpin, Anabella-Gloria 484
 Niederle, L. 344, 346, 352
 Nistor, Bardu 225, 264
 Nor, Radu 265
 Oancă, Teodor **439–445**
 Odobescu, Al. 323, 411
 Olariu, Florin-Teodor 225, 264, 265
 Onciul, D. 333, 338, 340
 Oprea, Ioan 189, 198, 497, 505
 Pall, Francisc 312
 Pană Dindelegan, Gabriela 189, 198, **353–363**,
 [450], 461–463, 473, 484, 487, 488, 494,
 497, 505, **537–545**, 565
 Pană, Ruxandra 388
 Panaitescu, P. P. 408, 410, 412–419, [447]
 Panofsky, Erwin 255
 Pantaleone, Daniele 312
 Papahagi, Pericle 272, 274
 Paraschiv, Mihaela 220
 Pascu, G. 361, 363
 Pascual, José, Antonio 285
 Pașca, Ștefan 439, 443, 444, 445
 Patrașcu, Mădălin-Ioneș 225, 264, 265
 Peev, Felicia 539
 Peev, Luciana 539
 Peev, Șerban 539, 545
 Pescaru, Victor Ion 265

- Petolescu, Constantin C. 489, 493
 Petrescu, Camil 233, 234
 Petrescu, Cezar 233, 234
 Petrovici, Emil 340, 352, 373
 Petrovici, Emil 484
 Petuhov, Nicoleta 178
 Pețan, Aurora 507, 520
 Philippide, Alexandru 333–335, 338, 341, 343, 346, 349, 350, 352
 Pictet, Marc-Auguste 258
 Pič, J. L. 336
 Pitiriciu, Silvia 189, 198
 Pîrvulescu, Ioana 493
 Poeppel, David 548, 560
 Poez, Andrés 259
 Poghirc, C. 195, 198
 Pop, Ioan-Aurel 197
 Popescu- Marin, Magdalena 197, 361, 363
 Porfirogenetul, Constantin 341, 351
 Pricop, Alina-Mihaela 166, 171, 221, 225, 257–265
 Procopius 344, 346–348
 Protul, Gavril 407, 408
 Pușcariu, Sextil 179, 225, 267, 275, 278–281, 284, 285, 287, 306, 335, 338, 455
- Quemada, Bernard 165, 172, 265
- Radev, A. 271, 274
 Radu, Carmen-Ioana 484
 Raevskij, N. D. 340, 341, 352
 Rainer, Franz 507, 520
 Rayner, Keith 548, 560
 Raynouard, M. 268, 274
 Rădulescu, Andrei 373
 Rădulescu-Sala, Marina 197, 520
 Răuțu, Daniela 520
 Reinhardt, Jan 219
 Reinheimer Rîpeanu, Sanda 520
 Renou, Emilien 259
 Resende, Fernando, Gil 560
 Rey, Alain 165, 172
 Rezachevici, Constantin 197
 Robert, Paul 256
 Roberts, Ian 565
 Roesler, R. 334
 Roman, Diana 357, 358, 359
 Roman-Moraru, Alexandra 234, 306, 311
 Rosetti, Alexandru 305, 336–341, 343, 346, 347, 352
 Rouveret, Alain 564
 Runcanu, Toma 265
- Rundell, Michael 165, 171
 Russo, D. 405
 Rusu, Andrei 455
 Russu, I. I. 277, 284
 Rusu, V. 274
- Sacerdoțean, Aurel 406
 Sadnik, L. 269, 274
 Sala, Marius 178, 183, 265, 273, 274, 285, 287, 306, 357, 360, 567
 Samlovski, Barbara 549, 561
 Sánchez Miret, Fernando 461–463, 473
 Saramandu, Nicolae 388
 Sbiera, Ion G. 377, 389
 Schelesniker, H. 348, 352
 Schweickard, Wolfgang 217, 224, 225, 305
 Scriban, August 222, 252, 278, 285, 354, 403
 Seche, Mircea 186, 198, 287
 Serghievskij, M. V. 340, 352
 Seridj, Fouad 403
 Silvian, Alexandru 444
 Simion, Eugen 380
 Simionescu, D. 373
 Simonescu, Dan 317–319
 Sinner, Carsten 508, 509, 520
 Sion, Constantin 445
 Sirul, Efrem 405
 Slavici, Ioan 279, 284
 Smilenko, A.T. 341, 352
 Sofronovici, Ștefan [325–327]
 Solitarul, Filip 405
 Spătarul, Nicolae 419
 Stan, Camelia [450], 505
 Stanciu Istrate, Maria 178, 193, 198, 231, 234, 274, 520
 Stănescu, Eugen 419
 Stéphanova, L. 271, 274
 Stoica, Dan S. 253, 256
 Stoicescu, N. 406, 419
 Stoichițoiu Ichim, Adriana 212, 362, 363, 378, 389, 403, 507, 508, 520, 537, 545
 Suciu, Emil 237, 248, 317
 Svensén, Bo 165, 166, 172
 Swiggers, Pierre 217, 224
 Szatmary, Melitta 378, 389
 Szenci Molnár, Albert 197
 Šafářik, P. J. 345–348, 352
- Šišmariov, V. F. 334, 338–341, 343, 352
 Štekauer, Pavol 520

- Șăineanu, Lazăr 252, 254, 256, 475
 Șerb, I. 274
 Șerban, Constantin 414, 416
 Ștefan, Simion 386
 Ștrempel, G. 421, 426
 Șuteu, Flora 356, 360, 384, 389
- Tacke, Felix 508, 520
 Tamba, Elena 218, 220, 225, 264, 265
 Tanașoca, Nicolae-Șerban 409
 Tanczer, Tibor 265
 de Târnovo, Evtimie 405
 Teleoacă, Dana-Luminița 267, 273
 Teodorescu, Claudius **173–178**
 Tikin, Hariton 225, 278, 285
 Timotin, Andrei 409, 421, 422, 430
 Timotin, Emanuela 274, 422, 430, [450]
 Tohăneanu, Gheorghe 547
 Tolstov, S. P. 346, 352
 Tomaschek, W. 336
 Tomescu, Domnița 507, 520
 Topală, Dragoș Vlad [455–457]
 Traugott, Elizabeth 367
 Trifan, Adrian Ioan 388
 Trifan, Elena 376–379, 384, 385, 388, 389, 392, 403
 Trubachev, O. N. 345–348, 352
 Turdeanu, E. 410, 411, 418
- Țișteea, Dumitru 260, 265
 Țepelea, Gabriel [456]
 Țurcanu Ion **333–352**
- Ulivi, Anca 353, 355, 360
 Unbegaun, Boris 228, 234
 Ureche, Grigore 419
 Ursu, Despina 289, 305, 457
 Ursu, N. A. 287, 289, 305, 405, 457
 Uță Bărbulescu, Oana [450], 520
- Văcaru, Silvia 445
 Vaillant, A. 230, 234, 409
 Van de Velde, Danièle 532, 535
 Vankov, Ljubombir 229, 234
 Varlaam 270
 Vasack, Anouchka 258, 259, 264
 Vasileanu, Monica 484
 Vasilescu, Andra [450], **547–561**
 Vasiliu, Emanuel 355, 360
 Vătășescu, Cătălina **267–275**
 Vârlan, Mariana 377–381, 389, 507, 520
 Vârtosu, Emil 312, 419
 Velculescu, Cătălina 409
 Vintilă-Rădulescu, Ioana 197, 473, 505, 507, 509, 519, 520, 521, 525, 534, 535
 Volceanov, George 388
 Voprosy 347
 Vornicescu, Nestor 409
 Vulpe, Magdalena 373
- Wagner, Petra 549, 561
 Walde, A. 272, 274
 von Wartburg, Walter 275, 285
 Weigand, G. 335
 Winograd, Eugene 548, 560
 Woltz, Dan J. 548, 560
- Xenopol, A. 338, 340
- Zafiu, Rodica 188, 198, 205, 212, 225, 264, 365, 373, [450], 497, 505, 507, 515, 521, 529, 535
 Zaimov, I. 345, 352
 Zamfir, Dana-Mihaela 267, 273, 278, 284, 487, 494
 Zamfirescu, Dan 406, 407, 408, 409, 411, 414, 418, 419
 Zgusta, Ladislav 165, 172
 Zingarelli, Nicola 205, 214
 Zlatarski, V. N. 341, 352
 Zugun, Petru 547, 561

3. INDICE DE MATERII*

- ANTROPONIMIE, apartenența și filiația în ~ 439–445
- ARTICOL, ~e de dicționar 165–172
- ASTRONIM, informații enciclopedice despre ~e în articole de dicționar 165–172
- CAUZAL, gramaticalizarea construcțiilor temporale la ~e 365–374
- CHESTIONAR, ~ lingvistic pentru feminizare 526–528
- COMPUNERE, ~a în DCR₃ 385–388; ~ în limbajul politicii externe 391–304
- CONJUGARE, ~a a IV-a 463–478
- CORPUS, ~ul electronic datat și adnotat al limbii române 179–184
- DCR₃, formarea cuvintelor în DCR₃ 375–389
- DEFECTIVE, substantive ~ 486–487
- DERIVARE, ~ cu sufixe nominale în DCR₃ 375–383; ~ cu sufixe verbale în DCR₃ 384–385; ~ în limbajul politicii externe 391–304;
- DESINENȚĂ, ~e la substantivele neutre 485–486; ~a -ră- la pluralul mai-mult-ca-perfectului în limba actuală 491–499
- DICȚIONAR, ~ bilingv, *Vocabularu romano-francescu* de Ion Costinescu 165–172; *DLR*, ~ digital 173–178, 179–184
- DICIONES LATINAE CUM VALACHICA INTERPRETATIONE (DVL)*, corespondentele latinești ale sufixul latin *-tio*, *-tionis* în ~ 185–199
- DLR*, ~, interfața de redactare în format electronic 173–178
- DOOM², analize lingvistice pe baza ~ 463–475, 475–491, 501–511, 541–551, 551–567
- ESC, augmentul ~ în conjugarea a IV-a 463–478
- ELEMENTE MOȘTENITE, ~ în lexicul elementelor atmosferice 217–222
- ETIMOLOGIE, ~a verbului *a întrema* 277–287, ~a multiplă în terminologia norilor 261–264, ~a multiplă, aspecte teoretice 287–307
- EXPRESIE, ~ii resemantizate 249–257
- FEMINIZARE, percepția vorbitorilor asupra ~ii numelor de funcții, demnități și meserii 511–528
- FLEXIUNE, ~a împrumuturilor substantivale recente 541–549
- FORMAREA CUVINTELOR, ~ în limba actuală pe baza DCR₃ 375–389
- FRAZELOGIE, ~a românească în sec. al XIX-lea
- GRAMATICALIZARE, ~a construcțiilor temporale la cauzale 365–374
- ÎMPRUMUT, flexiunea ~urilor substantivale recente 541–549
- ÎNVĂȚĂTURILE LUI NEAGOE BASARAB CĂTRE FIUL SĂU TEODOSIE*, problema paternității ~lor 405–420
- LEXIC, ~ul profesiunilor 201–215; ~ul fenomenelor atmosferice 215–227; ~ul oriental în presa actuală; termenul *deșert* în ~ul religios 267, particularități ~ale în *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* 391–304
- LEXICOGRAFIE, informații enciclopedice în dicționare din perspectiva ~ei 165–172
- LIMBAJ, ~ul politicii externe 375–389
- MORFOLOGIE, ~ verbală 463–478
- NORMĂ, ~a lingvistică în utilizarea mai-mult-ca-perfectului 491–499
- NUME PROPRIU, informații enciclopedice despre ~ii în articole de dicționar 165–172
- OMOGRAF, analiza ~elor în DOOM²
- POLITONIME/ETNONIME 529–539
- PORUNCA EPISCOPULUI GHERASIE* 307–323
- PRAVILA DE LA GOVORA* 323–325
- PRODUCTIVITATE, ~a termenilor orientali în limba actuală 245–247
- RANDAMENT, evaluarea conceptului de ~ 353–360
- REDACTARE, ~a în format electronic a *DLR* 173–178

* Indicele de materii a fost realizat de Andreea Dinică.

- ROMANITATE, ~a în Peninsula Balcanică 333–351
- ROMTEXT, ~ corpusul electronic datat și adnotat al limbii române 179–184
- SEMICONSOANĂ, ~ele românești 353–360
- SINONIMIE, ~a în lexicul elementelor atmosferice 222–224
- SLAV, elementul ~ în Peninsula Balcanică 333–351
- SUBSTANTIV, flexiunea ~elor recente 479–489
- SUFIX, ~ul latinesc *-tio* și reflexele sale ulterioare *-ciune*, *-țiune*, *-țione* 188–196
- [~ul *-iță* 361–363], variația ~lor *-țiune/-ție* în DOOM² 501–510
- TEMPORAL, gramaticalizarea construcțiilor ~e la cauzale 365–374
- TERMINOLOGIE, ~a norilor 257–267
- TIO*, sufixul latinesc ~ în DVLI 188–196
- VARIANTE ETIMOLOGICE, ~ duble 289–295; ~ multiple 295–305
- VARIAȚIE, ~ morfologică substantivală 487
- VEDENIA SOFIANEI, copii necunoscute ale ~ei 423–438
- ZOONIM, informații enciclopedice despre ~e în articole de dicționar 165–172

LIMBA ROMÂNĂ

Calea 13 Septembrie nr. 13
050711, București 5
România

Founded in 1952
4 issues every year

Editor-in-Chief: Alexandru Mareș

Assistant Editors: Gh. Chivu

Editorial Secretary: Maria Stanciu-Istrate

Romanian Associate Editors: Gr. Brâncuș, Valeria Guțu Romalo, Camelia Stan, Laura Vasiliu,
Rodica Zafiu, Marius Mazilu

International Associate Editors: Klaus Bochmann, Jiří Felix, Christian Ionescu, Tamara Repina,
Ștefania Kaldieva-Zaharieva

LIMBA ROMÂNĂ is devoted to the study of the Romanian language: grammar, vocabulary, the literary language and stylistics, the history of Romanian linguistics, dialectology, language refinement, orthography, etymology, onomastics and philology, articles in general linguistics, commentaries, opinions on usage, notes and reviews. The journal also publishes annually an exhaustive bibliography of works in linguistics printed in Romania.

Editorial address: Redacția revistei LIMBA ROMÂNĂ, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Calea 13 Septembrie nr. 13, 050711, București, sector 5, România.

Books for review and publications for exchange should be sent to the address above.

Purchase order should be sent to:

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, Sector 5, 050711, București, România; tel. (4021) 318 8146, (4021) 318 8106; fax. (4021) 318 2444; e-mail: edacad@ear.ro

Subscriptions should be sent to:

ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P.O. Box 77–19, Sector 3, București, România, tel./fax: (4021) 610 6765; (4021) 210 6787; tel. 0311 044 668; e-mail: office@orionpress.ro

S.C. MANPRES DISTRIBUTION S.R.L., Piața Presei Libere, nr. 1, Corp B, Etaj 3, Cam. 301–302, sector 1, București, România, tel./fax: (4021) 314 6339, e-mail: abonamente@manpres.ro, office@manpres.ro, www.romanianjournals.com

DEREX COM S.R.L., E-mail: derec_com@yahoo.com

SORIRORI SOLUTIONS, Tel.: 004 0765 262 077, 004 0765 166 433; website: <http://www.sorirori.ro>; E-mail: sorin.costreie@sorirori.ro, rosana.guta@sorirori.ro

